

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

MODERN KLASİKLER Dizisi - 231

JACK LONDON YOL

İNGİLİZCE ASLINDAN ÇEVİREN:
LEVENT CİNEMRE

TÜRKİYE BANKASI

Kültür Yayınları

Genel Yayın: 6118

JACK LONDON
YOL

ÖZGÜN ADI
THE ROAD

© TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI, 2023
SERTİFİKA NO: 40077

EDİTÖR
BARIŞ ZEREN

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

DÜZELTİ
COŞKUN AK

GRAFİK TASARIM VE UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

1. BASIM HAZİRAN 2024, İSTANBUL

ISBN 978-625-429-818-9

BASKI: MATSİS MATBAA A.Ş.
Tevfikbey Mah. Dr. Ali Demir Cad. No:51
Kobi İşmerkezi Sefaköy-Küçükçekmece/İstanbul
Tel. (0212) 624 21 11 · Sertifika No: 75309

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında gerek metin, gerek görsel malzeme yayınevinden izin alınmadan hiçbir yolla çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İstiklal Caddesi, Meşelik Sokak No: 2/4 Beyoğlu 34433 İstanbul
Tel. (0212) 252 39 91 Faks (0212) 252 39 95
e-posta: info@iskultur.com.tr
www.iskultur.com.tr

ÇEVİREN: LEVENT CİNEMRE

Ankara Anadolu Lisesi ve Mülkiye mezunu. Bankacılık ve finansman alanlarında çalıştıktan sonra on yıl kadar gazetecilik yaptı. Daha sonra yayın dünyasına geçti. Çeviriyi hayatının paralel evreni olarak görüp, tüm bu yıllar içinde Thomas Friedman'ın *Dünya Düzdür*, E.H. Carr'ın *Lenin'den Stalin'e Rus Devrimi* ve Jack London'ın başeseri *Martin Eden* da dahil olmak üzere birçok kitabı Türkçeleştirdi. Halen Jack London'ın bütün eserlerini dilimize kazandırma yolunda ağır adımlarla ilerliyor.

Modern
Klasikler
Dizisi - 231

Jack London

Yol

İngilizce aslından
Çeviren: Levent Cinemre

Hobonun Hası, Avarenin Hakikisi
Josiah Flynt'a, ¹

“Bakıyorum da, bizzat koyulmuşum hepsine,
Dünyanın öbür ucuna götüren mutlu yollara.
Bakıyorum da onları çok güzel bulmuşum.
İnsan hep aynı yatakta yatamaz olur da
Bir şeyler görmek isterse, gelmeden ölüm,
Bencileyin yola çıkmalı, ivedilikle.”

— Kral Avarenin Şiiri ²

İtiraf

Nevada eyaletinde, birkaç saat boyunca kendisine sürekli, tutarlı ve utanmazca yalan söylediğim bir kadın var. Ondan özür dilemek istemiyorum; benden uzak olsun. Ama açıklamak istiyorum. Maalesef onun ne adını, ne de şu anki adresini biliyorum. Eğer şans eseri bu satırları okursa bana yazmasını umarım.

1892 yazında Reno, Nevada'daydım. Panayır zamanı olduğu için dolandırıcılarla, madrabazlarla, küçük hırsızlarla ve kumarbazlarla dolu kasabada koca bir de aç hobolar³ sürüsü vardı. Kasabayı “aç” bir yerleşime dönüştüren şey, bu avarelerdi. İnsanlar tamamen cevap vermez hale gelene kadar, yiyecek istemek için evlerin arka kapılarını “dövüp durdular”.

Hoboların o zamanki deyişle, “tıkınmak” için zor bir kasabaydı. Her ne kadar birinden geri çevrilince “paket” veya “sofra daveti” almak için bir sonraki evin “kapısını dövdüysem,” ya da “bir çeyreklik” istemek için sokakta “dilenme seferine çıktıysam” da kursağıma bir şey gitmeden çok öğün geçirdiğimi iyi hatırlıyorum.* O kasabada o kadar dara düşmüştüm ki bir gün bir vücut hareketiyle kamarottan sıyrılıp iş seyahatindeki bir milyonerin özel vagonuna baskın verdim. Vagonun sahanlı-

* “Paket”: Dilenilen evden paket edilmiş halde verilen yiyecek ve giyecekler. “Sofra daveti”: Ender de olsa kapısı çalınan evdekilerin hoboyu içeri davet edip sofraya oturtması. “Çeyreklik”: 25 sentlik bozuk para. (ç.n.)

ğına çıktığım anda tren hareket etti. Kamarot hemen arkamda, tam beni yakalamak üzereyken milyonerin yanına vardım. Yarışta kamarotla berabere kaldık sayılır çünkü o beni yakaladığı anda ben de milyonere ulaşmıştım. Formalitelere vaktim yoktu. “Açım. Bana bir çeyreklik ver,” deyiverdim. Gözlerime inanamıyordum, milyoner elini cebine attı vee... çıkara çıkara tam olarak bir çeyreklik çıkardı, uzatıp bana verdi. Tahminime göre o kadar şaşkına dönmüştü ki otomatik olarak kendisine söyleneni yaptı. O gün bu gündür adamdan neden bir dolar istemedim diye pişmanlık çekerim. Kesin verirdi. Sonrasında vagonun sahanlığından kendimi sarkıtıp yere bırakacağım sırada kamarot da suratımı tekmelemek için hamle etti. Iskaladı. Hareket halindeki trenin sahanlık merdiveninin en alt basamağından vücudunu sarkıtarak kendini yere bırakacağı anda sahanlığın üstündeki öfkeli Habeş’in 45 numaralı pabucunu tatmamak için kafasını geri atarken bir yandan da boynunu kırmamaya çalışan insan, feci uygunsuz bir durumda kalmış oluyor. Ama çeyrekliği almıştım ya! Bendeydi ya!

Utanmazca yalan söylediğim kadına dönersek... Reno’daki son günümün akşamıydı. Yarış alanına gidip yarışan atlara bakayım derken yemeğimi, yani öğle öğününü kaçırmışım. Açtım. Ayrıca kasabayı benim gibi aç fanilerden kurtarmak amacıyla yeni bir halk güvenlik komitesi kurulmuştu. Hobo kardeşlerimin çoğu Kanun Abi* tarafından toplanmıştı. Zaten ben de Sierra Dağları’nın soğuk zirvelerini aşarak kulağıma kadar gelen güneşli California vadilerinin çağrısını duyuyordum. Reno’nun tozunu üstümden silmek için yapmam gereken son iki şey kalmıştı. Biri, o gece Omaha’dan gelip batıya devam eden uzun mesafeli trenin⁴ kör vagonuna kapağı atmaktı. Diğeri ve asıl öncelikli olanıysa yiyecek bir şeyler bulmaktı. Kar duvarlarının ve dehlizlerinin arasından, göklere yükselen dağlardaki bitmek tükenmek bilmez karların içinden geçerek yapılacak ve gece boyunca sürececek bir yolculuğa çıkarken, gençlik bile duraksayacaktır.

* Orijinal metinde “John Law” (John Kanun). Bir polisi ve/veya genel olarak emniyet güçlerini ve adli sistemi ifade eden bir kişileştirme. (ç.n.)

İşin zor kısmı da işte bu yiyecek konusuydu. Bir düzine evden “yüz geri” edilmiştim. Bazısında aşağılayıcı yorumlarla karşılanmış, demir parmaklıklı konukevinde misafir edilsem layığı bulmuş olacağım konusunda bilgilendirilmiştim. En kötüsü de bu değerlendirmelerin tamamen gerçek olmasıydı. O gece batıya gidecek olmamın nedeni de buydu zaten. Kanun Abi sokaklarda geziyor, demir parmaklıklı konukevine buyur etmek için büyük bir hevesle açları ve evsizleri arıyordu.

Başka evlerde de yiyecek istemek amacıyla kibarca ve utana sıkıla yaptığım ricaları yarıda keserek kapılar suratıma çarpıldı. Bir evde kapıyı bile açmadılar. Ben verandada durup kapıyı çalınca pencereden bana baktılar. Hatta o evden yiyecek bir şey kopartamayacak olan avareyi görsün diye bir tosuncuk oğlancığı başlarının üstüne kaldırdılar.

Görünüşe göre yiyecek bulmak için yoksullara gitmek zorundaydım. Aç gezgin için en son ve en emin yardım kaynağı, yoksullardır. Onlara her zaman güvenebilirsiniz. Açları asla geri çevirmezler. Çeşitli zamanlarda, ABD’nin çeşitli yerlerinde, tepenin üstündeki malikaneden yiyecek verilmeden geri çevrilmişliğim olmuştur ama derenin kenarında veya bataklığın köşesinde bulunan, kırık pencereleri paçavralarla kapatılmış, bezgin suratlı hanımı çalışmaktan yorulmuş küçük kulübeden her zaman bir aş, bir ekmek almışımıdır. Sizi yardımseverlik tellalları sizi! Gidin de yoksullardan öğrenin çünkü asıl yardımseverler onlardır. Ellerindeki fazlayı vermek veya kendine saklamak diye bir şey yoktur onlarda. Ellerinde fazla yoktur da ondan. Kendilerine lazım olur diye asla saklamadan ellerindekini verirler ki genellikle de feci halde lazım olur. Köpeğe kemik vermek yardımseverlik değildir. Yardımseverlik, o köpek kadar aç olduğunda bile kemiği onunla paylaşmaktır.

Özellikle o akşam beni yüz geri eden bir ev vardı. Verandanın penceresi yemek odasına bakıyordu ve ben de bir adamın börek yediğini görüyordum; kocaman bir kıymalı börekti. Açık kapının önünde durduğum için adam bir yandan yemeye devam ederken bir yandan da benimle konuşuyordu. Gönenç içindeydi ve yaşadığı bolluk dolu hayatla birlikte, kendinden talihsiz kardeşlerine karşı içinde bir kızgınlık gelişmişti.

Yiyecek istemek için yaptığım konuşmayı keserek “Senin çalışmak istediğine inanmıyorum,” diye şarladı.

Yahu, ne ilgisi var... İş istemiş falan değildim. Gündeme getirdiğim konu “yiyecek” idi. Hakikaten iş de istemiyordum. Sadece o gece batıya gidecek uzun mesafeliye binmek istiyordum.

“Fırsat bulsan da çalışmazsın sen,” diye efelendi. Karısının uysal yüzüne bir bakış atınca şu Kerberos* orada dururken bana faydasının dokunmayacağını anladım. Kerberos ise böreğe öylesine yumulmuştu ki eğer bir parçasını istiyorsam adamın gönlünü etmem gerektiği belliydi. Böylece içimi çektim ve adamın iş ahlakını kabul ettim.

“Tabii ki çalışırım,” diye kurusıkı salladım.

“İnanmıyorum,” diye homurdandı.

“Deneyin,” diye blöfümü devam ettirdim.

“Peki bakalım. Yarın sabah şu şu sokakların (adresini unuttuğum) köşesine gel. Yanmış binayı görürsün. Sana oradaki tuğlaları atma işi vereceğim.”

“Peki efendim, orada olacağım.”

Homurdanarak yemeğe döndü. Ben bekledim. Birkaç dakika sonra, sen daha burada mısın ifadesiyle başını kaldırdı ve sordu:

“Eee?”

“Şey... yiyecek bir şey verirsiniz diye bekliyorum,” dedim kibarca.

“Çalışmayacağını biliyordum işte,” diye kükredi.

Haklıydı elbette ama kurduğu mantıktan çıkmayacağı için bu sonuca ancak zihin okuma yöntemiyle ulaşmış olabilirdi. Bense adamın ahlakını nasıl kabul ettiysem mantığını da kabul ettim; birinin kapısında dileniyorsanız, alçakgönüllü olmalısınız.

Yine nezaketle, “Görüyorsunuz ki açım,” dedim. “Yarın sabaha daha da aç olurum. Bütün gün tuğlaları oradan oraya atarken nasıl acıkacağımı da düşünün. Bana şimdi yiyecek bir şeyler verin ki o tuğlaları atmaya gücüm olsun.”

* Yunan mitolojisinde ölümlerin kaçmasını engellemek için yeraltı dünyasının kapısında bekçilik eden üç başlı köpek. (ç.n.)

Adam bir yandan yemeğini yiyip bir yandan da ciddiyetle benim talebimi değerlendirirken bu sakince konuşmalar nedeniyle neredeyse tir tir titreyecek duruma gelmiş olan karısı lafa karışmıyordu.

Adam avurtları dolu halde, “Ne yapacağımı söyleyeyim,” dedi. “Sen yarın sabah orada ol. Normalde bitirince vermem gereken yemeği işin yarısında veririm. Dürüst olup olmadığını böylece anlarız.”

“Bu arada...” diye söze başladım ama kesti.

“Eğer sana şimdi yiyecek veririm yüzünü bir daha göremem. Sizin gibileri iyi bilirim. Sen bana bir baksana... Kimseye borcum yok. Asla birinden yiyecek dilenecek kadar alçalmadım. Her zaman kendi ekmeğimi kendim kazandım. Senin sorunun, aylak ve uçarlı olman. Yüzünden akıyor. Ben hep çalıştım, namuslu, şerefli, dürüst bir vatandaş oldum. Bulduğum noktaya kendi emeğimle geldim. Sen de aynı şeyi yapabilirsin ama çalışman ve namuslu, şerefli, dürüst olman lazım.”

“Sizin gibi mi?”

Heyhat, mizah parıltısının en küçük bir ışını bile adamın o can sıkıcı, çalışmaktan miskinleşmiş ruhuna asla girememişti.

“Evet, aynen benim gibi.”

“Hepimiz mi?”

“Evet hepimiz.” Bu cevabına olan inancı, sesinde gümbür gümbür çınlamıştı.

“İyi ama müsaade ederseniz vurgulamak isterim ki,” dedim, “hepimiz sizin gibi olursak o tuğlaları atacak kimse kalmaz.”

Yemin ederim, kadının yüzünde bir an için bir gülümseme belirdiğini gördüm. Adamsa şaşakalmıştı ve bu şaşkınlığının, tuğla attıracak kimseyi bulamayacağı gelişkin insanlık âlemi gibi feci bir olasılık yüzünden mi, yoksa benim küstahlığım nedeniyle mi olduğunu, yazık ki hiçbir zaman bilemeyeceğim.

“Seninle boşa konuşup nefesimi tüketemem ben,” diye kükredi. “Defol buradan seni nankör enik!”

Gitme niyetimin göstergesi olarak ayaklarımı yere sürterken sordum:

“Yiyecek alamıyorum herhalde.”

Birden ayağa kalktı. İriyarı bir adamdı. Bense yabancı bir memleketteki bir yabancıydım. Üstelik Kanun Abi beni arıyordu. Aceleyle oradan uzaklaştım. Adamın bahçe kapısını çarparak kapatırken, “İyi de neden nankör oluyor muşum?” diye sordum kendi kendime. “Nankörlük suçlamasını haklı çıkaracak bir şey mi verdi ki bana?” Arkama baktım. Pencereden hâlâ onu görebiliyordum. Yine böreğine yumulmuştu.

Artık cesaretim kırılmıştı. Kapılarını çalmayı denemeden birçok evin önünden geçtim. Hepsi birbirine benziyor ve hiçbiri “güzel” görünmüyordu. Beş altı sokak geçtikten sonra umutsuzluğumu yenip cesaretimi topladım. Yiyecek dilenmek oyundan başka bir şey değildi ve kendime gelen eli beğenmiyorsam kartların yeniden dağıtılmasını isteyebilirdim. Sonra ki evi denemeye karar verim. Giderek koyulaşan alacakaranlıkta evin yan tarafından dolaşıp mutfak kapısına yaklaştım.

Kapıyı hafifçe vurdum. Açan orta yaşlı kadının merhamet dolu yüzünü görünce de o anın esiniyle, anlatacağım “hikâye” aklıma geliverdi. Bir dilencinin başarısı, güzel hikâye anlatma yeteneğine bağlıdır. Öncelikle dilenci, kurbanını anında “tartmalıdır”. Bundan sonra da kurbanın kişiliğine ve meşrebine seslenecek bir hikâye anlatmalıdır. İşte en büyük zorluk da buradadır: Kurbanı tartsığı anda hikâyesine başlamak zorundadır. Hazırlanmak için bir dakikası bile yoktur. Şimşek hızıyla kurbanın karakterini sezmeli ve hedefi on ikiden vuracak bir hikâye yazmalıdır. Başarılı hobo, sanatçı olmalıdır. Anında ve doğaçlama olarak yaratımda bulunmalıdır; hem de kendi hayal gücünün zengin arşivinden seçtiği temadan değil; isterse cana yakın, aksi, cömert ya da pinti, iyi huylu yahut geçimsiz olsun; isterse Yahudi veya başka din mensubu, zenci ya da beyaz olsun; isterse ırk önyargılı biri veya herkesi kardeşi gören biri olsun; isterse kafası yerellikle sınırlı kalmış yahut evrensel bakış açısına ulaşmış olsun, yani ne olursa olsun,

erkek, kadın, çocuk, kapıyı açan kişinin yüzünde okuduğu temadan hareketle icra-i sanat eylemelidir. Öykü yazarlığındaki başarımın büyük bir kısmını hoboluk günlerimde aldığım bu eğitime borçlu olduğumu düşünürüm. Nerede ve ne yapıyor olursam olayım, aşımı elde etmek için gerçeğin tınısını taşıyan hikâyeler anlatmam gerekmiştir. İşte öykü yazma sanatının bütün otoriteleri tarafından şart olduğu dile getirilen inandırıcılık ve içtenlik, o arka kapılarda ve bu amansız zorunluluk sayesinde geliyordu. Yani benden edebi bir gerçekçi yaratan şeyin, hoboluğum sırasındaki bu çırak yazarlığım olduğuna kesinlikle inanırım. Mutfak kapısının önünde aşla takas edilebilecek malı, sadece gerçekçilik yaratabilir.⁵

Sonuç olarak sanat, mükemmel hale getirilmiş sanatkâra ne ustalıktan ibarettir ve birçok durumda insanı “hikâye olmaktan” kurtaran da işte bu yaratıcılıktır. Winnipeg, Manitoba’daki karakolun nezarethanesinde yattığımı hatırlıyorum. Canadian Pacific Demiryolları ile batıya gitmeye çalışıyordum. Polis ise tabii ki benim hikâyemi duymak istiyordu ve ben de onlara dinlemek istedikleri şeyi verdim; hem de anında, üzerinde düşünüp taşınmadan. Kitanın ortasında yaşayan, denizi hiç bilmeyen adamlardı; onlara bir deniz hikâyesinden daha iyi ne verilebilirdi? Beni asla faka bastıramayacakları bir şeydi. Ben de onlara *Glenmore* adlı cehennem gemisindeki hayatımın hikâyesini anlattım. (*Glenmore*’u San Francisco Körfezi’nde demir üzerinde yatarken bir kez görmüştüm.)

İngiliz olduğumu ve gemide miçoluk yaptığımı söyledim. Onlar da bana İngilizler gibi konuşmadığımı söylediler. O anda yaratıcılığımı kullanmalıydım. ABD’de doğmuş, orada büyümüştüm. Ana babamın ölümünden sonra İngiltere’deki dedemin ve ninemin yanına gönderilmiştim. Beni miço olarak *Glenmore*’a yerleştiren de onlardı. Umarım *Glenmore*’un kaptanı beni affeder çünkü o akşam Winnipeg karakolunda ona feci bir karakter çizdim. Ne gaddardı! Ne zalimdi! Ne şeytani işkenceler yapardı! Montreal’de işte bu yüzden gemiden firar etmiştim.

Peki madem dedemle ninem İngiltere’de yaşıyordu, ben neden Kanada’nın ortasında idim ve batıya gidiyordum? Hemen o anda California’da oturan evli bir abla yaratıverdim. Bana artık o bakacaktı. Onun ne kadar sevgi dolu bir kadın olduğunu ballandıra ballandıra anlattım. Ama taş kalpli polislerin henüz benimle işi bitmemişti. *Glenmore*’a İngiltere’den binmiş ve iki yıl sonra Montreal’de firar etmişim. Peki bu aradaki sürede *Glenmore* nerelere gitmiş ve neler yapmıştı? Hemen o anda bu kara adamlarını yanıma alıp dünyayı baştan sona dolaştırdım. Bütün gücüyle gemiye bindiren denizlerden dayak yiyerek, dalga serpintilerinin ısırtıklarını hissederek Japonya açıklarında benimle birlikte tayfunla mücadele ettiler.⁶ Yedi Denizin tüm limanlarında benimle birlikte yük indirip bindirdiler. Onları Hindistan’a, Rangoon’a, Çin’e götürdüm, çekiçe Horn Burnu’ndaki buzları kırdırttım ve sonunda Montreal’deki demirleme yerine getirdim.

Sonra bana bir dakika beklememi söylediler. İçlerinden biri gecenin karanlığına karışırken ben sobanın başında ısınıyor, bir yandan da başıma ne çoraplar örecekler diye kafa patlatıyordum.

Polisin peşinden içeri girerken kapıda onu gördüğümde içten içe inledim. Hiçbir Çingene o küçük altın halkalarla süslemek için kulaklarını deldirmez, hiçbir ova rüzgârı adamın tenini o denli kırış kırış etmez, hiçbir dağ yamacı, hiçbir kar yığıntısı insana dalgaları hatırlatan o yürüyüşü vermezdi. Sonra bana bakan o gözlerde, başka türlü anlaşılması mümkün olmayan deniz güneşinin izlerini gördüm. Karşımda bir düğüm vardı! Yarım düzine polis beni izlerken çözmem gereken bir düğümdü bu çünkü ben ne Çin Denizi’nde yelken açmış, ne Horn Burnu’nu dönmüş, ne de Hindistan’ı veya Rangoon’u görmüştüm.

Umutsuz haldeydim. Felaket, denizin altın halka küpe-
li, rüzgâr yemiş oğlu kılığına bürünmüş, bana yaklaşıyor-
du. Kimdi bu adam? Neydi? O beni çözmeden benim onu
çözmem lazımdı. Kendime yeni bir yön bulmam gerekiyordu,
aksi takdirde bu hain polisler beni önce hücreye, sonra

mahkemeye, oradan başka hücrelere yollayacaktı. Eğer ben onun ne kadar bildiğini anlamadan önce, o beni sorgularsa işim bitmiş demektir.

Peki, Winnipeg halkının huzur ve güveninin o vaşak gözlü muhafızlarının önünde ne kadar umutsuz bir durumda olduğumu belli ettim mi? Asla. Yaşlı denizciyi sevinçle ısıldayan mutlu gözlerle, denizde ölmek üzere olan birinin son hamlede hayatını kurtaracak bir şeye tutunmasına benzer bir rahatlamayla karşıladım. Nihayet beni anlayacak ve şu tazıların suratına karşı hikâyemi doğrulayacak biri vardı karşımda; en azından benim oynamaya çalıştığım şey buydu. Adamın üstüne atlayıp kendi hakkında soru yağmuruna tuttum. Kurtarıcım beni kurtarmadan önce yargıçlarımın gözü önünde onun karakterini kanıtlamalıyım.

Kibar bir denizciydi, “kolay lokmaydı”. Ben onu sorgularken polisler de giderek sabırsızlanmaya başladı. Sonunda içlerinden biri bana susmamı söyledi. Sustum ama sessizce dururken de içimden yaratmakla, bir sonraki sahnenin senaryosunu oluşturmakla meşguldüm. Üzerine yazabileceğim kadar bilgim vardı artık. Adam Fransız’dı. İngiliz gemisinde çalıştığı tek sefer dışında hep Fransız ticaret gemilerinde görev yapmıştı. Son olarak da, ne mutlu ki öyle, yirmi senedir denize çıkmıyordu.

Polis onun beni sorgulamasını istedi.

“Rangoon’a gittin mi?” diye sordu.

Başımla onayladım. “Üçüncü süvarimizi orada gömdük. Ateşlendi.”

Bana ne tür bir ateş olduğunu sorsaydı, “enterik”* diyecektim ki hayatım boyunca bunun ne demek olduğunu bilmemişimdir. Ama sormadı. Bunun yerine sonraki sorusu şu oldu:

“Rangoon nasıl?”

“Güzel. Biz oradayken habire yağmur yağıyordu.”

“Kıyıya çıktınız mı?”

“Elbette. Biz üç miço beraber çıktık.”

* Bağırsaklarla ilgili. (ç.n.)

“Tapınağı hatırlıyor musun?”

“Hangi tapınağı?” diye kaçamak bir cevap verdim.

“Büyük olanı. Merdivenin tepesindekini.”

Tapınağı hatırlarsam, onu tanımlamam gerekeceğini biliyordum. Boşluk beni almak üzere ağzını açmıştı.

Başımla hayır dedim.

“Limanın her yanından tapınağı görebilirsin,” diye bilgi verdi. “Onu görmek için kıyıya bile çıkman gerekmez.”

Hayatımda herhangi bir tapınaktan hiç bu kadar nefret etmemiştim. Hele de o an bütün nefretim Rangoon’daki o tapınağa yönelmişti.

“Limandan tapınağı falan göremezsin,” diye adama karşı çıktım. “Şehirden de göremezsin. Merdivenin tepesinden bile göremezsin. Çünkü...” Sözümün etkisini artırmak için biraz bekledim. “Çünkü orada tapınak yok.”

“Ama ben onu kendi gözlerimle gördüm!” diye bağırdı.

“Tarih neydi?”

“71.”

“1887’deki büyük depremde yıkılmış,” açıklamasını getirdim. “Çok eskiydi zaten.”

Bir sessizlik oldu. Adam gençlik günlerinden hatırladığı denizin kenarındaki o güzel tapınağa ilişkin görüntüyü ihtiyar gözlerinin önüne getirmeye çalışıyordu.

“Merdiven hâlâ orada,” diye ona yardımcı oldum. “Limanın her yerinden görülüyor. Peki limana girişte sağdaki küçük adayı hatırlıyor musun?” Gerçi ben adayı hemen sol tarafa almaya hazırdım ama tahminimce orada gerçekten de bir ada vardı çünkü adam başıyla onayladı. “O da gitmiş. Şimdi yerinde yedi kulaç su var.”

Bir an boşluk bulup nefes alabildim. Adam zamanın getirdiği değişiklikler üzerine kafa yorarken ben de hikâyeme son dokunuşları yapmaya hazırlandım.

“Bombay’daki gümrüğü hatırlıyor musun?”

Hatırladı.

“Tamamen yanmış.”

“Jim Wan’ı hatırlıyor musun?” diye bu kez o bana sordu.

“Ölmüş,” dedim ama Jim Wan’ın kim olduğu konusunda en ufak bir fikrim yoktu.

Ayaklarımın altındaki buz yine çatırdamaya başlamıştı.

Ona cevaben çabucak, Şanghay’dan Billy Harper’ı hatırlar mısın?” diye sordum.

Yaşlı denizci hatırlamak için çok uğraştı ama benim hayal gücümün ürünü olan Billy Harper’ı hatırlamak, giderek sönmekte olan belleğinin sınırlarını aşıyordu.

“Billy Harper’ı tabii ki hatırlarsın,” diye ısrar ettim. “Onu herkes tanır. Tam kırk yıldır oradaymış. Hâlâ orada da onun için diyorum.”

O anda bir mucize oldu. Denizci, Billy Harper’ı hatırladı. Belki gerçekten de orada Billy Harper diye biri vardı, belki kırk yıldır Şanghay’daydı ve hâlâ oradaydı ama benim bundan haberim yoktu.

Dolu dolu yarım saat boyunca denizciyle bu minvalde konuştuk. Sonunda adam polisler benim kendimi tanıttığım kişi olduğumu söyleyince beni bir gece orada misafir edip sabahleyin de kahvaltımı verdikten sonra batıya, San Francisco’daki evli ablama doğru yola devam etmem için serbest bıraktılar.

Giderek koyulaşan alacakaranlıkta bana kapısını açan Reno’daki kadına dönelim. Onun o sevecen yüzüne ilk bakışta işaretimi almıştım. Hemen tatlı, masum, talihsiz bir delikanlı oluverdim. Konuşamıyordum bile. Ağzımı açtım ve tekrar kapadım. Hayatım boyunca bir kez bile birinden aş istememiştim. Aşırı ölçüde rahatsızdım, acı çekiyordum. Utanç içindeydim. Dilenciliği hoş bir saçmalık gibi gören biri olarak şimdi tam tersini yapıyor, onun bütün burjuva değerlerinin yükünü de sırtlanarak kendimi Bayan Grundy’nin* gerçek oğluna dönüştürüyordum. Yiyecek dilenmek gibi onursuz ve küçültücü bir şey yapmama, ancak midemden yükselen açlık sancısı beni mecbur edebilirdi. Bu arada yüzüme, açlık çeken ancak dilenciliğe de alışkın olmayan temiz kalpli bir gencin beti benzi solmuş iştahını yerleştirmeye gayret etmiştim.

* Aşırı tutucu, özellikle kadınların gündelik hayatlarında edebe ve ahlaka uygun olarak nasıl davranacaklarına ilişkin sarsılmaz fikirleri olan ve bu fikirler doğrultusunda etrafındakileri sürekli eleştirerek baskı altında tutan kurgusal bir karakter. (ç.n.)

“Ah zavallı çocuk, sen açsın,” dedi kadın.

Başımla onaylayıp yutkundum.

Kırık dökük bir sesle, “Hayatım boyunca ilk kez... böyle bir şey istiyorum.”

“Hadi içeri gel.” Kapı ardına kadar açıldı. “Biz de yemeği daha yeni bitirmiştik ama ateş yanıyor. Gel de sana yiyecek bir şeyler hazırlayalım.”

Aydınlık ortama girince bana yakından baktı.

“Benim oğlumum da senin gibi sağlıklı ve güçlü olmasını isterdim,” dedi. “Ama güçlü bir çocuk değil o. Bazen yere düşüverir. Bu öğleden sonra da düşüp kendini incitti, zavallım.”

Sesindeki anlatılamaz merhamette öylesine bir annelik duygusu vardı ki bu şefkati kendime mal etmek istedim. Oğlana baktım. Masanın öbür tarafında oturan, zayıf, solgun, başı sargılarla kaplı bir gençti. Hareket etmiyor, lambanın ışığında parlayan gözlerini bana dikmiş, sabit ve meraklı bakışlarla beni izliyordu.

“Aynı zavallı babam,” dedim. “Onda da düşme hastalığı vardı. Bir tür baş dönmesi imiş. Doktorları hayrete düşürürdü. Hastalığı bir türlü teşhis edememişlerdi.”

Kadın önüme yarım düzine rafadan yumurta koyarken, “Vefat mı etti yoksa?” diye sordu kibarca.

“Evet,” derken yutkundum. “İki hafta oldu. Ben de yanındaydım. Beraber sokaktan karşıya geçiyorduk. Bir anda yere düştü. Ondan sonra da bilinci hiç açılmadı. Onu apar topar bir eczaneye götürdüler. Orada öldü.”

Hemen o anda babamın acıklı hikâyesini yazıverdim: Annemin ölümünden sonra çiftlikten ayrılıp birlikte San Francisco’ya nasıl gittiğimizi, asker emeklisi maaşının ve diğer azıcık birikimlerin nasıl yetersiz kaldığını, seyyar kitap satıcılığında tutunmak için nasıl uğraştığını...⁷ Tabii onun vefatından sonra San Francisco sokaklarında yalnız ve perişan halde geçirdiğim birkaç gün boyunca çektiğim acıları da anlattım. O iyi yürekli kadın benim için ekmek ısıtır, pirzola kızartır, daha fazla yumurta haşlarken ben de gördüğüm şefkate ayak uydurdum, zavallı öksüz ve yetimin hikâyesini geliştirip ayrıntılarla süsledim. O zavallı

çocuk oluvermişim. Hapur hupur mideye attığım o güzel yumurtalara inandığım kadar inandım o zavallıya. Kendim için gözyaşı bile dökebilirdim. Hatta bazen o gözyaşlarının, dökül-müşçesine sesime yansıdığını biliyorum. Çok etkili oluyordu.

Aslında hikâyeme eklediğim her yeni unsur, bu nazik ruhun bana başka bir şey vermesini sağlıyordu. Ertesi gün öğleyin yi-yeyim diye kumanya hazırladı. Bir sürü haşlanmış yumurta, tuz, biber, başka şeyler ve bir elma verdi. Üç çift kalın kırmızı yün çorap verdi. Temiz mendiller ve aradan geçen zamanda unuttuğum başka şeyler verdi. Bütün bu zaman zarfındaysa o habire pişiriyor, ben habire yiyordum. Yabaniler gibi tıkındım ama o akşam bambaşka bir ortamda, Sierra Dağları'nı aşacak bir eşya vagonunun kör sahanlığında olacaktım ve bir sonraki yemeğimi nerede, ne zaman yiyebileceğimi bilmiyordum. Bütün bunlar olurken kadının kendi talihsiz oğluysa sanki ziyafet sofrasındaki kurukafa⁸ gibi, sessiz ve hareketsiz, beni izledi. Tahminimce gizemi, aşkı, heyecanı, macerayı, yani içinde dermansızca titreşen hayatın kendisinden esirgediği ne varsa onu temsil eden biri olarak görmüştü beni. Bu arada bir iki kez benim bu yalancı yüreğimi bütün çıplaklığıyla gördüğünden kuşkulandıktan da geri kalamadım.

Kadın bana, “Nereye gidiyorsun peki?” diye sordu.

“Salt Lake City’ye,” dedim. “Orada bir ablam var. Evli.” (Onu Mormon* yapsam mı diye düşündüm ama vazgeçtim.) “Kocası sıhhi tesisatçı. Sözleşme karşılığı anahtar teslimi iş yapıyor.”

Sıhhi tesisatçıların iyi para kazandıkları yönünde genel bir fikir olduğunu bilirdim. Ama laf ağzımdan çıkmıştı bir kez. Toparlamam lazımdı.

“İsteseydim bana yolculuk için para gönderirlerdi,” diye açıklamaya giriştim, “ama hastalıklar ve ticari sıkıntılar peşlerini bırakmadı. Ortağı eniştemi batırdı. Bu yüzden de para

* Toplumun genelinden ayrı olarak kendi içlerinde bir tür komünal hayat yaşadıkları ve çoklu evlilik uyguladıkları için bulundukları yerlerde halkın tepkisini çekmiş, bu yüzden topluca göç ederek Utah eyaletindeki Salt Lake City’ye yerleşmiş sofı Hristiyan tarikatı. 1830’da Joseph Smith tarafından kuruldu. (ç.n.)

isteyemedim. Nasıl olsa bir şekilde yanlarına giderim diye düşündüm. Beni Salt Lake City'ye götürecektir kadar yol param olduğu izlenimi verdim. Ablam çok tatlı ve sevecendir. Bana hep çok iyi davranmıştır. Herhalde ben de eniştemin yanında çalışmaya başlayıp mesleği öğrenirim. İki küçük kızları var. Biri daha bebek.”

ABD'deki bir sürü şehre dağıttığım evli ablalarım arasında en sevdiğim, Salt Lake City'deki bu ablamdır. Son derece gerçek bir karakterdir. Onu anlatırken kendisini, iki kızını ve tesisatçı kocasını gözlerimin önüne getirebiliyorum. İriyari bir kadındır, çok da anaçtır; hani hep güzel yemekler pişiren ve hiç sinirlenmeyen, şişmanlığın sınırındaki tombullukta, güler yüzlü kadınlar vardır ya, onlardandır işte. Esmerdir. Eniştemse sakın, kalender adamdır. Bazen gerçekten böyle birini tanıdığımı düşünürüm. Kimbilir, gün gelir belki gerçekten onunla tanışırım. Eğer yaşlı denizci, Billy Harper'ı hatırladıysa ben neden Salt Lake City'de oturan eniştemle tanışmayayım?

Öte yandan içimde, ana babamı ve onların ana babalarını kanlı canlı olarak asla göremeyeceğime dair kesin bir duygu var. Sizin de gördüğünüz gibi, değişmez bir biçimde her seferinde onları öldürüyorum. Annemden kurtulmak için en çok kullandığım yol kalp hastalığı ama bazen verem, zatürre ve tifo aracılığıyla da bu işi hallederim. Winnipegli polislerin onaylayacağı gibi bir dedemle ninem İngiltere'de yaşıyor ama aradan hayli zaman geçti ve onların artık sağ olmadığını düşünmek, makul bir varsayım olur. Zaten bana hiç mektup da yazmadılar.⁹

Umarım Reno'da yaşayan kadın bu satırları okur ve benim nezaketsizliğimi, uydurukçuluğumu affeder. Özür dilemiyorum çünkü utanmıyorum. Beni onun kapısına götüren şey gençliğimdi, hayata coşkuyla katılmak, her türlü deneyime şevkle atılmak isteğimdi. Onunla birlikte geçirdiğimiz azıcık sürenin bana çok faydası dokundu. Özünde insanın ne kadar iyi olduğunu gösterdi. Umarım ona da faydası dokunmuştur. Her koşulda şimdi durumun gerçek niteliğini öğrendiğine göre artık şöyle sağlam bir kahkaha patlatabilir.

Kadına göre benim hikâyem “doğru” idi. Bana, bütün aileme inandı ve Salt Lake City'ye varmak için çıkmam gereken

o tehlikeli yolculuk konusunda endişelendi. Hatta bu endişe neredeyse başıma dert olacaktı. Ellerim kollarım bana verdiği kumanyalarla dolu, ceplerim yün çoraplarla iyice şişmiş halde yanından ayrılmak üzereyken, demiryolu posta servisinde çalışan yeğeni, dayısı veya benzeri bir akrabasının, üstelik tam da benim bu akşam kaçak bineceğim trenle buradan geçeceği aklına geldi. Aynı trenle! Beni istasyona götürüp akrabaya hikâyemi anlatarak adamın beni gizlice posta vagonuna almasını sağlamayı aklına koydu. Böylece herhangi bir tehlike ve zorluk yaşamadan doğrudan Ogden'a gidebilecektim. Orası Salt Lake City'ye birkaç kilometre mesafedeydi. Yüreğim ezilmişti. Ben içten içe bu vaziyetteyken, bir de zorluktan kurtulmuş olacağım için, planını aklında geliştirdikçe giderek daha da heyecanlanan kadına karşı sınırsız bir memnuniyet ifadesi takınmak zorundaydım.

Çözüm! Ben o gece batıya gidecekken şimdi mecburen doğuya gidecektim. Tam anlamıyla kapana *kısılmıştım*, üstelik anlattığım her şeyin sefil bir yalan olduğunu kadına söyleyecek cesaretim de yoktu. Ne kadar sevinçli olduğuma onu inandırmaya çalışırken bir yandan da oradan kaçmanın yolunu bulmak için kafa patlatıyordum. Ama bulamadım. Kadın benim posta vagonuna bindiğimi kendi gözleriyle görecekti (bunu kendisi söyledi), posta kâatibi akrabası da beni Ogden'da indirecekti. Bense çölden geçen yüzlerce kilometrelik bütün o yolu bir de geri tepmek zorunda kalacaktım.

Neyse ki o akşam şans benden yanaydı. Tam kadın kafasına bonesini geçirip beni istasyona götürecekti bir hata yaptığını fark etti. Posta kâatibi akrabası o akşam gelmeyecekti. Sefer planı değişmişti. İki akşam sonra gelecekti. Kurtulmuştum çünkü elbette sınır tanımaz gençliğim, iki gün boyunca burada beklememe izin vermeyecekti. Son derece iyimser bir ifadeyle, hemen yola çıkarsam Salt Lake City'ye daha önce varacağım konusunda onu temin ettim ve kadının hayır dualarıyla en iyi dilekleri kulaklarımda çınlarken oradan ayrıldım.

Yün çoraplar harikaydı. Biliyorum. O gece uzun mesafelinin eşya vagonunun kör sahanlığında bir çiftini ayağıma geçirdim. Tren, batıya gidiyordu.

Treni Zapt Etmek

Kazaları saymazsak iyi bir hobo, tren görevlilerinin kendisini “enselemek ve sepetlemek” için gösterdiği tüm çabalara karşın, gençliği ve çevikliği sayesinde treni zapt edebilir ancak bunun zorunlu koşulu, vaktin gece olmasıdır. Bu koşul geçerliyse ve hobo, treni zapt etmeyi aklına koymuşsa ya bunu yapar, ya da bahtı onu terk eder. Gözlerini kan bürümedikçe trencilerin onu sepetlemesi mümkün değildir. Halen hobolar dünyasında geçerli olan düşünceye göre iş o noktaya varırsa, tren görevlileri cinayet işlemekten geri durmaz. Ancak hoboluk günlerimde böylesine özel bir deneyim yaşamadığım için şahsen ben bu düşüncenin doğru olduğuna onay veremem.

Bununla birlikte “kötü hat” denilen bir şeyi duymuşluğum vardır. “Vagonaltı olmuş” bir hoboyu, tren durana kadar yerleştiği yerden çıkarmanın yolu yoktur. Tekerlek grubunun içine, dört tekerin arasına güzelce yerleşmiş, etrafı vagonun şasisi ve teker grubunun çerçevesiyle çevrili haldeki hobo, trencilerin “çarkına okumuş” demektir. Daha doğrusu hobo, günün birinde kötü hatta giden trende vagonaltı olana dek öyle sanır. Kötü hat, kısa süre önce bir veya birkaç tren görevlisinin hobolar tarafından öldürüldüğü hattır. Göklerin bütün merhameti, kötü hatta vagonaltı vaziyette yakalanan hobonun üstüne olsun (tren saatte doksan kilometre hızla gidiyor olsa da yakalanmış sayılır çünkü).

“Frenci” (gardıfren),¹⁰ eline bir vagon koşum takımı pimi* ile yeterli uzunlukta halat alıp hobonun tünediği tekerlek grubunun önündeki vagonun sahanlığına çıkar. Pimi halata bağlayıp kendi bulunduğu sahanlıkla arkadaki vagonun sahanlığının arasından aşağı sarkıtır. Böylece pim raylar arasındaki traverslere çarpıp vagonun altına doğru seker, sonra tekrar traverslere çarpar. Frenci, elindeki silah her tarafa ulaşip etkisini göstereyin diye pimi öne, arkaya, sağa, sola oynatacak şekilde ipi salar veya çeker. Böylesi bir pimin herhangi darbesi ölümle yüklüdür, hele de saatte doksan kilometre hızla sekiyorsa insanın üstüne ecelin dövmesini işlemesi kesindir. Ertesi gün hobonun parçaları uzun bir mesafe boyunca raylardan ve etraftan toplanır. Yerel gazetelerde yer alan iki satırlık haberde, büyük olasılıkla demiryolunun üstünde uykuya dalmış, hobo olduğu kesin, sarhoş olduğu muhtemel, ismi bilinmeyen bir erkek cesedi bulunduğu yazar.

Yaman bir hobonun treni nasıl zapt edebileceğinin özgün örneği olarak size aşağıdaki deneyimi sunmak isterim. Canadian Pacific Demiryolları ile Ottawa’dan batıya gidiyordum. Önümde yaklaşık beş bin kilometre yol uzanıyordu, mevsim güzdü ve hedefime ulaşmak için Manitoba eyaleti ile Rocky Dağları’nı aşmam gerekiyordu. İnsanı üşüten, sevimsiz bir havadan başka bir şey bekleyemeyeceğim gibi yitirdiğim her an, bu yolculuğun soğuk zorluklarını artıracaktı. Üstelik artık bezmiştım de... Montreal ile Ottawa arası yaklaşık iki yüz kilometreydi. Bunu iyi biliyordum çünkü henüz yeni katettiğim bu mesafe tam altı günümü almıştı. Yanlışlıkla ana hattaki treni kaçırmış ve günde ancak iki yerel trenin gidip geldiği küçük bir tali hatta sapmıştım. Bu altı gün boyunca Fransız çiftçilerden dilendiğim kuru ekmeğe talim etmiş, üstelik onu bile az bulabilmişim.

Bezginliğim, uzun yolculuğuma çıkmadan önce, Ottawa’da üstüme başıma bir şeyler edinmeye çalıştığım gün nedeniyle iyice artmıştı. Kayıtlara geçsin diye söylüyorum,

* Demiryolu araçlarını birbirine bağlamakta kullanılan koşum takımının ucunu, bağlanacak araca sabitlemeye yarayan büyük demir vida. (ç.n.)

Ottawa, ABD ve Kanada'da giysi dilenecek en zor şehirdir. Bunun tek istisnası, Washington'dur. Bu güzel şehir bu konuda zirvede yer alır. Bir çift ayakkabı dilenmek için iki haftamı harcamış olmama karşın Jersey City'ye gitmek için oradan ayrılırken bir şey elde edememiştim.

Ottawa'ya dönelim... Saat sabahın sekizinde giysi dilenmeye başladım. Bütün gün gayretle çabaladım. Yeminle söylüyorum, altmış kilometre yol tepmişimdir. Bin evin hanımına sormuşumdur. Yiyecek için bile çalmadım kapıları. Akşamüstü saat altıda, kesintisiz on saatlik moral bozucu çabanın ardından bir gömlek bulamamış, bana dar gelen ve kısa sürede paramparça olacağının işaretlerini veren pantolon dışında bir şey edinmeyi becerememiştim.

Saat altıda bu işi bırakıp yolda giderken yemek üzere bir şeyler bulabilir miyim diye demiryolu manevra alanına doğru yürümeye başladım. Ama şans hâlâ yüzüme gülmüyordu; bir-biri ardına çaldığım bütün kapılar yüzüme kapandı. Derken biri bana bir paket verdi. Anında keyfim yerine geldi çünkü uzun süren ve çeşitlilik içeren deneyimlerimin içinde aldığım en büyük paketti bu. Dolgun bir bavul kadar büyüktü ve bir sürü gazeteye sıkıca sarılmıştı. Hemen boş bir arsaya gidip açtım. İlk bir kek gördüm, sonra başka kekler; çeşit çeşit kekler, farklı ellerden çıkma kekler, baştan sona kekler. Her taraf kek doluydu. Ah, arasında kalın bir dilim et olan tereyağlı ekmek nerede... kek dışında bir şey yoktu ve kek, dünyada en nefret ettiğim şeydi! Başka bir çağda ve diyarda insanlar Babil ırmaklarının kıyısına oturup ağlamıştı.¹¹ Ben de Kanada'nın bu mağrur başkentindeki boş bir arsada bu kek dağının yanına oturdum ve ağladım. Bir kimse ölmüş oğlunun yüzüne nasıl bakarsa ben de mebzul miktardaki o keklerle öyle bakıyordum. Herhalde nankör bir hoboydum ki önceki akşam parti vermiş olan evin eliaçıklığını kabul etmedim. Ama zaten belli ki konuklar da kekleri sevmemişti.

Kekler, küskün talihimin dip noktasını oluşturunuyordu. Daha kötüsü olamayacağı için artık bahtımın dönmesi gerekiyordu. Öyle de oldu. Hemen bir sonraki evde sofraya daveti

aldım. Efendim, sofraya daveti bizde mutluluğun zirvesidir. İnsanı içeri alır, genellikle elini yüzünü yıkama fırsatı verir, sonra da sofraya oturturlar. Hobolar ayaklarını bir masanın altına sokmaktan çok hoşlanır. Davet edildiğim ev, geniş bir arazinin ve güzel ağaçların ortasında, sokaktan hayli içeride bulunan büyük ve konforlu bir evdi. Evdekiler yemekten yeni kalkmışlardı, beni doğrudan yemek salonuna aldılar ki başlı başına bu bile bir olaydı çünkü sofraya daveti alacak kadar şanslı olan hobolar, genellikle mutfığa alınır. Yemeğimi yerken saçlarına ak düşmüş kibar İngiliz, anaç karısı ile genç ve güzel bir Fransız kadınla da sohbet ediyorduk.

Merak ederim, o genç ve güzel Fransız kadın, ağzımdan çıkan barbarca “iki darp¹²” ibaresiyle kendisine attırdığım kahkahaları, aradan bu kadar zaman geçtikten sonra hâlâ hatırlıyor mudur acaba? Anlayacağınız gibi incelikle kendilerinden bir çeyreklik koparmaya çalışıyordum. Bu bozukluğa eskiden beri öyle denirdi. “Ne?” dedi kız. “İki darp.” Tekrar “Ne?” derken dudakları yayılıyordu. “İki darp,” dedim. Anında kahkahaya boğuldu. Gülmesini kontrol ettiğinde, “Bir daha tekrarlar mısınız?” diye sordu. “İki darp,” dedim. Berrak kahkahası bir kez daha dizginlenemez biçimde çağıldadı. “Kusura bakmayın ama neydi o, ne demiştiniz?” “İki darp,” dedim, “yanlış bir şey mi var?” Nefesini düzenlemeye çalışırken, “Bildiğim kadarıyla yok,” diye çağıldı. “Ne anlama geliyor?” Açıkladım. Ondan bir çeyreklik koparıp koparamadığımı hatırlamıyorum ama o gün bu gündür sık sık düşünmüşümdür, acaba asıl taşralı o muydu, ben miydim diye.

İstasyona vardığımda sıkıntıyla gördüm ki en az yirmi hoboluk bir grup uzun mesafe treninin eşya vagonlarının kör sahanlıklarına binmek için bekliyordu. Bir kör sahanlıkta iki üç avare idare edilebilirdi. Ama yirmi kişi! Sıkıntı demekti. Hiçbir tren ekibi trenlerine binmemize izin vermezdi.

Kör sahanlığın ne olduğunu size açıklayayım. Bazı yük, eşya ve posta vagonları, iki ucu kapısız olarak üretilir. Bu vagonlar “kör” vagondur. İki ucunda kapısı olsa bile bu kapılar her zaman kilitlidir. Bir hobonun tren harekete geçtikten

sonra kör vagonun ucundaki sahanlığa atladığını varsayalım. Sahanlığa açılan bir kapı yoktur, ya da varsa bile kilitlidir. Bu durumda hiçbir kondüktör veya frenci trenden atmak veya parasını almak için hobonun yanına gidemez. Yani hobo, tren bir sonraki durakta durana kadar güvendedir. Tren durunca aşağı inip ileriye, karanlığın içine doğru koşmak, harekete geçtiğindeyse kör sahanlığa tekrar atlamak durumundadır. Trene böyle atlanır ama birazdan göreceğiniz gibi daha nice yollar ve yöntemler vardır.

Tren harekete geçtiğinde yirmi hobo üç kör sahanlığa dolmuş haldeydi. Bazıları tren henüz bir vagon boyu bile mesafe almamışken sahanlıklara tırmanmıştı. Bunlar beceriksiz acemilerdi, büyük bir hızla sonlarına ulaşacaklarını görebiliyordum. Tabii ki tren görevlileri de “iş başındaydı” ve ilk durakta sıkıntılar başladı. Tren durunca ben aşağı inip demiryolu boyunca ileri doğru koştum. Birkaç hobonun benimle birlikte koştuğunu gördüm. Belli ki bunlar işlerini bilen adamlardı. İnsan bir uzun mesafeliyi zapt edecekse tren durduğunda onun önüne geçmek ve trenle arasına hayli mesafe koymak zorundadır. Ben ön tarafa doğru koşmaya başladım. Benimle birlikte koşan hoboların birer birer durduğunu gördüm. Bu durum onların trene atlama konusundaki beceri ve cesaretlerinin ölçüsünü gösterir.

Çünkü trene şöyle atlanır: Tren harekete geçtiğinde frenci kör sahanlıktadır. Oradan aşağı inip kapısı açılan bir vagonun ucundaki sahanlığa atlaması dışında, o frencinin trenin içine girmesinin yolu yoktur. Frenci, giderek hız kazanan trene tekrar binmesine yeteceğini gözünün kestiği bir anda kör sahanlıktan aşağı iner, birkaç vagonun geçmesini bekler sonra tekrar trene atlar. İşte hobo trenin o kadar ilerisinde bulunmalıdır ki kör sahanlık önüne geldiğinde, frenci oradan inmiş olsun.

Bana en yakın hobonun yaklaşık on beş metre ilerisinde bekliyordum. Tren harekete geçti. İlk kör sahanlıkta bir fener gördüm. Demek ki o sahanlıkta bir frenci vardı. Acemi hoboların rayların kös kös yanında beklediğini, kör sahanlığın önlerinden geçip gittiğini gördüm. Binmeye çalışmadılar. Kendi yetersizlikleri nedeniyle daha en baştan yenilmişler-

di. Onlardan sonra az bir şeyler bilen avarelerin sırası geldi. Frencinin olduğu ilk kör sahanlığın geçmesini bekleyip ikinci ve üçüncü kör sahanlıklara atladılar. Tabii ki frenci de ilk kör sahanlıktan aşağı inip hemen o anda önüne gelen ikinci kör sahanlığa atladı ve oraya binmiş adamları tuttuğu gibi aşağı attı. Burada asıl vurgulamak istediğim şu: İlk kör sahanlık benim önüme geldiğinde ben o kadar ilerideydim ki frenci oradan inip ikincisine binmiş, oradaki hobolarla uğraşıyordu. Öne doğru yeterince koşmuş olan daha becerikli biz beş altı hobo ilk kör sahanlığa bindik.

Sonraki durakta yine ray boyunca öne koşarken on beş hobo saydım. Demek ki beşi sepetlenmişti. Cesurca başlayan bu eleme süreci istasyon istasyon devam etti. On dört kişi kaldık, on ikiye, on bire, dokuza, sekize düştük. Bu durum bana çocuk tekerlemesindeki on küçük zenciye hatırlattı. Kalan son küçük zenci olmaya karar verdim.¹³ Neden olmasındı? Güçlü ve çevik bir genç değil miydim? (On sekiz yaşındaydım ve bedensel olarak mükemmel durumdaydım.) Durumun gerektirdiği şekilde davranacak cesarete, metanete, soğukkanlılığa sahip değil miydim? Bırakın bunların hepsini, zaten ben kral bir avare değil miydim? Diğer bütün o hobolar, benim yanımda sadece birer amatör, birer taklit, birer çömez değil miydi? O son kalan zenci ben olmazsam, bu oyunu bırakıp gidip bir yonca çiftliğinde işe girsem daha iyi olurdu.

Sayımız dörde düştüğünde bütün tren ekibi mevzuya dahil olmuştu. O andan itibaren de olay, avantajın trencilerde olduğu bir zekâ ve beceri yarışmasına döndü. Diğer üç avare de teker teker ortadan çekilince yalnız ben kaldım. Hey gidi hey, kendimle amma da gurur duymuştum! Karun¹⁴ bile ilk milyonunu elde ettiğinde bu kadar gururlanmamıştır. İki frenci, bir kondüktör, bir ateşçi ve bir makiniste rağmen treni zapt etmiştim ve yolculuğuma devam ediyordum.

Aşağıda bunu nasıl yaptığımın birkaç örneğini bulacaksınız. Trenin hayli ilerisinde (ilk kör sahanlıktaki frencinin, o vagon benim önüme geldiğinde inmiş olacağı kadar ilerisinde), karanlığın içinde sahanlığa atlıyorum. Gayet güzel. Son-

raki istasyona kadar rahatım yerinde. İstasyona geldiğimizde tekrar aşağı inip ileri koşuyorum ki aynı manevrayı tekrarlayabileyim. Tren hareket ediyor. Önüme gelişini izliyorum. İlk kör sahanlıkta fener görünmüyor. Trenciler savaştan vaz mı geçti? Bilmiyorum. Hiçbir zaman bilinmez, bu yüzden de her an her şeye hazır olmak lazım. İlk kör sahanlık önüme geldiğinde atlamak için koşuyorum ama bir yandan da frenci orada mı diye dikkat kesiliyorum. Bütün bildiğim, söndürdüğü feneriyle birlikte orada olabileceği ve tam ben merdivenlere atlarken feneri kafama indirebileceğidir. Bunu iyi bilirim. İki üç kez kafama fener yemişliğim vardır.

Ama adam yok; ilk kör sahanlık boş. Tren hız kazanıyor. Bir sonraki istasyona kadar rahatım. Ama durun bakalım, gerçekten de öyle mi? Trenin hız kestiğini hissediyorum. O anda teyakkuza geçiyorum. Bana karşı bir şeyler tezgâhlaniyor ve ben ne olduğunu kestiremiyorum. İki yanımlı kontrol ederken hemen önümdeki kömür vagonunu izlemeyi de unutuyorum. Bu üç taraftan da saldırıya uğrayabilirim.

İşte geliyor. Meğer frenci, lokomotifteymiş. İlk uyarı, adamın ayağının sahanlığın sağ yanındaki merdivenlere basmasıyla geliyor. Şimşek gibi fırlayıp sahanlığın sol yanından dışarı atlayıp koşmaya başlıyor ve lokomotifin ilerisine geçiyorum. Kendimi karanlığın içine saklıyorum. Şimdi durum, tren Ottawa'dan ayrıldığından beri olduğu gibi. Ben öndeyim ve tren, eğer yoluna devam edecekse benim önümden geçmeli. Bense her zamanki gibi trene atlamak için gayet iyi bir şansa sahibim.

Dikkatle izliyorum. Bir fenerin öne doğru ilerleyip lokomotifte geldiğini ve oradan geri gitmediğini görüyorum. Demek ki fener hâlâ lokomotifte kaldı. Tabii o fenerin tutamacını bir frencinin tuttuğunu varsaymak, gayet mantıklı bir düşünce. Frenci uyuşuk biri olmalı yoksa öne doğru gelirken feneri vücudunun arkasına saklamaya çalışacağına söndürürdü. Tren hareket ediyor. İlk kör sahanlık boş, ben de ona atlıyorum. Yine aynı şekilde tren yavaşlıyor, lokomotifteki frenci bir yandan ilk kör sahanlığa binerken ben de öteki yandan aşağı inip öne doğru koşuyorum.

Karanlığın içinde beklerken övünçten titrediğimi hissediyorum. Tren tam iki kez benim için durdu; benim için, boş gezenin boş kalfası gariban bir hobo için. Bir sürü yolcu vagonu ve yolcusuyla, taşıdığı hükümet postasıyla, makinesini çalıştıran iki bin buhar beygirinin gücüyle o koca uzun mesafe trenini, tam iki kez durdurdum. Tek başıma. Sadece ve sadece 73 kilo çeken, cebinde beş senti bile olmayan ben!

Fenerin tekrar öne, lokomotife doğru geldiğini görüyorum. Ama bu kez beni işkillendirecek kadar göstere göstere geliyor. Lokomotifteki frenci dışında korkmam gereken başka bir durum var galiba. Tren harekete geçiyor. İlk kör sahanlığa atlamak üzereyken, tam zamanında, elinde fener olmayan ve frenciye benzeyen karanlık bir şekil seçiyorum. O vagonun geçmesini bekleyip ikinci kör sahanlığa binmeye hazırlanıyorum. Ama ilk kör sahanlıktaki frenci tam dibime atlıyor. Ayrıca lokomotiften dışarı sarkarak yolculuk eden öteki frencinin fenerinin ışığı da gözüme çarpıyor. O da dışarı atlıyor. Şimdi iki frenci de yerde ve trenin benim bulunduğum tarafında. Tam o sırada ikinci kör sahanlık hizama geliyor ve hemen üzerine atlıyorum. Ama orada oyalanmıyorum. Yapacağım hamleyi belirlemiştim. Hızla sahanlığın öbür tarafına geçerken frencinin sahanlığın merdivenindeki ayak sesini duyuyorum. Sahanlığın öbür tarafından yere atlayıp giderek hızlanan trenin yanında öne doğru koşuyorum. Planım, ileri koşup ilk kör sahanlığa atlamak. Ama tren giderek hız kazandığı için bunu ancak kıl payıyla yapabilirim. Ayrıca arkamdaki frenci de peşimden koşuyor. Daha iyi koşucuymuşum ki ilk kör sahanlığa önce ben varıyorum. Merdivende durup takipçime bakıyorum. Benden en fazla üç metre geride ve kendini zorlayarak koşuyor ama tren artık onun hızına ulaştığı için benim konumuma göre yerinde duruyor gibi görünüyor. Onu teşvik edip elimi uzatıyorum ama adam feci bir küfür patlatıp koşmaktan vazgeçiyor ve birkaç vagonun geçmesini bekleyip trene öyle biniyor.

Tren hızla ilerler, ben de kendi kendime kıkır kıkır gülerken, hiçbir uyarı olmaksızın, tazyikli suyla ıslanıyorum.

Ateşçi, lokomotifin hortumuyla bana su sıkıyor. Vagonun ön sahanlığından ileri bir adım atarak su ve kömür vagonunun arkasına geçiyorum ki o vagonun arka ucundaki üst çıkıntının altına sığınayım. Şimdi su beni ıslatmadan başımın üstünden geçip gidiyor. Şeytan diyor ki çık şu vagonun üstüne, al oradan koca bir parça kömür, indir şu herifin tepesine... Ama makinistle bir olup beni geberteceğini bildiğim için kendimi tutuyorum.

Bir sonraki durakta dışarı atlayıp karanlığın içine doğru ileri koşuyorum. Bu kez tren hareket ettiğinde iki frenci de ilk kör sahanlıkta. Planlarını seziyorum. Biraz önceki oyunumu tekrar etmemi engellemeye çalışacaklar. Demek ki bu kez ikinci sahanlığa atlayıp karşı tarafa geçip aşağı inip öne koşarak ilk kör sahanlığa atlama hamlemi yapmayacağım. İlk kör sahanlık önümden geçip ben binmeyince iki frenci trenin iki yanına doğru sarkarak aşağı atlıyor. Ben ikinci kör sahanlığa biniyorum ama bir an sonra iki yandan iki frencinin de bu sahanlığa bineceğini biliyorum. Böylece tuzağa girmiş olacağım. İki çıkış yolum da kesilmiş olacak. Ama bir yol daha var: yukarısı.

Takipçilerimin yanıma gelmesini beklemiyorum. Sahanlığın demirlerinden tırmanıp el freni çarkının üstünde duruyorum. Kısacık bir sürede çıktığım buradan sahanlığın her iki yanından da frencilerin merdivendeki ayak seslerini duyuyorum. Görmek için beklemiyorum. Kollarımı yukarı kaldırıp ellerimle iki vagonun çatılarının kavisli uçlarını tutuyorum. Elbette bir elim bir vagonun, öteki elim öteki vagonun çatısının kavisli ucunda. Bu arada iki frenci de merdivenlerden çıkıyor. Onları göremeyecek kadar meşgulüm ama ne yaptıklarını biliyorum. Bütün bunlar birkaç saniye içinde olup bitiyor. Bacaklarımla yaylanıp kollarımın kas gücüyle vücudumu yukarı çekiyorum. Tam bacaklarımı yukarı çektiğim anda frenciler de beni yakalamak için ellerini uzatıyor ama havayı yakalıyorlar. Bunu biliyorum çünkü yukarıdan aşağı bakıyorum ve onları görüyorum. Sövdüklerini duyuyorum.

Şimdi son derece hassas bir konumdayım, iki vagonun çatısının kavisli uçlarına tutunmuş haldeyim. Hızlı ve zorlu

bir hamleyle iki bacağıma vagonlardan birinin kavisli ucuna, iki elimiyse öteki vagonun kavisli ucuna atıyorum. Sonra da o kavisli çatının ucunu tutarak kavisli kısmın üstündeki yükseltilmiş düz bölüme çıkıyorum ve yüzeyin üstüne çıkıntı yapmış bir havalandırma aygıtına tutunup soluklanmak için biraz duruyorum. Trenin üstündeyim (hobolar buraya “çatı”, anlattığım şeyi yapmaya da “çatılamak” der). İzninizle burada söylemeliyim ki sadece genç ve dinç bir hobo bir yolcu treninin çatısına çıkabilir ve ayrıca bu genç ve dinç hobonun bu işi yapabilmesi için sinirlerinin de hayli sağlam olması gerekir.

Tren hız kazanarak yoluna devam ediyor ve ben sonraki durağa kadar rahat olduğumu biliyorum ama sadece oraya kadar. Tren durduğunda yukarıda kalmış olursam frencilerin beni taş yağmuruna tutacağını biliyorum. Sağlıklı bir frenci hayli büyük, örneğin iki ila on kilo arası bir taşı, vagonun çatısına “bir çiy damlası gibi indirebilir”. Öte yandan frencilerin sonraki durakta benim çıktığım yerden aşağı ineceğimi beklemeleri büyük bir olasılık. Başka bir yerden inmek dahi iyi olur gibime geliyor.

Bütün umudumu yolun sonraki kilometresinde tünel olmamasına bağlayarak ayağa kalkıp altı vagon boyunca geriye doğru trenin üzerinde yürüyorum. İzninizle, böyle bir yürüyüşte insanın her türlü ihtiyattan, korkaklıktan, tutukluktan azade olması gerektiğini söyleyeceğim. Yolcu vagonlarının çatıları gece gezintisi yapılacak yerler değildir. Eğer böyle olduğunu sananlar varsa denesin de görsün derim. Sürekli sarsılıp sallanan, silkinip yalpalayan bir çatıda, üstelik elini uzattığında karanlık bir boşluktan başka tutunacak bir şey yokken bırakın da yürüsün; çatının çiy nedeniyle ıslanıp kayganlaşmış aşağı kavisli ucuna geldiğinde bırakın da yine öteki kadar ıslak ve kaygan ve aşağı kavisli olan bir sonraki çatının ucuna doğru adım atmak üzere yürüyüş hızını artırsın. İnanın bana, kalbi mi zayıf, başı mı dönüyor, orada öğrenecektir.

Bir istasyona yaklaşırken tren yavaşlayınca çatısına çıktığım altıncı vagondan aşağı iniyorum. Sahanlıkta kimse yok. Tren durduğunda kendimi kaydırıp yere atıyorum. Ön ta-

rafta, benimle lokomotif arasında hareket eden iki fener var. Frenciler vagonların çatılarında beni arıyor. Arkasında durduğum vagonun “dört tekerli” olduğuna dikkat ediyorum, yani vagonun her tekerlek grubunda sadece dört tekerlek var. (Siz de günün birinde demiryollarında “vagonaltı” olacaksanız, aman dikkat edin de “altı tekerli” tekerlek grubuna denk gelmeyin; onlar insanı felakete sürükler.)

Eğilip vagonun altına girip destek çubuğunu yakalarken tren sabit olduğu için fazlasıyla memnunum. Canadian Pacific Demiryollarının trenlerinde ilk kez vagonaltı oluyorum ve bu ülkenin kendi iç düzenlemelerinden haberdar değilim. Vagonun altıyla arasında kalan boşluktan sürünerek tekerlek grubunun üstüne çıkmaya çalışıyorum. Ancak boşluk, sıkışarak da olsa arasından geçemeyeceğim kadar dar. Bu durumla ilk kez karşılaşıyorum. ABD’de hızla giden trenlerde bile yük vagonu destek çubuğunu yakalayıp ayaklarımı fren pabucunun altına dolar, oradan tekerlek grubunun üstüne sürünüp içine inerek çapraz kirişin üstüne yerleşebilirim.

Karanlıkta ellerimle yoklayarak fren pabucuyla zemin arasında boşluk olduğunu anlıyorum. Ama oraya ancak çok sıkışarak sığabiliyorum, öyle ki dümdüz uzanıp solucanlar gibi kıvrıla kıvrıla ilerlemek zorunda kalıyorum. Tekerlek grubunun içine girip kirişin üstüne yerleştikten sonra da frencilerin benim nereye kaybolduğumu merak ettiklerini düşünüyorum. Tren yola çıkıyor. Sonunda frenciler beni izlemeyi bırakıyor.

Gerçekten de öyle mi? Hemen bir sonraki durakta benim vagonun öbür ucundaki tekerlek grubunun altına fener tutulduğunu görüyorum. Beni bulmak için destek çubuklarına* bakıyorlar. Bir an önce buradan çıkmam lazım. Fren pabucunun altında karınüstü sürünüyorum. Beni görüp koşmaya başlıyorlar ama emekleyerek onların karşı tarafındaki rayın öte yanına geçip ayağa kalkıyorum. Sonra da fırlayıp trenin baş tarafına doğru koşuyorum. Lokomotifi geçip beni gizleyen karanlığın içine saklanıyorum. Eski duruma dön-

* O dönemdeki vagonları desteklemek amacıyla vagonun altına boydan boya yerleştirilen yaklaşık 2,5-3 santim çapındaki demir çubuklar. (ç.n.)

müş olduk. Ben yine ilerideyim ve tren yine önümden geçmek zorunda.

Tren hareket ediyor. İlk kör sahanlıkta bir fener var. Yere çömelip dikkatle etrafını süzen frencinin önümden geçtiğini görüyorum. İkinci kör sahanlıkta da fener var. Bu frenci beni görüp ilk vagonda giden arkadaşına sesleniyor. İkisi de yere atlıyor. Sıkıntı yok, üçüncü kör sahanlığa binip çatıya çıkıyorum. Vay canına, üçüncü kör sahanlıkta da bir fener var. O da kondüktör. O da önümden geçerken duruyorum. Şimdi bütün tren ekibi benim önümde. Dönüp geriye, trenin gittiği istikamet tersine doğru koşuyorum. Omzumun üstünden arkama bakıyorum. Fenerlerin üçü de yere inmiş, sallana sallana peşimden geliyor. Hızlanıyorum. Trenin yarısı geçiyor. Sonunda trene atladığımda hayli hız kazanmış vaziyette. İki saniye içinde iki frenciyle kondüktörün yırtıcı kurtlar gibi yanıma varacaklarını biliyorum. El freni çarkının üstüne çıkıp çatıların kavisli uçlarına tutunup kendimi çatıya çekiyorum. Hayal kırıklığına uğramış takipçilerimse kovaladıkları kediyi ağaca kaçıran köpeklerin yaptığı gibi, altımdaki sahanlıkta toplaşıp ağızlarını yukarı dikerek bana nice lanetler ürüyor, atalarım hakkında nahoş şeyler söylüyor.

Ne önemi var ki? Makinist ile ateşçiyi de sayarsak bire karşı beş kişi oldukları yetmezmiş gibi kanunun kahhar eliyle büyük bir şirketin kudretini de arkalarına almış durumdadılar ama yine de ben onları yeniyorum. Trenin çok arka kısmındayım, yolcu vagonlarının çatılarının üzerinden, lokomotiften sonraki beşinci veya altıncı sahanlığın üstüne gelene dek öne doğru koşuyorum. Dikkatle aşağıyı gözlüyorum. O sahanlıkta bir frenci var. Beni gördüğünü, sinsice vagonun içine çekilmesinden anlıyor, kapının hemen arkasında, üstüme çullanmaya hazır vaziyette benim aşağı inmemi beklediğini biliyorum. Bunu tahmin etmediğimi sansın diye yerimde kalıp bu hatasını sürdürmesini sağlıyorum. Onu görmüyorum ama kapıyı aralayıp benim hâlâ orada durduğumdan emin olmak için yukarı baktığını biliyorum.

Tren sonraki istasyona doğru yavaşlıyor. Adamı denemek için bacaklarımı aşağı sarkıtıyorum. Tren duruyor.

Bacaklarım aşağı sarkık halde. Kapının yavaşça açıldığını duyuyorum. Adam üzerime atılmaya hazır. Bir anda fırlayıp çatının üstünde koşmaya başlıyorum. Tam adamın başının üstünde, kapının arkasında pusuya yattığı yerde oluyor bu. Tren hareketsiz, gece sakin ama ben madeni çatıda ayaklarım ile mümkün olduğunca çok patırtı çıkarmaya bakıyorum. Tam emin değilim ama bir sonraki sahanlıkta aşağı inerim diye adamın öne doğru koştuğunu varsayıyorum. Ama orada inmiyorum. Çatının yarısına vardığımda geri dönüp bu kez ses çıkarmadan geldiğim yere, frencinin ve benim biraz önce boşalttığımız sahanlığa dönüyorum. Ortalık temiz. Trenin öbür tarafından yere inip karanlığın içine saklanıyorum. Kimse beni görmüyor.

Demiryolunun sağ kenarındaki çitin üzerinden atlayıp izlemeye geçiyorum. Dur bakayım! O da nesi? Trenin tepesinde bir fener görüyorum, önden arkaya doğru gidiyor. Demek aşağı inmediğimi sanıyorlar ve trenin çatısında beni arıyorlar. Daha da iyisi var; yerde, trenin iki yanında iki fener, çatıdaki fenerle aynı hızda hareket ediyor. Bu bir süre avı ve avladıkları tavşan da benim.¹⁵ Yukarıdaki frenci beni o tarafa sürecektir, trenin iki yanındakiler de yakalayacak. Bir sigara sarıp bu tören alayının geçişini izliyorum. Benim hizamdan geçtikleri anda artık trenin ön tarafına doğru ilerlemekte serbestim. Tren kalkarken ben de herhangi bir engelle karşılaşmadan ilk kör sahanlığa atlıyorum. Ancak tren hızını tam bulmadan ve ben sardığım sigarayı yakarken ateşçinin kömür vagonunun arka kısmındaki kömürlerin üzerine çıkıp yukarıdan beni kestiğini fark ediyorum. Bundan sonra olabilecek şeyler bir anda aklıma doluyor. Bulunduğu konumdan koca kömür parçalarını kullanarak beni pelte haline getirebilirdi. Bunun yerine benimle konuşuyor. Sesindeki takdir vurgusunu fark edince rahatlıyorum.

Ettiği laf, “Sen de amma anasının gözüymüşsün be,” oluyor.

Bu büyük övgüyü duyunca gösterdiği başarı için ödüllendirilen bir ilkokul öğrencisi gibi heyecanlanıyorum.

“Baksana,” diye yukarı doğru ona sesleniyorum, “bir daha o hortumu bana karşı kullanmazsın, değil mi?”

“Tamamdır,” diye yanıtlayıp işinin başına dönüyor.

Lokomotifte bir dost edinmiş oldum ama frenciler hâlâ beni arıyor. Sonraki durakta üç kör sahanlığın da üzerinde frenciler var ve ben de önceki gibi onlar önümden geçene kadar bekleyip trenin orta kısımlarında çatıya çıkıyorum. Tren ekibi elinden gelen her şeyi yapmaya hazır olduğu için tren duruyor. Frenciler ya beni sepetleyecek ya da olmuyorsa bunun nedenini bulacak. Koca tren o istasyonda benim yüzümden tam üç kere duruyor ama ben her seferinde frencilerden kaçıp çatıya çıkıyorum. Adamlar umutsuz vaziyetler ve sonunda bu durumu anlıyorlar. Trenlerini benden koruyamayacaklarını onlara öğretmiş oldum. Başka bir şey yapmaları lazım.

Onlar da onu yapıyor. Tren son kez durduğunda telaşla peşimden koşturuyorlar. Bak sen! Yapmak istedikleri oyunu anlıyorum. Beni trenin arkasına doğru koşturmaya çalışıyorlar. Karşılaşabileceğim tehlikeyi biliyorum. Trenin arkasında kalırsam tren yola devam ederken ona atlayamam. Eğilip bükülerek, kıvrılıp dönerek takipçilerimin elinden sıyrılıyor ve trenin ön tarafına yetişiyorum. Frencilerden biri hâlâ peşimde. Öyle olsun, ona hayatının koşusunu yaptıracam çünkü benim hızım iyidir. Demiryolu boyunca dosdoğru ileri doğru koşuyorum. Bana vız gelir. Diyelim ki adam on kilometre boyunca peşimden koştu, yine de treni yakalamak zorunda ve onun trene atladığı bütün hızlarda ben de atlayabilirim.

Beni yakalayamayacağı bir mesafeyi koruyarak adamın önünde koşmaya devam ederken bir yandan da bu karanlıkta felaketim olabilecek sığır engellerini ve makas kollarını görmek için gözlerimi zorluyorum. Eyvah ki eyvah! Ben uzakları görmek için gözlerimi zorlarken ayağımın hemen altındaki bir şeye, ne olmadığını anlamadığım küçük bir şeye takılıp tökezliyor, uzun bir düşüşten sonra iki seksen yere uzanıyorum. Hemen ayağa kalkıyorum ama bu arada frenci benim yakama yapışmış. Karşı koymuyorum. Derin derin nefes almakla ve adamı tartmakla meşgulüm. Ufak tefek biri. Ben ondan en

az on beş kilo fazla çekerim. Ayrıca o da benim kadar yorgun. Yine de bana vurmaya kalkarsa ona iyi bir ders verebilirim.

Bana vurmaya kalkmayınca o sorun halloluyor. Bunun yerine beni arkaya, trene doğru götürmeye başlayınca başka bir olası sorun doğuyor. Kondüktörle diğer frencinin fenerlerini görüyorum. Onlara yaklaşıyoruz. Ben New York eyaletinin polisleriyle boşuna tanışmış; kutu-vagonlarda,* demiryollarındaki su kulelerinde, hapishane hücrelerinde boşuna kanlı toplu dayak hikâyeleri dinlemiş değilim. Bu üç adam beni ortalarına alıp dövmeye kalkarsa ne yapacaktım? İlahi gökler bilir ya, onları yeterince kıskırtmıştım. Hızla düşünüyorum. Giderek diğer iki trençiye yaklaşıyoruz. Beni tutan adamın midesine ve çenesine doğru pozisyon alıyor ve bir aksilik olacağını gösteren ilk işaretle sağ yumruğunu nereye, solunu nereye çakacağını planlıyorum.

Yahu dur be! Adama çekmekten zevk alacağım bir numaram daha vardı, hatta beni yakaladığı an neden bunu uygulamadım diye neredeyse pişman olmuşum. Tam da yakama yapıştığı elinden mahvedebilirdim onu. Beni sımsıkı tutan parmakları yakamın içine gömülmüştü. Üzerimdeki paltonun düğmeleriyle sımsıkı iliklenmişti. Kanamayı durdurmak için yaranın üstünü nasıl sıkı sıkı sararlar, hiç gördünüz mü? İşte numaram buydu. Yapmam gereken tek şey, başımı eğerek adamın kolunun altına sokup dönmeye başlamaktı. Ancak hızlı, çok hızlı dönmeliydim. Nasıl yapmam gerektiğini biliyordum; kuvvetlice, silkinerek dönecek, her dönüşte de başımı adamın kolunun altından geçirecektim. Daha ne olduğunun farkına varamadan yakamı yakalayan parmakların kendisi bana yakalanacaktı. Parmaklarını çekip kurtaramayacaktı. Bu numaranın yüksek bir baskı gücü vardır. Dönmeye başladığım andan itibaren yirmi saniye içinde adamın parmak uçlarından kan fışkıracak, hassas tendonları zorlanacak, tüm kas ve sinirleri ezilip yırtılarak feryat

* Orijinal metinde "box-car": Penceresiz, sadece iki uzun kenarında sürgülü kapılar olan yük vagonu. İçine girip kapıları da kapatınca kutuya benzediği için bu isim verilmiş. Hoboların yolculuk ettiği vagon. (ç.n.)

içindeki bir kütleye dönüşecekti. Biri yakanıza yapıştığında bunu deneyin. Ama hızlı olun, şimşek kadar hızlı. Ayrıca dönüşünüzü yaparken kendinizi koruduğunuzdan da emin olun. Yüzünüzü sol, karnınızı da sağ kolunuzla koruyun. Karşınızdaki adam boştaki eliyle atacağı bir yumrukla sizi durdurmaya çalışabilir. Ayrıca onun boştaki koluna doğru değil de, o koldan dışarıya doğru dönmek de iyi bir fikir olabilir. Arkanızdan gelen yumruk, hiçbir zaman üstünüze gelen yumruk kadar kötü olmaz.

O fenerci çok feci bir şekilde mahvolmaya ne kadar yakın olduğunu asla bilemeyecek. Onu kurtaran tek şey beni dövmek gibi bir düşüncelerinin olmayışı. Ötekilere yeterince yaklaştığımızda bağırarak beni yakaladığını söylüyor; onlar da yanımıza gelmesi için trene işaret veriyorlar. Lokomotif ve üç kör vagon bizi geçiyor. Sonra kondüktör ve öteki frenci trene biniyorlar. Beni tutan adam ise hâlâ yakama yapışmış halde. Planı anlıyorum. Trenin en son vagonu da bizi geçene kadar beni öylece tutacak, sonra da trene atlayacak. Bense geride kalmış, yani sepetlenmiş olacağım.

Ancak tren hızla geliyor. Makinist kaybedilen zamanı telafi etmeye çalışıyor. Bir de tren hayli uzun. Hızla önümüzden geçerken frenci endişeyle hızını ölçüyor.

“Becerebilir misin?” diye masumane soruyorum.

Yakamı bırakıyor, hızla koşup trene atlıyor. Daha önüm-den geçecek bir dizi vagon var. O da bunu biliyor ve vagonun merdiveninde durup başını uzatarak beni gözlüyor. O anda sonraki hamlem aklıma geliyor. Son sahanlığa atlayacağım. Trenin hızlandıkça hızlanacağını biliyorum ama başaramazsam bile toz-toprak içinde yuvarlanmak dışında başıma bir şey gelmez. E tabii bir de gencim, iyimserim... Kararımı adama belli etmiyorum. Tersine umudumu yitirdiğimi gösterircesine omzumu düşürüp mahzun mahzun duruyorum. Ama bir yandan da ayağımla çakılların sağlam olup olmadığını yokluyorum. Mükemmel bir zemin. Frencinin dışarı uzattığı başının içeri girdiğini görüyorum. Trenin, binmeyi asla başaramayacağım ölçüde hızlandığından emin.

Gerçekten de tren çok süratli, o ana dek atladığım tüm trenlerden hızlı. Son vagon önüme gelirken ben de fırlayıp trenle aynı doğrultuda koşuyorum. Kısa bir sürat koşusu bu. Trenin hızına erişmek gibi bir umudum olamaz ama aramızdaki hız farkını ne kadar aza indirebilirsem trene atladığımda hissedeceğim darbenin etkisini o kadar azaltabilirim. Karanlığın içinde uçup giden o anda son sahanlığın demir tırabzanını görmediğim gibi yerini belirleyecek zamanım da yok. Olması gereken yere elimi uzattığım anda ayaklarımı yerden kesiyorum. Yazı-tura atmak gibi bir şey. Bir an sonra kırılmış kaburgam, kolum ya da başımla çakılların arasında yuvarlanıyor olabilirim. Tersine parmaklarım tırabzanı yakalıyor, kollarım ani bir hareketle çekilip vücudumu hafifçe kendi ekseninde döndürüyor, ayaklarım sert ve şiddetli bir şekilde basamakların üstüne konuyor.

Büyük bir övünç içinde oturuyorum. Hoboluk hayatımın trene en iyi atlayışımı yaptım. Gecenin geç saatlerinde son sahanlıkta birkaç istasyon boyunca rahatlıkla gidilebileceğini bilirim ama yine de trenin en arkasındayken kendimden bu kadar emin olamıyorum. İlk istasyonda trenin öbür yanından öne koşup Pullman'ları* geçip vagonaltı oluyorum ve bir yolcu vagonunun tekerlerinin üstüne tünüyorum. Sonraki durakta tekrar öne koşup başka bir tekerlek grubunun üstüne tünüyorum.

İşte şimdi görelî olarak güvende sayılırım. Frenciler beni sepetlediklerini sanıyor. Öte yandan uzun gün ve yorucu gece etkisini göstermeye başlıyor. Ayrıca vagonun altı rüzgârlı veya soğuk da olmadığı için uyuklamaya başlıyorum. Bunu asla yapmamak lazım. Tekerlek grubu kirişinin üstünde uyumak, ölüme davetiye çıkarmak demek olduğu için ben de bir istasyonda sürünerek dışarı çıkıp öne koşarak ikinci kör sahanlığa atlıyorum. Burada yatıp uyuyabilirim. Öyle de yapıyorum ama ne kadar uyuduğumu bilmeden yüzüme tu-

* 1867'de George Pullman tarafından kurulan Pullman Company'nin ürettiği vagonlar. Daha çok lüks yolcu vagonlarıyla tanınsa da yük vagonu, personel vagonu dahil her türlü vagonu üreten bir firmaydı. Burada lüks yolcu vagonlarından bahsediliyor. (ç.n.)

tulmuş bir fenerle uyandırılıyorum. İki frenci bana bakıyor. Hemen toparlanıp ilk hamleyi kimin yapacağını düşünerek savunma konumuna geçiyorum. Ama akıllarında bana vurmamak yok.

Yakama yapışmış olan frenci, “Seni sepetlediğimizi sanmıştım,” diyor.

“Eğer beni o zaman bırakmasaydın, benimle birlikte sen de sepetlenecektin,” diye yanıtlıyorum.

“Nasıl yani?” diye soruyor.

“Sana sarılıp sıkıca tutacaktım, o kadar.”

Aralarında durumu görüşüp verdikleri hükmü şu şekilde ilan ediyorlar:

“Tamamdır Bilo,¹⁶ kalabilirsin. Anlaşılan seni trenden uzak tutmaya çalışmanın yararı yok.”

Sonra da yanımdan ayrılıp mıntıkalarının sınırına kadar beni rahat bırakıyorlar.

Tüm bunları, “treni zapt etmenin” nasıl bir şey olduğuna dair örnek vermek için anlattım. Doğal olarak deneyimlerim arasından şanslı bir geceyi seçtim; tuzağa düştüğüm ya da trenden sepetlendiğim geceler hakkında hiçbir şey söylemiş değilim ki böylesi geceleri de çokça yaşamışlığım vardır.

Sonucu, adamların mıntıkalarının sınırına geldiğimde neler olduğunu anlatarak bağlayayım. Kıtayı boydan boya aşan tek raylı hatlarda yük trenleri mıntika sınırına geldiğinde yolcu trenlerinin geçmesini bekleyip onların ardından yola devam eder. Ben de mıntika sınırına vardığımızda trenimi bırakıp başka bir yük treni aradım. Tali hatta çekilmiş, hareket saatini bekleyen bir tren buldum. Yarı yarıya kömür dolu bir kutu-vagona girip içine uzandım. Kaşla göz arasında uyuyakalmışım.

Sürgülü kapının açılmasıyla uyandım. Soğuk ve renksiz bir gün daha yeni ağarıyordu ve tren henüz hareket etmemişti. Bir “kon,” yani kondüktör başını içeri uzatmıştı.

“Çık bakayım buradan şeyettiğimin şeyi!” diye kükredi.

Dışarı çıktım ve arkaya doğru katardaki bütün vagonları sırayla tek tek kontrol edişini izledim. Adam görüş alanımdan

çıkınca daha yeni kovulduğum vagona tekrar binme cesareti göstereceğimi akıl edemez diye düşündüm. Böylece aynı vagona binip yine uzandım.

Şimdi efendim, bu kondüktörün zihinsel süreci benimki gibi çalışıyor olmalıymış ki aynen bunu yapacağım sonucuna varmış. Böylece yine geldi ve beni yine kovdu.

Tabii ben de adamın, aynı şeyi üçüncü kez yapacağımı artık aklına bile getirmeyeceğini düşündüm. Aynı vagona tekrar bindim. Ama yakalanmayacağımdan da emin olmak istiyordum. Vagonun sürgülü kapılarının sadece biri açılıyordu. Diğer kapı çivilenmişti. Kömür yığınının tepesinden aşağı doğru o kapının yakınına bir çukur açıp içine yattım. Sonra kapının açıldığını duydum. Kondüktör vagona çıkıp kömür yığınının tepesine baktı. Beni görmedi. Seslenerek dışarı çıkmamı söyledi. Sessiz durarak onu aldatmaya çalıştım. Ama adam çukurumun içine ve benim üzerime kömür parçaları atmaya başlayınca durumu kabullendim ve üçüncü kez kovulmuş oldum. Ayrıca adam beni bir daha orada yakalarsa başıma neler geleceğini gayet hararetli kelimelerle ilan etti.

Taktiğimi değiştirdim. Birisi sizin zihinsel sürecinize paralel mantık yürütüyorsa onu başınızdan savın. Mantık silsilenizi ivedilikle durdurun ve yeni bir silsile kurun. Ben de bunu yaptım. Komşu tali hatta duran vagonların arasına saklanıp adamı gözledim. Kendinden emin bir şekilde tekrar benim vagona geldi. Kapıyı açtı, içeri girdi, bağırdı, çukuruma kömür attı. Hatta kömür yığınının tırmanıp çukurun içine bile baktı. Ancak o zaman tatmin oldu. Beş dakika içinde tren hareket etti ve kondüktör görünürde yoktu. Ben de vagonun yanında koştum, sürgülü kapıyı açıp içeri girdim. Adam bir daha beni aramadı; ben de zamanımın çoğunu uyuyarak geçirip mıntık sınırlarında trenden inip (yük trenleri buralarda mutlaka bir saat kadar durur) yiyecek dilenerek o kömür vagonunda tamı tamına 1.645 kilometre yol gittim. O 1.645 kilometrenin sonundaysa mutlu bir olay yüzünden vagonumu terk ettim. Bir sofraya daveti almıştım; ne zaman olursa olsun, sofraya daveti aldığımda trenini terk etmeyen bir hobo, henüz anasının karnından doğmamıştır.

Görüntüler

“Nerede ve nasıl gelecekse gelsin ölüm,
Yeter ki sağlık elversin, görelim her şeyi.”
— Kral Avarenin Şiiri

Hobo hayatının belki de en büyük cazibesi, monotonluktan tamamen uzak olmasıdır. Hobolar Diyarında hayatın çehresi son derece değişkendir; olanaksızın olanaklı hale geldiği, her dönemeçte yolun yanındaki çalılarının arasından bir anda karşınıza beklenmedik bir şeyin çıktığı, sürekli değişen bir akışkan görüntüler dünyasıdır burası. Hobo, bir an sonra başına neyin geleceğini bilemez, bu yüzden sadece içinde bulunduğu ânı yaşar. Belli bir amaç uğruna çabalamanın beyhudeliğini öğrenmiştir, Feleğin uçarı kaprisleri doğrultusunda gayesizce yaşamının, kendini hayatın akışına bırakmanın hazzını bilir.

Hoboluk günlerim hakkında sık sık düşünür, bu sırada birbiri ardınca belleğimde hızla belirip geçen görüntülere hayret ederim. Düşünmeye nereden başladığım önemli değildir; hızla gelip geçen bir sürü görüntüyle dolu herhangi bir gün, kendi başına apayrı bir gündür. Örneğin Harrisburg, Pennsylvania’daki güneşli sabahı hatırladığım anda hemen aklıma o güne ne kadar şanslı başladığım; hiç evlenmemiş

iki olgun yaştaki hanımla birlikte, hem de mutfaktaki değil, yemek salonundaki masada oturduğum sofraya daveti gelir. Yumurta yemiştik, hem de yumurtalıktan! Yumurtalık denilen şeyi hayatımda ilk kez duyuyor, ilk kez görüyordum. İtiraf edeyim, başlarda biraz çekingen davrandım ama sonuç itibariyle aç ve arsızdım. Yumurtalığı egemenliğim altına aldığım gibi yumurtalara öylesine hâkim oldum ki o iki bekâr hanım yemeğimi bitirene kadar ilgiyle beni izlediler.

Neden mi izlediler; kendileri kuş kadar yiyor, önlerine aldıkları birer yumurtayla oyalanıyor, kızarmış ekmekleri küçücük küçücük kemiriyorlardı da ondan. Bedenlerindeki hayat güçsüz, damarlarındaki kan cansızdı. Ayrıca bütün gece sıcacık bir uyku çekmişlerdi. Bense eyaletin kuzeyinde yer alan Emporium adlı bir yerden bu yana gelirken geceyi açıkta geçirmiş, enerjimin çoğunu vücudumu sıcak tutmak için harcamıştım. Dilim dilim kızarmış ekmekler! Harikaydı! Harikaydı da o dilimlerin bir tanesi ağzımı ancak dolduruyor, hatta ağzımı bile doldurmadan tek lokmada mideme iniyordu. Bir seferde birkaçını mideye indirme potansiyeliniz varken her lokma için diğer dilimlere teker teker uzanmak zorunda olmak ne feci, ne usandırıcı bir şeydir...

Küçükken Punch adlı bir köpeğim vardı. Onu kendim beslerdim. Evdeki birinin avladığı ördeklerle kendimize güzel bir ziyafet çekmiştik. Yemeğimi bitirince Punch'ın yemeğini hazırlamıştım: koca bir tabak dolusu kemik ve ditilmiş lezzetli et parçaları. Yemeği ona vermek için dışarı çıkmıştım. Meğer komşu çiftliklerden birinden bir ziyaretçimiz geliyormuş, yanında da dana büyüklüğündeki Newfoundland cinsi köpeği varmış. Punch'ın tabağını yere koydum. Punch kuyruğunu sallayıp yemeye başladı. Önünde en az yarım saatlik bir mutluluk vardı. Ama ani bir koşuşturma, bir akın, bir hücum oldu. Punch fırtınanın önündeki bir saman çöpü gibi kenara fırlatıldı ve o Newfoundland bir anda tabağın üzerine çöktü. Devasa kursağını aceleyle doldurmaya alışmış olmalıydı çünkü kaburgalarına savurduğum tekme ona

isabet etmeden önce tabağın içindekileri tamamen mideye indirmişti bile. Tabak tertemiz olmuştu. Hatta dilinin son hareketiyle dudaklarının üzerinde kalan yağ kalıntılarını da yalayıp yuttu.

İşte o koca Newfoundland benim Punch'ımın yemeğine nasıl davrandıysa ben de Harrisburglu iki hanımın sofrasına aynı muameleyi çektim. Sofrayı tertemiz ettim. Geriye hiçbir şey bırakmadan yumurtaları, ekmekleri, kahveyi silip süpürdüm. Hizmetçi daha fazla yiyecek getirdi, ben de onu habire çalıştırdım. Kadıncağz getirdi de getirdi. Kahve harikaydı da o küçücük fincanlarda servis etmeye ne gerek vardı? Bütün vaktimi fincan fincan kahve doldurmaya harcarsam, yemeye vakit mi kalırdı?

Sadece yemeye değil, çenemin açılmasına bile vaktim kaldı. Pembe-beyaz renkli tenlere, beyaz beyaz bukleli saçlara sahip olan o iki hanım, maceranın parlak yüzüne asla bakmamışlardı. “Kral Avare”nin de söyleyebileceği gibi, bütün hayatlarını “hep aynı minvalde” geçirmişlerdi. Onların vukuatsız varoluşlarının hapsoldüğü ıtır kokulu o sırça köşke, kan ter içinde verilmiş mücadelelerin burcu burcu iştah ve şehvet yüklü kokularını; yabancı diyarların ve uzak toprakların sert rayihalarla, keskin tatlarla dolu geniş, ferah, özgür havasını getirdim. Avuçlarımın halat çekmekten, uzun ve meşakkatli saatler boyunca kürek sapı okşamaktan kaynaklanan bir santim kalınlığındaki nasırlarımla onların yumuşacık ellerini çizdim.¹⁷ Bunu sadece gençliğin boş yere şişinme tavrıyla değil, zorlu işler yapmış biri olarak onların iyilikseverliklerini hak ettiğim iddiasını kanıtlamak için de yaptım.

Hey gidi hey, dünyada ayak bastığım yerler hakkında atıp tuttuğum, gerçek bir pervasızın yapması gerektiği gibi nazik tavsiyelerini kulak arkası ettiğim ve sadece kendi maceralarımla değil, hemhal olup birbirimize sırlarımızı açtığımız başka arkadaşların da serüvenleriyle heyecandan heyecana sürüklediğim o iki hoş ve zarif hanım, şu anda, sanki on iki yıl önceki kahvaltı masasında oturuyormuşuz gibi

gözümün önünde. Başka arkadaşlarımla maceralarını da kendim yaşamış gibi anlatmıştım ve eğer olgun çağlarındaki o iki hanım insanlara daha az güvenen, daha az saf kişiler olsalardı, olayların zamanlamasını sorgulayıp anlattıklarımı içinden çıkılmaz hale getirebilirlerdi. İyi de ne olmuş yani? Gayet dürüst bir değiş tokuştu bizimki. Bir dolu kahvelerinin, sürüyle yumurtalarının ve ekmeklerinin karşılığını tam değeri üzerinden ödemiştım. Orada onlara kolay kolay bulamayacakları muhteşem bir gösteri sunmuştım. Onların macerası, benim gelip onların sofralarına oturmamdı ki her durumda macera, fiyat biçilemeyecek bir şeydir, fiyat biçme fikrinin üstünde ve ötesindedir.

O hanımlardan ayrıldıktan sonra sokakta yürürken geç uyanan birinin kapısının eşiğindeki gazeteyi alıp dünyanın son yirmi dört saatiyle bağlantıya geçmek için bir parkta çimenlere uzandım. O parkta rastladığım ben yaşılarıdaki arkadaş canlısı bir hobo kendi hayat hikâyesini anlatıp onunla birlikte ABD ordusuna yazılmamı sağlamak için hayli uğraştı. Askere alma subayıyla işlemlerini halletmiş, tam da birliğine katılmak üzereymiş. Neden ben de onunla birlikte orduya katılmıyormuşum? Birkaç ay önce Washington'a yürüyen Coxey Ordusu'na¹⁸ mensupmuş ve belli ki ordu hayatını kendine uygun bulmuş. Ben de Kelly Sanayi Ordusu 2. Tümen L Bölüğü eri olduğuma göre gazi sayılmaz mıydım? (Burada bahsi geçen L Bölüğü, herkes tarafından "Nevada Çetesi" adıyla bilinir.) Oysa kendi ordu deneyimim benim üzerimde tam tersi bir etki bırakmıştı, bu yüzden de bildiği gibi yapıp savaş köpeklerine* katılsın diye onu bırakıp öğle yemeğim için dilenme seferine çıktım.

Yemek işini hallettikten sonra batı kıyısına geçmek üzere Susquehanna Irmağı üzerindeki köprüye yöneldim. Irmağın o yakasındaki demiryolu şirketinin adını unuttum ama o sabah çimlerde yatarken aklıma Baltimore'a gitme fikri

* William Shakespeare'in *Julius Caesar* adlı eserinde kullandığı bir niteleme. (ç.n.)

gelmişti ve hangisiyse bu şirketin treni oraya gidiyordu. İlk bir öğleden sonraydı ve köprüyü geçerken köprünün ayaklarından birinde suya girip yüzmekte olan türdeşlerime rastladım. Ben de giysilerimi çıkartıp onlara katıldım. Su çok güzeldi. Ancak sudan çıkıp giyindiğimde soyulmuş olduğumu fark ettim. Birisi giysilerimi elden geçirip ceplerimdeki kleri çalmıştı. Sadece soyulmanın bile bir güne yetecek mace-
ra olup olmadığı konusunu sizin takdirinize bırakıyorum. Ne soyulmuş adamlar tanırım ki bütün hayatları boyunca bunu anlatıp dururlar. Evet, hırsız benim giysilerimi elden geçirmişti ama birlik ve beşliklerden oluşan otuz kırk sent ile tütünüm ve sigara kâğıtlarım dışında bir şey de çalamamıştı çünkü tüm varlığım bu kadardı. Çoğu kişinin cebinden bundan daha da az alınacak şey çıkardı çünkü onlar varlıklarını evde bırakırdı ama benim evim yoktu. Orada yüzenler, sıkı bir çeteydi. Durumu tarttım ve sessiz kalmaktan daha iyi bir yol bulamadım. Bu yüzden de adamlardan yalvar yakar bir sigaralık kâğıt ve tütün istedim. İçine tütün koyduğum kâğıdın, benim olduğuna yemin edebilirdim.

Sonra köprüyü geçip batı kıyısına geçtim. Gitmek istediğim demiryolu buradan geçiyordu. Görünürde bir istasyon yoktu. İstasyon olmadan yük trenine nasıl binecektim? Demiryolunun, onunla buluştuğum yerde zirvesine ulaşan dik bir yokuştan yukarı doğru çıktığını fark ettiğimde ağır bir yük treninin oraya fazla hızlı varamayacağını anladım. Peki, ne kadar hızlı olacaktı? Demiryolunun diğer tarafında yüksek bir set vardı. Setin tepesinin üzerindeki otların arasından bir adamın başının çıktığını gördüm. Trenin yokuşu ne kadar hızlı çıktığını ve güneye giden bir sonraki trenin ne zaman geleceğini biliyor olabilirdi. Bağırarak bunu ona sorunca yanına gelmemi işaret etti.

İtaat edip tepeye vardığımda yanında, otların üstünde yatan dört adam daha gördüm. Manzaranın tamamına hâkim olunca onların kim olduklarını anladım: Amerikalı Çingene-
nelerdi. Setin kenarından ağaçların arkasına doğru uzanan

açık arazide, ne olduğu kolay kolay anlaşılamayacak birkaç at arabası duruyordu. Kampın etrafında eski püskü paçavralar içinde bir sürü yarı çıplak çocuk kaynaşıyordu ama dikkat ettim de erkeklerin yanına gelip onları rahatsız etmemeye özen gösteriyorlardı. Birkaç sıksa, çirkin ve çalışmaktan iyice tükenmiş kadın kampın işleriyle uğraşıyordu. Arabalardan birinin oturağında oturan kadın dikkatimi çekti; dizlerini çenesine kadar çekmiş, kollarını gevşekçe dizlerine dolamış, başı önüne düşmüştü. Mutlu görünmüyordu. Sanki hiçbir şeye önem vermiyormuş gibi görünüyordu ki bu konuda yanıldığımı, önemseddiği bir şey olduğunu az sonra öğrenecektim. İnsanlığın çektiği azapların tamamının izini yansıtan, ek olarak bundan daha çok acı çekmesinin mümkün olmadığını gösteren trajik bir yüz ifadesi vardı. Artık hiçbir şey onu daha fazla incitemezdi; kadının çehresi bunun canlı dışavurumuymuş gibi görünüyordu ama bu konuda da yanıldığımı görecektim.

Tepenin kenarındaki otların üzerine uzanıp erkeklerle sohbete başladım. Birbirimizin yakını çıktık, akrabaydık, kardeştik. Ben Amerikalı avare, onlarsa Amerikalı Çingeneydi. Ben onların argosunu, onlar benim dilimi, birbimize meramımızı anlatacak kadar biliyorduk. Obalarına mensup iki kişi daha varmış, ırmağın öte yakasına, Harrisburg'a doğru "marş" etmişler. "Marş edenler," gezgin fakirlerdir. Muhtemelen kökenleri aynıdır ama bu kelimeyi, Klondike'ta kullanılan ve "harekete geçmek, yürümek" anlamına gelen Fransızca "marche ons"un bozulmuş haliyle karıştırmamak gerekir.¹⁹ İrmağın öte yakasına geçen bu iki gezgin fakirin özel sanatı şemsiye tamiriymiş ama bu şemsiye tamirinin ardında asıl avantayı kaptıkları iş neymiş, söylemediler; sormak da kabalık olacaktı.

Muhteşem bir gündü. Havada en ufak bir esinti yoktu. Güneşin altın sırmalarının altına keyifle uzanmış, mest olmuştuk. Etrafımızdan böceklerin uyuşuk vızıltıları yükseliyor, canım toprağın ve yeşilliklerin mis kokusu, sakın ve hu-

zurlu havayı dolduruyordu. Arada sırada iki laf gevelemekten öte sohbete giremeyecek kadar miskinleşmiştik. Sonra bir anda tüm bu huzur ve sükûnet, insan tarafından altüst edildi.

Sekiz dokuz yaşlarındaki çıplak bacaklı iki oğlan, ufak tefek oynarlarken kampın bir kuralını çiğnemiş (hangi kuralmış, bilmiyorum). Yanımda yatan adam birden olduğu yerde dikelip onlara seslendi. Obabaşımı. Dar alınlı, kısık gözlü adamın gerilerek incelen dudakları ve kasılarak çarpılan yüz hatları, çocukların ürkek geyikler gibi ürpererek havaya sıçramalarını açıklıyordu. Yüzlerindeki korku ifadesiyle telaş içinde dönüp kaçtılar. Yanına gelmeleri için bağırınca oğlanlardan biri isteksizce geride kaldı. Küçük ve cılız bedeninin hareketleri, içinde korku ile mantık arasında bir mücadelenin süregittiğini gösteriyordu. Aslında adamın yanına gelmek istiyordu. Akli ve geçmiş deneyimleri, adamın yanına gelmenin, kaçmaya göre ehvenişer olacağını söylüyordu ama istediği kadar iki kötü arasındaki en iyi durum olsun, hâlâ korkusunu kanatlandırmaya, kaçmak için bacaklarını karıncalandırmaya yetecek kadar kötü bir durumdu.

Ağaçların korumasına girene kadar sürekli kendisiyle mücadele halinde yavaşça ilerledi ve sonra durdu. Obabaşı peşinden gitmedi. Ağır adımlarla arabalardan birine gidip ağır bir kırbaç aldı. Sonra da açık alanın ortasına gelip orada durdu. Tek kelime etmedi. Tek hareket yapmadı. O, Yasa idi, acımasız olandı, her şeye gücü yetendi. Orada öylece dikilip bekledi. Neyi beklediğini ben biliyordum, herkes biliyordu, ağaçların arasına sığınmış iki oğlan da biliyordu.

O tarafa doğru yavaşça giden oğlan ağır ağır geri geldi. Onu titreten bir kararlılığın damgası vardı yüzünde. Duraksamadı. Cezasını çekmeye karar vermişti bir kez. Kalıbımı basarım ki çekeceği ceza, çiğnediği kural için değil, kaçma suçu içindi. Yani aslında obabaşı, içinde yaşadığı yüce toplumun insanları nasıl davranırsa, öyle davranıyordu. Biz de suçlularımızı cezalandırırız. Elimizden kurtulup kaçtıkları zamansa onları geri getirip bunun cezasını da ilk cezaya ekleriz.

Oğlan doğrudan obabaşına doğru gelip kırbacın yeti-şebileceği uygun bir mesafede durdu. Kırbaç havada ılık çaldığında darbenin yoğunluğunun şaşkınlığıyla irkilmiş buldum kendimi. O küçük ve ince bacak nasıl da küçücük, nasıl da incecikti. Kırbacın değip sarılarak ısırıldığı yerde etin rengi beyaza büründü, o beyaza dönen yerler vahşi bir şerit halinde kabardı ve o şerit boyunca derinin çatladığı yerlerde küçük küçük kızıl sızıntılar ortaya çıktı. Kırbaç bir kez daha şakladı; oğlanın vücudu, gelecek darbenin beklentisiyle irkildi ama bulunduğu noktadan ayrılmadı, sağlam durdu. İkinci şerit kabardı, sonra üçüncüsü. Dördüncü darbe indiğinde oğlan daha fazla sessiz kalamadı, çığlık attı. Artık sabit de duramıyordu. Sonrasında darbe üstüne darbe geldikçe o da acı içinde hoplayıp zıpladı, çığlıklar attı ama kaçmaya kalkışmadı. Bu istemsiz dansı onu kırbacın ulaşamayacağı bir mesafeye götürdüğünde hoplayıp zıplayarak tekrar menzile giriyordu. Tüm bunlar sona erdiğinde (on iki kırbaç yedi) ciyak ciyak ağlayıp inleyerek arabaların arasında gözden kayboldu.

Obabaşı hâlâ orada dikiliyor ve bekliyordu. İkinci oğlan da ağaçların arasından çıkıp geldi. Ama doğrudan gelmedi. Yaltaklanan bir köpek gibi yaklaşıyor, sonra dönüp öte tarafa doğru on on iki adım koşmasına neden olan küçük paniklere kapılıyordu. Ama her seferinde dönüp geldi, yaltaklanarak, sızıldanarak ve gırtlığından anlaşılmaz hayvansı sesler çıkararak gittikçe adama yaklaştı. Asla doğrudan adama bakmadığını gördüm. Kırbaça sabitlenmiş gözlerindeki dehşet, inanılmaz ölçüde kötü muamele gören bir çocuğun kapıldığı o çılgın korku beni hasta etmişti. Güçlü kuvvetli adamların savaşta saf dışı kalıp sağa sola düştüğünü, can çektiğini, onlarcasının patlayan bombalarla havalara savrulduğunu, vücutlarının paramparça olduğunu görmüşlüğüm vardır ama o zavallı çocukcağızın görüntüsünün etkisiyle karşılaştırıldığında, inanın bana, o gördüklerim bana eğlenceli, kahkahalı, şarkılı türkülü bir cümbüş gibi gelir. ²⁰

Kırbaç şaklamaya başladı. İlk oğlanın yediği kırbaç, bununla karşılaştırıldığında çocuk oyunu gibiydi. Kısa sürede bacaklarından kanlar akmaya başladı. Hoplayıp zıplıyor, kıvrılıp kıvranıyor, ikiye katlanıyor, iplerle oynatılan bir kukla gibi abartılı hareketler yapıyordu. “Gibi” diyorum çünkü çocuğun acı haykırıışları bu benzerliği yalanlıyor, ona gerçeğin damgasını vuruyordu. Tiz feryadı insanın içine işliyordu; boğuk bir tını yoktu o bağırıışlarda, bir çocuğun sesinin incecik cinsiyetsizliği vardı. Sonunda oğlanın artık dayanamadığı bir an geldi. Akıl firar etmişti, o da kaçmaya çalıştı. Ama adam peşindeydi, kaçıışını engelleyerek kamçı darbeleriyle onu açık alana sürdü.

Derken her şey kesintiye uğradı. Bastırılmaya çalışılan vahşi bir çığlık duydum. Arabanın oturağında oturan kadın ortaya çıkmış, araya girmek için koşuyordu. Adamla oğlanın arasına attı kendini.

“Sen de mi istiyorsun?” dedi kırbacı elinde tutan. “Al bakalım.”

Kırbacı kadına doğru savurdu. Kadının eteği uzun olduğu için bacaklarını hedeflememişti. Yüzüne doğru savurdu. Kadınsa elleriyle ve kollarıyla mümkün olduğunca yüzünü korumaya, başını öne eğip sıska omuzlarının arasına saklamaya çalışınca darbeleri cılız omuzlarına ve kollarına aldı. Kahraman anne! Başına gelecek şeyi çok iyi biliyordu. Hâlâ acı çığlıklar atan oğlansa arabaların arasına doğru kaçıp uzaklaştı.

Bütün bu zaman zarfında dört adam yanımda uzanmış yatıyor, izliyor ve yerlerinden kımıldamıyorlardı. Ben de kımıldamadım. Mantiğimin, fırlayıp araya girmemi söyleyen doğal içgüdüme karşı çetin bir mücadele vermek zorunda kalmasına rağmen, bunu utanmadan söylüyorum. Orada, Susquehanna Irmağı kıyısında beş adamdan ölesiye dayak yememin kadına veya bana ne faydası olacaktı ki? Bir kere sinde bir adamın asıldığını görmüştüm. Bütün ruhum itiraz ederken ağızımdan tek ses çıkmamıştı. Çıksaydı, muhteme-

len bir tüfeğin kabzasıyla kafamı kırarlardı çünkü adam asmak, yasaydı. Burada, bu Çingene obasında da kadın kırbaçlamaktı, yasa.

Yasa böyleydi ama her iki olayda da müdahale etmediysem bunun asıl nedeni yasanın kendisi değil, benden güçlü olmasıydı. Yanımda, çimenlerin üstünde yatan dört adam olmasaydı kırbaçlı adama büyük bir zevkle girişirdim. Kamptaki kadınların ellerinde bıçaklar ve sopalarla üstüme atlaması gibi bir şey olmaması durumunda da, eminim o herifi eşek sudan gelene kadar döverdim. Ama hemen yanımda, çimenlerin üzerinde dört adam *vardı*. Yasayı benden güçlü kılan, onlardı.

Ah, inanın bana, ne acı çektim. Daha önce de dayak yiyen kadınlar görmüştüm, hem de sıkça ama bunun gibisine hiç tanık olmamıştım. Kadıncağızın elbisesinin omuz kısmı parça parça oldu. Savunmasını aşan bir kırbaç darbesi yanağından çenesine kadar uzanan kanlı bir şerit çizdi. O kırbaç bir kere değil, iki kere değil, bir düzine, iki düzine değil, bitmeksizin, sonsuz kez üstünde şakladı, vücuduna sarıldı. Üstümden terler boşanıyor, nefesim sıklaşıyor, ellerim kökünden söküp alana kadar sımsıkı biçimde çimlere yapışıyordu. Bütün o süre boyunca mantığım içimden bana “Salak!” diye, “Enayi!” diye seslenip duruyordu. Sanki kadının yüzündeki o şerit bana çizilmiş gibiydi. Tam ayağa kalkacaktım ki yanımdaki adam elini omzumun üstüne koyup beni aşağı bastırdı.

Hafif bir sesle, “Sen ağır ol bakayım,” diye uyardı. Ona baktım. Gözlerini kararlılıkla bana dikti. İriyarı, geniş omuzlu, adaleli biriydi; tembel bir ifade vardı yüzünde, duygusuz, ağırkanlı, miskin; bir yandan nazik fakat öte yandan tutkusuz ve tamamen ruhsuz; kötülük barındırmayan ama ahlakla da ilgisi olmayan, öküzlere benzer durgun, inatçı, sönük bir ruhun bakışıydı bu. Kendisi de aynen öküz gibiydi zaten; belli belirsiz bir pırıltı dışında zekâdan nasibini almamış, bir gorilin gücüne ve zihin kapasitesine sahip, iyi huylu

bir koca hayvan. Omzumu sıkı sıkı bastıran elinin arkasındaki kas gücünü hissettim. Diğer koca hayvanlara bakıp ikisinin hiç istiflerini bozmadan, kayıtsızca oturduklarını, ötekininse şeytani bir zevkle olayı izlediğini görünce aklım başıma geldi, kaslarım gevşedi ve çimlerin üstüne çöktüm.

O sabah birlikte kahvaltı ettiğim olgun çağlarındaki iki hanımı düşündüm. Bu sahnenin yaşandığı yerden kuş uçuşu en fazla üç kilometre mesafedeydiler. Burada, bu esintisiz havada, gülümseyen şu güneşin altında onların hemcinslerinden biri, benim hemcinslerimden biri tarafından feci şekilde dövülüyordu. Hayatın, onların hiç göremeyeceği bir sayfası yaşanıyordu ve böylesi sahnelerle tanık olmadan ne hemcinslerini ve kendilerini, ne de hangi çamurdan halk edildiklerini anlamaları mümkün olamayacaksa da, iyi ki bunları görmüyorlardı. Hem hoş kokulu sırça köşklerde yaşayıp hem de bütün dünyanın bacısı olmak, kadınlara nasip edilmemiştir.

Kırbaçlama sona erdi ve artık çılgılık atmayı kesen kadın, arabadaki oturağına döndü. Diğer kadınlar onun yanına hemen gitmediler. Korkuyorlardı çünkü. Sonradan, aradan makul bir zaman geçtikten sonra gittiler. Adam da kırbacı kaldırıp yanımıza gelerek kendini benim yanımda yere bıraktı. Harcadığı kuvvet yüzünden hızlı hızlı nefes alıyordu. Paltosunun koluyla gözlerindeki teri sildikten sonra meydan okurcasına gözlerini bana dikti. Ben de umursamaz bakışlarla karşılık verdim; yaptığı şey beni ilgilendirmezdi. Oradan hemen ayrılmadım. Yarım saat kadar daha oyalandım ki mevcut koşullar düşünüldüğünde uygun ve beni mahcup etmeyecek bir süreydi bu. Onlardan aldığım tütünle sigara sardım. Vücudumu kaydırarak yüksek setten demiryoluna indiğimde güneye doğru giden bir sonraki yük trenini yakalamak için gereken bilgiyle donanmıştım.

Peki, neydi şimdi bu? Hayattan bir sayfaydı, hepsi bu. Bundan daha kötü, hatta çok daha kötü sayfalar görmüşlüğüm vardır. Çeşitli zaman ve yerlerde dışisine kötü davranan

tek hayvanın insan olduğunu ve bunun, insanı diğer hayvanlardan ayıran en önemli özellik olduğunu ileri sürmüşlüğümdür vardır (dinleyicilerim bu iddiayı densizlik olarak görürdü). Hiçbir kurt, tek bir korkak çakal dahi asla böylesi bir suç işlememiştir. Evcilleşmesiyle birlikte yozlaşan köpeğin bile yapmayacağı bir şeydir bu. Köpek bu konudaki vahşi içgüdüünü korurken insan yabani içgüdülerinin çoğunu yitirmiştir, en azından iyi içgüdülerin çoğunu.

Hayatta, anlattığımdan daha kötü hangi sayfalar vardır? ABD'deki çocuk işçiliği üzerine yazılan haberleri okuyun ve doğu, batı, kuzey, güney, neresi olduğu hiç fark etmez, hepimizin, kâr hırsıyla dolu olan bizlerin, hayatın Susquehanna'daki kadın dövme olayını içeren bu tek sayfasından çok daha kötü sayfalarının dizgicisi ve yayıncısı olduğumuza görün.

Yokuştan yüz metre aşağıya, rayların yanında ayağımı sağlamca basabileceğim bir zemin bulduğum yere kadar indim. Tepeye doğru yavaş yavaş tırmanan trenimi burada yakalayabilirdim. Yarım düzine başıboşun da aynı amaçla beklediğini gördüm. Birkaçı eski bir iskambil destesiyle *seven-up** oynuyordu. Bir zenci kâğıtları karmaya başladı. Genç, tombalak ve ay yüzlüydü. Neşeyle parıldıyordu. Her yanından neşe fışkırıyordu. Bana ilk kâğıdımı verirken durup sordu:

“Söylesene Bilo, seni daha önce gördüm mü?”

“Tabii ki gördün,” dedim. “Hem de üzerinde bambaşka giysiler varken gördün.”

Anlamadı.

“Buffalo’yu hatırlamıyor musun?” diye sordum.

Beni ancak ondan sonra tanıyıp kahkahalar ve taşkıncı haykırışlarla yoldaşı olarak selamladı. Buffalo yakınındaki Erie İlçe Cezaevi’nde cezasını çekerken üstünde çizgili mahkûm kıyafeti vardı. Benim giysilerim de aynı şekilde çizgiliydi çünkü ben de kendi cezamı çekiyordum.

* Her oyuncunun önüne kapalı olarak dizilen yedi kâğıdın, yerdeki desteden çekilen kâğıtlarla değiştirilip açılarak birden yediye kadar sıralandığı basit bir oyun (ç.n.)

Oyun devam ederken ortadaki bahsin ne olduğunu öğrendim. Yüksek setten ırmağa doğru inen yamaçta, yedi sekiz metre aşağıdaki bir kaynağa giden dik ve dar bir patika vardı. Biz oyunumuzu setin tepesinde oynuyorduk. Oyunda “batan” kişi, küçük bir konsantre süt kutusuyla kaynaktan diğer oyunculara su getirmek zorundaydı.

İlk elde zenci battı. Biz yukarıda oturup onunla dalga geçerken küçük süt kutusunu alıp setten aşağı indi. Balıklar gibi su içtik. Sırf benim için tam dört kere gidip gelmek zorunda kaldı ki diğerleri de en az benim kadar ifrata kaçmıştı. Patika çok dik olduğu için bazen yukarı gelirken zencinin ayağı kayıyor, su yere dökülüyor, o da gidip suyu tekrar doldurmak zorunda kalıyordu. Ama hiç sinirlenmedi. Hepimiz gibi içten kahkahalar atıyordu ki zaten ayağının sürekli kaymasının nedeni de buydu. Bir yandan da başkası battığında o biçim su içeceğine dair yeminler ediyordu.

Susuzluğumuzu doyurunca yeni bir ele başladık. Yine zenci battı ve biz yine aynı şekilde suyumuzu içtik. Üçüncü ve dördüncü el de aynı şekilde bitti ve her seferinde o ay yüzlü marsık, herkese kaderini dağıtan Feleğin kendisine verdiği bu ele bile minnettarlık duyuyor, neredeyse sevinçten ölecek hale geliyordu. Biz de onunla birlikte sevinçten ölecek hale geldik. Orada, o yüksek setin tepesinde, tasasız çocuklar gibi, umursamaz tanrılar gibi kahkahalar atıyorduk. Kafam yere vurana kadar güldüğümü, içimden taşacak noktaya gelene dek su içtiğimi hatırlıyorum. Vücudumuzda bu kadar su varken, yokuşu çıkan trene atlayıp atlayamayacağımız konusunda ciddi bir tartışma çıktı. Olayın özellikle bu kısmı bizim zenciyi tamamen bitirdi. Kahkahalar içinde yerlerde yuvarlanırken su taşımaya en az beş dakika ara vermek durumunda kaldı.

Uzayan gölgeler giderek ırmağın öte yakasındaki daha uzak noktalara erişti, ortama yumuşak, serin bir alacakaranlık çöktü, biz hep su içtik ve abanoz renkli sakimiz bize habire su taşıdı. Bir saat önce dayak yiyen kadını unutmuş-

tum. O, hayatın bir sayfasıydı; okumuş ve çevirmiştım. Ben artık hayatın bu yeni sayfasıyla meşguldüm ki lokomotif yokuşun başında düdüğünü çalınca bu sayfa da bitip yeni bir sayfa açılacaktı. Hayat kitabı bu şekilde okunurdu, birbiri ardına sayfalar gelip geçer ve o sayfalar hiç bitmezdi. Gençken.

Sonra bizim zencinin batmayı beceremediği bir el oynadık. Bu kez kurban, içimizde en az gülen, hazımsızlık çekiyormuş gibi görünen, sıska bir hoboydu. Artık su istemediğimizi söyledik ki gerçekte bu. Doymuş gövdeme tek bir damla daha su sokmaya, ne Hürmüz'ün, Hint'in tüm zenginliği, ne de havalı şahmerdan tokmağının bütün basıncı zorlayamazdı beni. Zenciyse hayal kırıklığına uğramış gibi görünüyordu ve kendini öne atarak biraz su içebileceğini söyledi. Öyle de yaptı. Biraz içti, biraz daha, sonra biraz daha. Melankolik hobo sürekli yüksek sete çıkıp iniyor, zenciyse sürekli su istiyordu. Hepimizin toplamından daha çok su içti. Alacakaranlık karanlığa döndükten, yıldızlar gökte belirdikten sonra bile habire su içiyordu. Kalıbımı basarım, trenin sesi gelmeseydi hâlâ orada duruyor, melankolik hobo sete çıkıp inmek için debelenip dururken habire su içerek intikamını alıyor olacaktı.

Neyse ki trenin düdüğü duyuldu. Hayatın bu sayfası da kapanmıştı. İşte tren aksıra tıksıra yokuşu tırmanıyor, farı geceyi gün gibi aydınlatıp silüetlerimizi iyice belirgin hale getiriyordu. Lokomotif bizim hizamızı geçtiğinde hepimiz trenin yanında koştuk, bazılarımız yan merdivenlere çıktık, bazılarımızsa boş kutu-vagonların yan kapılarına "atlayıp" içeri tırmandık. Ben de karışık kereste yüklü, üstü açık bir yük vagonu yakaladım, kendime rahat bir kuytu bulup içine yerleştim. Başımın altına yastık niyetine bir gazete koyup sırtüstü uzandım. Başımın üstünde göz kırpan, tren dönemeçlerde kıvrıla büküle giderken bölükler halinde ileri geri çark edip duran yıldızları seyrederken uyuyakalmışım. O gün de bitmiş, yaşadığım günlere bir tane daha eklenmişti. Yarın yeni bir gündü ve ben gençtim.

Nasıl “Enselendim?”

“Yan kapılı bir Pullman”la ya da herkesin anlayabileceği şekilde konuşursak, bir kutu-vagonla Niagara Falls’a gittim. Bu arada üstü açık yük vagonuna, bizim camiada “gondol” denir.²¹ Neyse, öykümüze dönelim. Şehre öğleden sonra vardım ve trenden inip doğruca Niagara Şelalesi’ne gittim. Gözlerim yukarıdan aşağıya inen suların o harika görüntüsüyle dolar dolmaz kendimi kaybettim. “Özellerin” (aile evlerinin) “kapısını dövüp” yemeğimi çıkarmak için bile oradan uzaklaşamadım. Bir sofraya daveti bile beni ayartamazdı. Hava karardı, ay ışığıyla dolu güzel bir akşam oldu ve ben saat on biri geçene kadar orada takıldım. Sonrasında artık “kestirecek” bir yer bulma vaktim gelmişti.

“Kestirmek”, “mıskanmak”, “devrilip yatmak”, “zıbarlamak”; tüm bu sözcükler aynı şeyi ifade eder: uyumayı. Nendense içimden bir ses Niagara Falls’un hobolar için “kötü” bir yerleşim olduğunu söylüyordu, ben de kırlara yöneldim. Bir çitin üstünden atladım, bir tarlaya “devrilip yattım”. Kanun Abi beni burada asla bulamazdı; öylesine araziye uydurmuştum kendimi. Otların üstüne sırtüstü yatıp bebekler gibi uyudum. Hava o kadar ferah ve ılıktı ki gece boyunca bir kez bile uyanmadım. Günün ilk ışıklarıyla birlikte gözlerim açılınca o harika şelale yine aklıma düştü. Tekrar bir baka-

yım diye çitin üstünden atlayıp yola çıktım. Sabahın erken vaktiydi, daha saat beş bile olmamıştı ve nasılsa kahvaltım için kapı dövmeye saat sekizden önce başlayamayacaktım. Yani ırmağın kenarında geçirebileceğim en az üç saatim vardı. Fakat heyhat! Yazgımda ırmağı da şelaleyi bir daha görmek yokmuş.

Kasabaya girdiğimde herkes uykudaydı. Sessiz bir sokaktan yürürken üç adamın kaldırımından bana doğru geldiğini gördüm. Yan yana yürüyorlardı. Benim gibi hobolardır herhalde, erken kalkmışlardır dedim kendi kendime. Bu tahminim tam olarak doğru çıkmayacaktı. Ama yüzde 66,6'sı doğrudu. İki yan taraftakiler hoboydu, ama ortada yürüyen adam değildi. Üçlü yanımdan geçip gitsin diye kaldırımın kenarına çekildim. Ama geçip gitmediler. Ortadaki adamın bir lafı üzerine hep beraber durdular ve ortadaki bana döndü.

Vaziyeti anında çaktım. Herif sivil polisti ve yanındaki iki hoboyu tutuklamıştı. Kanun Abi, erkenci solucanlar için harekete geçip yollara düşmüştü. Ben de bir solucandım. Daha sonraki birkaç ayda beni zenginleştirecek olan deneyimlerimi o zamana kadar yaşamış olsaydım, arkamı dönüp deli gibi kaçırdım. Arkamdan ateş edebilirdi ama beni yakalamak için mutlaka vurması gerekiyordu. Kesinlikle peşimden koşmazdı çünkü eldeki iki hobo, yoldaki bir hobodan iyidir. Ama adam önümü kestiğinde salak gibi öylece kalakaldım. Aramızda kısa bir konuşma geçti.

“Hangi otelde kalıyorsun?” diye sordu.

İşim bitmişti. Herhangi bir otelde kalmadığım gibi kasabadaki hiçbir otelin adını bilmediğim için herhangi birinde kaldığımı da iddia edemezdim. Ayrıca sabahın köründe ortalıkta geziyordum. Her şey aleyhimeydi.

“Kasabaya yeni geldim,” dedim.

“Şimdi dön ve benden fazla uzaklaşmadan önüm sıra yürü bakalım. Seni görmek isteyen biri var.”

Enselenmiştim. Beni kimin görmek istediğini de gayet güzel tahmin ediyordum. Talimat üzerine peşimdeki hepsinin

önüne düşüp tutukevine doğru yürüdüm. Oraya vardığımızda üstümüz arandı, isimlerimiz kaydedildi. Beni hangi isimle kayıt ettiklerini hatırlamıyorum. Jack Drake ismini verdim ama üstümü aradıklarında Jack London'a yazılmış mektuplar buldular. Tabii bu durum sıkıntı yarattı ve bazı açıklamalar yapmam gerekti. Bütün bunlar aklımdan çıkmış olduğu için Jack Drake olarak mı, Jack London olarak mı enselendiğimi bugün bile hatırlamıyorum. Öte yandan Niagara Falls tutukevinin kayıt defteri bugün de orada duruyordur. Oradan bakılıp bu konu açıklığa kavuşturulabilir.²² Olayın zamanı 1894 Haziran ayının ikinci yarısıydı. Tutuklanmamdan sadece birkaç gün sonra büyük demiryolları grevi başlayacaktı.²³

Ofisten Hobo Koğuşu'na götürülüp içeri tıklandık. Hobo Koğuşu, tutukevine getirilen hafif suçluların hep beraber kapatıldığı büyük bir demir kafesti. Hafif suçluların büyük kısmı hobolardan oluştuğu için bahsettiğim bu demir kafes de onların ismiyle anılıyordu. Burada o sabah enselenmiş birkaç hoboyla karşılaştık. Arada sırada kafesin kapısı açılıp aramıza ikişer üçer kişi daha atılıyordu. Sonunda sayımız on altıyı bulunca üst kattaki mahkemeye çıkarıldık. Şimdi sizlere o mahkemede olup biten her şeyi aslına uygun olarak aktaracağım çünkü Amerikan vatanseverliğimin bir daha asla tamamen toparlanmamamacasına sarsıldığı yer orasıdır.

Mahkemede on altı tutuklu, bir yargıç ve iki görevli vardı. Görünüşe göre yargıç kendi kâtipliğini de yapıyordu. Tanık falan yoktu. Kasabalarında adaletin nasıl yürütüldüğünü görmek için orada herhangi bir Niagara Falls sakini bulunmuyordu. Yargıç elindeki listeye şöyle bir bakıp bir isim söyledi. Bir hobo ayağa kalktı. Yargıç görevliye baktı. Görevli, "Serserilik Sayın Yargıç," dedi. Sayın Yargıç, "Otuz gün," dedi. Hobo yerine oturunca yargıç başka bir isim söyledi ve başka bir hobo ayağa kalktı.

Önceki hobonun yargılanması tamı tamamına on beş saniye sürmüştü. İkinci hobonun yargılanması da aynı hız-

la yapıldı. Görevli, “Serserilik Sayın Yargıç,” deyince Sayın Yargıç, “Otuz gün,” hükmünü verdi. Yargılama sanki bir düzenekle yapılmıyormuşçasına bu minvalde sürdü: her hoboya on beş saniye ve otuz gün.

Bunlar zavallı, suskun bir sürü diye düşünüyordum. Hele benim sıram bir gelsin, o Sayın Yargıç’a tumturaklı bir nutuk çekecektim. Ancak Sayın Yargıç, gösterisinin yarılarında, kimbilir aklına ne geldiyse, içimizden birine söz hakkı verdi. Bahtsızlığa bakın ki bu adam gerçek hobo değildi. Hayatını bu şekilde yaşayanların ayırt edici özelliklerinden hiçbirini taşııyordu. Mesela bir su kulesinde tren bekleyen bizimkilere yanaşmışsa, hiç tereddütsüz “çömez” olarak nitelenmiş olmalı. “Çömez,” Hobolar Diyarında acemiliğin, toyluğun eşanlamlısıdır. Oysa bu çömez, dünya üzerinde hayli de yıl devirmişti, tahminime göre kırk beşinde falan olmalıydı. Omuzları biraz kamburlaşmış, açık havanın her türlü kötü şartları yüzünde izini bırakmıştı.

Anlattığı hikâyeye göre (eğer doğru hatırlıyorsam) Lockport, New York’taki bir firmada araba sürücüsü olarak çalışıyormuş. Sıkıntı yaşamaya başlayan firma, 1893’teki dar zamanlarda tamamen kapanmış. Onu son ana kadar işten çıkarmamışlar ama iş giderek düzensiz hale gelmiş. Adam sözlerine devam ederek onca insanın işten çıkarıldığı sonraki aylarda iş bulmanın ne kadar zor olduğunu uzun uzadıya açıkladı. Sonunda Göller Bölgesi’nde daha iyi fırsatlar bulacağına karar vererek Buffalo’ya doğru yola çıkmış. Elbette “cebi delik” imiş ve işte şimdi buradaymış. Hepsi bu kadarmış.

Sayın Yargıç, “Otuz gün,” dedi ve başka bir hobonun ismini okudu.

İsmi okunan hobo ayağa kalktı. Görevli, “Serserilik Sayın Yargıç,” dedi ve Sayın Yargıç, “Otuz gün,” dedi.

Her hoboya on beş saniye ve otuz gün şeklinde işlem devam etti. Adalet makinesi pürüzsüzce çalışıyor, öğütme işlemini tıkr tıkr yapıyordu. Sabahın çok erken saatlerin-

de olduğumuz hatırlanırsa muhtemelen Sayın Yargıç henüz kahvaltısını etmemişti ve acelesi vardı.

Damarlarımdaki Amerikalı kanım kabarmıştı. Arkamda nesillerdir Amerika’da yaşayan atalarım vardı.²⁴ O atalarımın uğruna savaşıp can verdiği envai çeşit hak ve özgürlükler arasında, jüri önünde yargılanma hakkı da vardı. Bu hak benim mirasımdı, atalarımın döktüğü kanla kutsanmıştı ve içimdeki duygusal kabarma uyarınca şimdi bana düşen, onu korumak için mücadele etmektir. Siz bilirsiniz diye tehditkâr bir edayla söylendim kendi kendime, hele sıra bana bir gelsin de...

Sıra bana geldi. Artık hangi ismimse, okundu ve ayağa kalktım. Görevli, “Serserilik Sayın Yargıç,” deyince konuşmaya başladım. Ancak yargıç da aynı anda “Otuz gün,” dedi. İtiraz etmeye yeltendiğim anda Sayın Yargıç listede benden sonraki hobonun ismini okuyordu. Bana, “Kes sesini!” demesine yetecek bir süreliğine okumaya ara verdi. Mübaşir beni zorla yerime oturttu. Hemen ertesi an benden sonraki hobo otuz günlük cezasını almış, ondan sonraki de kendi hükmünü alma sürecindeydi.

Her hoboya otuz gün olmak üzere hepimizin işi bitince, tam da bizi azletmeden önce, Sayın Yargıç aniden Lockportlu arabacıya, söz hakkı verdiği adama döndü.

“Sen neden işinden ayrılmıştın?” diye sordu.

Kendisinin işinden değil, işinin kendisinden ayrıldığını zaten açıklamış olan arabacı, bu soru karşısında şaşakaldı.

Karmakarışık olmuş halde, “Sayın Yargıç,” diye söze başladı, “bu biraz tuhaf bir soru olmadı mı?”

Sayın Yargıç, “İşinden ayrıldığın için otuz gün daha,” dedi ve mahkeme sona erdi. Sonuç buydu. Herkes otuz gün ceza alırken arabacı altmış gün yemişti.

Bizi aşağıya götürdüler, kafese kapattılar ve kahvaltı verdiler. Cezaevi yemeklerine göre gayet iyiydi, bir ay boyunca göreceğim en iyi kahvaltıydı.

Bana gelince, ne yapacağımı şaşırmıştım. Sadece jüri önünde yargılanma hakkımı değil, üzerime atılan suçlama-

yı kabul edip etmeme hakkımı da elimden alan bir adalet komedisinin ardından, cezayı yemiş olarak öylece kalakalmıştım. Atalarımın uğruna savaştığı bir başka şeyin ışıltısı zihnimi doldurdu: *habeas corpus*. Onlara günlerini gösterecektim. Fakat avukat isteğinde bulunduğumda bana kahkahalarla güldüler. *Habeas corpus* iyiydi, hoştu da dışarıdan kimseyle görüşemiyorken bana ne gibi bir yararı olabilirdi?²⁵ Ama ben yine de onlara günlerini gösterecektim. Beni sonsuza dek hapiste tutamazlardı. Hele bir dışarı çıkayım, o zaman görecektlerdi. O koltuklarda rahat oturamayacaklardı. Yasalar ve sahip olduğum haklar konusunda ben de bir şeyler biliyordum ve adalet sisteminin ne kadar kötü işletildiğini herkese gösterecektim. Gardiyanlar gelip bizi ite kaka ana ofisin dışına çıkarmaya başladığında, gözlerimin önünde tazminat davalarına ve sansasyonel gazete manşetlerine dair görüntüler uçuşuyordu.

Bir polis sağ bileğime kelepçeyi takıverdi. (Al işte diye düşündüm, başka bir hakaret. Bekle sen, hele bir dışarı çıkayım da gör.) Kelepçenin öteki tekini bir zencinin sol bileğine geçirdi. Hayli uzun boylu, 1,85'in üzerinde biriydi, öyle uzundu ki yan yana ayakta durduğumuzda onun bileğindeki kelepçe benim elimi biraz yukarı kaldırıyordu. Ayrıca gördüğüm en hırpani ama en neşeli zenciydi.

Hepimiz bu şekilde çiftler çiftler kelepçelendik. Bu iş bittikten sonra nikelli çelikten parlak bir zincir getirip bütün kelepçelerin bağlantılarının içinden geçirdikten sonra ikili sıraların en başından ve sonundan kilitlediler. Artık zincirli bir sürü olmuştuk. Yürüme komutu verilince iki polis memuru eşliğinde sokağa çıktık. Uzun boylu zenciyle ben şeref makamındaydık. Tören alayının en önünde biz vardık.

Tutukevinin mezara benzer loşluğundan sonra dışarıya çıktığımızda, gün ışığı göz kamaştırıcıydı. Şangırdayan zincirlere bağlı bir hükümlü vaziyetine düşene dek gün ışığının bu kadar hoş, bu denli tatlı, bu ölçüde yumuşak olduğunu hiç fark etmemişim.²⁶ Otuz gün boyunca bir kez daha göre-

meyeceğimi de biliyordum. Niagara Falls'un sokaklarından aşağıya, istasyona doğru yürürken gelip geçenlerin, bir de yanından geçtiğimiz otelin verandasındaki turistlerin merak dolu bakışlarına maruz kaldık.

Zincir iyice gerilmiş olmadığı için bolca şangırtı ve tıngırtı arasında, bir trenin sigara içilebilen vagonundaki sıralara ikişer ikişer oturduk. Bana ve atalarıma karşı yapılan bu büyük haksızlık nedeniyle öfkeden alevlenmiş olmama karşın o koşullarda tamamen zıvanadan çıkmayacak, hatta şiiresselikten uzak olarak nitelenen davranışlar gösterebilecek kadar da pratik biriydim. Bütün bunlar benim için yepyeni şeylerdi. Önümde otuz günlük bir gizem vardı ve ben bu işin yolunu yordamını bilen birilerini bulabilir miyim diye etrafıma bakınıyordum. Çünkü yüz tutuklusu olan küçük bir tutukevine değil, on günle on yıl arasındaki cezalarını çeken iki bin hükümlüyü barındıran koca bir cezaevine götürüldüğümü öğrenmiştim.

Arkamdaki sırada zincire bağlı olarak oturan tıknaz yapılı, adaleli bir adam vardı. Otuz beş-kırk yaşları arasındaydı. Onu iyice ölçüp tarttım. Gözlerinin ucunda mizahı, kahkahayı ve nezaketi gördüm. Kalanı yabani bir hayvandı; ahlaklı davranışla hiç ilgisi olmayan, vahşi canavarların hırsını ve azametli şiddetini bünyesinde barındıran biriydi. Benim gözümde onu kurtaran, onu bana mümkün kılan şey, gözlerinin ucunda gördüklerimdi, canavarlığı uyanmadığında sahip olduğu mizahtı, kahkahaydı, nezaketti.

Benim "adamım" oydu. Onu anlamaya, ona ısınmaya başladım. Kelepçedaşım uzun zenci, kıkır kıkır gülüp kahkahalar arasında cezaevine girişi sırasında elinden çıkacağı kesin olan çamaşırlarının yasını tutar ve tren Buffalo'ya doğru yoluna devam ederken arka sıradaki adamla konuşmaya başladım. Piposu boştu. Kıymetli tütünümle doldurdum, bir düzine sigara sarmaya yetecek kadar tütün koydum içine. Daha da fazlasını yaptım, konuşmaya devam ettikçe onun benim adamım olduğuna daha çok emin oldum ve tütünümün tamamını onunla paylaştım.

Belli ki ben akışkan bir organizmaydım, hayatla öyle bir bağım vardı ki hemen hemen her yere uyum sağlayabiliyordum. Ulaşmak istediğim olağanüstü faydalı hedefin ne olduğuna dair en ufak bir fikrim bile yokken, o adama uyum sağlayabilmek için çabalıyordum. Gitmekte olduğumuz cezaevinde bulunmamıştı ama farklı cezaevlerinde “bir, iki ve beş çizik” atmışlığı (“çizik” bir yıldız) vardı ve bu konuda nice hikmetlerle doluydu. Arkadaş olduk. Kendisi ne yaparsa aynen onu yapmamı tembihlediği zaman kalbim hopladı. O bana “Jack” diyordu, ben de ona “Jack” diyordum.

Tren Buffalo’nun sekiz kilometre dışında durdu ve biz zincirli sürü, indik. İstasyonun ismini hatırlamıyorum ama Rocklyn, Rockwood, Black Rock, Rockcastle veya Newcastle gibi bir şey olduğuna eminim. İstasyonun ismini değil ama bizi oradan kısa bir yol yürütüp tramvaya bindirdiklerini hatırlıyorum. Eski tarz bir tramvaydı, iki yanında boylu boyunca uzanan birer sıra vardı. Sıralardan birinde oturan yolcuları, rica edip öbür sıraya oturttular, şangır şungur hayli zincir sesinden sonra onların yerine de biz oturduk. Yolcularla karşı karşıya oturduğumuzu ve şüphesiz bizi cinayetle veya banka soygunundan hüküm giymiş mahkûmlar olarak gören kadınların yüzündeki o korku dolu ifadeyi de gayet iyi anımsıyorum. Ben en azılı ifademi takınmaya çalıştım ama kelepçedaşım olan aşırı neşeli zenci etrafa çapkın bakışlar atarak gülüyor ve habire “Bağyan! Bağyan!” deyip duruyordu.

Tramvaydan inip biraz daha yürüdükten sonra Erie İlçe Cezaevi’nin idare binasına götürüldük. Burada kayıt işlemimiz yapıldı; o kayıtlarda benim iki ismimden biri bulunabilir. Ayrıca tüm değerli eşyalarımızı orada bırakmamız gerektiği bildirildi: para, tütün, kibrit, çakı gibi şeyler.

Yeni arkadaşım bana başıyla hayır işareti yaptı.

Memur, “Eşyalarınızı burada bırakmazsanız içeride el konacaktır,” uyarısında bulundu.

Arkadaşım yine başıyla hayır dedi. Diğer mahkûmların arkasında gizlediği elleriyle bir şeyler yapıyordu. (Kelepçe-

lerimiz çıkarılmıştı.) Onu izledim ve ben de onun gibi yaparak yanıma almak istediğim her şeyi mendilime çıkın ettim. İkimiz de bu çıkınları gömleklerimizin içine soktuk. Bir ikisi dışında hiçbir mahkûmun eşyalarını idaredeki adama vermediğini fark ettim. Şanslarına güvenip bir şekilde onları içeri kaçırmaya kararlıydılar ama arkadaşım kadar akıllı olmadıkları için çıkın etmediler.

Bizi buraya kadar getiren gardiyanlar kelepçeleri ve zinciri toplayıp Niagara Falls'a dönmek üzere yola çıkarken biz de yeni gardiyanların yönlendirmesiyle cezaevine giriş yaptık. Biz oradayken gelen yeni mahkûmları da yanımıza kattıkları için artık kırk elli kişilik bir yürüyüş alayı haline gelmiştik.

Ey hapishaneye yolu düşmemiş olanlar, şunu bilin ki büyük bir cezaevinin içindeki hareketiniz, ortaçağda icra-faaliyet eden tüccarlar kadar kısıtlıdır. Cezaevinin içinde canınızın çektiği gibi hareket edemezsiniz. Birkaç adımda bir koca çelik kapılarla karşılaşsınız ve o kapılar hep kilitlidir. Berbere götürülüyorduk ama kapıların açılması için sürekli bekliyorduk. Böylece ilk “salona” girişimiz hayli gecikmeli oldu. “Salon,” tek bir koridordan oluşmuyordu. Her katında bir dizi hücre, diyelim ki elli hücre olan, tuğladan inşa edilmiş altı katlı dikdörtgen bir blok düşünün, yani devasa bir petek hayal edin. Bu bloğun tepesine bir çatı, bütün etrafına da duvarlar inşa edin. İşte bu blok ile onu kuşatan bina, Erie İlçe Cezaevi'ndeki bir “salonu” oluşturuyordu. Resmi tamamlamak için her kattaki hücre dizisi boyunca uzanan çelik tırabzanlı dar bir galeri ve iki yandan gelen bu galerilerin, yangın merdivenine benzer dar bir çelik merdiven sistemiyle dikdörtgen bloğun iki ucunda birbirine bağlandığını hayal edin.

İlk salonda durup gardiyanların kapıyı açmasını bekledik. Her tarafta kısacık kırpılmış saçları, tıraş edilmiş yüzleri ve çizgili mahkûm giysileriyle oraya buraya gidip gelen mahkûmlar vardı. Bu mahkûmlardan, üstümüze denk gelen

bir yerdeki üçüncü kattaki hücrenin önünde olanı dikkatimi çekti. Galeride durmuş, ellerini tırabzana koyup öne eğilmişti ve bizim orada olduğumuzun farkında değilmiş gibi görünüyordu. Boşluğa bakıyor gibiydi. Arkadaşım tıslar gibi hafif bir ses çıkardı. Adam aşağı baktı. İkisi arasında bir işaretleşme oldu. Sonra arkadaşımın mendil çıkını havada uçtu. Mahkûm onu yakaladı, ışığın çakıp sönmesi gibi kısacık bir sürede gömleğinin içinde gözden kaybetti ve tekrar boşluğa bakar konumuna geçti. Arkadaşım benim de onun gibi yapmamı söyledi. Gardiyanın arkasını döndüğü anı kolladım ve benim çıkınım da adamın gömleğinin içindeki çıkının yanına gitti.

Bir dakika sonra kapı açıldı ve bizi berbere soktular. Burada da mahkûm giysili adamlar vardı. Bunlar cezaevi berberleriydi. Ayrıca banyo tekneleri, sıcak su, sabun ve fırçalar da vardı. Soyunup yıkanmamız ve herkesin yanındakinin sırtını fırçalaması emredildi ki bu zorunlu banyo gereksiz bir önlemdi çünkü içine gireceğimiz cezaevinde her türlü haşarat ve mikroptan bolca vardı. Banyodan sonra hepimize keten birer giysi torbası verildi.

Gardiyan, “Bütün giysilerinizi torbalara koyun,” dedi. “İçeri bir şey kaçırmaya çalışmak işe yaramaz. Arama için çıplak halde sıraya gireceksiniz. Otuz gün ceza alanların pa-buçları ve pantolon askıları kalabilir. Otuz günden fazla ceza alanlar her şeyini bırakıyor.”

Bu anons herkesi afallattı. Çıplak arama sırasında nasıl olup da içeri bir şey kaçırılabilirdi? Sadece ben ve arkadaşım rahattık. Tam bu noktada berber mahkûmlar mevzuya dahil oldu. Zavallı yeni gelenlerin arasında dolaşıyor, günün ilerleyen saatlerinde iade edeceklerine içtenlikle söz vererek değerli eşyalarını saklamayı teklif ediyorlardı. Ne yardımsever adamlardı o berberler, bir duysanız, ne güzel laflar ediyorlardı. Aynen Fra Lippo Lippi olayındaki gibi, dünyada hiç kimse yükünden bu hızla kurtulmamıştır.²⁷ Kibritler, tütün, sigara kâğıtları, pipolar, bıçaklar, para, her şey, berberlerin

çok şey alan gömleklerinin içine akıverdi. Bu ganimet yüzünden gömlekler hayli kabarsa da gardiyanlar görmemiş gibi yaptılar. Lafı uzatmayalım, hiçbir şey iade edilmedi. Zaten berberlerin aldıkları şeyleri geri vermek gibi bir niyeti hiç yoktu. O eşyaları meşru ganimetleri görüyorlardı. Berber dükkânının avantajıydı bunlar. O hapishanede birçok vesileyle avanta alındığını öğrenecek ve sağ olsun, yeni arkadaşım sayesinde ben de o avantacılardan biri olacaktım.

Berberde birkaç koltuk vardı ve adamlar hızlı çalışıyordu. Hayatım boyunca bundan daha hızlı saç kesimi ve sakal tıraşı görmemişimdir. Koltuklara oturanlar tıraş köpüklerini kendileri sürüyor, berberler de adam başına bir dakika hızıyla tıraş edip bitiriyorlardı. Saç tıraşı az bir şey daha uzun sürüyordu. Benim de üç dakika içinde on sekiz yaşımın tüyleri yanaklarımdan temizlenmiş, kafamsa üzerinde yeni yeni tohum çimlenen bir bیلardo topu kadar pürüzsüz olmuştu. Giysilerimiz ve tüm eşyalarımız gibi sakallarımızı ve bıyıklarımızı da orada bıraktık. İnanın, bizimle işlerini bitirdiklerinde verdiğimiz görüntü, tam bir caniler sürüsüydü. Daha önce bu kadar feci görüldüğümüzü fark etmemiştim.

Sonra kırk elli kişilik bir grup olarak, Kipling'in Lungtungpen'i basan askerleri gibi* anadan üryan vaziyette sıraya dizilme aşaması geldi. Tabii bizi aramak oldukça kolaydı. Sadece pabuçlarımız ve kendimiz vardık. Belli ki berberlerden şüphe etmiş olan iki üç düşüncesizin eşyaları, yani pipoları, kibritleri, bozuk paraları üstlerinde bulundu ve hemen el konuldu. Bu da bittikten sonra yeni giysilerimiz geldi: kalın çizgili kaba hapishane gömlekleri, ceketleri ve pantolonları. Sadece ağır suçlardan mahkûm olanlara çizgili mahkûm giysisi giydirilir diye düşünmüştüm hep. Bu düşüncemi silip utanç nişanemi üstüme geçirdikten sonra yanaşık düzende nasıl yüründüğüne dair ilk fikrimi edindim.

* Ünlü yazar Rudyard Kipling'in bir öyküsünde Burma'daki Lungtungpen köyünü basan askerler, öncesinde ırmağı geçmek için elbiselerini çıkarırlar. Tamamen çıplak olarak savaşçı köyü o halde ele geçirirler. (ç.n.)

Tek sıra halinde, birbirimize yanaşmış vaziyette, her birimizin elleri önümüzdeki omuzlarında, diğer bir büyük salona doğru uygun adım yürüdük. Burada uzun bir sıra halinde duvarın önüne dizildikten sonra sol kollarımızı soyamamız emredildi. Pratisyenliğini bizim gibi bir sığır sürüsünün üstünde yapmakta olan genç doktor sıranın başına geçti. Berberlerin tıraşından neredeyse dört kat hızlıca bizi aşıladı. Kollarımızı ovuşturmamamız, hiçbir yere sürtmeyip kanın kuruyup kabuk bağlamasını sağlamamız yolundaki son bir uyarının ardından hücrelerimize götürüldük. Arkadaşım burada ayrıldık ama öncesinde bana “Em ve tükür,” diyecek zamanı buldu.

Hücreme kapatılır kapatılmaz kolumu emip temizledim. Sonrasında emme işini yapmayan adamların kolunda neredeyse yumruğumun girebileceği büyüklükte korkunç delikler oluştuğunu gördüm. Kendi hatalarıydı. Emmeleri gerektirdi.

Hücremde biri daha vardı. Onunla hücre arkadaşı olacaktık. Genç ve babayiğit biriydi, konuşkan değildi ama son derece yetenekli, hatta gündelik hayatta pek karşılaşamayacağınız kadar harika biriydi ve üstelik Ohio’daki bir cezaevinde iki yıllık cezasını daha yeni bitirmiş olmasına karşın böyleydi.

Daha hücremizde yarım saat ancak geçirmiştik ki galeride gezinen bir mahkûm içeri baktı. Arkadaşımdı bu. Galeriye çıkma hakkı elde etmiş, söylediğine göre. Sabah saat altıda hücreden çıkıp akşamın dokuzuna kadar hücrelerine girmeyecekmiş. O salondaki “ekip” ile arası iyi olduğu için “meydancı” denilen güvenilir mahkûmlar arasına alınmış. Onu bu göreve atayan kişi olan mahkûm, bizimkinin sadık bir dostuymuş ve kendisine “salon ağası” olarak hitap ediliyormuş. Bizim salonda on üç görevli varmış. Birer galeriden sorumlu on meydancının başında salon ağası, ikinci ağa ve üçüncü ağa varmış.

Arkadaşım, aşı etkisini göstereceğini diye yeni gelenlerin günün kalan kısmını hücrelerde geçireceğini, yarın sabahtan

itibaren de hapisane avlusunda angaryaya koşulacağını söyledi.

“Elimden geldiğince kısa sürede seni angaryadan kurtaracağım. Meydancılardan birini kovdurup yerine seni aldıracağım,” vaadinde bulundu.

Elini gömleğinin içine soktu, değerli eşyalarımı içeren mendili çıkarıp parmaklıkların arasından bana verdi ve sonra da galeri boyunca yoluna devam etti.

Çıkınımı açtım. Her şey tamdı. Tek bir kibrit çöpü bile eksilmemişti. Hücredaşıma kâğıt ve tütün verdim, birlikte sardık. Tam kibriti çıkacaktım ki beni durdurdu. Yatakların üzerinde incecik, kirli bir yorgan vardı. O ince kumaştan dar bir şerit kesip sıkıca dürerek uzun ve ince bir silindir haline getirdi. Her çöpü değerli olan kibritle yaktığı şey buydu. Sıkı dürülmüş keten kumaştan oluşan silindir alevlenmedi. En ucunda için için yanan bir kor oluştu. Sıcaklığını saatlerce koruyabilecek bu kora hücredaşım “kav” dedi. Kav sönecek gibi olursa hemen yenisi yapıp eskisinin ucuna yaklaştırılıyor, böylece kor devam etmiş oluyordu. Öyle ki ateşin nasıl korunabileceği konusunda Prometheus’a* bile ders verebilirdik.

Saat on ikide öğle yemeği verildi. Kafesimizin kapısının alt kısmında, sanki kümes girişiymiş gibi, küçük bir kapı vardı. Bu kapıdan içeri iki iri dilim ekmekle iki tas “çorba” itildi. Bir porsiyon çorba, üstünde bir yağ damlasının yalnız başına gezindiği çeyrek litre sıcak sudan oluşuyordu. Unutmadan, içinde biraz da tuz vardı.

Çorbaları içtik ama ekmekleri yemedik. Aç olmadığımızdan veya ekmek yenilebilir halde olmadığından değil. Tersine gayet de güzel bir ekmekti. Başka bir nedenimiz vardı. Hücredaşım, hücremizin tahtakurusu dolu olduğunu keşfetmiş. Tuğlaların arasındaki harçların döküldüğü her çatlak

* Yunan mitolojisinde tanrılar katından ateşi çalıp insanlara indirmek suretiyle onlara bilgi ve teknoloji getiren ve bu yüzden kayaya zincirlenip sonsuz işkenceye mahkûm edilen tanrı. (ç.n.)

ve aralıkta büyük koloniler oluşturmışlar. Hatta hücremizin bu yerlileri o kadar ileri gitmişler ki duvarlarda ve tavanda yüzlerce böceğin güpegündüz bir araya topladığı oluyormuş. Hücredaşım hayvanlar konusunda çok bilgiliydi. Childe Roland gibi borusunu korkusuzca dudaklarına götürdü.²⁸ Böyle bir savaş görülmemiştir. Saatlerce sürdü. Tam bir hercümerç oldu. Hayatta kalan son tahtakuruları tuğla ve harçların arasındaki yuvalarına sığındığında, işimizin ancak yarısı bitmişti. Ekmeklerimizi avurtlarımıza doldurup yoğun macun kıvamına gelene kadar çiğnedik. Önümüzden kaçan bir düşman savaşçısı tuğlaların arasına sığındığında hemen çiğnenmiş ekmekten oluşan bir harçla orayı sıvadık. Alacakaranlık çökene ve tüm delikler, gedikler, çatlaklar kapanana kadar deli gibi çalıştık. Ekmekle sıvanmış o istihkâmların ardında nasıl açlık çekilmiş, ne tür yamyamlık trajedileri yaşanmış olabileceğini düşündükçe içim ürperir.

Aç ve yorgun olarak kendimizi yataklarımıza atarak akşam yemeğini bekledik. Bütün gün boyunca çalışıp işimizi bitirmiştik. Gelecek haftalarda hiç olmazsa haşerelerden kurtulmuş olacaktık. Öğle yemeğimizden fedakârlık etmiş, midemiz pahasına postumuzu kurtarmıştık ve halimizden memnunduk. Yazıklar olsun insanoğlunun nafile çabasına! Uzun çalışmamız henüz yeni bitmişti ki bir gardiyan kapıyı açtı. Mahkûmlar arasında yer değişimi yapıldı ve bizi alıp iki kat yukarıdaki başka bir hücreye kapattılar.

Ertesi sabah erkenden hücre kapıları açıldı, birkaç yüz mahkûm aşağıda toplanıp yanaşık düzen oluşturduk ve angaryaya gitmek üzere hapisane avlusuna yürüdük. Erie Kanalı, Erie İlçe Cezaevi'nin hemen yanından akıyordu. Bizim görevimizse kanaldaki teknelerin yükünü boşaltıp demiryolu traverslerini ve devasa ray tespit cıvatalarını omzumuzla alıp cezaevinin içine taşımaktı. Ortalığı kolaçan edip kaçış şansı olur mu diye biraz inceledim. En ufak bir umut ışığı yoktu. Duvarların üstünde mükerrer atışlı tüfeklerle²⁹ donanmış gardiyanların devriye gezmesi yetmiyormuş gibi,

gözcü kulelerine de makineli tüfek yerleştirilmiş olduğunu söylediler.

Kafama takmadım. Otuz gün o kadar uzun bir süre değildi. O otuz günü yatacak, böylece dışarı çıktığımda adalet hırsızlarına karşı kullanmayı düşündüğüm malzemeye bir sürü ek yapmış olacaktım. Hak ve ayrıcalıkları benim gibi ihlal edilen Amerikalı bir gencin neler yapabileceğini onlara gösterecektim. Jüri tarafından yargılanma hakkım ihlal edilmiş, suçu kabul veya reddetme hakkım hiçe sayılmış, hatta yargılanma hakkım tamamen elimden alınmış (Niagara Falls'ta olan şeyi yargılama kabul etmiyordum), bir avukatla veya herhangi biriyle iletişim kurmama izin verilmemek suretiyle *habeas corpus* emri çıkarttırmak için başvurma hakkım benden esirgenmiş, sakallarım tıraş edilmiş, saçım çok kısa kesilmiş, üstüme çizgili mahkûm giysileri giydirilmiş, sadece su ve ekmekten oluşan bir yemek verilerek angaryaya koşulmuş ve silahlı gardiyanların gözetimi altında yanaşık düzen yürüyüş yapmaya zorlanmıştım. Peki tüm bunların nedeni neydi? Ne yapmıştım? Niagara Falls'un iyi vatandaşlarına karşı, benden bu şekilde hınç alınmasını gerektiren hangi ağır suçları işlemiştim? Şehrin “uyuma yönetmeliğini” bile ihlal etmemiştim. O geceyi meskûn mahal sınırı dışında, kırsal arazide geçirmiştim. Kimseden aş istememiş, sokaklarında “çeyreklik” dilenmemiştim. Yaptığım tek şey kaldırımlarında yürümek ve adı batasınca şelalelerini seyretmekti. Bunun neresi suçtu? Teknik olarak herhangi bir kusurlu davranışta bulunmamıştım. Öyle olsun bakalım, hele bir dışarı çıkayım, onlara günlerini gösterecektim.

Ertesi gün bir gardiyanla konuştum. Bir avukatla görüşmek istediğimi söyledim. Gardiyan bana kahkahalarla güldü. Öteki gardiyanlar da öyle. Dış dünyayla görüştürülmeyen bir mahkûmdum. Dışarı mektup yazmak istedim ama tüm mektupların cezaevi idaresi tarafından okunduğunu, sansürlendiğini veya el konduğunu, hele de “kısa vadelilerin” mektup yazmasına izin bile verilmediğini öğrendim. Bir

süre sonra cezaevinden çıkanlar aracılığıyla dışarı mektup kaçırmayı düşündüm ama tahliye olanlara üst araması yapıldığını ve bulunan mektupların yok edildiğini öğrendim. Kafama takmadım. Bütün bunlar, dışarı çıktığımda daha da güçlü bir dosya oluşturmama katkı sağlayacaktı.

Öte yandan hapiste günler geçtikçe, önümüzdeki bölümde açıklayacağım gibi, “birkaç şey” öğrendim. Polise, suçüstü mahkemelerine, avukatlara dair inanılmaz ve son derece vahim şeyler duydum. Büyük şehirlerin polisleriyle yaşadıkları korkunç tecrübeleri, onları yaşayanlardan, mahkûmlardan dinledim. Polisin elinde ölen ve dolayısıyla öyküsünü kendisi dile getiremeyenlere ilişkin anlattıkları duyumlar daha da korkunçtu. Yıllar sonra Lexow Komisyonu’nun* raporunda bana anlatılanlardan çok daha korkunç olan yaşanmış öyküler okuyacaktım. Hapislik günlerimin başlarında bu duyduklarıma dudak büküp geçiyordum. Ancak günler geçtikçe ikna olmaya başladım. Çünkü orada, o hapisanede yaşanan inanılmaz ve son derece vahim şeyleri kendi gözlerimle görüyordum. İkna oldukça da yasa koruyucularına ve kurum olarak ceza yargısına itaat etme duygusu içimde giderek derinleşmeye başladı.

Öfkem yavaş yavaş azaldı, içime akın akın korkular dolmaya başladı. Sonunda neye karşı isyan ettiğimi bütün açıklığıyla görmüştüm. Giderek uysallaştım, sesimi çıkarmaz hale geldim. Dışarı çıktığımda yaygara koparmamaya yönelik kararlılığım her geçen gün artıyordu. İstedğim tek şey, salındığımda buralardan ufak ufak uzaklaşma fırsatı bulmaktı. Tahliye olduğumda da aynen böyle yaptım. Dilimi tuttum, alttan aldım, daha bilge ve alçakgönüllü bir adam olarak Pennsylvania’ya doğru sessizce yola koyuldum.

* Senatör Lexow başkanlığında kurulan ve 1895 yılında sunduğu on bin sayfalık raporda New York polisinin ne büyük bir suç, suiistimal, yolsuzluk içine battığını ortaya koyan meclis komisyonu. (ç.n.)

Kodes

İki gün boyunca hapishanenin bahçesinde deli gibi çalışıp durdum. Ağır bir işti ve hasta numarasıyla kaytarmak için her fırsatı değerlendirmeme karşın tükendim. Gıdasızlıktan böyle oluyordu. Bu şekilde beslenen hiç kimse ağır işi kaldıramazdı. Bize sadece ekmek ve su veriliyordu. Hesapta haftada bir et yiyorduk ama herkese yetmemesi nedeniyle kaynatıp çorba yaptıkları, bu arada içindeki bütün besini yok ettikleri için haftada bir et tadı almanın önemi kalmıyordu.

Ayrıca ekmek-su diyetinin hayati bir kusuru vardı. Bolca su veriyor ama yeterli ekmek vermiyorlardı. Bir tayın ekmek insanın iki yumruğu büyüklüğündeydi ve her mahkûma günde üç tayın ekmek veriliyordu. Su hakkında söylenecek tek iyi şeyse sıcak olmasıydı. Sabahları adına “kahve” denir, öğleyin “çorba” olma onuruna kavuşur, akşamlarıysa “çay” kisvesine bürünürdü ama hep aynı suydu. Mahkûmlar ona “büyülü su” derdi. Sabahları siyah olur, içinde kaynayan yanık ekmek kabuklarının rengini alırdı. Öğlenleri tuz ve bir damla yağ eklenerek renksiz servis edilirdi. Akşamlarıysa tüm tahminleri boşa çıkaran morumsu kahverengi bir renkte olurdu: Cenabet bir çay diyen de olurdu ama aslında biraz süslenmiş haliyle düpedüz bildiğiniz sıcak suydu.

Erie İlçe Cezaevi'nde açlık çekiyorduk. Sadece “uzun vadeliler” yeterli yiyeceğe sahip olmanın ne demek olduğunu biliyorlardı. Çünkü onlar da biz “kısa vadelilerin” tayınınsı alsaydı, bir süre sonra ölürlerdı. Daha doyurucu yemekler aldıklarını biliyorum çünkü bizim salonun zemin katındaki bir sıra hücrede uzun vadeliler yatıyordu ve ben de güvenilir mahkûmlar arasına katıldığımda onlara hizmet ederken yemeklerinden aşırırdım. İnsan az bir ekmeğe talim ederek yaşayamaz.

Benim arkadaş dediğini yaptı. Avludaki iki günlük çalışmanın ardından hücremden alınıp güvenilir mahkûm olarak, “meydancı” atandım. Sabahları ve akşamları hücrelerindeki mahkûmlara ekmeklerini biz dağıtırdık ama öğlen saat on ikide farklı bir şey yapıldı. Mahkûmlar angaryadan geldiklerinde uzun bir sıra halinde içeri alınırdı. Salonun kapısından giren mahkûm yanaşık düzenden ayrılıp önündekinin omzundan elini çekerti. Kapının hemen iç tarafına tepsi tepsi ekmek yığılır, salon ağası ile iki meydancı burada dururdu. Bu iki meydancıdan biri ben olurdu. Görevimiz, mahkûmlar sıra halinde önümüzden geçerken tepsileri onlara doğru uzatmaktı. Diyelim ki benim tuttuğum tepsi boşaldı, hemen öteki meydancı dolu bir tepsiyle benim yerimi alırdı. Onunki boşaldığında da elimde dolu tepsiyle ben onun yerini alırdım. Böylece yürüyüş kesilmeden devam ederken her mahkûm sağ elini uzatıp kendisine uzatılan tepside ekmeğini alırdı.

Salon ağasının göreviyse farklıydı. Onun elinde bir sopa olurdu. Tepsinin arkasında durur ve beklerdi. Zavallı aç mahkûmlar günün birinde o tepside iki ekmek alabilecekleri yanılsamasından hiç kurtulamazdı. Benim gördüğüm, o günün asla gelmediğidir. Ağanın sopasının, arsızca uzanmaya cüret eden elin tepesine şimşek gibi inişini görecektiniz; kapının pençesi kadar hızlı vururdu. O kadar çok ele o sopayı indirmiş, mesafe tahmini konusunda öyle uzmanlaşmıştı ki artık yanılmaz hale gelmişti. Asla kaçırmaz, genellikle hakkına razı olmayan mahkûmu cezalandırarak

tek tayınını da elinden alıp hücresine gönderir, adamı öğle yemeğinde sıcak suya talim ettirirdi.

Adamlar hücrelerinde aç yatarken meydancıların hücrelerinde saklanmış yüz küsur tayın ekmek görmüşlüğü vardı. Bu ekmekleri bizim almamız saçma görünebilir ama avantalarımızdan biri buydu. Uygarlığın ekonomilerinin efendilerine son derece benzer dalavereler çeviren bizler de kendi salon ekonomimizin efendileriydik. Gıda arzını biz denetler ve tıpkı dışarıdaki haydut kardeşlerimiz gibi insanları fahiş fiyatlara mahkûm ederdik. Ekmek ticareti yapardık. Haftada bir kez dışarıda çalışanlara bir tutam çığneme tütününü verilirdi. İşte bizim âlemde geçer akçe, bu tütündü. Bir tutam tütün alıp karşılığında iki veya üç ekmek önerirdik ve tütününü daha az sevdiklerinden değil, ekmeği daha çok sevdiklerinden onlar da bu değiş tokuşu yapardı. Evet, biliyorum, çocuğun elinden şekerini almak gibi bir şey bu ama ne yaparsınız? Yaşamak zorundaydık. Ayrıca girişimciliğin de bir ödülünün olması lazımdı. Kendimize örnek aldığımız kişiler, ticaret erbabı, bankacı, sanayici gibi saygın görüntüler altında ve çok daha büyük ölçekte ama tam da bizim yaptığımızı yapanlardı, yani dışarıdaki daha becerikli benzerlerimizdi. Biz olmasak o sefil mahkûmlar ne yapardı sonra? İlahi Gökler tanıktır, Erie İlçe Cezaevi'nde ekmeği dolaşıma biz sokmuştuk. O zavallı şeytanların tutumluluk erdemine sahip olmalarını teşvik ederdik, daha ne yapalım? Tabii, tütününden vazgeçmesini bilenlerin... Onlar da bizi örnek alırdı. Tüm mahkûmların içine bizim gibi olup yolunu bulma, başkasından avanta alma tutkusunu yerleştirmiştik. Bize toplumun kurtarıcıları denir miydi? Neden olmasın?

Diyelim adam aç ve elinde tütün yok. Demek ki hovar dalık etmiş, hepsini kullanıp bitirmiş. Olabilir. Bir çift pantolon askısı var. Buna karşılık altı tayın (eğer askılar çok iyi durumdaysa on iki tayın) ekmek verirdim. Asla pantolon askısı kullanmamışımdır ama konu bu değildi. Hemen şuracıkta adam öldürmekten on yıl almış bir uzun vadeli ya-

tıyor. Pantolon askısı kullanıyor ve bir çift istiyor. Etinden bir parça karşılığında askıyı ona verirdim. İstedğim şey etti. Belki adamın elinde cildi lime lime olup kâğıtla kaplanmış bir roman var. İşte asıl define. Romanı önce okuyup sonra da kek karşılığında fırıncılara, et veya sebze karşılığında aşçılara, iyi kahve karşılığında ateşçilere ya da kimbilir nasıl olmuşsa içeri sızmayı başarmış gazete karşılığında şuna ya da buna verebilirdim. Aşçı, fırıncı ve ateşçi de aynen benim gibi mahkûmdu ve bizim salonda, hemen üstümüzdeki katta bulunan hücrelerinde yatarlardı.

Uzun sözün kısası, Erie İlçe Cezaevi'nde gayet gelişkin bir takas sistemi yürürlükteydi. Hatta para bile çıkardı dolaşıma. Bu para, bazen kısa vadeliilerin içeri kaçırdığı paradan, daha sıkça kodese yeni düşenlerden berberde alınan avantadan oluşurdu ama çoğunlukla uzun vadeliilerin hücrelerinden ortama akardı ki onlar nereden bulurlardı, bunu bilmiyorum.

Salon ağasının, bu önemli konumu nedeniyle hayli zengin olduğu söylenirdi. Sahip olduğu çeşitli avantalara ek olarak bizi de yolardı. Biz genel çaresizliği ekip biçerken salon ağası hepimizin umumi hasadını toplardı. Biz kendi avantalarımızı onun izniyle aldığımız için bunun bedelini de ödemek zorundaydık. Dediğim gibi, zengin olduğu söylenirdi ama parasını hiç görmedik; kendine ait hücrede tek başına sürerdi saltanatını.

Kodesteki parayı birinci elden biliyorum çünkü kısa bir süre üçüncü ağa ile hücre arkadaşlığı yaptım. On altı dolardan fazla parası vardı.³⁰ Her akşam saat dokuzda hücrelerin kapısı kilitlendikten sonra parasını sayardı. Tabii her akşam bir de bunu diğer salon görevlilerine söylersem bana neler neler yapacağını sayıp dökerdi. Gördüğünüz gibi soyulmaktan korkuyordu ve bu tehlike ona üç yerden gelebilirdi. Öncelikle gardiyanlar vardı. Birkaç tanesi üstüne atlayarak sözde itaatsizliği nedeniyle adamı bir güzel dövüp sonra da “tecride” (zindana) atabilirdi. Salon ağası, onu görevinden

azledip cezaevi avlusundaki angaryaya geri göndermekle tehdit ederek elinde avcunda ne varsa hepsini alabilirdi. Bunun dışında bir de on kişilik düz görevliler olarak biz meydancılar vardık. Eğer bizimkilerin adamın servetine ilişkin en ufak bir fikri olsaydı sakın günlerden birinde, bir köşede adamın başına çökülmesi büyük olasılıktı. İnanın bana tam bir kurt sürüsüyduk, Wall Street'te* iş yapanlardan bir farkımız yoktu.

Yani adamın bizden korkması gayet mantıklıydı ve tam bu yüzden ben de ondan korkmak zorundaydım. Dev gibiydi, cahil bir ayıydı, Chesapeake Körfezi'nin eski istiridye korsanlarından, Sing Sing'de** beş yıl yatmış kıdemli mahkûmlardan biriydi, tam manasıyla kalın kafalı bir koca hayvandı. Parmaklıkların arasından içeri giren serçelere tuzak kurar, yakaladığı anda da hemen hücrelerine koşardı. Kuşu çiğ çiğ yediğini, kemiklerini dişlerinin arasında çatur çutur kırıp tüylerini ağzından tükürdüğünü görmüşlüğüm vardır. Elbette hayır, tabii ki onu ele vermedim. On altı dolar konusunu ilk kez burada dile getiriyorum.

Ama ne oldu, ben de ondan avantamı aldım. Bizimki “bayanlar bölümünde” yatan bir kadın mahkûma âşık olmuştu. Okuması yazması olmadığı için ona gelen mektupları ben okur, mektuplarını da ben yazardım. Tabii bunun bedelini ondan bir güzel alırdım. Ne de güzeldi o mektuplar. Kendimi parladım, en güzel, en övücü laflarla doldurdum ve sonunda kadını bizimkine âşık ettim. Aslına bakılırsa kadın bizim adama değil de o mektupları yazan naçiz kâtibe âşık oldu. Yine söylüyorum, harika mektuplardı.

Avanta alma yöntemlerimizden birisi de “kav götürmek” idi. Kapı sürgülerinden ve parmaklıklardan oluşan o demir diyarın göksel ulaklarıydık biz, ateş taşıyıcılarıydık.

* Dünyanın en büyük borsası olan New York Stock Exchange ile önde gelen birçok finans şirketinin bulunduğu sokak. ABD'nin ekonomik başkenti New York'ta, Manhattan Adası'nın güneyindedir. (ç.n.)

** New York yakınlarındaki ünlü hapisane. Elinizdeki kitabın yazıldığı zamanlarda ABD'nin en sert ve korkutucu cezaeyidi. (ç.n.)

Mahkûmlar akşam angaryadan gelip hücrelerine kapatılınca canları tütün içmek isterdi. İşte o an galeriden galeriye, hücreden hücreye koşarak içten içe tüten kavlarımızla ilahi ateşi biz götürürdük onlara. Akıllı olanların veya bizimle çalışanların kavlari, sigara yakmaya hazır olurdu. Ancak o ilahi kıvılcım, herkeste bulunmazdı. Bizimle işbirliğı yapmayanlar ateşsiz kalır, sigarasını tütüremeden giderdi yatağına. Peki bu bizim umurumuzda mıydı? Nasılsa adamın dizginleri sonsuza kadar bizim elimizdeydi. Terbiyesini takınmazsa ikimiz üçümüz tepesine biner, “arandığı” şeyi bulmasını sağlardık.

İşte salon görevlilerinin çalışma anlayışı böyleydi. Biz on üç kişiydik. Sorumlu olduğumuz salondaysa yaklaşık beş yüz mahkûm kalıyordu. Bizim görevimiz, işlerimizi yapmak ve düzeni sağlamaktı. Aslında bu gardiyanların göreviydi ama onlar işi bize devretmişti. Düzeni sağlamak bize düşüyordu ve eğer bunu beceremezsek, görevimizden atılır, üstüne muhtemelen bir de zindanın da tadına bir bakıp angaryaya dönmek zorunda kalırdık. Düzeni sağladığımız sürece hepimiz kendi özel avantajlarımızla yolumuzu bulmaya devam edebilirdik.

Biraz sabrederseniz bu soruna birlikte bakalım: Beş yüz canavarın üstünde biz on üç canavardık. O hapishane tam bir cehennemdi ve bu on üç kişiyle orayı yönetmemiz gerekiyordu. Canavarların doğası düşünüldüğünde, kibarlıkla yönetmemiz olanaksızdı. Korkuyla yönetiyorduk. Elbette bizim arkamızda, sırtımızı dayadığımız gardiyanlar vardı. Başa çıkamadığımız durumlarda onları yardıma çağırırdık ama buna sık ihtiyacımızın olması onları rahatsız ederdi ki böyle bir durumda yerimizi alacak daha etkin mahkûmlar bulabileceklerini iyi biliyorduk. Bu yüzden onlardan, asi bir mahkûmu adam etmek için hücresinin kapısını açtırmak gibi sessiz bir yardım dışında bir şey istemedik. Böylesi durumlarda gardiyan hücrenin kapısının kilidini açar ve sonrasında içeri doluşan yarım düzine adamın mahkûmu ortaları-

na alıp feci şekilde dövdüklerine tanık olmamak için oradan uzaklaştırdı.

Bu toplu dayak uygulamalarının ayrıntılarına girmeyeceğim. Ne de olsa bu, Erie İlçe Cezaevi'nde yaşanan ve kitapta yer alması uygun olmayan korkunç şeylerin en küçüklerinden biriydi. “Kitapta yer alması uygun olmayan” dedim ama adil olmam gerekirse, “akla getirilmesi mümkün olmayan” da demeliyim. Bunlar, görene kadar benim de aklıma gelmeyen şeylerdi ki dünyanın nasıl döndüğü, insanın cehennem çukurunun hangi korkunç noktasına kadar alçaldığı konusunda hiç de turfanda piliç sayılmazdım. Erie İlçe Cezaevi'nde dibi bulmam için aşağı doğru dimdik dalmam gerekti ve ben de bunu yaparak orada gördüğüm şeylerin yüzüne hafif ve alaycı bir bakış attım.

Bazı durumlarda, örneğin sabahları mahkûmlar banyoya indiğinde, on üçümüz tam anlamıyla onların arasında kalıyorduk ve tek tek hepsi bize dış biliyordu. Beş yüze karşı sayımız on üçtü ve onlara korkuyla egemen oluyorduk. Kurallara yönelik en küçük saygısızlığa, en küçük ihlale bile izin veremezdik. Verdiğimiz anda yok olurduk. Kuralımız, bir mahkûm ağzını açtığı anda ona vurmaktı, elimize ne geçerse onunla vurmak ve sert vurmak. Süpürge sapının ucu, yüze vurulunca, insanı kendine getirirdi. Ama hepsi bu kadarla kalmazdı. Böyle bir adamın ibret-i âlem haline de getirilmesi gerekirdi; dolayısıyla bir sonraki kuralımız, ona hemen saldırıp bunu sürdürmektir. Etraftaki salon görevlilerinin hepsinin koşa koşa gelip bu dayak cezasına katılacağını oradaki herkesin iyi bilmesi gerekirdi ki bu da başka bir kuralımızdı. Bir meydancı ne zaman bir mahkûmla sorun yaşarsa tesadüfen oralarda olan tüm diğer salon görevlilerin vazifesi yumruğuyla yardıma koşmaktır. Olayın ne olduğuna bakma; saldır ve vur, eline ne geçerse onunla vur; kısacası adamı yere ser.

Aklına hakları için mücadele edebileceği gibi çılgınca bir fikir gelen, yirmi yaş civarındaki yakışıklı bir melezi hatırlıyorum. Elbette buna hakkı vardı ama ona hiç faydası olma-

dı. Hücresi en üst kattaydı. Sekiz meydancının gencin burnunu sürtmesi için sadece bir buçuk dakika yetti; bulunduğu galerinin sonuna, oradan da en alt kata yolculuk edene kadar beş tane çelik merdiveni uçarak indiği süreydi bu. Adam tüm bu mesafeyi, ayakları dışında anatomisindeki bütün organlarının üzerinde katediyor ve o sırada sekiz meydancı boş durmuyordu. Melez genç, benim de durup olayı izlediğim en alt katta zemine çarptı. Bir anlığına ayaklarını yere basıp doğruldu. Kollarını iki yana açıp acı ve dehşet dolu korkunç bir çığlık attı. O anda, sanki vücudu bir dönüşüm geçiriyormuşçasına, adamın kaba hapis kıyafeti paramparça olup onu tamamen çıplak bırakacak şekilde üzerinden dökülerek vücudunun her yerinden oluk oluk akan kanları açığa çıkardı. Sonra bilincini yitirmiş halde çökerek yere yığıldı. Dersini almıştı; sadece o değil, bu duvarların içinde bulunan ve onun çığlıklarını duyan her mahkûm, başına neler gelebileceğini öğrenmişti. Ben de dersimi almıştım. Bir insanın bir buçuk dakikada ezilip mahvolduğunu görmek, hiç de hoş bir şey değildir.

Şimdi anlatacaklarım kav götürme işini nasıl yürüttüğümüzü gösteriyor. Sorumlu olduğunuz hücrelere bir dizi yeni mahkûm gelmiş olsun. Elinizde kavla parmaklıkların önünden geçersiniz. Biri, “Hey Bilo, bize ateş versene,” diye size seslenir. Bu istek adamda tütün olduğunun göstergesidir. Ateşini verir ve yürüyüp gidersiniz. Bir süre sonra tekrar gelip teklifsizce adamın hücresinin parmaklıklarına dayanırsınız. “Bilo, biraz tütün alabilir miyim?” dersiniz. Eğer oyuna katılacak kadar akıllı değilse muhtemelen ciddi bir yüzle başka tütünü kalmadığını söyleyecektir. Tamam, öyle olsun. Önemli olmadığını söyler, yolunuza gidersiniz. Bir yandan da bilirsiniz ki elindeki kav ona sadece o gün yetecektir. Ertesi gün yine ona uğradığınızda, “Hey Bilo, ateş versene,” diyecektir. Ama siz bu kez, “Tütünün olmadığı için ateşe de ihtiyacın yok,” dersiniz. Ona tütün de ateş de vermezsiniz. Yarım saat sonra, ya da bir veya iki saat sonra yine oradan

geçerken adam sizi gayet yumuşak bir sesle çağırır. “Bilo, bir dakika bakar mısın?” Yanına gidersiniz. Elinizi parmaklıkların arasından uzatırsınız ve avucunuz o değerli tütünle dolar. Siz de ona ateş verirsiniz.

Bazen avanta istenmeyecek biri kodese gelir. Adama düzgün davranılması için kulaktan kulağa gizemli bir söz dolaşır. Belli ki adamın “arkası” vardır. Bu söz kimden çıkar, asla öğrenememişimdir. Kıdemli salon görevlilerinden veya hapishanenin başka bir bölümündeki gardiyanlardan biri olabilir ya da adam üst makamlardaki avantacılar da iyi muamele satın almış olabilir; ne olursa olsun, biliriz ki başımıza bela istemiyorsak adama düzgün davranmamız gerekir.

Meydancılar olarak bizler aracılık ve taşıyıcılık da yapıyorduk. Hapishanenin farklı bölümlerine kapatılmış mahkûmlar arasındaki mal değiş tokuşunu yerine getiriyorduk. Elbette her değişte ve tokuşta kendi komisyonumuzu da alıyorduk. Bazen gönderilen nesnelerin yarım düzine aracının elinden geçmesi gerekiyor, bunların hepsi de kendi payını alıyor ya da şu veya bu şekilde ödemesi yapılıyordu.

Kimi zaman birinin birine bir hizmet borcu bulunuyor, kimileyin de o kişi başkalarından alacaklı oluyordu. Nitekim ben de eşyalarımı içeri kaçırarak kişiye borçlu olarak hapse girmiştim. Bir hafta kadar sonra bir ateşçi elime bir mektup tutuşturdu. Ona da bir berber vermiş. Berber de mektubu, eşyalarımı içeri kaçırarak mahkûmdan almış. Ona olan borcum nedeniyle bu mektubu yerine ulaştırmam gerekiyordu. Mektup onun da değildi. Gönderen, onun galerisinde yatan bir uzun vadeliydi. Alıcıysa kadınlar bölümünde yatan bir mahkûmdu. Mektubun o kadına hitaben mi yazıldığını, yoksa onun da aradaki zincirin bir halkası mı olduğunu bilmiyordum. Bildiğim tek şey kadının eşkalydi ve benim görevim, mektubu onun eline vermektir.

İki gün geçti. Bu süre içinde mektup bendeydi. Sonra bir fırsat yakaladım. Mahkûmların giysilerinin onarımını kadın mahkûmlar yapardı. Koca koca giysi bohçalarını alıp getir-

mek için kadınlar bölümüne birkaç meydancının gitmesi gerekiyordu. Ben de salon ağasıyla konuşup gidenlerin arasına katılmamı sağladım. Hapishaneyi boydan boya geçip kadınlar bölümüne giderken önümüzde kapı üstüne kapı açıldı. Sonunda kadınların onarım işini yaptıkları büyük bir odaya geldik. Bana eşkali verilen kadını bulmak için gözlerimle hepsini taradım. Kadını tespit edince gidip onun yakınlarında çalıştım. Kartal gözlü iki kadın gardiyan nöbetteydi. Mektubu avcumun içine aldım ve kadına manalı manalı baktım. Ona bir şey getirdiğimi biliyordu; bunu beklemiş ve biz içeri girdiğimizde hangimizin ulak olduğunu tahmin etmeye çalışmış olmalı. Kadın gardiyanlardan biri onun hemen yarım metre ötesinde duruyordu. Bizimkiler geri taşıyacakları bohçaları ellerine almak üzerelerdi. Fırsat kaçıyordu. Sağlam bağlanmamış gibi yaparak bohçamı almayı biraz geciktirdim. Acaba gardiyan bu tarafa mı bakacaktı? Başarabilecek miydim? Tam o anda başka bir kadın bizimkilerden birine bir muziplik yaptı; ayağını uzatıp çelme mi taktı, çimdik mi attı, işte öyle bir şey oldu. Gardiyan o tarafa bakıp kadını sertçe azarladı. Gardiyanın dikkatini çekmek için özel olarak tasarlanmış bir şey miydi bilmiyorum ama bildiğim bir şey varsa, o da bana fırsat doğduğuydu. Benim kadının eli kucagından yanına doğru indi. Ben de bohçamı almak üzere eğildim. Eğilmiş pozisyondayken avcumdaki mektubu kadının eline verip başka bir mektup aldım. Bir an sonra bohçam omzumdaydı ve gardiyanın bakışları bana dönmüştü çünkü sona kalmıştım ve arkadaşlarımı yakalamak için acele ediyordum. Kadından aldığım mektubu ateşçiye verdim, ondan berbere, benim eşyalarımı içeri kaçırان mahkûma ve zincirin sonundaki uzun vadeli mahkûmun eline geçti

Sık sık mektup taşırdık ama ulaşım zinciri o kadar karmaşık olurdu ki göndereni de alanı da bilemezdik. Biz zincirdeki halkalardık sadece. Bir şekilde, bir yerde, bir mahkûm elime bir mektup tutuşturup zincirin sonraki halkasına iletme talimatı verirdi. Tabii mektup iletiminin temel unsurlarından biri olarak doğrudan işlev görmem nedeniyle, kimden almam

gerekiyorsa o kişi tarafından, bu türden kıyakların karşılığı verilirdi. İletim hatlarından oluşan bir aç, hapishanenin tamamını sarmıştı. Bu sistemin denetimini elinde tutan bizlerse kapitalist toplum örneğine göre yapılanmış olduğumuz için doğal olarak müşterilerimize ağır faturalar ödetiyorduk. Aslında bu, aşırı kâr karşılığında verdiğimiz bir servisti ama arada sırada sırf birini sevdiğimiz hizmette bulunmaktan da geri kalmazdık.

Hapiste kaldığım süre boyunca arkadaşımla aramı hep iyi tuttum. Benim için çok řey yapmıştı ve karşılığında o da benim kendisi için bu kadar řey yapmamı beklerdi. Hapisten çıktığımızda beraber seyahat edecek, tabii söylemeye gerek bile yok, beraberce “iř” yapacaktık. Malum, arkadaşım bir suçluydu; onun da hası değil, ancak hırsızlık, gasp ve soygun yapabilecek, sıkışırsa cinayetden de kaçınmayacak bir küçük suçluydu sadece. İşimiz olmadığı saatlerde oturur, konuşurduk. Yakın gelecekte bana görev verdiği, yapacaklarımın bana uygun olarak sečilđiđi, ayrıntılarının planlanmasına benim de katıldığım iki üç iř vardı. Suçlularla çok takılmışlığım, onların hal ve hareketlerine çok tanıklık etmişliğim olduğundan arkadaşım otuz gün süresince onu kandırdığımı, sadece beklentilerini karşılayacak şekilde davrandığımı aklının ucuna bile getirmedi. Sađlam ayakkabı olduğumu sanıyor, beni aptal olmadığım ve sanırım biraz da kendim olduğum için seviyordu. Elbette benim küçük suçların değersez dünyasına girmek gibi en ufak bir niyetim yoktu ama bu arkadaşlığın getirisi olan tüm o güzel şeyleri çöpe atmak, büyük dangelaklık olurdu. İnsan cehennem ateşinin ortasındaysa hangi yolu seçeğine kendisi karar veremez ki benim Erie İlçe Cezaevi’ndeki durumum da aynen buydu. Ya ekmek ve suyla beslenerek angarya yapacaktım ya da “ekip”te kalacaktım ve ekipte kalmak istiyorsam arkadaşımla aramı iyi tutmak zorundaydım.

Kodeste hayat hiç de monoton değildi. Her gün bir şey olurdu: mahkûmlar öfke krizi geçirip çıldırır, kavgalar çıkar, salon görevlileri kafayı bulur. Salon görevlilerinden Serseri

Jack bizim en parlak yıldızımızdı. Adam gerçek bir “üstattı”, has hoboydu ve bu özelliğiyle salon ağalarının her türlü takdir ve hoşgörüsünü kazanmıştı. İkinci ağa Pittsburg Joe ile öyle kafa yaparlardı ki Erie İlçe Cezaevi’nin, insanın “bulut olup” da tutuklanmayacağı tek yer olduğu şeklinde bir vecize çıkmıştı ortaya. Şahsen tanık olmadım ama uçuşa geçmek için dispanserden çeşitli yollarla temin ettikleri potasyum bromürü kullandıkları söylenirdi.

Bizim salon, toplumun en berbat ve işe yaramaz, en sefil ve düşkün döküntülerinden, elinden hiçbir iş gelmeyen kalıtsal beceriksizlerden, yozlaşıp bozulmuş şahsiyetsizlerden, enkaza dönmüş eziklerden, hilkat garibelerinden, akıl hastalarından, beyninin cılkı çıkmış aptallardan, saralılardan, zayıf vücutlu ve zayıf karakterli nanemollalardan yapılmış adi bir insan türüsü gibiydi, tam bir insanlık karabasanıydı. Böyle olunca da sık sık nöbet geçiren olurdu. Üstelik bu nöbetler bulaşıcıydı da. Aralarından biri nöbet geçirmeye başlayınca diğerleri de onu takip ederdi. Yedi kişinin aynı anda nöbet geçirip yerlere yuvarlandığını, tüyler ürpertici çığlıklarıyla bütün ortamı inlettğini, bu arada en az o sayıda delinin de azgınlaşıp anlaşılmas sesler çıkararak öfke içinde hoplayıp zıpladığını görmüşlüğüm vardır. Üstlerine soğuk su dökmek dışında nöbet geçirenlere bir şey yapılmazdı. Adamları doktora, yani tıp öğrencisine göndermenin gereği yoktu. O şahsiyetler sık sık meydana gelen böylesi ıvır zıvır vukuatlarla rahatsız edilmemeliydi.

Günde bir kez olmak üzere en sık nöbet geçiren kişi, Hollanda kökenli on sekiz yaşındaki gençti. Bu yüzden onu bizim kaldığımız zemin katta ama bizimkilerin uzağındaki bir hücrede tutardık. Hapishane avlusunda birkaç kere nöbet geçirdikten sonra gardiyanlar onu hücrelerinden çıkarmayı bırakmıştı; bu yüzden bütün gün kilit altında kalır, Cockneyli* hücredaşı da ona eşlik etsin diye dışarı çıkarılmazdı.

* Elinizdeki kitabın yazıldığı sıralarda Londra’nın en fakir ve sefil, aynı zamanda kendine özgü bir argo konuşulan doğu bölgesi sakinlerine yönelik bir isimlendirme. (ç.n.)

Gerçi Cockneylinin Hollandalıya bir faydasının dokunduğu yoktu. Hollandalı ne zaman nöbet geçirse Cockneyli de dehşetten felçliler gibi kasılıp kalırdı.

Hollandalı genç bir kelime bile İngilizce bilmezdi. Babası çiftçiymiş, biriyle kavga etti diye doksan gün hapis cezasına çarptırılmış. Nöbetinin gelmekte olduğu, ulumasından anlaşılırdı. Kurtlar gibi ulurdu oğlan. Hem de nöbetleri hep ayaktayken gelirdi ki bu durum ona hayli sıkıntı yaratırdı çünkü nöbetleri her zaman paldır küldür yere çakılmasıyla son bulurdu. O uzun kurt ulumasını duyduğum anda hemen bir süpürge alıp hücreesine koşardım. Her kadar güvenilir de olsa mahkûmlara hücrelerin anahtarı verilmezdi, bu yüzden içeri girip onu tutamazdım. Hücresinin ortasında ayakta durur, kasılıp çırpınır, gözleri sadece beyazı görünecek kadar yuvalarında döner ve yitik bir ruh gibi ulurdu. Ne kadar uğraşırsam uğraşayım, Cockneylinin onu tutmasını sağlayamadım. Hollandalı ayakta durup ulurken Cockneyli de ranzanın üst katındaki yatağında büzüşüp oturur, dehşet içindeki bakışlarını gözleri yuvalarında dönmüş, feryatlar içindeki gence diker ve tir tir titrerdi. Garibim Cockneyli için de çok zor geçerdi bu nöbetler. Zaten yarım akıllının tekiydi, iyice delirmemesi büyük mucizedir.

Bana gelince, süpürgeyle ne becerebiliyorsam onu yaptım. Parmaklıkların arasından süpürgeyi içeri uzatıp Hollandalının göğsüne dayar ve beklerdim. Nöbet yaklaştıkça ileri geri sallanmaya başladılar. Ben de onun bu salınımını süpürgeyle karşılamaya çalışırdım çünkü öne doğru o korkunç dalışına geçip kendini ne zaman yere atacağı belli olmazdı. Dalışa geçtiği anda süpürgemle birlikte ben de orada olur ve oğlanın yere düşüşünü yavaşlatırdım. Tabii ne kadar uğraşırsam uğraşayım asla tamamen yumuşatamadığım için taş zemine çarpan yüzü genellikle yaralanıp berelenirdi. Yere düşmesinden ve sadece kasılarak çırpınmaya başlamasından sonra da üstüne bir kova su boca ederdim. Bu durumlarda soğuk su iyi midir, kötü müdür bilmem ama Erie İlçe Cezae-

vi'nde böyle yapılırdı. Hollandalı için bundan başka tek bir şey bile yapılmamıştır. Oğlan bir saat kadar sırlıslıkla vaziyette yerde yattıktan sonra sürüne sürüne kendini yatağına atardı. Aslında müdahale etsin diye gardiyana koştuktan daha iyisini yapıyordum ben. Öyle ya, nöbet geçiren adama hiç müdahale mi edilirmiş?

Onun yanındaki hücrede tuhaf bir adam yatardı. Barnum's Sirki'nin* çöp bidonundan mutfak artıkları aşırıldığı için altmış gün hapis cezası almış; en azından bize söylediği buydu. Feci halde kafayı yemişti zavallı ama ilk başlarda gayet sakın ve kibar biriydi. Kendi anlatımına göre hüküm giydiği olay şöyle gerçekleşmiş: Yolunu kaybedip sirk kurulduğu yere gelmiş. Karnı aç olduğu için sirk personelinin sofrasından kalan artıkların atıldığı çöp bidonuna yönelmiş. Bana sık sık "Ekmek çok iyiydi ama etten eser yoktu," derdi. Bir polis onu orada görüp tutuklamış ve şimdi buradaymış.

Bir keresinde elimde bir parça sağlam ve ince telle hücrenin önünden geçiyordum. Öyle büyük bir içtenlikle benden teli istedi ki parmaklıkların arasından veriverdim. Bir anda, üstelik parmaklarından başka hiçbir aleti de yokken, teli küçük küçük parçalara ayırıp her birini eğip bükerek bir düzine çengelliğe yapıverdi. Uçlarını da taş zemine sürterek sivriltti. Bunun üzerine gayet güzel bir çengelliğe ticaretine başladım. Hammaddeyi sağlayan, mamul haline gelince satışı üstlenen ben, üretense oydu. Ücret olarak da ona ekstra ekmek ile arada sırada bir parça et veya içinde biraz ilik olan et suyu çorbası veriyordum.

Ancak adamın hapis cezası içine iyice oturmaya başlayınca sükûneti günden güne bozuldu. Meydancılar ona takılmaktan büyük keyif alırdı. Zaten yarısı gitmiş zihnini, kendisine büyük bir servet bırakıldığına dair hikâyelerle doldurdular. Buna göre onu tutuklayıp hapse atmalarının nedeni bu serveti çalmaktı. Yoksa bidondan yemek yemeye karşı bir

* 1871'de P.T. Barnum tarafından kurulan ve 2017 yılına kadar varlığını sürdüren gezici sirk. (ç.n.)

yasa olmadığını dünya âlem bilirdi. Demek ki boş yere hapis yatıyordu. Parasını çalmak için kurdukları bir düzendi bu.

Bunu ilk duyduğumda meydancılar adama attıkları yemi birbirine anlatıp gülüşüyorlardı. Sonrasında adam benimle ciddi bir konuşma yaparak milyonlarca dolar parası olduğunu, bu parayı ondan çalmak için kendisine düzen kurduklarını, bu düzeni açığa çıkarmak için de beni özel dedektif olarak tuttuğunu söyledi. Onu vazgeçirmek için elden geldiğince nazik bir şekilde hata yapmakta olduğunu, o servetin asıl sahibinin kendisinininkine benzer bir ismi olduğunu, isimlerin karıştırıldığını söyledim. Ben yanından ayrıldığımda sakinleşmişti ama meydancıları ondan uzak tutamıyordum ki... Adamı yemlemeye devam ettiler, hatta daha da abarttılar. Sonunda, aramızda geçen hiddet dolu bir sahnenin ardından beni kendinden uzaklaştırdı, özel dedektifliğimi iptal etti ve greve gitti. Böylece çengelliğe ticaretim de sona ermiş oluyordu. Başka iğne yapmadığı gibi hücresinin önünden geçerken ona verdiğim malzemeleri parmaklıkların arasından üstüme atıp durdu.

Bir daha onunla barışmam mümkün olmadı. Diğer meydancılar benim de ona düzen kuranlarla birlikte çalıştığımı söylemiş. Bu arada bir sürü başka yemler atarak adamı iyice kudurtuyorlardı. Ona yapılan bu kurgusal zulüm giderek zihnini iyice ele geçirince tehlikeli ve intihara meyilli bir akıl hastası haline geldi. Çalınan milyonlarını anlattığı gardiyanlar söylediklerine kulak vermeyince onları da komplocularla birlikte çalışmakla suçladı. Bir gün sıcak çay maşrapasını gardiyanlardan birinin üstüne boşaltınca hakkında soruşturma açıldı. Müdür gelip hücresinde birkaç dakika onunla konuştu. Sonra doktorlar tarafından muayene edilmek üzere götürüldü. Bir daha da geri gelmedi. Sıkça aklıma gelir, acaba öldü mü, yoksa bir akıl hastanesinde milyonlarını sayıklamaya devam mı ediyor, merak ederim.

Sonunda o mutlu gün geldi ve tahliye oldum. Üçüncü ağa da aynı gün salıverilmişti. Adına mektup yazdığım hafif cezalı

kadın, kapının dışında onu bekliyordu. Beraberce mutluluk içinde uzaklaştılar. Ben de arkadaşım olan mahkûmla birlikte dışarı çıktım ve Buffalo şehrine doğru yürüdük. Zaten bundan sonra hep birlikte olmayacak mıydık? Gün boyunca şehrin işlek caddesinde birlikte dilenip elde ettiğimiz paraları üç sentlik biraya harcadık. Gün boyunca arkadaşımın yanından sıvışmanın fırsatını arıyordum. Caddede rastladığım bir hobodan belli bir yük treninin ne zaman kalkacağını öğrenmeyi başarmıştım. Zamanımı da buna göre ayarladım. Vakit geldiğinde arkadaşım ile birlikte bardaydık. Önümüzde de köpükleri tüten iki bira vardı. Aslında ona hakkıyla veda etmek isterdim; bana iyi davranmıştı. Ama buna cesaret edemedim. Barın arka kapısından çıkıp çitten atladım ve hızla sıvıştım. Öyle ki birkaç dakika sonra Batı New York ve Pennsylvania Demiryolu şirketinin yük treninde güneye doğru gidiyordum.

Geceleyin Gelip Geçen Hobolar

Hoboluk dönemim boyunca tanıştığımız, selamlaştığımız, muhabbet ettiğimiz, birlikte su kulelerinde beklediğimiz, bit temizlemek için giysilerimizi kaydattığımız, mul-ligan tür-lüsü* pişirdiğimiz, “piyasada” veya aile evlerinde dilendiğimiz, tren zapt ettiğimiz; sonra da uzaklaşıp giden ve bir daha görmediğim yüzlerce hobo oldu. Şaşırtıcı bir sıklıkla tekrar tekrar karşılaştığım hobolar da vardır, bur-numun dibinden hayalet gibi geçip giderken görmediklerim ve bir daha da hiç göremeyeceklerim de...

Bir okyanustan öbürüne beş bin kilometrelik demiryolu boyunca Kanada’yı boydan boya geçerken izini sürdüğüm halde bir kere bile görmediğim hobo da işte bu sonuncular-dandı. “Monika”sı Kontrayelken Jack idi. Bu isme ilk kez Montreal’de rastladım. Bir geminin kontra serenine** ça-kıyla mükemmelen hakkedilmişti. Hemen üstündeyse “B.D.

* Yemek isteyen herkesin pişirilmesine malzeme katkısında bulunduğu türlü. Ateşin üstündeki tencerenin başında toplanan hoboların biri, örneğin küçük bir pastırma parçası, başkası yarım bisküvi, öteki bir bahçeden aşırıldığı havucu ekler. Pişince de katkıda bulunan herkes beraberce yer. İsmi demir-yolu yapımında çalışan bir işçiden almış. (ç.n.)

** Kontra sereni: Yelken açmak için geminin direklerinin üzerine suya paralel olarak konulan gönder. Kontrayelken: Ahşap direkli büyük yelkenli gemi-lerde boyunu uzatmak için direğin üzerine eklenen çubukların en üstteki ve bu çubuğa açılan yelken. Monika (İng. “monica”): Hobonun benimsediği lakap ve bu lakabın, geçilen yerlerdeki uygun zeminlere kazınmış hali. (ç.n.)

15.9.94” ibaresi kazınmıştı. Bu yazı, onun “batıya doğru” gittiği ve Montreal’den 15 Ekim 1894 günü geçtiği bilgisini veriyordu. Benden bir gün öndeydi.³¹ O sıralar benim monikam da Yelkenci Jack idi ve bu ismi, o günün tarihiyle batıya doğru gittiğimi gösteren harflerle birlikte onunkinin yanına güzelce kazıdım.

Sonraki birkaç yüz kilometrelik yolda bazı talihsizlikler yaşayınca Kontrayelken Jack’in izine ancak sekiz gün sonra, Ottawa’nın dört yüz elli kilometre batısında rastlayabildim. İşte oradaydı, bir su kulesine kazınmıştı ve gösterdiği tarih dikkate alınırsa o da gecikmeler yaşamıştı. Benden sadece iki gün öndeydi. Ben nasıl “has hobo” isem o da öyleydi. Ben bir “kuyrukluyıldız”* idim; onu yakalamak benim için bir gurur meselesi, bir şöhret kaynağı haline gelmişti. Gece gündüz yol aldım ve onu geçtim, sonra tersi oldu ve o beni geçti. Bazen bir gün o öndeydi, bazen ben. O benim önümdeyken doğruya doğru giden hobolardan arada sırada onunla ilgili haber alırdım. Öğrendiğime göre o da Yelkenci Jack’i merak ediyor, kimdir, nedir, neredendir diye sorup soruşturuyormuş.

Eminim bir araya gelebilseydik harika bir çift olurduk ama geledik. Manitoba eyaletini geçerken onun hayli önündeydim ama Alberta eyaletinde arkada kalan bendim. Buz gibi bir külrengi sabahın kör vaktinde, bir demiryolu mıntıkasının Kicking Horse Geçidi’nin hemen doğusuna denk gelen sınırında, o gece Kicking Horse Geçidi ile Roger’s Geçidi arasında görülmüş olduğunu öğrendim. Aslında bu bilginin kendisinden çok bana ulaşması dikkat çekici. Bütün gece bir “yan kapılı Pullman”da, yani bir kutu-vagonda yol almış, artık neredeyse soğuktan ölmek üzereyken yiyecek dilenmek üzere mıntika istasyonunda sürüne sürüne aşağı inmiştim. Dondurucu sisin içindeki lokomotif deposunun orada ateşçilere “tosladım”. Öğle yemeği için getirdikleri sefertaslarından bana yiyecek bir şeyler verdiler. Ayrıca neredeyse bir lit-

* İng. “comet.” Başka bir hoboyu yakalamaya çalışan, onun peşinden giden hobo. (ç.n.)

re de cennetlik “Cava” (kahve) aldım adamlardan. Kahveyi ısıttım ve tam yemeğe oturacaktım ki batıdan bir yük treni geldi. Vagonlardan birinin yan kapısının açıldığını ve bir yol gencinin* aşağı atladığını gördüm. Yavaş yavaş sürüklenen sisin içinden topallaya topallaya bana doğru geldi. Vücudu soğuktan kaskatı olmuş, dudaklarının rengi maviye dönmüştü. Aşımı ve “Cava” mı onunla paylaştım, önce Kontrayelken Jack hakkında, sonra da kendisi hakkında anlattıklarını dinledim. Şu işe bakın ki hemşerimmiş, Oacklandliymiş ve oradaki ünlü Boo Çetesi’nin de üyesiymiş. Benim de geçmişte o çeteye takıldığım ender dönemler olmuştu. İzleyen yarım saat içinde delikanlıyla hızlıca muhabbet edip yiyecekleri mideye indirdik. Sonra benim tren hareket etti, ben de içine atlayıp Kontrayelken Jack’in peşinde batıya doğru yollara düştüm.

O iki geçit arasında bir sürü gecikme yaşadım, iki günümü aç geçirip üçüncü gün de yiyecek bir şey bulana kadar yaklaşık yirmi kilometre taban tepmem gerekti ama yine de British Columbia eyaletindeki Fraser Irmağı’nda Kontrayelken’i geçmeyi başardım. Yolcu trenlerine biniyordum ve hızlı gidiyordum. Ama herhalde o da yolcu trenleriyle gidiyordu ve benden daha şanslı veya becerikliydi ki Mission’a önce vardı.

Mission, Vancouver’ın altmış beş kilometre doğusundaki bir kavşak noktasıydı. İnsan buradan Northern Pacific Demiryollarıyla güneye inip ABD’nin Washington ve Oregon eyaletlerine gidebilirdi. Ben önde olduğumu sandığım için Kontrayelken Jack’in ne tarafa gidebileceğini kestirmeye çalışıyordum. Ben batıya devam edip Vancouver’a gidecektim. Bu bilgiyi bırakmak için su kulesine gittim ve orada, Kontrayelken’in monikasını, o günün tarihiyle birlikte daha yeni kazınmış vaziyette, karşımda buldum. Aceleyle Vancouver’a vardım. Ama o gitmişti. Hemen bir gemiye kapağı atmış,

* İng. “road-kid”: Ergen çağlarındaki hobolar. (ç.n.)

dünyayı dolaşma macerasına devam etmek üzere batıya yelken açmıştı. Kontrayelken Jack, sen hakikaten de kral bir avaresin, “dünyayı gezen rüzgârlar” yoldaşın olsun. Sana şapka çıkartıyorum. Sen bu dünyaya, gerçekten de onu gezmek için gelmişsin.

Bir hafta sonra ben de bir gemiye kapağı attım. *Umatilla* adlı buharlının başaltında yerimi aldım ve San Francisco’ya kadar gitme karşılığında geminin tayfası oldum.

Ah ki ne ah! Kontrayelken Jack ile Yelkenci Jack; hiç olmazsa bir kez karşılaşabilseydik!

Demiryollarındaki su kuleleri hoboların adres defteri sayılır. Hoboların buralara isim, tarih ve istikamet kazınması boşuna değildir. Şu şu tanıdık avarenin kendisine veya monikasına rastlayıp rastlamadığını soran o kadar çok hobo oldu ki... Benim de sorulan kişinin son geçtiğim yerdeki monikasını, tarihini, hangi su kulesinde rastladığını ve gitmekte olduğu yönü birçok kez söylediğim oldu. Bu bilgiyi verdiğim hobolar anında arkadaşlarının ardından topukladılar. Arkadaşını yakalamaya çalışırken kıtayı bir okyanustan öbürüne kadar geçip sonra geri dönen ve hâlâ yoluna devam eden hobolarla tanışmışlığım vardır.

“Monika,” bir hobonun kendine uygun gördüğü veya diğerlerince takılan ve onun da kabul ettiği yol lakabıdır. Örneğin Tedbir Joe, son derece sakıngan, ihtiyatlı biri olduğu için arkadaşları tarafından bu biçimde adlandırılmıştı. Kendisine saygı duyan hiçbir hobo, örneğin “sefil” diye bir lakap seçmez. Hobolar arasında geçmişte avam işlerde çalıştıklarını hatırlamak isteyen pek çıkmadığı için eski iş ve mesleklerine ilişkin lakaplar çok azdır. Sadece şunlara rastladığımı hatırlıyorum: Kalıpcı Blackey, Boyacı Red, Muslukçu Chi (hobo dilinde Chicago demektir. “Şay” şeklide okunur), Kazancı, Yelkenci Genç, Matbaacı Bilo.

Hoboların en sevdiği şeylerden biri, monikalarını yaşadıkları yerlerle ilişkilendirmektir. Örneğin: New York Tommy, Pasifik Slim, Buffalo Smithy, Canton Tim, Pittsburg

Jack, Syracuse Feneri, Troy Mickey, Oakley Bill, Connecticut Jimmy. Sonra “Vinegar Hil’li Siska Jim, geçmişte hiç çalışmadı, gelecekte de yollarda olacak her daim” diye biri vardı. “Fener” lakabını taşıyan biri, her zaman zencidir ve muhtemelen ışıltılı çehresi nedeniyle ona böyle denir. Teksas Feneri veya Toledo Feneri gibi lakaplar hem renk, hem de memleket bildirir.³²

Lakabına kökenlerini ekleyenler arasında şunları hatırlıyorum: Friscolu Yahudi, New Yorklu İrlandalı, Michiganlı Fransız, İngiliz Jack, Cockney Genç, Milwaukee’li Hollandalı. Bazılarının monikalarında, kısmen doğumlarında üzerlerine vurulan renk damgasını dile getirdiği görülür: Chi Beyaz, New Jerseyli Kızıl, Bostonlu Siyahi, Seattle’lı Esmer, Sarı Dick ve Sarı Karın. Bu son hobo, tahminimce Mississippi eyaletinden bir Kreol idi ve dolayısıyla monikası zaten eskiden beri üzerine yapışmıştı.³³

Teksaslı Kral, Mutlu Joe, Cebidelik Connors, Hiciv Bilo, Kara Kasırğa, Dokungaç McCall kendilerini yeniden takdis ederken hayal güçlerini kullanmış. İmgelemine daha az işe sokanlarsa lakaplarında kendine özgü fiziksel özelliklere yer vermiş: Vancouverlı Siska, Detroitli Bodur, Ohiolu Tombili, Uzun Jack, Cüsse Jim, Cüce Joe, New Yorklu Gözkırpar, Chicagolu İriburun, Sırtıkırık Ben.

İşin içine bir de yol gençleri girince monikaların çeşitliliği her türlü sınırı aşıyor. Şurada burada benim bizzat rastladığım genç hoboların monikalarından örnekler: Sağlam Genç, Kör Genç, Ufak Genç, Kutsal Genç, Genç Yarasa, Hızlı Genç, Aşçı Genç, Genç Maymun, Genç Iowalı, Kadife Genç, Nutukçu Genç (bu ismi nasıl aldığı belli değil mi?), Uzun dil Genç (demek ki hayli gevezeymiş).

On iki yıl önce San Marcial, New Mexico’daki su kulesinin üzerinde şöyle bir liste vardı:

1. Piyasa caddesi iyi.
2. Aynasızlar düşman değil.

3. Lokomotif deposunda iyi miskanırsın.
4. Kuzeye giden trenlerde iş yok.
5. Özellerde iş yok.
6. Lokantalarda sadece aşçılar iş yapar.
7. Demiryolu kantininde sadece gece işi.

Birinci madde, şehrin ana caddesinde para dilenmenin iyi sonuç verdiği, ikinci maddede polisin hoboları rahatsız etmediği, üçüncü maddedeysen lokomotif deposunda uyunabileceği bilgisi iletiliyor. Ancak dördüncü madde biraz belirsiz. Kuzeye giden trenlere kaçak binmenin kolay olmadığı da söylenmiş olabilir, bu trenlerde dilenmenin işe yaramayacağı da... Beşinci maddede ailelerin yaşadığı konutlarda bir şeyler isteyenlere kolaylık gösterilmediği, altıncı maddedeysen sadece aşçılık yapabilecek hoboların lokantalardan yiyecek alabileceği belirtiliyor. Yedinci madde beni hayli düşündürdü. Demiryolu kantininin gece yiyecek istemek açısından iyi bir yer olduğu mu, geceleri sadece aşçı hobolar için iyi bir yer olduğu mu, yoksa aşçı olsun olmasın, adamlara yardımcı olup bulaşıkları yıkayan her hobonun, karşılık olarak karnının doyurulacağını mı söylüyor, anlayamadım.

Neyse, gecenin içinden gelip geçen hobolara dönelim. California'da karşılaştığım birini hatırlıyorum. İsveçliydi ama o kadar uzun zamandır ABD'de yaşıyordu ki kimse asıl memleketini tahmin edemezdi. Kendisi söylemeden bilemezsiniz. Zaten ABD'ye bebekken gelmiş. Ona ilk kez Truckee adlı dağ kasabasında rastladım. "Ne tarafa Bilo?" diye birbirimizi selamladık. İkimizin de cevabı "Doğuya" idi. O geceki uzun mesafeli trene atlamak isteyen çok sayıda avare olunca o karışıklıkta İsveçliyi gözden kaçırdım. Zaten treni de kaçırdım.

Reno, Nevada'ya beni getiren kutu-vagon hemen yan hatta alındı. Bir pazar sabahıydı ve ben kahvaltı bulmak için yürümeye başlayıp kumar oynayan Kızılderilileri izlemek için Piyute yerli kampına kadar uzandım. Bir de ne göreyim,

İsveçli oradaydı, ayakta dikilmiş, bütün ilgisiyle adamları seyrediyordu. Tabii hemen bir araya geldik. O civarda benim biricik tanışım o, onun tek ahbabı da bendim. Aradığını bulamamış keşişler gibi bütün gün oradan oraya koşturduk, öğle yemeğimizi bulmak için dilendik, ikindi vakti aynı yük trenini “zapt etmeye” çalıştık. O sepetlenince yola tek başıma çıktım ama otuz kilometre sonra beni de bulup çölün ortasında trenden atıldılar.

Trenden atıldığım kuş uçmaz kervan geçmez yerler içinde en uç nokta, burasıdır. Hesapta bir bayrak istasyonuydu* ama esasta alakasız biçimde çölün ortasına, çöl çalılarının arasına kondurulup orada öylece terk edilmiş kötü bir barakadan başka bir şey değildi. İnsanın içini titreten bir yel esiyor, gece yavaş yavaş üstüme doğru geliyor ve barakada yaşayan yalnız telgraf operatörü benden korkuyordu. Adamdan yiyecek bir şey ve yatacak bir yer elde edemeyeceğim belliydi. Benden duyduğu korku yüzüne o kadar yansımıştı ki doğuya giden trenlerin orada hiç durmadığını söylediğinde adama inanmadım. Ayrıca henüz beş dakika önce, tam da bu noktaya, doğuya giden bir tren tarafından bırakılmamış mıydım? Trenin durması için emir alması gerektiğini, başka bir trenin burada durma emrini, belki de bir yıl sonra alacağını söyledi. Yirmi-yirmi beş kilometre ileride Wadsworth kasabası varmış, oraya yürümek benim açımdan çok daha iyi olurmuş. Beklemeyi seçtim ve batıya giden iki, doğuya giden de bir yük treninin durmaksızın geçip gittiğini görme zevkine nail oldum. Acaba İsveçli bu son trende midir diye de düşündüm. Galiba en iyisi traverslerin üzerinden Wadsworth’e yürümek olacak deyip yola düştüm de baraka yanmaktan, telgrafçı da elimde ölmekten kurtuldu. Telgrafçıların şükretmesi gereken çok şey vardır. Neyse, on kilometre kadar sonra doğuya giden uzun mesafeli geçsin diye traverslerden indim. Tren büyük bir hızla gidiyordu

* “Flag station.” Trenlerin durmasının zorunlu olmadığı, eğer binecek birisi varsa bayrak sallanarak durdurulduğu ara durak. (ç.n.)

ama ben yine de ilk kör sahanlıkta İsveçliye benzer bir siluet gördüm. Yorgunlukla geçecek günler boyunca onu son kez görüşümdü bu.

Yüzlerce kilometrelik Nevada çölünü geçerken dağları, tepeleri aştım, geceleri hızlı gideyim diye uzun mesafe trenlerine atladım, gündüzleri uykumu alayım diye kutu-vagonlara bindim. Yılın erken aylarıydı ve yaylalar soğuktu. Her yerde kar vardı, bazı yerlere az, bazı yerlere çok yağmış, tüm dağları beyaza bürümüştü ve geceleri hayal edilebilecek en soğuk rüzgârı üflüyordu oralardan. Fazla oyalanacak bir diyar değildi. Aklınızda bulunsun sevgili okur, hobo böylesi bir diyardan başını sokacak bir sığınağı, cebinde harcayacak parası olmadan; yiyecek bulmak için dilenerek, geceleri battaniyesiz uyuyarak geçer. Bu son söylediğimin ne demek olduğunu ancak yaşayan bilir.

Sabahın erken saatlerinde Ogden'daki terminale vardım. Union Pacific şirketinin uzun mesafelisi doğuya doğru hareket etmek üzereydi ve ben de aktarma yapmak istiyordum. Lokomotifin ön tarafındaki hatlar ve vagonlar karmaşası arasında, o loş karanlığın içinden bir siluet belirdi. Bizim İsveçli çıkmaz mı... Sanki uzun süredir birbirini görememiş iki kardeş gibi el sıkıştık ve o anda gördük ki ikimizin de elinde eldiven var. "Nerden buldun bunları?" diye sordum. "Bir makinist kabininde," diye cevapladı. "Ya sen?" "Bir ateşçiye aitlerdi. Dikkatsiz adamdı."

Tren hareket ederken kör sahanlığa atladık ve sonrasında müthiş bir soğukla karşılaştık. Yüksek rakımlara çıkan tren karla kaplı dağların arasındaki daracık bir boğazdan geçerken biz de titriyor, hoplayıp zıplıyor ve Reno'dan Ogden'a nasıl geldiğimizi birbirimize anlatıyorduk. Önceki gece ancak bir saat kadar gözlerimi yummuştum ve o anda üstünde durduğumuz kör sahanlık uyumak için hiç de uygun değildi. Trenin durduğu anlardan birinde ön tarafa ilerleyip lokomotif gittim. Treni o yokuştan çıkarmak için iki lokomotif birden koymuşlardı, yani tren "iki başlı" idi.

“Rüzgârı deldiği” için öndeki lokomotifin davarkovarının* çok soğuk olacağını biliyordum, bu yüzden öndeki tarafından rüzgârdan korunan arkadaki lokomotifin davarkovarını seçtim. Davarkovarin üstüne çıktığımda baktım biri orayı işgal etmiş bile. Karanlıkta hissedebildiğim kadarıyla genç bir delikanlı. Horul horul uyuyordu. Biraz sıkışsak bizim de sığabileceği bir yer olduğu için onu biraz ittirip yanına kıvrılıverdim. Sakin bir geceydi, trenciler bize bulaşmadı, biz de anında uykuya daldık. Arada sırada üstüme gelen közler veya sert sarsıntılar nedeniyle uyansam da delikanlıya daha da sokulup lokomotiflerin aksırıkları ve tekerleklerin çıgıkları arasında tekrar uykuya daldım.

Tren Evanston, Wyoming’ten öteye gidemedi. İleride bir kaza olmuş, hat kapanmış. Getirilip trene konan makinistin cesedi, yolun ne kadar tehlikeli olduğunu gösteriyordu. Kazada bir de hobo ölmüş ama tabii onun cesedini getirmediler. Yanımdaki delikanlıyla konuştum, henüz on üç yaşında bir oğlan. Oregon’da bir yerlerde yaşayan ailesinin yanından kaçmış, doğudaki ninesinin yanına gidiyormuş. Evde kendisine çok acımasız ve kaba davranıldığına dair anlattıkları doğruya benziyordu ki yolda tanıştığı, kim olduğunu bile bilmediği birine yalan söylemesine gerek yoktu zaten.

Oğlanın önünde hayli yol vardı ama yeterince hızlı hareket edemiyordu. Demiryolunun mıntıka amiri treni geldiği hattan geriye yollayıp uygun yerde Oregon Short Line hattına “atlatarak” enkazın etrafından dolaştırıp tekrar Union Pacific hattına geçirmeye karar verince oğlan lokomotifin kabinine geçti ve trende kalacağını söyledi.³⁴ Halbuki bu durum İsveçli ile bana uymuyordu. Buz gibi havada bütün gece boyunca yolculuk edip ancak yirmi kilometre mesafe katetmek demekti çünkü. Biz de enkaz kaldırılana kadar bekleyeceğimizi, o arada da güzel bir uyku çekeceğimizi söyledik.

* İng. “cowcatcher”: Rayların üzerine çıkıp yolu engelleyen sürü hayvanlarını trenden uzaklaştırmak için lokomotifin önüne takılan ve üzerinde bir platform olan aparat. Bunun küçüğü ve platformsuz olanı, kar küreyici olarak kullanılırdı. (ç.n.)

Öyle dedik ama yabancı bir kasabada, gecenin yarısında, soğuk havada uyuyacak bir yer bulmak kolay iş değildir. İsveçlinin cebinde bir peni bile yoktu. Benim bütün maddi varlığım iki onlukla bir beşlik sentten oluşuyordu. Kasabadaki gençlerden biranın beş sent olduğunu öğrenmiştik. Demek ki iki bardak biraya on sent verip sobası ve sandalyesi olan bir barda sabaha kadar uyuyabilirdik. Işıklarını gördüğümüz bir bara doğru ilerledik; ayaklarımızın altında karlar kütür kütür eziliyor, başımızın üstünde içimizi ürperten bir yel esiyordu.

Fakat maalesef ben kasabalı gençleri yanlış anlamışım. Kasabanın sadece tek bir barında beş sente bira satılıyor-muş ve biz o barı tutturamamışız. Gerçi bizim bar da fena değildi. Bütün kutlar üzerine olsun, gürül gürül yanan bir sobası, hasır oturaklı rahat koltukları vardı. İçeri girişimiz-den pek de memnuniyet duymuşa benzemeyen barmen ters bakışlarıyla bizi baştan aşağı süzdü. Günler geceler boyunca trenlere kaçak binip inen, habire köz, duman, is yiyen, iste-diği değil bulduğu yerde uyuyan birinin “faça”sının düzgün olması mümkün müdür? Bizim façalarımız da elbette bizim lehimize bir görüntü oluşturmuyordu ama ne gam? Nasılsa kotumun³⁵ cebinde buranın bedelini karşılayacak para vardı.

Umursamaz bir sesle barmene “İki bira,” dedim. Adam biraları hazırlarken İsveçli ile ben de bara yaslanmış, gizli gizli sobanın yanındaki koltuklara bakıp iç çekiyorduk.

Barmen köpükleri uçuşan iki birayı önümüze koyunca ben de gururla on senti ortaya sürdüm. İşte dananın kuyruğu o zaman koptu. Gerçi hatamın farkına varır varmaz hemen diğer on senti çıkarmak için elimi cebime daldırdım. Yabancı diyardaki bir yabancı olarak cepte sadece beş sent de kalacak olsa umurumda değildi. Fiyatını kuruşu kuruşuna ödeyecektim. Ama barmen bana bu şansı vermedi. İlk koyduğum on senti görür görmez iki bardağı da kaptığı gibi barın arkasındaki evyeye döküverdi. Bir yandan kindar bakışlarını bize dikip şöyle dedi: “Burnunuzda uyuz var. Burnunuzda uyuz var. Burnunuzda uyuz var. Baksanıza şuna!”

Bende de İsveçli'de de uyuz yoktu. Burunlarımız sapa-sağlamdı. Aslında ne dediğini tam olarak anlamasak bile ne demek istediği gayet açıktı: Adam bizim görünüşümüzden hoşlanmamıştı ve biranın bardağı on sentti.

Ben yine de pek umursamaz görünerek, "Pardon, bardağı beş sent sanmıştım," diye diğer on sentimi çıkarıp barın üstüne koydum.

"Sizin paranız burada geçmez," diye cevaplayıp iki on senti barın üzerinden bana doğru ittirdi.

Paraları cebe indirip kutlu sobayla koltuklara özlem dolu bakışlar ata ata yürüdük ve hüznle kapıyı açıp buz gibi havaya çıktık.

Kapıdan çıkarken, yüzündeki kızgın ifade hâlâ yumuşamamış olan barmen arkamızdan bağıırıyordu: "Burnunuzda uyuz var!"

Dünyanın büyük kısmını görmüş, yabancı memleketlerde ve sıradışı halklar arasında seyahat etmiş, binbir kitap okumuş, bir sürü konferans vermiş biriyimdir ama o günden bu güne, hem de üzerinde derin derin düşünmeme karşın, Evans-ton, Wyoming'teki barmenin o gece bana söylediği bu gizemli lafın esrarını çözmeyi başaramadım. Burnumuzda hiçbir şey yoktu.

O geceyi sokak lambalarına elektrik sağlayan bir tesisin kazanlarının üstünde geçirdik. Bu "mıskanma" mekânını nasıl keşfettik, hatırlamıyorum. Atlar nasıl suya giderse, posta güvercinleri nasıl kendi kümeslerine dönerse, biz de öyle, içgüdüsel olarak yönelmiş olmalıyız oraya. Hatırlaması pek de keyif veren bir gece olmadı. Biz gelmeden kazanların üstüne bir düzine hobo yerleşmişti ve ortam hepimiz için aşırı sıcaktı. Perişanlığımızı artıracak bir şey de mühendisin etrafta dolaşmamıza izin vermemesiydi. Bize sunduğu seçenek, ya kazan ya da kar idi.

Sıcaktan mahvolmuş, neredeyse eriyecek bir halde aşağıya, ateşçi odasına indiğimde, "Uyumak istediğini söylemiştin, git zıbar işte," dedi bana.

Gözlerimden akan terleri silerek, “Su...” diye zorlukla fısıldayabildim sadece.

Kapının dışını işaret edip zifiri karanlığın içinde bir yerlerde ırmağa denk geleceğimi söyledi. Irmağa ulaşmak için yola koyuldum, karanlıkta kayboldum, iki üç kere kar yığıntılarının içine düştüm, sonunda vazgeçip yarı donmuş vaziyette kazanın tepesine geri döndüm. Buzlarım çözülürken eskisinden de çok susamıştım. Bütün etrafım bu büyük eziyet içinde inleyen, sızlanan, hıçkıran, iç çeken, debelenip duran, soluksuz kalan, nefes nefese olan, kendini oradan oraya atıp duran hobolarla çevriliydi. Biz kayıp ruhlar, cehennem kazanında cayır cayır yanıyor, insan donuna bürünmüş Şeytan olan mühendis bize tek seçenek olarak dışarıdaki soğuğu gösteriyordu. İsveçli ayağa dikildi ve kendisini hoboluğa mahkûm ederek bu gibi ıstıraplar çekmesine neden olan avarelik ihtirasına bütün tutkusuyla lanet etti.

Konuşmasının sonunda da “Chicago’ya döndüğümde düzenli bir işe gireceğim ve cehennem buz tutana kadar oradan ayrılmayacağım. Bir daha da asla hoboluk etmeyeceğim,” dedi.

Kaderin ne garip bir tecellisidir ki ertesi gün enkaz demiryolunun üzerinden kaldırıldığında İsveçli ile ben, güneşli California’dan taze meyve sevkiyatı yapan ekspres yük treni “hususî portakal”ın soğutmalı vagonlarında Evanston’dan ayrıldık. Hava zaten soğuk olduğu için vagonun içindeki buzluklara buz koymamışlardı ama bu durum bize ek bir ısı sağlamıyordu. Bu ısıracı soğukta galvanize demirden yapılmış buzluklara dokunmak insanda hiç de hoş duygular uyanırmıyordu. Vagona tepesindeki ambar ağızlarından girdik, titreyip ürpererek içinde yattık, dişlerimiz soğuktan takırdarmasına karşın, yüksek rakımlı bu konuksevmez bölgeden Mississippi Vadisi’ne doğru inerken günler geceler boyunca o buzluklarda kalmaya karar verdiğimiz bir toplantı yaptık.

Ancak bir şeyler yememiz de şarttı. Toplantıda bir sonrakî mıntıkada yiyecek bulmak için kasabaya inmeye, sonrasında da hızla buzluklarımıza dönmeye karar verdik. İkinci

vakti Green River adlı kasabaya geldik ama henüz akşam yemeği vakti gelmemişti. Yemek vaktinden önceki saatler, “kapı dövmek” için en kötü saatlerdir ama şansımızı deneyelim diye düşünüp tren daha istasyona girerken yan merdivenlerden aşağı atlayarak evlere doğru koştuk. Buzlukların yanında buluşmaya karar verdiğimiz için birbirimizden çabucak ayrılmıştık. İlk şansım yaver gitmedi ama sonunda gömleğimin altına sakladığım iki “paketle” birlikte trene doğru koşmaya başladım. Binmeyi kararlaştırdığımız vagonu kaçırmıştım. Ondan beş altı sonraki vagonun yan merdivenine atladım, hemencecik çatısına çıktım ve bir buzluğun içine girdim.

Ancak frencilerden biri personel vagonundaki cumbadan beni görmüş, birkaç kilometre sonraki durak olan Rock Springs’te buzluğumun içine kafasını uzatıp şöyle dedi: “Fırla bakayım ayağa, tembel kurbağa! Fırla ayağa!” Bunu söylerken topuklarımdan tutmuş, beni dışarı çekiyordu. Çaresiz ayağa fırlayınca hususi portakal ve İsveçli yola bensiz devam etti.

Kar yağmaya başlamıştı. Soğuk bir gece olacağı belliydi. Karanlık bastıktan sonra boş bir soğutucu vagon bulana kadar demiryolu manevra alanında hayli arandım. Hemen bindim ama buzluğa girmedim, vagonun içinde kaldım. O kalın kapıları sıkı sıkıya kapatınca kauçukla kaplanmış kenarları sayesinde vagonun içine hava girmez oldu. Vagonun duvarları da hayli kalın olduğu için dışarıdaki soğuğun içeri girmesi mümkün değildi. Öte yandan içerisi de dışarı kadar soğuktu. Benim sorunum içerideki ısyı nasıl artıracığımdı. Bunun için bir üstada güvenebilirsiniz. Ceplerimi karıştırıp üç dört gazete sayfası çıkardım. Vagonun zemininde teker teker yaktım. Duman yukarı yükseldi. Isı dışarı kaçamadığı için sıcacık, rahat bir ortamda harika bir gece geçirdim. Bir kez bile uyanmadım.

Sabahleyin hâlâ kar yağıyordu. Kahvaltı aramaya çıkmışken doğuya giden bir yük treni kaçırdım. O gün iki yük

trenine atladım ve ikisinden de atıldım. Sonra doğruya giden tek bir tren bile geçmedi. Kar daha da yoğunlaştı ve ben bu kez, akşamın alacakaranlığında bir uzun mesafelinin ilk kör sahanlığında gidiyordum. Ben sahanlığın bir tarafındaki merdivenin tırabzanına tutunmuş, sarkaç yaparak hareket eden trenin basamağına konmaya çalışırken diğer taraftaki merdivende de başka biri sarkaç yapıyordu. Oregon'daki ailesinden kaçan çocuktuktu bu.

Efendim, kar fırtınasında hızlı bir trenin ilk kör sahanlığında durmak, yaz aylarında piknik yapmaya benzemez. Rüzgâr doğrudan insanın üstüne gelir, sizi geçtikten sonra vagona çarpıp bir de arkanızdan vurur. İlk durakta karanlık da basınca ön tarafa geçip ateşçiyle konuştum. Nöbeti bitene kadar, Rawlins'te bitiyormuş, onun yerine kömür küremeyi önerdim ve önerim kabul gördü. İşim kömür vagonunun açık kısmında, kar altında bulunan büyük kömür topaklarını küçük bir balyozla kırıp lokomotif kabinindeki adama doğru küremekti. Neyse ki sürekli çalışmak zorunda olmadığımndan arada kabinin içine girip ısınabiliyordum.

“Baksana,” dedim ilk molamda adama, “ilk kör sahanlıkta küçük bir çocuk var. Çok üşümüş.”

Union Pacific lokomotiflerinin kabini hayli ferah yerlerdi. Çocuğu ateşçinin yüksek oturağının ön tarafındaki bir kuytuya yerleştirdik. Hemen uyuyakaldı garibim. Rawlins'e gece yarısı vardık. Kar yağışı iyice artmıştı. Burada lokomotif, depoya girecek ve yenisiyle değiştirilecekti. Tren artık iyice yavaşlamıştı, ben de lokomotifin basamağından iniyordum ki koca paltolu iri bir adamın kucağına düşüverdim. Adam bana sorular sormaya başlayınca hemen kim olduğunu sordum. O da aynı hızla bana şerif olduğunu söyledi. Yelkenleri suya indirdim, adamı dinledim ve sorularını yanıtladım.

Lokomotifin kabininde uyuyan çocuğu tarif etmeye başladı. Çabucak düşünüverdim. Ailesi çocuğun izini bulmuş olmalıydı ki, şerife Oregon'dan telgraf gelmişti. Evet, çocu-

ğu gördüğümü, ona ilk kez Ogden'da rastladığımı söyledim. Verdiğim tarih şerifin elindeki bilgilerle çakışıyordu. Ancak yolda bir yerlerde kalmış olması gerektiğini çünkü Rock Springs'den hareket ederken tam da bu trenden sepetlendiğini belirttim. Bu konuşma sırasında çocuğun uyanıp kabin-den çıkarak beni yalancı çıkarmaması için dua ediyordum.

Şerif frencilerle konuşmak için yanımdan ayrılırken şöyle bir uyarıda bulunmayı ihmal etmedi: “Bana bak hobo, bu kasabada sana yer yok, anladın mı? Aynen bu trene bin git. Hata istemiyorum ona göre. Tren gittikten sonra seni burarlarda yakalarsam...”

Zaten o kasabaya kendi isteğimle gelmediğime, orada bulunmamın tek nedeninin trenin durması olduğuna, bu lanet kasabada bir dakika bile kalmak istemediğim için bir daha beni görmeyeceğine onu temin ettim.

O frencilerle konuşurken ben de hemen kabine atladım. Çocuk uyanmış, gözlerini ovuşturuyordu. Ona durumu anlatıp lokomotifin içinde depoya girmesinin iyi olacağını söyledim. Lafı uzatmayalım, tren istasyondan çıkarken çocuk davarkovardaydı ve ilk durakta ateşçiye gidip lokomotifte seyahat izni istemek üzere tarafımdan talimatlandırılmıştı. Bendeniz ise trenden atılmıştım. Yeni ateşçi henüz şirketin lokomotifte hobolara izin vermeme kuralına karşı gelemeyecek kadar gençti, esneklik kazanmamıştı, bu yüzden de onun yerine kömür küreme önerimi reddetti. Umarım çocuğun şansı daha yaver gitmiştir çünkü kar fırtınasında bütün gece davarkovarda kalmak, ölüme davetiye çıkarmak demektir.

Hayret, Rawlins'te trenden nasıl atıldığımı dair ayrıntıları şunca yıldır bir türlü hatırlayamıyorum. Hatırladığım şey, depodan çıktığı anda kar fırtınasının içine giren treni izlediğim ve ısınmak için bir bara gittiğim. Işık buradaydı, ısı buradaydı. Her şey serbest, her şey mümkündü ve eğlence tam gaz gidiyordu. Faro, rulet, barbut masaları coşmuş, çılgın kovboyların neşesi tüm mekânı sarmıştı. Ben de kovboylarla dostluk kurmayı başarmıştım ve tam onların ısı-

marladığı ilk içkiyi kafaya dikiyordum ki omzuma ağır bir el kondu. Arkamı dönüp baktım ve bir of çektim. Bizim şerifti.

Tek bir kelime etmeden beni dışarı, karın içine çıkardı.

“Manevra alanında bir hususi portakal var,” dedi.

“Bu gece hava çok soğuk,” dedim.

“On dakika içinde kalkıyor,” dedi.

Bu kadar. Herhangi bir itiraz olmadı. Hususi portakal kalkarken ben de buzlukta yerimi almıştım. Ayaklarımın sabaha kadar donacağını düşünüp Laramie’ye kadar olan son otuz kilometre boyunca ayakta dikilerek zıplayıp durdum. Frencilerin beni görmesini engelleyecek yoğunlukta kar yağıyordu ki görseler de hiç umurumda değildi.

Cebimdeki çeyrek dolar Laramie’de sıcak kahvaltıya yetti. Hemen sonrasında Rocky Dağları’nı aşan geçide tırmanan bir uzun mesafelinin kör sahanlığında idim. Aslında gün ortasında kör sahanlığa binilmez ama bu kar fırtınasında, hem de Rocky Dağlarının tepesinde, frencilerin gelip beni yerimden edecek kadar yürekli olduklarını sanmıyordum. Öyle de oldu. Gerçi her durakta öne gelip henüz donup donmadığıma bakıyorlardı.

Rocky Dağları’nın zirvesindeki (rakımı unuttum) Ames Anıtı’nda³⁶ bir frenci son kez beni görmeye geldi.

“Baksana Bilo,” dedi, “bize yol vermek için tali hata çekilen şu yük trenini görüyor musun?”

Görüyordum. Çünkü iki metre ötemde, hemen yan hat-
taydı. Bu fırtınada birkaç metre daha uzakta olsaydı göremezdim.

“Kelly’nin Ordusu’nun artçıları o trenin vagonlarından birinde. Altlarına altmış santim saman serilmiş vaziyette. Hem de sayıları çok, vagonu iyice ısıtmışlardır.”

İyi bir tavsiyeydi ve ben de onu dinledim ama yine de “kandırık” çıkması ihtimaline karşı adamın treni hareket ederken hemen kör sahanlığa atlamaya hazırdım. Fakat verdiği bilgi doğrudu. Söylediği vagonu buldum. Rüzgâraltı

tarafındaki* kapısı hava almak için açık bırakılmış büyük bir soğutmalı vagondu. İçeri girdim. Önce bir adamın sonra da başka birinin bacağının üstüne basmışım. İçerisi loştu, görebildiğim tek şey, kolların, ayakların, vücutların ayrılması mümkün olmayacak şekilde birbirine karışmış olduğuydu. Bunca iç içe geçmiş bir insan yumağı görülmemiştir. Hepsi samanların içinde, birbirinin altında, üstünde, yanında, yöresinde yatıyordu. Seksen dört güçlü kuvvetli hobo, üstelik hepsi de yayılmışsa, hayli yer işgal eder. Üzerlerine bastığım adamlar sinirlendi tabii. Vücutları ayağımın altında deniz gibi dalgalanınca bende de istemsiz olarak ileri doğru bir hareket oluşturdular. Üstüne basacak samanları göremediğim için başkalarının da üstüne bastım. Haliyle kızgınlık arttı, dolayısıyla benim ileri doğru hareketim de hızlandı. Ayağımı herhangi bir yere basamadığım anda keskin bir hareketle yere oturdum. Yazık ki birinin kafasının üstüne oturmuşum. Sonraki an o adam acı içinde elleri ve dizleri üzerinde dikeline ben de havada uçmaya başladım. Havada uçan şey eninde sonunda yere iner, ben de başka bir adamın kafasının üstüne indim.

Sonrasında olan şeyler belleğimde pek belirgin değil. Sanki bir harman dövme makinesinden geçiyor gibiydim. İte kaka, ona buna çarpa çarpa vagonun bir ucundan öbür ucuna kadar gönderildim. O seksen dört hobo beni, ya da benden geriye ne kaldıysa onu, mucize eseri olarak üzerine konacağım bir parça saman bulana kadar harman gibi savurdu. Böylece gayet neşeli, eğlenceli bir topluluğa dahil oldum. Günün kalan kısmında kar fırtınasının içinde yol aldık. Zaman geçirmek için herkesin bir hikâye anlatmasına karar verildi. Yalnız şart koşuldu ki anlatılan her hikâye güzel ve daha önce duyulmamış olacak. Şarta uymamanın cezası, harman dövme makinesinden geçmekti. Kimse ceza yemedi. Hemen burada söylemek isterim ki hayatımda bir daha böyle bir hikâye cümbüşü

* Rüzgârın estiği tarafın ters tarafı. (ç.n.)

yaşamamışımdır. Dünyanın her yanından gelme seksen dört adam vardı (benimle seksen beş) ve hepsinin anlattığı hikâye birer şaheserdi. Benimki de öyle olmalı çünkü ya bir şaheser anlatacaktım ya da harman makinesine dönecektim.³⁷

İkinci vakti Cheyenne'e vardık. Kar fırtınası en şiddetli haline gelmişti. Yediğimiz son öğün kahvaltıydı ama kimse akşam yemeği bulmak için kalkıp bir yerlere gitmedi. Gece boyunca fırtınanın içinde yol aldıktan sonra ertesi sabahı, Nebraska'nın hoş ovalarında ve hâlâ sallana sarsıla yol alırken karşıladık. Artık dağlardan ve fırtınadan kurtulmuştuk. Güzelim güneş, gülümseyen bir diyarın üzerinde parlıyordu ama öte yandan da yirmi dört saattir kursağımızdan bir şey geçmemişti. Trenin öğle sıralarında bir kasabaya varacağını öğrendik, yanlış hatırlamıyorsam adı Grand Island idi.

Aramızda para toplayıp kasabanın yetkililerine telgraf çektik. Telgrafta, seksen beş sağlıklı ve aç hobonun öğle sıralarında kasabalarına varacağı, yemeğin hazır edilmesinin gayet iyi bir fikir olacağı yazıyordu. Grand Island yetkililerinin önünde iki seçenek vardı. Ya bizi besler ya da hapsederlerdi. Nasıl olsa ikinci seçenekte de bizi beslemek durumunda kalacakları için akıllılık edip tek bir öğünün daha ucuza çıkacağına karar vermişler.

Tren öğlenleyn Grand Island kasabasına girerken biz gün ışığı altında vagonların üstüne oturmuş, ayaklarımızı da aşağı sarkıtmış vaziyetteydik. Kasabadaki polislerin hepsi karşılama komitesindeydi. Bizi mangalara ayırıp yemeklerin hazır beklediği farklı otel ve restoranlara götürdüler. Otuz altı saattir açtık, ne yapacağımız belliydi, kimsenin talimatına ihtiyaç yoktu. Sonrasında tekrar istasyona yürütüldük. Polis de akıllılık edip treni bekletmiş. Tren yavaş yavaş ilerlerken hattın iki yanına dizilmiş biz seksen beş hobo yan merdivenlere üşüştük. Treni "ele geçirmiştik".

O akşam yemek yoktu. Daha doğrusu diğer gruptaki diğerlerine yoktu ama bana vardı. Yemek vakti gelmişti ki üç avareyle kâğıt oynadığım vagona bir adam bindi. Giysileri-

nin altında şüpheli bir şişkinlik vardı. Elindeyse hayli ezilip büzülmüş çeyrek litrelik bir kap vardı ve içinden bir koku yükseliyordu. “Cava” kokusu aldım. Elimdeki kâğıtları yancılardan birine devredip izinlerini alarak oyundan çekildim. Vagonun diğer ucunda, kıskanç bakışlar altında trenimize atlayıp “Cava”sını ve paketini benimle paylaşan adamla birlikte oturup yedik, içtik. O adam bizim İsveçli idi.

Akşam saat on civarında Omaha’ya vardık.

“Var mısın, gruptan ayrılalım,” dedi İsveçli.

“Tamamdır,” dedim.

Tren Omaha istasyonuna girerken biz de gruptan ayrılmaya hazırdık. Ancak Omaha halkı da bizi karşılamaya hazırlanmış. İsveçli ve ben yan merdivenlerde, her an yere atlamaya hazır vaziyette bekledik. Ama tren durmadı. Ayrıca polisler, lambaların ışığı altında üniformalarının pirinç düğmelerinden ve yıldızlarından parıltılar saçarak halde, hattın iki yanına uzun sıralar halinde sıralanmıştı. Yere atlayıp adamların kucağına düşersek başımıza nelerin geleceğini İsveçli de ben de gayet iyi biliyorduk. Tren Missouri Irmağı’ndan geçip Council Bluffs’a devam ederken yan merdivenlere sıkı sıkıya yapıştık.

“General” Kelly, iki bin hobodan oluşan ordusuyla birlikte birkaç kilometre ötedeki Chautauqua Parkı’ndaki kampındaydı. Birlikte geldiğimiz hobolar, General Kelly ilk harekete geçtiğinde yetişemeyerek ordunun artçısı haline gelmişlerdi. Onlarla birlikte Council Bluffs’ta trenden inip kampa doğru toplu yürüyüşe geçtik. Geceleyin havanın iyice soğuduğu yetmezmiş gibi yağmura eşlik eden şiddetli sağanak rüzgârlarla iyice ıslanıyorduk. İçimiz üşüyordu. Sağımızda solumuzda yer alan pek çok polis, bizi kampa doğru yönlendiriyordu. Fırsatını kollayıp İsveçli ile birlikte başarılı bir firar gerçekleştirdik.

Yağmur sağanaklar halinde yağıyordu. O zifiri karanlıkta kendi ellerimizi bile göremez halde, iki kör gibi el yordamıyla kendimize barınacak bir yer aradık. Neyse ki içgü-

dülerimiz bize yol gösterdi de bir bara denk geldik. Açık ve çalışan bir bar değildi, mesaisini bitirip geceleyin kapanmış değildi, hatta sabit adresi olan bir mekân bile değildi; altında büyük tekerlekler olan koca kalasların üzerine yerleştirilmiş, belli ki bir yerden bir yere taşınacak olan bir bardı bu. Kapıları kilitliydi. Bir yağmur ve rüzgâr sağanağı yiyince hiç duraksamadık. Kapıyı zorlayıp içeri girdik.

Vakti zamanında zorlu çadır kamplarında kalmışlığım, cehennem gibi metropollerde fikrimizin bayraktarlığını yapmışlığım, havuz olmuş suların içinde yatmışlığım, ispirotolu termometrenin* eksi altmış dereceyi (suyun donma derecesi sıfır olduğuna göre altmış derecelik don) gösterdiği yerlerde karın içinde, iki battaniyenin altında gece geçirmişliğim vardır ama burada dile getirmek isterim ki Council Bluffs'taki o seyyar bardakinden daha zorlu, daha perişan bir gece geçirmedi. Her şeyden önce bar yerden yükseltilmiş olduğu için zemininde rüzgârın uğuldaya uğuldaya rahatça girebildiği birçok açıklık vardı. İkincisi, içimizi ısıtıp sefil halimizi unutturacak şişelenmiş ateş suyu dahil, barın içinde hiçbir şey yoktu. Battaniyemiz yoktu ve iliklerimize kadar ıslanmış halde, ıslak giysilerimizin içinde uyumaya çalışıyorduk. Ben bar tezgâhının, İsveçli masanın altına yattık. Zemindeki delikler ve aralıklar uyumayı imkânsız kılınca yarım saat sonra kalkıp barın tezgâhının üstüne çıktım. Biraz sonra İsveçli de masanın üstüne çıktı.

Bir an önce sabah olsun, güneş doğsun diye titreye titreye çok yalvardık, çok yakardık. Artık titreyemez hale gelene kadar titrediğimi biliyorum. Titrememi sağlayan kaslar tamamen tükenmiş, feci halde ağrıyordu. İsveçli inleyip homurdanıyor, sık sık da takırdayan dişlerinin arasından “Bir daha asla, bir daha asla!” diye mırıldanıyordu. Bu cümleyi tekrar tekrar, durmaksızın, belki bin kere söyledikten sonra uykuya daldı ve uykusunda da söylemeye devam etti.

* Normalde termometrelerde kullanılan cıvanın donma ısısı eksi otuz dokuz derece olduğu için bundan düşük sıcaklıkların yaşandığı yerlerde, donma ısısı daha düşük olan alkollü veya ispirotolu termometreler kullanılırdı. (ç.n.)

Şafağın külrengi ilk ışıklarıyla beraber acılar evimizden dışarı çıktığımız anda kendimizi yoğun ve insanın içini titreten bir sisin içinde bulduk. Demiryoluna gelene kadar sendeleye tökezleye yürüdük. Ben Omaha'ya gidip kahvaltı aranacaktım, İsveçli ise Chicago'ya dönecekti. Ayrılık vakti gelip çatmıştı. Titreyen ellerimiz birbirine uzandı. İkimizin de içi ürperiyordu. Konuşmaya çalıştık ama takırdayan dişlerimiz bizi sessizliğe mahkûm etti. İkimiz orada yalnız başımıza, dünyanın geri kalanından tecrit edilmiş halde öylece durduk. Görebildiğimiz tek şey, yavaş yavaş hareket eden sisin içinde iki ucu da kaybolmuş demiryolunun kısacık bir bölümüydü. Dilimizi yutmuş gibi birbirimize baktık, birbirine kenetlenmiş ellerimizle aynı duygularla el sıkıştık. İsveçlinin yüzü soğuktan maviye dönmüştü. Mutlaka benimki de öyleydi.

“Bir daha asla ne?” diye sordum zorlukla.

Sözler, büyük bir çabayla gırtlğından çıkmaya çalıştı ve neden sonra uzaklardan, ruhunun diplerinden yükselen çok hafif bir fısıltıyla şu ifade geldi:

“Bir daha asla hoboluk yok.”

Durdu. Söze tekrar başlayıp iradesinin buyruğunu bir kez daha dile getirirken sesi kuvvetlenmiş, boğuklaşmıştı.

“Bir daha asla hoboluk yok. İşe girip çalışacağım. Sen de aynı şeyi yapsan iyi olur. Bunun gibi geceler insanı romatizma yapar.”

Elimi sıktı.

“Hoşça kal Bilo,” dedi.

“Hoşça kal Bilo,” dedim.

Sonrasında sis tarafından yutulup birbirimizden ayrıldık. Bu bizim son görüşmemizdi. Sana selam olsun ey İsveçli, neredeysen, ne yapıyorsan. Umarım o işe girmişsindir.

Yol Gençleri ve Çömezler

Arada sırada gazetelerde, dergilerde ve biyografi ansiklopedilerinde, hayatımın şu ya da bu kısmını ele alan yazılara rastlar, hobo olmamın nedeninin sosyolojik çalışma yapmak olduğuna dair incelikli ifadeler okurum. Bu, hayatım hakkında yazarların nezaketini ve duyarlılığını gösterir ama doğru değildir. Evet, hobo oldum çünkü içimden taşan hayat, kanımdaki macera tutkusu beni rahat bırakmıyordu. Sosyoloji kısmı arızidir, ikincildir, insanın suya dalınca ıslanması gibi, asıl olayın sonucu olarak meydana gelmiştir. Yollara düştüm çünkü onlardan uzak duramıyordum, çünkü cebimde tren bileti parası yoktu, çünkü yaradılışım gereği ömrüm boyunca “hep aynı minvalde” yaşayabilecek biri değildim, çünkü... işin aslı, yollara düşmek, düşmemekten daha kolaydı, hepsi bu.

Her şey yaşadığım şehirde, Oakland’de, on altı yaşındayken başladı. O sıralar kendi seçimim olan maceracılar çevresi içinde göz kamaştırıcı bir şöhret elde etmiş, “İstiridye Korsanlarının Prensi” olarak tanınır olmuştum.³⁸ Doğrudur, bu çevrenin dışındakiler, örneğin düzgün hayatlar süren Körfez yelkencileri, dok işçileri, yatçılar, istiridyelerin yasal sahipleri gibi kişiler tarafından “haydut, bıçkın, eşkıya, hırsız, belalı” gibi hoş olmayan sıfatlarla anılıyordum ancak

tüm bu nitelemeler, benim kurumla oturduğum tahtın göz kamaştırıcılığını daha da artıran övgüler olmaktan başka bir işe yaramıyordu. O sıralar henüz *Yitirilen Cennet*'i* okumamıştım. Sonradan Milton'ın, "Cennette uşak olmaksansa cehennemde hükmetmek yeğdir" dizesini okuduğumda, bütün büyük zihinlerin aynı yollardan geçtiğine iyice ikna oldum.

İşte o sıralarda olayların rastlantısal şekilde bir araya gelişi, beni Yol'daki ilk macerama sürükledi. Her şey tam da öylesine denk geldi ki, istiridyeler konusunu kapatmıştım, kırk mil** mesafedeki Benicia'da kalan battaniyelerimi almak istiyordum ve yerel polisin³⁹ gözetimi altındaki çalıntı bir tekne, yine Benicia'nın birkaç mil ötesindeki Port Costa'da demirde yatıyordu. Tekne, arkadaşım Dinny McCrea'ya aitti. Başka bir arkadaşım olan Viski Bob tarafından çalınıp Port Costa'ya getirilmiş ve orada bırakılmıştı. (Zavallı Viski Bob! Daha geçen kış kim olduğu bilinmeyen biri tarafından delik deşik edilmiş cesedi sahile vurdu.) Bense "yukarıdan" bir süre önce inmiştim, Dinny McCrea'ya teknesinin yerini bildirince onu Oakland'e getirmem için hemen bana on dolar önerdi.⁴⁰

O sıralar yapacak bir şeyim yoktu, boş boş duruyordum. İskelede oturup yine boş boş duran bir istiridye korsanı olan Yunan Nickey ile konuştuk. Ben "Hadi gidelim," deyince Nickey de gönüllü oldu. Onun cebinde beş kuruşu yoktu. Benimse elli sentim ve küçük bir yelkenli kayığım vardı. Elli sentimi yatırdığım galeta, konserve et ve kavanozu on sent olan Fransız hardalını (o günlerde Fransız hardalına düşkündük) getirip kayığa yükledim. Sonra, akşamüstüne doğru küçük yelkenimizi basıp denize açıldık. Bütün gece yelken yapıp ertesi sabah harika bir gelgitle, güzel bir rüzgârı da arkamızdan almış vaziyette Carquinez Boğazı'ndan yukarı

* *Paradise Lost*: On yedinci yüzyıl İngiliz şairi John Milton'ın, Batı dünyasında çok etkili olmuş uzun şiiri. Kutsal Kitap'taki Adem ile Havva'nın cennetten kovuluşu olayını konu edinir. (ç.n.)

** Deniz mili (1.852 metre). Kitaptaki tüm kara milleri (1.609 metre) yaklaşık hesapla kilometreye çevrilmiş, deniz ve nehirlerdeki mesafelerse mil olarak bırakılmıştır. (ç.n.)

çıkıp Port Costa'ya vardık. Çalıntı tekne orada, iskeleden en fazla altı yedi metre açıkta, demirde yatıyordu. Yanına yanaşıp yelkenimizi mayna ettik. Demir alması için Nickey'i başa gönderip ben de kalçeteleri* çözmeye başladım.

Bir adam iskelenin ucuna koşup bize doğru bir şeyler bağırdı. Yerel polisti. Bir anda aklıma geldi ki teknesini bulunduğu yerden alıp ona götürmek için Dinny McCrea'dan yazılı bir yetki belgesi almayı ihmal etmişim. Ayrıca polisin tekneyi Viski Bob'un elinden kurtarıp sonrasında gözetimi altında bulundurduğu için en azından yirmi beş dolarlık bir ödenti talep ettiğini biliyordum. Oysa benim son elli sentim konserve etle Fransız hardalına gitmişti ve alacağım ödül de sadece on dolardı. Nickey'e bir bakış attım. Demir apiko durumuna gelmeye yakındı, halatı dikleşmeye başlamıştı. "Vira salpa"*** diye fısıldadıktan sonra polise doğru bağırarak konuşmaya başladım. İkimiz de aynı zamanda konuştuğumuz için dile getirilmiş düşüncelerimiz havada çarpışıyor ve sonuçta kimse bir şey anlamıyordu.

Polis daha buyurgan davranmaya başlayınca mecburen susup onu dinledim. Nickey halatı çekerken öylesine zorlanıyordu ki damarlarının çatlayacağı geçti aklımdan. Polis uyarı ve tehditlerini bitirince ona kim olduğunu sordum. Bunu bana anlatmak için yitirdiği sürede Nickey de demiri salpa etti. Hemen bir hesap yaptım. Polisin ayağının dibinde iskeleden suya inen bir merdiven vardı, ucuna bir sandal bağlıydı. Kürekleri içindeydi ama asma kilitle kilitlenmişti. İşte her şeyi o asma kilidin üstüne oynadım. Yanağımda rüzgârı hissettim, gelgitin durumunu gördüm, yelkeni bağlayan kalçetelerin henüz açılmamış olanlarına göz gezdirdim, kafamı kaldırıp mandarlara, makaralara baktım, hepsinin

* Mayna etmek: İndirmek. Kalçete: Yelkeni indirip direğe sardıktan sonra orada sabitlemek için kullanılan yassı halat. (ç.n.)

** Apiko: Demir halatının toplanıp dikey hale geldiği ama henüz demirin deniz dibinden kurtulmadığı durum. Salpa: Demirin dipale teması kestiği an. Bu andan itibaren tekne artık demirli olma durumundan çıkmış olur. Vira salpa: "Demiri salpa durumuna getir" anlamındaki komut. (ç.n.)

yerli yerinde ve harekete hazır olduğunu fark ettim, sonra da ikiyüzlülüğü bir yana bıraktım.

Nickey’e “Al demiri!” diye bağırıp kalçetelere doğru fırlayıp, kalanları çözerken bir yandan da Viski Bob’un onlara kocakarı bağı değil de camadan bağı atmış olmasına şükrettim.*

Polis merdivenden hızla aşağı kaymış, elinde anahtarla asma kilidi açmak için uğraşıyordu. Biz demiri alıp son kalçeteyi çözdüğümüzde polis de kilidi açıp küreklere geçmişti.

Tayfama “Pik mandarına,” komutu verdiğim anda ben de çatal mandarına asıldım. Yelkeni hızla bastık. Mandarı volta edip kıça koşarak yekeye geçtim.**

Pik mandarındaki Nickey’e, “Ger yelkeni!” diye bağırdım. Bu arada polis kıçtan bizi yakalamak üzereydi. Bir sağanak üfleyip yelkenimizi doldurunca çektik gittik, uzaklaştık. Harikaydı. Eğer kara korsan bayrağım olsaydı, biliyorum ki zaferle çekerdim gönderime. Polis ise sandalında dikilip kaldı ve ağzını bozarak günümün görkemini soldurdu. Ayrıca silahı yanında olmadığı için hayıflanıp durdu. Görüyorsunuz ya, oynadığımız bir başka kumar da buydu.

Aslında biz tekneyi falan çalmıyorduk. Tekne polisin değildi. Biz sadece onun ödentisini çalışıyorduk ki bu da onun bu işe özel avantajıydı. Üstelik bu ödentiye kendimiz için değil, arkadaşım Dinny McCrea için çalışıyorduk.

Birkaç dakikada Benicia’ya vardık, ondan da birkaç dakika sonra battaniyelerimi güverteye sermiştik. Tekneyi istimbot iskelesinin uzak ucuna götürdüm ki peşimizde birileri var mı, görelim. Kimbilir, ya Port Costa’daki polis Benicia polisine telefon ettiyse... Nickey ile sıcacık güneş ışıklarının altında güverteye uzanıp savaş meclisimizi kurduk. Fırışka***

* Camadan bağı: Bir tür denizci düğümü. Kolay atılır, çabuk çözülür. Kocakarı bağı ise camadan bağına benzer ancak çözülmesi daha çok vakit alır. (ç.n.)

** Pik mandarı, çatal mandarı: Dört köşeli yan yelkeni basıp indirmeye yarayan halatlar. Volta etmek: Halatı baba veya koç boynuzuna birkaç kez sararak bağlamak. Yeke: Küçük teknelerde dümeni kontrol etmek için kullanılan ahşap veya madeni manivela. (ç.n.)

*** Fırışka yel: Sert rüzgâr; Bofor ölçeğine göre saatte 17-21 knot (29-38 kilometre) hızla esen hava. (ç.n.)

yel yanaklarımızı okşuyor, tüm o çırpıntı ve girdaplarıyla birlikte gelgit akıntısı yanımızdan gelip geçiyordu. Öğleden sonraya kadar Oakland'e yelken açmak imkânsızdı çünkü deniz ancak o zaman çekilmeye başlayacaktı. Fakat akıntının başladığı saatlerde de polisin Carquinez Boğazı'nı sürekli gözetim altında tutacağını tahmin ettik. Böylece bize gecenin ikisinde başlayacak olan bir sonraki ceziri beklemek kalıyordu ki Kerberos'un* yanından ancak o kör karanlıkta sıvışabilirdik.

Biz de güvertede yatmaya devam edip sigaralarımızı teltendirdik. Yaşadığımız için mutluyduk. Kenardan suya tükürüp akıntının hızına baktım.

"Bu rüzgârla, bu akıntıyla, Rio Vista'ya çok kolay gide-
riz," dedim.

Nickey de, "Öyle ya, hem de şimdi tam meyve mevsimi," dedi.

"Ayrıca ırmağın suları da alçalmış vaziyette. Sacramento'ya gitmek için en iyi zaman."

Dikilip birbirimize baktık. O muhteşem batı rüzgârı, kadehe dökülen şarap misali, üstümüze doğru esiyordu. İkimiz de suya tükürüp akıntıyı ölçtük. Bütün kabahatin o akıntıda ve esintide olduğunu şimdi çok daha iyi anlıyorum. Bizim yelkenci içgüdümüzü harekete geçirdiler. Eğer onlar olmasaydı yollara düşmemi sağlayan olaylar zinciri kırılmış olurdu.

Birbirimize tek kelime etmeden demirimizi alıp yelkenimizi bastık. Sacramento Irmağı'ndaki maceralarımız bu anlatıya dahil değil. Sonuçta Sacramento'ya vardık ve iskeleye bağlandık. Su güzeldi, vaktimizin çoğunu yüzerek geçirdik. Demiryolu köprüsünün üst tarafındaki kumluk kıyıda bizim gibi yüzen bir grup gence rastladık. Yüzme aralarında ırmağın kıyısında oturup sohbet etmeye başladık. O zamana kadar takıldığım kişilerden bambaşka bir dil konuşuyorlardı. Yepyeni bir argoydu bu. Bunlar yol gençleriydiler ve ağız-

* Cezir: Gelgit olayında denizin çekilmesi.

larından çıkan her kelimeyle birlikte Yol'un bende yarattığı çekim çok daha buyurgan biçimlere bürünüyordu.

Bir tanesi, "Ben Alabama'dayken," diye başlıyor, bir başkası "C&A ile K.C.'den gelirken," diye söze dalıyor, üçüncüsü "C&A'larda 'kör'lerde merdiven yoktur," diyordu. Ben se kumların üstüne yatmış sessizce onları dinliyordum. Biri, "Ohio'da, Lake Shore ile Michigan Southern hatları üzerinde küçük bir kasabadaydı," diye başlıyor, öteki "Sen hiç Wabash Top Göllesi'ne atladın mı?" sorusunu soruyordu. "Yok ama Chicago'dan Beyaz Posta ile çıkmışlığım var." "Pennsylvania'yı görmeden millete trencilik anlatma. Dört hat, sıfır su kulesi. Adamlar suyu hareket halindeyken alıyor, yaa." "Northern Pacific şu anda en berbat demiryolu." "Salinas'a kolay gidiliyor ama 'aynasızlar yağı.'" "El Paso'da, Moke Kid'le birlikte 'sepetlendik.'" "Sen Montreal civarındaki Fransız diyarını gör de ondan sonra 'paket'ten bahset. Tek kelime İngilizce yok. 'Monje madam, monje, no konuşmak Frenkçe' deyip bir yandan da elinle karnını ovuşturdu mu, kadın sana koca bir parça pastırmayla ekmek veriyor."*

Kumda yatıp konuşulanları dinlemeye devam ettim. Bu gezginlerin yanında benim istiridye korsanlığım ucuz bir şey gibi kalıvermişti. Ağızlarından çıkan her sözde yepyeni bir dünyanın sesini duyuyordum: bağlantı ve destek çubukları, kör sahanlıklar, "yan kapılı Pullman'lar," "aynasızlar," "frenciler," "lokmalar," "enselenmeler," "fırarlar," "sert kollular", "sırtı bohçalılar," "tıfıllar," "üstatlar". Bu sözlerin hepsinde dile gelen şey, Maceraydı. Çok güzel. Ben de bu yeni dünyaya girecek ve üstesinden gelecektim. Kendimi bu yol gençleriyle "tarttım". Ben de onlar kadar güçlüyüm,

* C&A: Chicago-Alton Demiryolu: Bu iki terminal arasında hat işleten demiryolu şirketi ve bu şirketin hatları. K.C.: Kansas City. Wabash Top Göllesi: Her durakta durmayarak hızla Wabash'a giden ekspres tren. Aynasız: Polis. Yağı: Düşman, düşmanca davranan kişi. Monje: Fransızca yemek, yiyecek ("manger"). (ç.n.)

hızlıydım, gözü pektim, benim aklım da en az onlarınki kadar iyi çalışırdı.

Yüzme âlemi bittikten sonra, hava kararmaya yüz tutmuşken gençler giyinip şehre gittiler. Ben de yanlarındaydım. “Piyasada çeyreklik söktürmeye çalışıyor,” yani şehrin ana caddesinde bozuk para dileniyorlardı. O zamana dek hiç dilenmemiştim. Zaten Yol’a ilk çıktığımda bana en çok dokunan şey de bu oldu. Dilencilik hakkında bazı anlamsız fikirlerim vardı. O zamana dek edindiğim hayat görüşüne göre hırsızlık dilencilikten, soygunculuk da hırsızlıktan daha şerefliydi çünkü risk ve ceza orantılı olarak daha büyüktü. İstiridye korsanı olarak daha şimdiden adalet sistemi içinde bazı mahkûmiyetler hak etmişim ki bunları yerine getirmeye kalksam, eyalet hapisanesinde bin yıl geçirmem gerekirdi. Soygun erkekçe bir şeydi, dilenmek ise aşağılık ve sefilce. Ancak sonraki günlerde bu konuda büyük bir gelişme yaşadım, öyle ki sonunda dilenciliği muzip bir şaka, bir zekâ oyunu, insanın cüretini sınayabileceği bir idman olarak görmeye başladım.

Ancak o ilk akşam henüz bu aşamaya gelmemiştim. Sonuç olarak onlar lokantaya gidip kendilerine yemek ısmarlayabilecek parayı toplamışken benim cebim boştu. Meteliğe kurşun atıyordum. Meeny Kid’di galiba, birisi bana ısmarlardı da hep beraber yedik. Yerken bir taraftan da derin derin düşündüm. Beleşçi de hırsız kadar kötüdür denirdi; dilenciliği Meeny Kid yapmış, ben ondan geçinir duruma düşmüştüm. Beleşçiliğin dilencilikten beter olduğuna ve bir daha asla böyle bir duruma düşmemeye karar kıldım. Düşmedim de... Ertesi gün yine onlarla birlikteydim ve bu kez dilendim. Sonraki gün de aynen.

Yunan Nickey’de Yol’a çıkmak gibi bir arzu yoktu. Zaten dilenme konusunda da başarılı değildi. Nitekim bir akşam bir barçla* ırmaktan aşağı inip San Francisco’ya gitti. Onun-

* Genellikle nehir ve kanallarda yük taşımada kullanılan, altı düz tekne. (ç.n.)

la yıllardan sonra, geçen hafta, bir boks organizasyonunda karşılaştım. Hayli ilerleme kaydetmiş. Ringin kenarında, itibarlı kişilerin oturduğu yerde oturuyordu. Profesyonel boks karşılaşmaları düzenleyen organizatörlerden biri olmuş ve bununla gurur duyuyor. Hakikaten de kendi çapında, yerel düzeyde, parlayan bir yıldız.

“Dağı aşmayan bir genç, yol genci sayılmaz.” Sacramento’da duyduğum kadarıyla Yol’un kuralı buydu. Demek ki benim de dağı aşıp yeterliliğimi göstermem lazımdı. “Dağ” dedikleri, Sierra Nevada Dağları’ydı. Hep birlikte dağı aşacak bir yolculuk yapacaklardı ve tabii ki ben de onlarla birlikte gidecektim. Bu, French Kid’in de Yol’daki ilk serüveni olacaktı. San Francisco’daki ailesinin yanından daha yeni kaçmıştı. Bakalım bizden bekleneni yerine getirebilecek miydik? Bu arada benim eski “Prens” lakabım yok olmuş, yeni bir monika kazanmıştım. Artık “Sailor Kid” idim. Kendimle memleketim olan eyalet arasına Rocky Dağlarını⁴¹ koyduktan sonra bu monika, “Frisco Kid”e* dönüşecekti.

Akşam saat 10.20’de Central Pacific’in uzun mesafelisi Sacramento’dan doğuya olan seferine başladı. Tarifedeki bu saat silinmez biçimde belleğime nakşolmuş. Grubumuzda on iki kişi vardı ve hepimiz trene atlamak için katarın ön tarafında, karanlıkta bekliyorduk. Tanıdık tüm yerel yol gençleri de bizi seyretmek ve ellerine fırsat geçerse “enselenmemizi” sağlamak için gelmişti. Şaka anlayışları böyleymiş. Yaklaşık kırk kişilik bir gruptular. Liderleri de Bob adlı zehir gibi bir yol genciydi. Sacramentoluymuş ama Yol’a vurup bütün ülkeyi dolaşmış. French Kid’le beni kenara çekip şöyle bir tavsiyede bulundu: “Sizin grubu yakalatmaya çalışacağız. Siz ikiniz zayıfsınız. Grubun geri kalanı başının çaresine bakabilir. Siz bir kör vagona atlayıp hemen çatılayın ve Roseville Junction’ı geçene kadar da oradan inmeyin. Çünkü o kasabada polisler feci yağdır, gördükleri herkesi anında tutuklarlar.”

* French Kid: Fransız Delikanlı, Sailor Kid: Yelkenci Delikanlı, Frisco Kid: San Franciscolu Delikanlı. (ç.n.)

Lokomotifin düdüğüyle birlikte tren harekete geçti. Tren-
de üç kör sahanlık vardı yani herkes sığabilirdi. Biz on iki
arkadaş trene sessizce atlamayı tercih ederdik elbette ama
kırk kişilik grup en şaşırtıcı ve utanmaz biçimde toplanıp
bizim varlığımızı reklam etti. Bob'un tavsiyesi üzerine ben
hemen "çatıladım," yani posta vagonunun çatısına tırman-
dım. Orada kalbim hızla atar vaziyette yatıp aşağıdaki eğ-
lenceyi dinledim. Bütün tren ekibi ön tarafa geldi, büyük bir
hız ve hiddetle bizimkileri trenden attı. Tren bir kilometre
kadar gittikten sonra durdu ve tren ekibi tekrar öne gelip
kalanları da sepetledi. Atılmadık bir tek ben kalmıştım.

Meğer henüz tren istasyondan çıkmadan French Kid'in
iki bacağının da kopmasına neden olan ve yakınındaki iki
üç kişinin tanık olduğu bir kaza yaşanmış. Ayağı azıcık kay-
mış veya tökezlemiş, hepsi bu. Kalanı tekerlekler halletmiş.
Yol'la ilk tanışmam işte böyle oldu. French Kid'i iki yıl son-
ra görüp "çotuk"larını* inceledim. Hürmet ve nezaketten
dolayı böyle yapılır. "Sakatlar" çotuklarının incelenmesin-
den hoşlanırlar. Yoldaki eğlenceli manzaralardan biri, iki sa-
katın karşılaşmasına tanık olmaktır. Sakatlıkları verimli bir
sohbet konusudur; birbirlerine olayın ne zaman olduğunu
anlatır, sonrasında yapılan amputasyon ameliyatı hakkında
ne biliyorlarsa paylaşır, kendisinin ve karşısındakinin cer-
rahi hakkında eleştirel değerlendirmeler yapar, bir kenara
çekilip sargılarını açarak çotuklarını karşılaştırırlar.

Grup birkaç gün sonra Nevada'da bana yetişene dek
French Kid'in geçirdiği kazadan haberim olmadı. Grubun
diğer üyeleri de hayli kötü durumda varmıştı oraya. Kar tü-
nelinin içinde kaza olmuş, iki bacağı ezilen Mutlu Joe kol-
tuk değneklerine mahkûm kalmış, diğerleriyse yara berelerle
kurtulmuş.

Bense gelirken posta vagonunun çatısında yatmış, Bo-
b'un beni uyardığı Roseville Junction'ın ilk mi, yoksa ikinci

* Çotuk (İng. *stump*): Kesilmiş ağacın toprağın üzerinde kalan bölümü. (ç.n.)

istasyon mu olduğunu hatırlamaya çalışıyordum. İyice emin olmak için kör sahanlığa inişimi ikinci istasyondan sonrasına erteledim. O zaman da inmedim. Bu oyunda acemiydim ve bulunduğum yerde kendimi daha güvende hissediyordum. Sierra Dağları'nı aşıp kar koridorlarını ve tünelleri geçerek sabah yedide dağın öteki tarafındaki Truckee'ye inene dek, bütün gece boyunca çatıda yattığımı bizim gruba söylemedim tabii. Yüz kızartıcı bir durumdu, herkesin kahkaha malzemesi olarak buluverirdim kendimi. Dağı aştığım ilk tren yolculuğu hakkındaki bu gerçeği ilk olarak burada itiraf ediyorum. Grup, benim sınavı geçtiğime karar vermişti. Dağı geriye doğru tekrar aşıp Sacramento'ya indiğimde, artık kendini kanıtlamış bir yol genciydim.

Ama daha öğrenecek çok şeyim varmış. Bob benim akıl hocam olmuştu ve bu işi gayet güzel yerine getiriyordu. Bir kavgada şapkamı kaybettiğim akşamı hatırlıyorum. (Sacramento'da fuar vardı, biz de etrafta takılıp hoşça vakit geçiriyorduk.) Şapkasız vaziyette kalmışken yardımına o koştu. Beni bir kenara çekip ne yapacağımı anlattı. Yapmamı istediği şeyden biraz çekiniyordum aslında. Üç gün gözaltında kaldıktan sonra nezaretten yeni çıkmıştım ve polis tekrar beni enselerse, iyi biliyordum ki bir güzel "ıslatacaktı". Öte yandan korktuğumu belli edemezdim. Dağı aşmış biri idim, yol genci olarak kardeşliğe dahil edilmişim, onlarla birlikte takılıyordum ve benden bekleneni yerine getirmem gerekirdi. Böylece Bob'un söylediklerini kabul ettim, o da iyi iş çıkarıp çıkaramayacağımı izlemek için benimle geldi.

Sanırım K Sokak ile Beşinci Sokağın köşesinde konumlandık. Hava daha yeni kararmıştı, sokaklar kalabalıktı. Bob önümüzden geçen tüm Çinlilerin şapkalarını dikkatle inceliyordu. Yol gençlerinin "beş dolarlık sert kenarlı Stetson'larını"* nereden bulduklarını hep merak etmiştim; artık

* 1865 yılında John B. Stetson tarafından kurulan şapka firması. Kovboylar tarafından çok tutulan bir şapka üretince gelişti. Günümüzde bütün dünyada tanınan bir markadır. (ç.n.)

biliyordum. Ben benimkini nasıl alacak idiysem, onlar da kendilerininkini aynı şekilde elde etmişlerdi: Çinlilerden. Gergindim çünkü etrafta çok sayıda insan vardı. Ama Bob buzdağı gibi soğukkanlıydı. Birkaç kez tüm cesaretimi toplayıp gerektiğinde fırlayıp kaçmaya hazır vaziyette bir Çinliye doğru yürümeye başladığım anda Bob beni tutup geri çekti. Güzel ve başıma uyan bir şapka edinmemi istiyordu. Önümüzden geçen şapkalardan biri başıma uyardı ama eskiydi. On on iki tane hiç olmayacak şapkadan sonra yeni ama başıma uymayacak biri geçti.

Sonunda koca Sacramento'da bana uygun tek şapka geldi. Gördüğüm anda aradığımın bu olduğunu anlamıştım. Bob'a baktım. Polis var mı diye gözleriyle etrafı taradıktan sonra başıyla evet dedi. Şapkayı Çinlinin başından aldığım gibi kendi başıma taktım. Mükemmelen uymuştu. Sonra topukladım. Arkadan Bob'un çığlığı gelince bir bakış attım ve öfkeli Moğol'u⁴² engelleyip çelme taktığını gördüm. Koşmaya devam ettim. Sonraki köşeyi, bir sonraki köşeyi döndüm. Bu sokak K Sokağı kadar kalabalık değildi, ben de sakince yürümeye başlayıp nefesimi toparladım, şapkam ve kaçışım nedeniyle kendimi kutladım.

Sonra bir anda arkamdaki köşeden şapkasız Çinli çıkıverdi. Yanında birkaç Çinli ile arkalarında altı yedi adam ve genç vardı. Hemen fırlayıp caddenin karşı tarafına geçtim ve bir sonraki köşeyi döndüm. Bu kez onu kesin ektiğimi düşünerek hızımı düşürüp tekrar yürümeye başladım. Ama ısrarcı Moğol da arkamdan köşeyi döndü. Tavşan ile kaplumbağanın bildik öyküsüdür. Benim kadar hızlı değildi, insanı yanıltacak şekilde paytak paytak ve düşük bir hızla koşuyordu ama ısrarla koşmaya devam ediyordu. Bir yandan da yüksek sesle lanetler okuyor, bütün Sacramento'yu kendisine yapılan bu haksızlığa tanık olmaya çağırarak nefesini harcıyor, şehrin önemli bir kısmı da bu çağırışı duyuyor ve adamın arkasına birikiyordu. Bense kısraklar gibi koşturma karşın ısrarcı Moğol ile sayısı giderek artan kalabalık her

seferinde bana yetişiyordu. Ama ne zaman ki bir polisin de adamın peşine katıldığını gördüm, bütün kaslarımı zorladım. Kıvrıldım, döndüm ve yeminle söylüyorum, belki yirmi sokak boyunca dosdoğru koştum. Sonra da o Çinliyi bir daha görmedim. Dükkândan taze çıkmış, yepyeni, harika ve bütün grubun imrendiği bir Stetson'ım olmuştu. Ayrıca benden bekleneni yaptığının da göstergesiydi. O şapka bir seneden uzun süre boyunca başımdaydı.⁴³

Yol gençleri hoş çocuklardır ama sadece tek başlarına olduklarında ve “Yol’a nasıl düştüklerini” anlatırken... Sözüme güvenin, sürü olarak dolaşıyorlarsa gözünüzü dört açın. O zaman kurt sürüsüne benzerler ve kurt sürüleri gibi onlar da en güçlü insanı yere yıkabilir. Böylesi anlarda hiç de korkakça davranmazlar. Adamın üstüne atlar, incecik bedenlerinde bulunan kuvveti son gramına kadar zorlayarak her tarafından asılır, yere düşürüp hiçbir şey yapamaz hale getirirler. Bunu yaptıklarını birkaç kez gördüğüm için bilerek konuşuyorum. Genellikle soygun amacıyla yaparlar bunu. Özellikle de “sert kollara” dikkat edin. Birlikte yolculuk ettiğim gruptaki tüm çocuklar bu işin uzmanıydı. Hatta French Kid, bacaklarını yitirmeden önce bu işte üstatlık mertebesine yükselmişti.

Vaktiyle Söğütlük'te gördüğüm olay şu anda bütün canlılığıyla gözlerimin önünde. Söğütlük, Sacramento'nun merkezine beş dakika yürüme mesafesindeki tren istasyonunun yanındaki boş arazide bulunan bir ağaç kümesiydi. Vakit gece ve ortamda yıldızların solgun parıltılarından başka bir ışık kaynağı yok. Bir yol gençleri sürüsünün ortasında güçlü kuvvetli bir işçi görüyorum. Adam zıvanadan çıkmış, kendi gücüne olan güveniyle en ufak bir korku duymaksızın çocuklara sayıp sövüyor. 80 kilonun üstünde, güçlü kaslara sahip biri ama neyle karşı karşıya olduğunu bilmiyor belli ki... Çocuklar adama hırlıyor. Hoş bir görüntü değil. Her yönden adama saldırıyorlar, o da kendi etrafında döne döne kendini savunuyor. Barber Kid benim yanımda. Adam ken-

di etrafında dönerken yaklaşıp numarasını yapıyor. Adamın sırtına dizini yaslayıp sağ elini arkadan boynuna doluyor ve bilek kemiğini onun şahdamarına bastırıp bütün ağırlığını arkaya veriyor. Güçlü bir hamle bu. Adamın nefesini kesiyor. İşte sert kol, bu.

Adam direniyor ama artık yapabileceği fazla bir şey yok. Çocuklar her yandan adamın üstüne atlayıp kollarına, bacaklarına, bedenine asılırken Barber Kid de geyiğin boğazına yapışmış bir kurt gibi adama asılmış, onu arkaya çekiyor. Sonunda adam, üstündeki sürüyle birlikte yere devriliyor. Barber Kid vücudunun konumunu değiştiriyor ama adamı asla bırakmıyor. Çocukların bazıları baştan ayağa kurbanın üstünü ararken diğerleri de debelenip tekme atmasın diye bacaklarını tutuyor. Ayakkabılarını çıkarıp adamın durumunu daha da zorlaştırıyorlar. Adamsa teslim oluyor. Yeniliyor. Ayrıca gırtlığındaki sert kol nedeniyle nefessiz kalmış. Boğazından, sanki boğuluyormuş gibi nahoş sesler çıkmaya başlayınca çocuklar iyice hızlanıyor. Onu öldürmek istemiyorlar çünkü. Sonunda her şey bitiyor. Komut geldiği anda adamı bırakıp dağılıyorlar. Bir tanesi adamın ayakkabılarını yanında götürüyor; yarım dolara onları satabileceği bir yer biliyor. Adam doğrulup oturuyor, şaşkın ve çaresiz vaziyette etrafına bakınmaya başlıyor. İstese bile karanlıkta ve ayakkabısız vaziyette onları takip edemez. Azıcık oyalanıp adamı izliyorum. Boğazında bir sıkıntı olduğu belli, acayip sesler çıkarıyor, sanki boynunun yerinde durup durmadığından emin olmak için tuhaf bir şekilde başını sallıyor. Sonra ben de oradan sıvışıp gruba katılıyorum. Adamı bir daha görmedim. Ama onun yıldızların solgun ışığı altında şaşırmış, korkmuş, darmadağınık halde oturup başını ve boynunu tuhaf hareketlerle oynatışı hiçbir zaman gözümün önünden gitmeyecek.

Sarhoşlar, yol gençlerinin özel avıdır. Bir sarhoşu soymaya, “ayyaşı devirmek” derler ve bulundukları her ortamda sürekli olarak etrafta sarhoş birinin olup olmadığına bakarlar. Sinekler nasıl örümceklerin özel yemiye, sarhoşlar da

onların özel önem verdiği avlardır. Bir ayyaşın devrilmesini izlemek genellikle eğlenceli bir görüntüdür, özellikle de sarhoş kendine hâkim değilken ve etraftan duruma müdahale edilmesi olasılığı zayıfken. İlk saldırıda adamın parası ve değerli eşyaları gider. Sonra da sanki bir tür “povvov” gibi kurbanın çevresine oturulur. İçlerinden biri, örneğin adamın kravatından hoşlanmıştı. Anında gider. Bir başkası adamın gömleğini ve pantolonunu beğenmiştir. Onlar da çıkarılır ve genellikle bir bıçak marifetiyle giysilerin kollarıyla bacakları kısaltılır. Bazen de bu yaştaki gençler için biraz büyük gelen pantolonlar ve paltolar için tanıdık yetişkin hobolar davet edilir. Sonunda çıkarıp attıkları kendi giysilerinden oluşan bir paçavra yığını adamın yanında bırakıp oradan ayrılırlar.⁴⁴

Gözümün önünde bir başka görüntü canlanıyor. Karanlık bir gece. Grup olarak şehrin kenar mahallelerinden birinde, kaldırımda yürüyoruz. Bir adam önümüzdeki sokak lambasının altından çaprazlama caddenin karşısına geçiyor. Yürüyüşünde bir dağınıklık, bir kopukluk, bir ikircikli olma hali var. Çocuklar anında avı saptıyor. Adam sarhoş. Karşı kaldırıma sendeleyerek çıkıyor ve boş bir arsadan kestirme gitmek üzere karanlığın içinde kayboluyor. Reisin av çılgılığı atmasına gerek kalmadan sürü hızla adamı takip etmeye başlıyor. Boş arsanın ortasında onu yakalıyoruz. O da nesi? Karanlığın içinde belli belirsiz görünen başkaları var; küçükler ve tehdit edici biçimde hırlıyorlar. Başka bir yol gençleri çetesi bunlar. Düşmanlık dolu bir havada bir an durunca anlıyoruz ki adam onların avıymış, on sokaktır onu takip ediyorlarmış ve biz onlarla avlarının arasına girmişiz. Öyle ama burası ilkel dünya. Onlar da henüz yavru bir kurt sürüsü. (Aslında hiçbirinin on iki on üç yaşından büyük olduğunu sanmam. Sonradan aralarından bazılarıyla karşılaştım ve öğrendiğim kadarıyla Denver ve Salt Lake City’den yola çıkıp Sierra Nevada’yı o gün aşmışlar.) Bizim sürü ileri atılıyor. Yavru kurtlar tiz ciyaklamalar ve çılgınlıklar eşliğinde şeytan gibi dövüşüyor. Sarhoşa sahip olmak için çevresinde yapılan kavga iyice kızışıyor. En

civcivli anda adam yere düşünce kavga da Yunanlarla Troyalıların ölmüş kahramanların bedeni etrafında, onun cesedi ve zırhı için birbirleriyle yaptıklarına benzer bir savaşa dönüşüyor.⁴⁵ Çıglıklar, inlemeler, gözyaşları arasında yavru kurtlar adamdan uzaklaştırılıyor ve sarhoşu bizimkiler elde ediyor. Zavallı sarhoşun boş arsada ansızın böyle bir savaş çıkmasına ne kadar hayret ettiğini hiçbir zaman unutamayacağım. Çakırkeyif haliyle, iyi niyetiyle, herkesin herkesle dövüştüğü bu dalaşın nedenini anlamadan arabulucu rolüne soyunmaya çalışması ve kimseye bir zararı olmamasına karşın savaşçıların en çok yoğunlaştığı yerde bir sürü el tarafından yakalanıp yere indirildiği anda yüzünde beliren o acı incinmişlik ifadesi, karanlığın içindeki loş bir görüntü olarak şu anda bile gözlemin önünde.

“Sırtı bohçalılar” da yol gençlerinin en sevdiği avlar arasındadır. Sırtı bohçalı, iş arayan ve bulduğunda çalışan hobodur. Bu ismi, sırtına attığı “bohça”dan, yani dürülmüş battaniesinden alır. Çalıştığı için genellikle yanında ufak tefek paralar bulunması beklenir ve zaten yol gençlerinin amacı da o paraları ele geçirmektir. Onları en çok avladıkları yerler, sırtı bohçalının şehirlerin kenar mahallelerinde sırtındaki battaniesini serip uyuduğu derme çatma barakalar, ahır ve ağıllar, kereste istif sahaları, demiryolu depo, ambar ve manevra alanları gibi mekânlardır.

Çömezler de yol gençleri nedeniyle çok sıkıntı yaşar. Senli benli muhabbetlerde çömezlerden, acemi, toy, çeçako,* muhallebi çocuğu olarak da bahsedilir. Çömez, yetişkin yaşında veya en azından gençliğinin ileri çağlarında Yol’a yeni çıkmış adamdır. Oysa Yol’daki bir delikanlı, ne kadar acemi olursa olsun, çömez olmaz. O bir yol gencidir, yani “tıfl”dır. Eğer bir “üstat” ile birlikte yolculuk ediyorsa ken-

* “Yeni gelen, sonradan gelen, buraların yolunu yordamını bilmez, çömez” anlamında, küçümseyen tavır içeren bir terim. Alaska/Kanada’nın yerlileriyle oralara sonradan gelen çeşitli milletlere mensup beyazların birbirleriyle temasa geçtiği yerlerde ortaya çıkan Çinuk (İng: *Chinook*) adlı melez dile ait bir söz. (ç.n.)

disine “sahipli” denir. Ben asla sahipli olmadım çünkü kimse tarafından sahiplenilmeyi kabullenmedim. Ben önce yol genciydim, sonra da üstat oldum. Bu işe erken başladığım için fiilen çömezliği, yani çıraklığı pas geçmiş oldum. Monikamın Frisco Kid’den Yelkenci Jack’e dönüştüğü o kısa süre içinde çömez olduğumu düşünenler de çıktı. Ancak onların bu düşüncesi beni daha yakından tanıdıkça hemen değişti. Ben de kısa süre içinde has hobolar olan üstatlara özgü özellik ve nitelikleri edindim. İşte buradan duyuruyorum, bilinsin ki Yol’un aristokratları üstatlardır. Onlar hükümdarlardır, efendilerdir, ustalardır, saldırgan adamlardır, ezeli asillerdir, Nietzsche’nin onca aziz tuttuğu *sarışın canavarlardır*.*

Dağı aşıp Nevada’dan bu tarafa geçtiğimde Dinny McCrea’nın teknesinin nehir korsanları tarafından çalınmış olduğunu öğrendim. (İşin tuhafı şu anda bile Nickey ile birlikte Oakland’den Port Costa’ya geldiğimiz kayığın başına ne geldiğini hatırlamıyorum. Yerel polisin eline geçmediğinden ve elbette bizimle birlikte Sacramento Nehri’ne gelmediğinden haberim var ama bu konuda başka bir şey bilmiyorum.) Dinny McCrea’nın teknesinin de elden gitmesiyle birlikte artık tamamen Yol’a mahkûm olmuşum. Sacramento’da takılmaktan sıkılınca bizim gruba hoşça kalın deyip (tabii kendi arkadaşlık anlayışları gereği şehirden ayrıldığım yük treninden beni attırmaya çalıştılar) San Joaquin Vadisi’nden aşağı doğru uzun bir yolculuğa başladım. Yol beni ele geçirmişti ve yakamı bırakmayacaktı. Nitekim sonraları, açık denizdeki seyahatimin ve yaptığım başka bir sürü şeyin ardından daha uzun kaçışlara akmak, bir “kuyrukluyıldız,” bir üstat olmak ve sosyoloji havuzuna dalıp iliklerime kadar ıslanmak üzere tekrar Yol’a dönecektim.⁴⁶

* Alman filozof Friedrich Nietzsche’nin, içindeki yaşam enerjisini yitirmiş, iradesini yok eden toplumsal koşullanmalara, dine ve ahlaka teslim olmamış, ilkel benliğini, vahşi güdülerini kaybetmemiş kişileri ve kavimleri şevkle olumlamak için kullandığı kavram. (ç.n.)

İki Bin Avare

“Avareler”, hobodur. Bir zamanlar sayısı iki bini bulan bir grupla birlikte seyahat etme şansım oldu. Bunlar, “Kelly’nin Ordusu” diye tanınan gruptu. Vahşi ve kural tanımaz Batının her tarafında, en çok da California’da, General Kelly ve kahramanları trenlere el bile koydular ama ne zaman ki Missouri Irmağı’nı geçip o köhne, o yorgun, o verimsiz Doğu ile karşı karşıya kaldılar, işte o anda yere serildiler. Çünkü Doğunun bu iki bin hoboya ücretsiz ulaşım sağlamaya hiç mi hiç niyeti yoktu. Kelly’nin Ordusu bir süredir çaresizce Council Bluffs’ta yatıyordu. Onlara katıldığım gün bu gecikmelerden dolayı artık her şeyi göze alacak duruma gelmiş olan ordu, bir trene el koymak üzere harekete geçecekti.

Etkileyici bir manzaraydı. İki tümen halinde örgütlenmiş bölükler, bando ve mızıkla sınıfının marşları eşliğinde dalgalanan bayrak ve pankartlarıyla, muhteşem bir yağız ata binmiş olan General Kelly’nin önünden teker teker geçip arkasında sıraya dizilerek at arabası yolundan on bir kilometre ötedeki küçük Weston kasabasına doğru yürüyüşe başladılar. Aralarına en son katılan acemi er olarak ben de İkinci Tümen’in son bölümünde, artçı kuvvetin en arka safındaydım. Birlikler Weston’a ulaştığında demiryolunun yanında ordugâh kuruldu. Daha doğrusu demiryollarının demek lazım çünkü oradan iki hat geçiyordu: Chicago-Milwaukee-St. Paul hattıyla Rock Island hattı.

Niyetimiz buradan geçecek ilk trene binmekti ama demiryolu yetkilileri bu planı “lehimledi” ve kazandı. İlk tren diye bir şey olmadı. İki hattı da kesip bütün trenleri durdurdular. Biz bu kesik hatlarda beklerken Omaha ve Council Bluffs’ın o güzel halkı kendi kendine harekete geçti. Bir takım oluşturup Council Bluffs’tan bir trene el koyarak bize getirmek için hazırlığa başladı. Demiryolu yetkilileri bu planı da engelledi. O insanların istasyona varmasını beklemediler. İkinci günün erken saatlerinde arkasına tek bir özel vagon eklenmiş bir lokomotif istasyona geldi ve tali hatta alındı. Kesik hatların tekrar canlandığını gösteren bu işaret üzerine bütün ordu bu tali hattın yanına dizildi.

Kesik bir demiryolunun, bu iki hatta olana benzer şekilde canavarca canlandırıldığı görülmemiştir. Batı yönünden bir lokomotif düdüğü duyduk. Bize doğru, yani doğu yönüne doğru geliyordu. E biz de doğuya gidiyorduk. Saflarımız hareketlendi. Düdük hızla ve hiddetle çalıyor, tren tam süratle yıldırım gibi yol alıyordu. Bu trene atlamayı başaran hobo varsa bile, hayatta kalamamıştır. Onun peşinden başka bir lokomotifin düdük sesi geldi, tam sürat giden başka bir katar geçti, sonra bir başkası, bir başkası derken yolcu ve yük vagonlarından posta vagonlarına, personel vagonlarından zar zor çalışan lokomotiflere, kaza kaldırma ekipmanlarına; eski püskü, kalıntı, çürümeye terk edilmiş her türlü ray üstü aracına dek, büyük bir demiryolu şirketinin depo ve manevra alanında hareket edebilecek durumda olan ne varsa, tren ardınca tren, katar ardınca katar halinde tam sürat önümüzden gelip geçti. Council Bluffs’taki demiryolu depo alanının tamamen temizlenmesinin ertesinde, o özel vagonlu lokomotif de doğuya hareket etti ve sonrasında hattaki hareket temelli sona erdi.

O gün ve ertesi gün hiçbir hareket olmadan gelip geçti fakat bu arada hat kenarında bekleyen iki bin hobo, sulusepkenden, yağmurdan ve doludan sürekli dayak yedi. Derken o akşam Council Bluffs’ın o güzel halkı önceki girişimlerinden daha da iyisini yaptı. Bir takım oluşturdular, aradaki nehri

geçip Omaha'ya giderek orada oluşturulan başka bir takım-
la birleştiler ve Union Pacific Demiryolunun manevra alanı-
na baskın verdiler. Önce bir lokomotifi ele geçirdiler, sonra
bir katar düzdüler, iki şehrin takımları olarak hep birlikte
bindiler, Missouri Nehri'ni geçtiler ve treni bize getirmek
üzere Rock Islands'a doğru yola çıktılar. Şirket yetkilileri
bu oyunu da bozmaya çalıştı ama bu çabaları Weston'daki
mıntıka amirinin ve bir personelinin can korkusuna yenik
düştü. Bu ikili, telgrafla aldığı gizli emir doğrultusunda hat-
tı tahrip ederek bizim sempatizanlarımızla dolu trene kaza
yaptırmaya çalıştı. Tesadüf bu ya, bizimkiler de şüphelenmiş
ve hat boyunca devriye çıkarmışlar. Hattı tahrip etmek üze-
reyken suçüstü yakalanan ve iki bin öfkeli hobo tarafından
kuşatılan mintıka amiri ile yardımcısı, ölümü karşılamaya
hazırlandılar. Hayatta kalmalarını hangi gelişmeye borçlu-
lar bilmiyorum, muhtemelen trenin yanımıza varmasıdır.

Ama artık yenik düşme sırası şimdi bize geçmişti ve öyle
de oldu, hem de feci biçimde. Lokomotifi ele geçiren iki ta-
kım, aceleden yeterince uzun bir katar düzmeyi akıllarına
getirememiş. Trende iki bin hoboyu alacak kadar yer yok-
tu. Yapacak bir şey kalmayınca halk ile hobolar muhabbe-
te başladık, kaynaştık, şarkılar türküler söyledik sonra da
birbirimizden ayrıldık. Halk ele geçirdikleri treni Omaha'ya
geri götürecekti, hobolar ise ertesi sabah Des Moines'a doğru
iki yüz küsur kilometrelik yürüyüşe başlayacaktı. Kelly'nin
Ordusu Missouri'yi geçene kadar hiç yürümemişti, geçtik-
ten sonraysa asla trene binemedi. Bu durum demiryolu şir-
ketlerine tonlarca paraya mal olsa da adamlar belli bir ilke
doğrultusunda hareket ettiler ve kazandılar.

Underwood, Leola, Menden, Avoca, Walnut, Marno, At-
lantic, Wyoto, Anita, Adair, Adam, Casey, Stuart, Dexter,
Carlham, De Soto, Van Meter, Booneville, Commerce, Val-
ley Junction... O verimli Iowa topraklarında izlediğimiz yolu
haritada takip ederken içinden geçtiğimiz köy ve kasabaların
isimleri nasıl da aklımda bir bir canlanıyor! Hele de o ko-
nuksever Iowa çiftçileri! Sakin ve huzurlu kasabaların halkı

arabalarla gelip yüklerimizi taşıyor, öğlenleyin yol kenarında bize sıcak öğle yemeği veriyor, belediye başkanları hoş geldiniz nutukları çekip yola çıkarken geciktirmeksizin bizi uğurluyor, küçüklerle genç kızlardan oluşan temsilci heyetleri ziyaretimize geliyor... O güzel halkımız yüzlerce kişilik gruplarla yanımıza uğruyor, kasabalarının ana caddesinde el ele, kol kola, hep birlikte yürüyoruz. Kasabaya geldiğimiz gün, büyük şenlik oluyor. Her gün bir şenlik çünkü yolda çok kasaba var.

Akşamları kasaba halkı olduğu gibi bizim ordugâhta. Her bölüğün ayrı bir kamp ateşi var ve her ateşin başında bir şeyler oluyor. Bizim bölük olan L Bölüğü'nün aşçıları önceden şarkı söyleyip dans eden sahne sanatçılarıymış, eğlencenin en büyüğü onlarda. Ordugâhın başka bir kesiminde çok sesli bir koro şarkı söylüyor; en yıldız isimlerinden biri olan "Dişçi," bizim bölüğe mensup ve onunla büyük gurur duyuyoruz. Adam diğer zamanlarda çekilmesi gereken dişleri çekiyor ve bu işi genellikle öğle yemeği sırasında yaptığı için sindirimimizi uyan bir çok olay yaşıyoruz. Dişçinin elinde uyuşturucu yok ama hastanın üstüne çıkıp ellerini kollarını oynatmasını engellemek için her zaman iki üç gönüllü çıkıyor. Bölüklerin hüner gösterileri ve çok sesli koro dışında kilise servisi konusunda da genellikle aksama olmuyor, yerel rahipler ayinlerini yapıyor. Her zaman, sürekli olarak, her tarafta siyasi konuşmalar yapılıyor. Tüm bunlar aynı anda, yan yana, hep birlikte sürüp gidiyor; sanki tam bir gösteri alanı.⁴⁷ İki bin hobonun içinden nice yetenekler çıkıyor. Dokuz kişilik bir beyzbol takımı seçtiğimizi anımsıyorum; pazar günleri bulunduğumuz kasabanın yerel takımıyla oynardık. Bazı pazarlar iki maç yapardık.

Geçen yıl bir konferans turnesindeyken⁴⁸ Des Moines'a bir Pullman'la gittim. Yük vagonu Pullman'dan değil, koltuklu yolcu vagonundan bahsediyorum. Şehrin dış mahallelerindeki soba fabrikasını görünce kalp atışlarım nasıl da hızlandı... On iki yıl önce işte tam orada Ordu yere oturup ayaklarının yara bere içinde kaldığını ve bir daha asla yürümeyeceğine dair iddialı bir yemin etmişti. Fabrikayı ele geçirmiş ve bütün

Des Moines'a, orada kalmaya geldiğimizi, o mekâna kimseye sormadan girdiğimizi ve asla çıkmayacağımızı ilan etmiştik. Des Moines konuksever bir şehirdi ama bu kadarı onlara bile fazla gelirdi. Şöyle ezberden biraz hesap yapalım sevgili okur. İki bin hobo üç öğün yemek yerse günde altı bin, haftada kırk iki bin, en kısa aydaysa yüz altmış sekiz bin öğün yemek eder. Hayli bir şey. Üstelik paramız da yoktu. Masrafları Des Moines karşılayacaktı.

Şehir ne yapacağını bilemiyordu. Biz kampımızda yatar, siyasi nutuklar atar, güzel konserler dinler, bol bol diş çeker, beyzbol ve kâğıt oynayıp günde altı bin öğünümüzü mideye indirirken faturayı Des Moines ödüyordu. Demiryolu şirketlerine yalvardılar ama karşılarında taş kalpli insanlar buldular. Trenlere binemezmişiz, nokta. Trenlere binmemize izin verirlerse emsal olurmuş ve onlar da böyle bir emsal yaratmayacaklarmış. Bu arada biz yemeye devam ediyorduk. Olaydaki korkutucu etmen buydu. Hedefimiz Washington'a gitmekti ve özel indirim bile uygulansa, hepimizin tren biletiğini ödemek için Des Moines'ın belediye bonusu çıkarması gerekecekti. Kalışımız uzarsa bu sefer sırf bizi beslemek için çıkarmak zorunda kalacaklardı o bonoları.

Derken sorun, yerel aklın devreye girmesiyle çözüldü. Yürümeyecektik. Çok güzel. Bir şeye binecektik. Des Moines Irmağı, Keokuk'ta Mississippi Nehri'ne dökülüyordu. Nehrin bu etabı yaklaşık üç yüz mildi. Yerel akıl diyordu ki, eğer yüzer bir şeyin üstüne binersek Mississippi'ye varıp oradan Ohio Nehri'ne geçerek Ohio eyaletine varana dek suda gidebilir, sonuçta dağları aştığımız kısa bir yürüyüşle Washington'a varabilirmişiz.

Des Moines bağış toplamaya başladı. Kamu yararını düşünen yardımsever vatandaşlar birkaç bin dolarlık katkıda bulundu. Büyük miktarlarda kereste, halat, çivi ve kalafatlama için pamuklu bez alınıp Des Moines Irmağı kıyılarında devasa bir sal inşa faaliyetine başlandı. Des Moines Irmağı, aslında "ırmak" payesiyle onurlandırılmayı hak etmeyecek ölçüde küçük bir akarsuydu. Bizim büyük Batıda olsaydı,

ona ancak “dere” denirdi. Şehrin ak saçlıları kafalarını iki yana sallayıp bu şekilde gidemeyeceğimizi, bizi yüzdürecek derinlikte akarsu bulamayacağımızı söylediler. Des Moines, bizden kurtulsun da nasıl olursa olsun, aldırımıyordu. Feci halde gaza gelmiş iyimserler olarak bu uyarılara biz de kulak asmadık.

9 Mayıs 1894 Çarşamba günü hareket edip devasa ve eğlenceli yolculuğumuza başladık. Bizden ucuz kurtulan Des Moines, belayı başından savan o yerel aklın kesinlikle bronz heykelini dikmeli. Evet, sallarımızın, fabrikada yediğimiz altmış altı bin öğünün ve arazide aç kalma ihtimaline karşı önlem olarak bizim levazımcılara emanet edilen on iki bin öğünlük erzağın bedelini onlar ödemişti ama bir düşünsenize, Des Moines’ta on bir gün yerine on bir ay kalsaydık ne olurdu... Gerçi hareket ederken ırmağın sallarımızı yüzdürecek kadar derin olmaması halinde şehre geri döneceğimizi söylemiştik, o ayrı.

Levazımcılarda on iki bin öğünlük yemeğin bulunması iyiydi de oradaki “kaytarıcı”ların hayatlarının keyfini yaşadığı da belliydi, nitekim adamlar hemen ortalıktan kayboldular ve özellikle bizim sal onları bir daha görmedi. Nehir yolculuğu sırasında bölük düzeni umarsızca bozuldu. Herhangi bir erkek topluluğunda daima belli bir yüzde kaytarıcı, belli bir yüzde beceriksiz, belli bir yüzde sıradan insan, belli bir yüzde de girişken tip bulunur. Bizim salda bulunan on kişi L Bölüğü’nün kaymak tabakasıydı. Hepsi girişken, allem edip kallem edip istediğini alabilen kişilerdi. Ben iki nedenle onların arasına dahil edilmişim. Öncelikle yiyecek dilenmekte çok iyiydim, ikincisi “Yelkenci Jack” idim, yani teknelerden ve bir teknenin nasıl yüzdürüleceğinden anlardım. Biz on kişi, L Bölüğü’nün diğer kırk kişisini zaten unutmuştuk; bir öğün yemeğimizi kaçırınca anında levazımcıları da unuttuk. Bağımsız davrandık. Filodaki tüm salları geride bırakarak, kendi “lokmamızı” kendimiz bularak ve maalessif itiraf etmeliyim ki bazen de rotamız üzerindeki çiftçi halkın Ordu için hazırladığı erzakları kendimize mal ederek, “kafamıza göre takılıp” nehrin aşağısına doğru devam ettik.

Katettiğimiz üç yüz milin büyük kısmında Ordunun yarım gün ila bir gün önündeydik. Birkaç tane Amerikan bayrağı ele geçirmiştik. Küçük bir kasabaya yaklaştığımızda veya nehrin kıyısında toplanmış bir çiftçi grubu gördüğümüzde bayraklarımızı çekiyor, kendimizi “öncü sal” olarak tanıtıyor ve Ordu için ne tür erzak toplandığını soruyorduk. Elbette Orduyu temsil ettiğimiz için erzaklar bize veriliyordu. Küçük insanlar değildik, hiçbir zaman kendi tüketebileceğimizden fazlasını almadık. Ama her şeyin en iyisini aldık. Örneğin insansever bir çiftçi birkaç dolarlık tütün mü bağışlamış, alırdık. Yine tereyağı, şeker, kahve ve şişelenmiş veya kutulanmış ürünler gördük mü alırdık ama erzak deposunda çuval çuval fasulye ve un veya iki üç kesilmiş dana gördük mü hiç tereddütsüz söz konusu erzağın arkamızdan gelip gerekeni yapmakla görevli levazım sallarına teslim edilmesi talimatı verir ve yolumuza devam ederdik.

Hey gidi hey! Biz on kişi bütün o toprakların kaymağını yedik! Uzunca bir süre General Kelly boşuna önümüze geçmeye çalıştı... Bize yetişerek korsanlık kariyerimize son vermeleri için hafif, düz karınlı bir sandalla iki kürekçi gönderdi. Adamlar bize yetişti, tamam ama onlar iki kişiydi, biz on... General Kelly tarafından bizi tutuklama yetkisiyle gönderilmişlerdi ve bunu bize söylediler. Biz tutuklanmaya pek niyetli olmadığımızı ifade edince de önümüzdeki kasabanın yetkililerinin yardımını istemek üzere hızla hareket ettiler. Bunun üzerine biz de hemen kıyıya çıkıp erken bir akşam yemeği pişirip yedikten sonra karanlığa sığınarak kasabayı ve yetkililerini hızla arkamızda bıraktık.

Yolculuğun bu kısmında günlük tutmuştum, şimdi ona bakınca sürekli olarak aynı cümleyi görüyorum: “Keyfimiz yerinde.” Gerçekten de keyfimiz yerindeydi. Öyle ki suda kaydattığımız kahveye bile burun kıvrır olmuştuk. Kahvemizi sütle yapıyor ve bu harika içeceğe, yanlış hatırlamıyorsam, “ak Viyana” diyorduk.

Biz önde yolun kaymağını yer halde, levazımcılar kimbilir ne kadar arkada yitik vaziyetteyken onlarla aramızdaki

Ordu ise açlıktan kırılıyordu. Kabul ediyorum, Orduya hayli sıkıntı yaratmışızdır. Biz on kişilik ekip, bireyciydik. İnisiyatif sahibiydik, girişimciydik, atıldık. İçtenlikle inanıyorduk ki aşın hası ona ilk varanın, ak Viyana güçlünün hakkıdır. Bir yerde Ordu kırk sekiz saat hiçbir şey yemeden ilerleyip sonrasında adını tam hatırlamadığım ama Red Rock olduğunu sandığım üç yüz küsur nüfuslu küçük bir köye gelmiş. Ordunun geçtiği tüm yerleşimlerde olduğu gibi bu köy de bir güvenlik komitesi atamış. Bir aileyi beş kişi sayarsak köyün hane sayısı altmış oluyor. Köyün güvenlik komitesi, nehir kıyısına iki üç sıra yaparak yanaşan sallara binmiş iki bin hoboyu bir anda karşılarda bulunca korkudan neredeyse bayılacakmış. General Kelly düzgün adamdı. Köyün hayatını zora sokmak gibi bir niyeti olmazdı. Altmış haneden iki bin öğün yemek çıkmasını bekleyecek biri değildi. Ayrıca Ordunun bir hazine sandığı vardı.

Güvenlik komitesi kafayı yemişti herhalde. “İşgalciye cesaret vermek yok” sloganıyla hareket edip General Kelly onlardan parasıyla yiyecek satın almak istediğinde geri çevirmişler. Ona satacak bir şeyleri yokmuş, General Kelly’nin parası o köyde geçmezmiş. Bunun üzerine General de harekete geçmiş. Borazanlar çalınmış. Ordu teknelerden inip nehrin kıyısında savaş düzenine girmiş. Komite de oradaymış ve buna tanık oluyormuş. General Kelly kısa bir konuşma yapmış.

“Arkadaşlar, en son ne zaman bir şey yediniz?”

“Evvvelsi gün,” diye bağırılmışlar.

“Aç mısınız?”

İki bin gırtlaktan çıkan güçlü bir onay havayı sarsmış. Bunun üzerine General Kelly güvenlik komitesine dönüp, “Durumu görüyorsunuz beyler,” demiş. “Adamlarım kırk sekiz saattir hiçbir şey yemedi. Onları serbest bırakırsam köyünüzde olacak şeyler konusunda sorumluluk kabul etmem. Çaresiz haldeler. Onlar için sizden yiyecek talep ettim ama satmayı reddettiniz. Şimdi bu talebimi geri çekiyor, size emrediyor ve beş dakika süre veriyorum. Ya altı dana keser ve bana dört bin tayı verirsiniz ya da adamlarımı serbest bırakırım. Beş dakikanız başladı beyler.”

Korku içindeki güvenlik komitesi iki bin aç hoboyu görünce bütün cesaretini kaybetmiş. Beş dakika bile beklememiş. En ufak bir risk almak istememiş. Danalar derhal kesilmeye, yiyecek maddelerine hemen el konmaya başlanmış ve Ordu yemeğini yemiş.

Biz on merhametsiz bireyci önden gitmeye ve gördüğü her şeyi almaya devam edecektik. Ancak General Kelly elimizi kolumuzu bağladı. Çiftçilerle kasaba sakinlerini bize karşı uyar- mak için nehrin iki kıyısından ileriye atlılar yolladı. Adamlar işlerini başarıyla yaptılar. O zamana dek gayet yardımsever olan çiftçiler artık bizi buz gibi karşılıyorlardı. Ayrıca kıyıya yanaşıp bağlandığımızda polisleri çağırıyor ve köpekleri salı- yorlardı. İyi biliyorum. Çünkü nehirle aramda dikenli telden oluşan bir çit varken iki köpeğe yakalandım. Ellerimde ak Vi- yana yapmak için aldığım birer güğüm süt vardı. Çitte en ufak bir zarar oluşmadı ama biz, adi su ile pişirilmiş avam kahvesi içmek zorunda kaldığımız gibi benim de kendime başka bir pantolon bulmak için dilenme seferine çıkmam gerekti. Sevgili okur, hiç ellerinizde birer güğüm süt varken aceleyle dikenli telli bir çite çıkmak zorunda kalmış mısınızdır acaba? O gün bugündür dikenli tellere karşı önyargılıyım ve bu konu üze- rinde bir sürü istatistiksel bilgi toplarım.

General Kelly o iki atlıyı bizim önümüzden göndermeyi sürdürdükçe düzgün bir hayat süremeyeceğimiz için biz de Orduya dönüp devrim yaptık. Aslında fazla büyük bir olay değildi ama İkinci Tümen'in L Bölüğü'nü perişan etmeye yetti. L Bölüğü'nün komutanı firari, hain, beş para etmez adamlar olduğumuzu söyleyip bizi reddetti ve levazımcılar- dan L Bölüğü'nün yiyeceklerini aldığı anda bize tek bir tayın bile vermedi. Belli ki komutan bizi iyi değerlendirememişti, aksi takdirde tayınımızı kesmezdi. Biz de hemen üstegmenle birlikte bir entrika çevirdik. Kendi salı ve on adamıyla birlik- te bize katıldı, biz de onu M Bölüğü'nün komutanı seçtik. L Bölüğü'nün komutanı büyük yaygara kopardı. General Kelly, Albay Speed ve Albay Baker yanımıza kadar geldi. Ancak biz yirmi kişi sağlam durunca devrimimiz kabul edildi.

Levazımcıları yine kafaya takmadık. Bizim becerikli adamlarımızın çiftçilerden elde ettiği tayınlar daha iyiydi. Öte yandan yeni komutanımız bizden şüpheleniyordu. Sabahları kalıp harekete geçtikten sonra bizim onluyu bir daha görüp göremeyeceğinden emin olamadığı için komutasını perçinlemek amacıyla demirciyi devreye soktu. Salımızın kışının iki yanına demirden yapılma iki büyük ve ucu halkalı cıvata vidalattı. Bunlara karşılık gelecek şekilde kendi salının de baş tarafına iki devasa demir çengel taktırdı. Sallar arka arkaya getirildi, çengeller halkalara geçirildi; böylece komutan bizi zapturapt altına almış oldu. Artık onun yanından sıvışamazdık. Ama biz gemlenemez adamlardık. Tam da bizi bağlayan kelepçelerden yararlanarak filodaki tüm diğer salları geride bırakan karşı konulmaz bir araç geliştirdik.

Bütün büyük icatlar gibi bizimki de rastlantıyla ortaya çıktı. Keşfimizi bir çağlarcanın ortasında nehrin dibine saplanmış halde duran bir ağaç kütüğü sayesinde yaptık. Ön salın dibi kütüğe takılırken arka sal öndekini kendine eksen alıp akıntı doğrultusunda dönmeye başladı. Ben arka salın kış tarafında, dümendeydim. Öndeki salı iterek aramızı açmaya çalıştık ama boşunaydı bu... Sonra ben ön saldaki adamların arka sala geçmesini emrettim. Ön sal hemen hafifleyip kütüğün üzerinden geçerek kurtuldu ve adamlar da sallarına geri döndü. O andan sonra dibe saplanmış ağaçlar, sığ kayalıklar, sıgliklar ve diğer engeller artık bizim için korkulacak şeyler olmaktan çıkmıştı. Ön salın dibi bir şeye takıldığı zaman içindeki adamlar arka sala atlıyordu. Tabii ön sal hafifleyip engelin üzerinden yüzüyor ancak bu kez de arka sal takılıyordu. O zaman arka saldaki adamlar ön sala atlıyor ve bu kez de arka sal hafifleyip engelin üstünden geçiyordu.

Ordunun kullandığı salların hepsi birbirine benzer şeylerdi; bıçkıdan geçirilmiş kerestelerden oluşuyordu. Dikdörtgen şekilli, düz teknelerdi. Boyları yaklaşık üçer metre, enleri iki metreye yakın, derinlikleriye elli santim kadardı. İki bir birine çengelle iliştilirilmiş olduğu için benim kıçtaki dümenle idare ettiğim sal, kürek ve uzun çubuklarda vardiya usulü

çalışan yirmi güçlü kuvvetli hobonun ilerlettiği, içi battaniyeler, yemek pişirme aletleri ve kendi özel levazımcılarımızın edindiği yiyecek maddeleriyle dolu altı metrelik bir su taşıtına dönüşmüştü.

General Kelly'ye sıkıntı yaratmaya devam ediyorduk. Atlılarını geri çağırıp onların yerine en önde giden ve kimsenin kendi önlerine geçmesine izin vermeyen üç güvenlik salı görevlendirmişti. M Bölüğü'nü taşıyan su taşıtı onları geçmemek için kendini zor tutuyordu. Kolayca önlerine geçebilirdik ama kurallara karşı gelmiş olurduk. Bu yüzden de araya saygılı bir mesafe koyarak arkalarından ilerliyor, gerektiğinde onları bekliyorduk. Önümüzde henüz dilencilerin uğramadığı, cömert, el değmemiş bir çiftçi köyü olduğunu biliyorduk ama bekledik. Tek ihtiyacımız olan şey, suyun köpüklenmesiydi, nitekim bir dirseği dönüp ilerideki çağlar-cayı görünce meydana gelecek olayları görmüş gibi olduk. Paat! Bir numaralı güvenlik salı büyük bir kayanın üzerine çıktı ve orada asılı kaldı. Çaat! İki numaralı güvenlik salı onu izledi. Küüt! Üç numaralı güvenlik salı da aynı akıbete uğradı. Elbette bizim salımız da aynı yolu izliyordu ama bir-ki-üç deyince öndeki saldakiler arka sala atladı, sonra yine bir-ki-üç, bu kez arka saldakiler ön sala atladı; ardından tekrar bir-ki-üç, arka salın mürettebatı kendi sallarına geçti ve hep beraber vartayı atlatıp hızla yolumuza devam ettik. Güvenlik salındakiler, "Hemen durun şeyettiğimin şeyleri!" gibisinden bağırıp çağırdılar. Dakikasında bizi onların görüş alanından çıkarıp özel levazım takımımızın en kaymak erzaklarla depo tazelediği konuksever çiftçiler diyarına sürükleyen amansız akıntıya yakalanmış vaziyette yanlarından hızla geçip giderken, sanki durumdan şikâyetçiymişiz gibisinden feryat figan halde, el cevap: "Yav, nasıl duralım? Bu şeyettiğimizin nehri şey gibi!" Yine ak Viyanamızı içiyor ve aşın hasının, gerçekten de ona ilk varanın hakkı olduğunu bir kez daha görüyorduk.

Zavallı General Kelly! Hemen bir başka plan yapmış. Bu kez bütün filo bizim önümüze geçti. İkinci Tümen'in M Bö-

lügen ise kendi yerinde, hattın en sonundaydı. Ancak bu planı da bozguna uğratmak sadece bir günümüzü aldı. Önümüzde yirmi beş millik zorlu sular vardı; çağlarcalar, sığıklar, kum setleri, koca koca kayalar falan. Zaten Des Moines'ın ak saçlılarının başlarını iki yana sallamasına neden olan yer de burasıydı. Önümüz sıra giden yaklaşık iki yüz sal⁴⁹ bu zorlu sulara girdi ve şaşırtıcı biçimde hepsi birbirinin üzerine kümelenip kaldı. Bizse bu sahile vurmuş filonun yanından geçip gittik. Kayalardan, kum setlerinden, nehrin dibine takılmış manialardan kaçmanın tek yolu kıyıya çıkmaktı. Biz de onlardan kaçamıyorduk ama bir-ki-üç ön sala, bir-ki-üç arka sala, sonra tekrar ön sala, tekrar arka sala, herkes öne, herkes arkaya derken üstlerinden geçiyorduk. O akşam yalnız başımıza kamp kurduk, Ordu hasar görmüş salları onarıp yanımıza varana dek ertesi gün boyunca oralarda avarelik ettik.

Yola gelmezliğimizin haddi hesabı yoktu. Ordu bizi gözden yitirmemek için deli gibi çalışırken biz salımıza bir direk dikip yelken niyetine battaniye gererek kürek çekme süremizi en aza indirdik. Sonunda General Kelly diplomasıye başvurmak zorunda kaldı. Onun sallarıdan hiçbirini bizi yakalayamıyordu. Des Moines Nehri'nden aşağı inen en parlak grup, hiç tartışmasız bizdik. Güvenlik sallarıyla ilgili kısıtlama kaldırıldı. Albay Speed⁵⁰ bizim salda görevlendirildi ve bu seçkin subayla birlikte Keokuk'ta Mississippi'ye ilk varan sal olma onuruna biz eriştik. Bu noktada General Kelly ile Albay Speed'e elimi uzatmak istiyorum. Sizler benim kahramanımsınız, adam gibi adamsınız. M Bölüğü'nün ön salının yarattığı sıkıntıların en azından yüzde onu için sizden özür dilerim.

Keokuk'ta filodaki bütün salları birbirine bağlanıp devasa bir su taşıtı haline getirildikten sonra bir gün boyunca uygun rüzgâr olmadığı için hareket edemeyince bir istimbote Mississippi üzerinde bizi çekerek Quincy, Illinois'un karşı kıyısındaki Kaz Adası'na bıraktı ve kampımızı orada kurduk. Dev su taşıtı fikri burada bırakılıp onun yerine sallaların dörder dörder birbirine bağlanmasına ve küpeştelerinin üstüne bir güverte yapılmasına karar verildi. Biri bana Quincy'nin,

ABD'nin kendi büyüklüğündeki en zengin kasabası olduğunu söyledi. Bunu duyar duymaz dilenme seferine çıkmak için dayanılmaz bir arzu duydum. Muhtemelen hiçbir "has hobo" böylesi umut vaat eden bir kasabayı göz ardı etmez. Kütük içi oyma bir kanoyla hemen nehrin karşı kıyısına geçip Quincy'ye çıktım ve girişkenliğimin sonucunda, küpeştesine kadar her şeyi tamam olan kocaman bir nehir teknesiyle geri döndüm. Elbette dilenerek elde ettiğim paraların hepsini (tekne kirası için verdiğim para hariç) ve iç çamaşırı, çorap, eski giysi, gömlek, ayakkabı, şapka gibi giysilerin en iyilerini kendime seçtim. M Bölüğü getirdiklerimin arasından istediğini aldıktan sonra bile L Bölüğü'ne devredilecek dikkate değer bir giysi yığını kaldı. Hey gidi hey, o günlerde ne kadar genç, ne kadar savurganmışım! Quincy'nin o güzel halkına binbir "hikâye" anlatmıştım ve tek tek hepsi de "güzel" öykülerdi; öyle ki dergilere öykü yazmaya başladığımdan beri o gün orada hesapsızca savurduğum kurgu verimliliğine, hikâye zenginliğine hayıflanır dururum.⁵¹

Biz on yenilmez, Hannibal, Missouri'de dağıldık. Planlı bir şey değildi. Kendi doğallığı içinde herkes bir yana uçtu. Kazancı ile ben gizlice firar ettik. Aynı gün Scotty ile Davy de hızlıca Illinois kıyısına sıvıştığı gibi McAvoy ile Fish de ortalıktan kaybolmayı başarmış. On kişinin altısı böyleydi, diğer dördü ne oldu, bilmiyorum. Yol'daki hayata örnek olsun diye, firarımdan birkaç gün sonra günlüğüme yazdıklarımdan bir alıntı yapayım:

"25 Mayıs Cuma. Kazancı ile adadaki kamptan ayrıldık. Bir kayığa atlayıp nehrin Illinois tarafına geçtikten sonra Chicago, Burlington ve Quincy Demiryolu şirketinin hattı üzerinde on kilometre yürüyüp Fell Creek'e geldik. Yolumuzdan sapmıştık ancak bir drezine binip Wabash hattı üzerinde on kilometre ilerideki Hull'a vardık. Orada bizim gibi ordudan kaçmış McAvoy, Fish, Scotty ve Davy'ye rastladık.

"26 Mayıs Cumartesi. Sabah saat 2.11'de, geçitte yavaşlayan Top Göllesi'ni yakaladık. Scotty ile Davy sepetlendi. Kalan dördümüz de altmış beş kilometre ileride, Bluffs'ta

sepetlendik. Kazancı ile ben yiyecek bir şeyler bulmaya gittiğimizde Fish ile McAvoy bir yük trenine atlamış.

“27 Mayıs Pazar. Top Güllesi’ne atladık. Kör sahanlıkta Scotty ile Davy’ye rastladık. Gün ağarırken Jacksonville’de hepimiz trenden atıldık. Buradan C.A.* geçiyor. O hattaki bir trene atlayacağız. Kazancı yanımızdan ayrılmıştı, geri dönmedi. Bir yük trenine atlamıştır herhalde.

“28 Mayıs Pazartesi. Kazancı görünmedi. Scotty ile Davy bir yerlere uyumaya gittiler ve sabah 3.30’da geçen Kansas trenini yakalayabilecek zamanda dönmediler. Ben o trene atladım ve gün batımından sonra yirmi beş bin nüfuslu Mason City’ye varana kadar gittim. Oradan da bir sığır treni yakalayıp bütün gece yola devam.

“29 Mayıs Salı. Sabah saat 7’de Chicago’ya vardım.”⁵²

Yıllar sonra Çin’deyken, maalesef öğrendim ki Des Moines Nehri’ndeki çağlarcaları aşmak için icat ettiğimiz yöntemi (bir-ki-üç, ön sala-arka sala vaziyeti) ilk bulan biz değiliz. Çinli nehir teknecileri “zor suları” aşmak için binlerce yıldır benzer bir yöntem kullanıyormuş. İcat etme onuru bize düşmediyse de gayet iyi bir numara. Dr. Jordan’ın “İşe yarıyor mu? Hayatını ona emanet eder misin?” şeklindeki doğruluk sınavını başarıyla geçer.

* Chicago ve Alton Demiryolu. (ç.n.)

Aynasızlar

Hoboluk denilen şey bir gün ABD’de yok olursa bunu birçok ailenin yaygın sefaleti izleyecektir. Hobolar binlerce aile reisinin düzgün kazançlar elde etmesini, çocuklarının eğitimini karşılamasını ve onları Tanrı’dan korkan, çalışkan insanlar olarak yetiştirmesini sağlamaktadır. Biliyorum. Benim babam da bir zamanlar polisti ve geçimini kazanmak için hoboları yakalardı. Şehir ona yakaladığı hobo başına ve bir de sanırım bu işi yaparken katettiği kilometre başına para öderdi. Bizim evde geliri çoğaltmanın yol ve yöntemleri her zaman can alıcı bir sorun oluştururdu. Sofrada ne kadar et olacağı, o gün ev dışında bir yere gezmeye gidilip gidilemeyeceği, yeni ayakkabı veya ders kitabı alınıp alınmayacağı, hep babamın hobo takibindeki kısmetine kalırdı. Her sabah, önceki geceki çalışmasının sonuçlarını, yani kaç hobo yakaladığını ve adamların mahkemede hüküm giyme olasılıklarını öğrenmek için ne büyük sabırsızlık ve merakla beklediğimi gayet iyi hatırlıyorum. Böyle olduğu için, sonradan ben de hoboluk yaparken bir polise av olmaktan kurtulduğumda adamın evindeki küçük kız ve oğlanların haline üzülmeden edemez, bir şekilde haklarını yediğimi, hayatın bazı güzelliklerinden yoksun bıraktığımı hissederdim.

Herkes oyuna dahildir. Hobolar topluma meydan okur, toplumun koruyucuları da geçimlerini onlardan kazanır.

Bazı hobolar, özellikle de kışın, yakalanmak isterdi. Elbette bunun için hapishanenin “iyi” olduğu, yani mahkûmların çalıştırılmadığı ve bol yemek alabildiği şehirleri seçerdi. Ayrıca tutukladığı hobolardan kazanacağı parayı, yine onlarla bölüşen polisler vardı, muhtemelen şimdi de vardır. Böyle bir polisin kimseyi kovalamasına gerek yoktur. Islığını çaldığı gibi hobo gelip ona yakalanır. Çulsuz hobolar sayesinde birinin para kazanması şaşırtıcı bir şeydir. Bütün Güneyde, en azından ben hoboluk ederken, hüküm giymiş hoboların mesailerinin çiftçiler tarafından satın alındığı ve hoboların çalışmak zorunda bırakıldığı mahkûm kampları ve plantasyonlar vardı. Ayrıca hoboların sömürüldüğü, “piyasada el açmak” veya “kapı dövmek”^{*} suretiyle vücudunda gıdım gıdım bıraktığı enerjisinin, bitkinin özsuğunu çıkarır gibi o şehrin yararına kendisinden çekilip alındığı Rutland, Vermont’taki taş ocakları gibi yerler vardı.

Aslında Rutland, Vermont’taki taş ocakları hakkında bir şey bildiğim yok. Oraya gönderilmeye ne kadar yaklaştığımı hatırladıkça buna fazlasıyla memnun oluyorum. Hobolar arasında dolaşan laflar ilk kez kulağıma, Indiana’dayken çalınmıştı. New England bölgesine^{**} girdiğimde sürekli duyar oldum, üstelik daima tehlike sinyaliyle birlikte. “Taş ocağına adam arıyorlar,” diyordu rastladığımız hobolar, “yakaladıklarına en az doksan gün ceza veriyorlar”. New Hampshire eyaletine girdiğimde taş ocakları konusunda tümüyle diken üstündeydim ve demiryolu polislerinin, yerel polislerin, yani her türlü “aynasızın,” daha önce hiç yapmadığım kadar uzatmadan geçiyordum.

Bir akşam Concord’da demiryolu depo ve manevra alanına gittiğimde bir yük katarı oluşturulduğunu ve trenin hareket etmeye hazır olduğunu gördüm. Boş bir kutu-va-

* “Piyasada el açmak:” Şehrin anacaddesinde dilenmek. “Kapı dövmek”: “Yiyecek, giyecek veya para istemek için evlerin kapılarını tıklatmak.” (ç.n.)

** ABD’nin kuzeydoğu köşesindeki altı eyaletin (Connecticut, Maine, Massachusetts, New Hampshire, Rhode Island, Vermont) oluşturduğu bölge. İlk İngiliz göçmenlerin yerleştiği, “Yeni İngiltere” anlamındaki ismini buradan alan bölgedir. (ç.n.)

gon buldum, yan kapısını sürerek açtım ve içeri girdim. Sabahleyin White River köyünü geçmiş olmayı umuyordum, böylece Vermont eyaletine girmiş, Rutland'la aramdaki mesafeyi bin altı yüz kilometreye dek düşürmüş olacaktım.⁵³ Ama sonrasında kuzeye doğru ilerleyince tehlike noktasıyla aramdaki uzaklık giderek artacaktı. Vagonda denk geldiğim çömez hobo, ben içeri girince alışılmamış ölçüde endişe belirtisi gösterdi. Meğer önce beni frenci zannetmiş ama hobo olduğumu öğrendikten sonra Rutland'daki taş ocaklarından bahsetti ve benden korkmasının nedeninin bu olduğunu söyledi. Oraların köy gençlerinden biriydi ve Yol'da henüz kendi yerelinin ötesine geçmemişti.

Tren yola çıktı, biz de vagonun bir ucuna yatıp uyuduk. İki üç saat sonraki bir durakta sağ yan kapının yavaşça sürülerek açılma sesine uyandım. Çömez uyumaya devam ediyordu. Ben hareket etmedim ama kirpiklerimle perdelediğim gözlerimi hafifçe aralayarak neler olup bittiğine baktım. İçeri doğru önce bir fener, ardından da frencinin başı uzandı. Bizi keşfetmişti. Bir an bizi izledi. Hiddet dolu bir laf veya en azından klasik "Fırla ayağa, seni tembel kurbağa!"yı bekliyordum. Bunun yerine adam feneri özenle geri çekip kapıyı yumuşakça, ama çok yumuşakça sürerek kapadı. Bu da bana fazlasıyla alışılmadık ve kuşkulu geldi. Dinledim ve asma kilit menteşesinin yavaşça yerine oturtulduğunu duydum. Yani kapı dışarıdan mandallanmıştı. İçeriden açamazdık. Vagondan ani çıkış yollarından biri kapatılmıştı. Olacak iş değil! Birkaç saniye bekleyip sol taraftaki kapıya sürünerek onu denedim. Henüz mandallanmamıştı. Açtım, aşağı indim, arkamdan kapadım. Sonra da tamponların yanından trenin öbür yanına geçtim. Frencinin mandalladığı kapıyı açıp içeri girdim ve ardımdan kapadım. Artık iki çıkış da kullanılabilir haldeydi. Çömez hobo hâlâ uyuyordu.

Tren yoluna devam etti. Sonraki durağa geldik. Çakılların üzerinde yürüyen birinin ayak seslerini duydum. Soldaki kapı gürültüyle açıldı. Çömez uyandı, ben de yeni uyanmış gibi yaptım, oturup frenciye ve elindeki fenere baktık. Adam vakit yitirmeden ticari muameleye başladı.

“Üç dolar istiyorum.”

Ayağa kalkıp görüşmelerde bulunmak için adama yaklaştık. İsteddiği üç doları vermeyi tamamen ve kesinlikle istediğimizi ifade edip bu arzumuzu yerine getirmemizi engelleyen talihsizliklerimizi anlattık. Adam bize inanmadı ve pazarlığa başladı. İki dolara razı olabilirmiş. Fakirliğimize hayıflandık. Bize hoş olmayan nitelemelerde bulundu, kurbağa olduğumuzu dile getirdi, yedi göbek soyumuzu lanetledi. Sonra tehditlere başladı. Eğer istediği parayı uçlanmazsak bizi vagona kilitleyip White River’a kadar götürerek yetkililere teslim edeceğini söyledi. Rutland’daki taş ocaklarını ballandıra ballandıra anlatmayı da unutmadı.

Frenci bizi tamamen kıstırdığını sanıyordu. Bu kapıyı kendisi tutuyordu, ötekini de birkaç dakika önce mandallamıştı, öyle değil mi? Onun taş ocaklarından bahsetmesinden iyice korkan çömez hobo yandan yandan öbür kapıya doğru yanaşmaya başladı. Frenci buna kahkahayı bastı. “Boşuna uğraşma,” dedi ona, “geçen durakta o kapıyı dışarıdan kilitledim”. Yani kapının hâlâ kilitli olduğunu sanıyor ve sözleriyle bu yargısını bize de iletiyordu. Ona inanan çömez umudunu tamamen yitirdi.

Frenci ültimatı vermişti. Ya ona iki dolar uçlanacaktık, ya da bizi kilitleyip White River’da polise teslim edecekti ki bu da taş ocağında doksan günlük angarya demekti. Sevgili okur, diğer kapının kilitli olduğunu varsayalım. İnsan hayatının şu belirsizliğine, şu kırılğanlığına bakar mısınız: Bir dolarım yok diye hükümlü köle olarak üç ay taş ocağında çalışacaktım. Tabii çömez hobo da öyle. Hadi beni geçin, ben ümitsiz vakaydım, ya zavallı çömez? Orada geçirdiği doksan günden sonra dışarı çıktığında suç dolu bir hayatta itilmiş olacaktı. Sonra da üstünüzdeki parayı almak için sopayla kafanızı, aynen öyle, kafanızı bile yaracaktı. Sizin değilse zavallı, savunmasız bir başkasının kafasını.

Ancak kapı kilitli değildi ve bunu sadece ben biliyordum. Çömezle birlikte adamdan merhamet dilendik. Benim de o feryat figan yalvarma yakarma seansına katılmam, tamamen

itliktendir. Elimden geleni yaptım. Hatta bütün avanakların yüreğinin yağlarını eritecek bir “hikâye” bile anlattım ama frenci denen o iğrenç gaspçının kılı kıpırdamadı. Paramız olmadığına iyice ikna olunca kapıyı sürüp kapattı, onu kandırmışız da zoru görünce iki doları uçlarız düşüncesiyle dışarıda biraz oyalandı.

İşte o zaman ben de açtım ağzımı, yumdum gözümü. Adama kurbağa dedim. Sadece bu kadar değil, beni nitelediği bütün sıfatlarla ben de ona seslendim. Hatta birkaç tane de kafadan ekledim. Ben Batılıydım, bizim oraların insanı nasıl sövüleceğini iyi bilirdi; dilimizin keskinliğinde, gücünde, etkisinde öyle uyuz bir frencinin, New Englandlı adı bir “hıyartının” altında kalacak halim yoktu. Önceleri adam kahkahalarıyla beni susturmaya uğraştı. Sonra da cevap yetiştirmeye çalışmak gibi bir hataya düştü. Ağzımı daha da beter açıp gün yüzü görmemiş laflarla, öfke dolu sıfatlarla sövüp sayarak herifi iyice sıvadım. İçimden öyle geldi diye cinnet geçirmiş numarası yaparak edebiyat parçalamıyordum, bir dolarım yok diye beni üç aylık köleliğe gönderecek bu aşağılık yaratığa gerçekten de öfkelenmiştim. Adamın, polislerin ücretlerinden de “götürdüğü” fikri aklıma gelmiş, daha da hınçlanmışım.

Neticede herifi bir güzel benzetmiş oldum. Hislerini örseledim, birkaç dolarlık gururunu iki paralık ettim. Yanıma gelip beni eşek sudan gelinceye kadar dövmekle tehdit etmeye çalıştı. Cevaben ben de vagona binmeye çalışırsa suratını tekmeleyeceğime yemin billah ettim. Bu yüzden kapıyı açmayıp diğer tren personeline yardım istedi. Onlardan gelen cevapları, sonra da çakıl taşları üzerinde adama doğru yaklaşan ayak seslerini duydum. Bütün bunlar olurken öteki kapı kilitli değildi ama onlar bunu bilmiyordu. Çömez hoboysa korkudan ölmek üzereydi.

Ricat hattım tam arkamda açık dururken, ne de büyük yiğitlik yapmışım ama... Kapı açılıp fenerlerin parıltısında frenciyle arkadaşlarının öfkeli yüzleri görülene kadar adamlara sövüp saydım. Oysa onlara göre konu gayet basitti. Bizi vagona kısırmışlardı ve şimdi de hep beraber gelecek, bizi ara-

larına alıp iyice döveceklerdi. Vagona tırmanmaya başladılar. Kimsenin suratını tekmelemedim. Karşı taraftaki kapıyı açtım ve çömezle birlikte dışarı atladık. Trenciler de peşimizden.

Yanlış hatırlamıyorsam taş bir çitin üzerinden atladık. Kendimizi bulduğumuz yeriye doğru hatırladığım konusunda en ufak kuşku yok. Karanlıkta bir mezar taşının üstüne düştüm. Çömez de başka bir taşın üstüne yayıldı. Sonrasında da o mezarlıkta hayatımızın kovalamacasını yaşadık. Hayaletler bile kaçış başarımızı takdir etmiş olmalı. Tren ekibi de aynı fikirde olmalıydı ki mezarlıktan çıkıp yolu geçtikten sonra karanlık bir koruluğa daldığımızda peşimizi bırakıp trenlerine döndüler. Kısa süre sonra çömezle birlikte kendimizi bir çiftlik evinin kuyusunun önünde bulduk. Su içmek istiyorduk ve kuyunun içine doğru inen ince bir halat gördük. Halatı çektik, ucunda içi kaymak dolu galonluk bir kavanoz bulduk. İşte Rutland, Vermont'taki taş ocaklarına en çok yaklaştığım yer, burasıdır.

Hobolar bir yerleşimle ilgili olarak, “aynasızlar yağı” lafını iletiyorsa oraya gitmeyin, ille de uğramanız gerekiyorsa sessiz sedasız geçin. İnsanın sessiz sedasız geçmesi gereken kasabalar vardı. Union Pacific hattı üzerindeki Cheyenne böyle bir kasabaydı. “Yağı” diye bütün ülke çapında nam salmıştı. Bunun da nedeni (ismini yanlış anımsamıyorsam) Jeff Carr adlı birinin faaliyetleriydi. Jeff Carr, insanın hobo olup olmadığını “façasından” anında anlayabilirmiş. Hiç de konuşmaya, tartışmaya girmezmiş. Hobo olduğunu anladığı an çifte yumruğuyla, sopasıyla, elinde ne varsa onunla girişirmiş. Hoboyu iyice dövdükten sonra da kasabanın dışına çıkarıp bir daha görürse daha beter muamele vaat edermiş. Jeff Carr, işi biliyordu. Bu muameleye tabi tutulmuş hobolar kuzey, güney, doğu, batı demeden Amerika Birleşik Devletleri'nin (ve Kanada ile Meksika'nın) en gizli saklı yerlerine kadar Cheyenne'in “yağı” bir yerleşim olduğu bilgisini yaymıştı. Neyse ki ben Jeff Carr ile hiç karşılaşmadım. Cheyenne'den bir kar fırtınası sırasında geçtim. Yanımda seksen dört hobo daha vardı. Sayımızın gücü sayesinde birçok meseleyi fazla dert etmiyorduk ama Jeff Carr hariç. “Jeff Carr”

sözünün çağrıştırdığı anlam zihnimizi uyuşturuyor, cesaretimizi kırıyordu; o koca hobolar grubu, onunla karşılaşmaktan ölesiye korkuyordu.

Eğer aynasızlar “yağı” görünüyorsa durup açıklamada bulunmaya çalışmanın pek yararı olmaz. Yapılacak tek şey, bir an önce oradan uzamaktır. Bunu öğrenmem hayli zaman aldı ve bu eğitime son noktayı da New York’taki bir aynasız koydu. O gün bugündür yaklaşan bir aynasız gördüğümde koşmaya başlamak, bende otomatik bir işlem haline gelmiştir. Öyle ki bu otomatik işlem, davranışlarıma yön veren ve anında salınmaya hazır vaziyette, kurulu olarak bekleyen büyük bir zembereğe dönüşmüştür. Bu duyguyu asla geride bırakamayacağım. Seksen yaşında sokakta bastonla yürürken bile bir polis aniden benimle temas kurmaya çalışırsa bastonu falan atıp ceylan gibi kaçırım herhalde.⁵⁴

Aynasızlar konusundaki eğitimim, sıcak bir yaz günü New York’ta tamamlandı. Kavurucu bir haftaydı. Sabahları dilenme seferimi yapıp öğleden sonralarımı belediye binası ile Newspaper Row yakınlarındaki küçük parkta geçirme alışkanlığı edinmiştim. Park civarındaki seyyar satıcılardan tanesi birkaç sente baskısı veya cildi bozuk kitap alabiliyordum. Parkta da bardağı bir peniye harika, buz gibi soğuk sterilize süt ve ayran satan tezgâhlar vardı. Her öğleden sonra bir banka oturup kitabımı okur, süt âlemimi yapardım. Her öğleden sonra beş ila on bardak içmeden kalkmazdım. Hava feci sıcaktı.

Süt içen, uysal ve okuyan bir hobo olarak şu başıma gelene bakın... Bir öğleden sonra koltuğumun altında yeni aldığım kitapla ve ayrana yönelik müthiş susuzluğumla yine parkın oraya vardım. Ayran tezgâhına doğru giderken, belediye binasının önünde, sokağın ortasında bir kalabalık gördüm. Tam da sokağı geçtiğim yerde oldukları için meraklı kalabalığın oraya neden toplandığını anlamak için durdum. Önce bir şey görmedim. Sonra, seslerinden ve aradan yakaladığım bir görüntüden sokak çocuklarının futbol oynadığını anladım. New York sokaklarında futbol oynamak yasaktı. He-

nüz bunu bilmiyordum ama gayet akılda kalıcı biçimde öğrenecektim. Kalabalığın nedenini anlamak için muhtemelen otuz saniye oyalanmıştım ki çocuklardan birinin “Aynasız!” diye bağırdığını duydum. Çocuklar işlerini biliyordu. Hemen kaçtılar. Ben kaçmadım.

Kalabalık anında dağılıp sokağın iki yanındaki kaldırıma doğru yürümeye başladı. Ben de park tarafındaki kaldırıma doğru harekete geçtim. Kalabalığın içinden çıkan, sonra da aynı yönde yürümeye başlayan en az elli kişi vardık herhalde. Yola yayılmış vaziyette yürüyorduk. Gri takım giymiş zebellah gibi bir adam olan aynasızı gördüm. Sokağın ortasından, sakın sakın, gezinircesine geliyordu. Sonra yolunu değiştirdiğini ve çaprazlamasına benim dik açıyla yaklaşmakta olduğum kaldırıma yöneldiğini fark ettim. O sakın sakın yürüyerek kaldırıma yayılmış kalabalığın içinden geçerken ben yollarımızın bir yerde kesişeceğini fark ettim. Aynasızlar ve yöntemleri hakkında hayli eğitim almış olmama karşın en ufak bir yanlış yapmadığım için hiç endişe duymadım. Aynasızın bana yönelmiş olduğu aklımın ucundan bile geçmedi. Hatta kanuna saygımdan ötürü bir sonraki an durup önümden geçsin diye ona yol vermeye hazırdım. Gerçekten de durdum ama hem kendi irademle olmadan, hem de geriye doğru giderek durmuştum. Hiçbir uyarıda bulunmadan, bir anda iki eliyle birden beni göğsümden itmişti. Aynı anda da sözel olarak şecereme verip veriştiyordu.

Özgür Amerikalı kanım tepeme çıkmıştı. Tüm hürriyetperver atalarımın itirazı çınladı içimde. “Ne oluyor?” diye sordum. Gördüğünüz gibi bir açıklama talep ediyordum. Aldım da. Paat! Sopası kafamın tepesine inince sarhoşlar gibi arkaya doğru yalpaladım, bize bakanların meraklı suratları dev dalgalar gibi bir aşağı bir yukarı kabarıp indi, sevgili kitabım kolumun altından tozun toprağın arasına düştü ve aynasız, yeni bir darbe için sopasını hazırlamış halde üstüme yürüdü. İşte tam o sersemlemiş halimle gözümün önünde bir görüntü belirdi. Sapanın birçok kez başıma inip kalktığını, dayak yemiş vaziyette, kanlar içinde, tipi bozulmuş halde

bir suçüstü mahkemesine çıkarıldığımı gördüm; toplumun huzurunu bozacak davranışlarda ve söylemlerde bulunmakla, kamu yetkilisine direnmekle ve mahkeme kâtibinin okuduğu başka birkaç kabahatle daha suçlandığımı duydum; kendimi Blackwell Adası'na* götürülürken gördüm. Ben bu oyunu biliyordum. Açıklama talep etme isteğimi tamamen yitirdim. Henüz kapağını bile açmadığım o değerli kitabı yerden almak için bile durmadım. Arkamı döndüm ve koşarak kaçtım. Aslında hayli dağılmıştım ama yine de koştum. Ömrümün sonuna kadar da ne zaman bir aynasız bana so-payla açıklama yapmaya başlarsa, fırlayıp kaçacağım.

Efendim, hoboluk günlerimden birkaç yıl sonra, California Üniversitesi'nde öğrenciyken, bir akşam sirke gittim. Gösterinin ve müzik faslının ardından büyük bir sirk in nakliyat mekanizmasının nasıl çalıştığını izlemek için biraz oyalandım. Sirk o gece şehirden ayrılıyordu. Ateşin başında toplanmış bir grup çocuğa rastladım. Yirmi kişi kadar varlardı ve aralarındaki konuşmaları dinlerken sirkle birlikte buradan kaçma niyetinde olduklarını anladım. Tabii ki sirkçiler bu sokak çocuklarını yanlarına alıp başlarını derde sokmak istemiyordu; polise edilen bir telefonla çocukların bu planı bozuldu. Saat dokuzdan itibaren sokağa çıkma yasağı yönergesini ihlal ettikleri gerekçesiyle çocukları tutuklamak için olay yerine on kişilik bir polis ekibi gönderildi. Polisler ateşin etrafını sarıp karanlığın içinden gizli gizli çocuklara yaklaştılar. İşaret gelince de bir anda ortaya çıkan her polis, ellerinden kaçmak için, sepetin içindeki yılanbalıkları misali kıvranıp debelenen çocuklardan yakalayabildiği kadarını yakaladı.

Benim polislerin buraya geleceği konusunda hiçbir bilgim yoktu; pirinç düğmeli, miğferli aynasızların bir anda ortaya çıktığını ve her birinin iki elini açmış vaziyette insan kovaladığını görünce varoluşumun tüm istikrar, sükûnet, denge

* New York'ta, Manhattan Adası ile Brooklyn arasında bulunan ince ve uzun ada. Bu olayın geçtiği yılda, hapishane, akıl hastanesi, göçmen yurdu, yaşlılar evi gibi çeşitli kurumlara ev sahipliği yapıyordu. Günümüzdeki ismi Roosevelt Adası. (ç.n.)

unsurları yok oldu. Geriye sadece kaçmaya yönelik otomatik süreç kaldı. Ben de koştum. Koştuğumun ayırına varmamıştım bile. Söylediğim gibi otomatikman kaçıyordum. Aslında koşmak için hiçbir nedenim yoktu. Hobo değildim. O şehrin sakini, toplumun üyesiydim. Kendi memleketimdeydim. Yasaları ihlal eden herhangi bir şey yapmamıştım. Üniversitede okuyordum. İsmim gazetelerde bile çıkmıştı.⁵⁵ Asla içinde uyumadığım güzel giysiler giyiordum. Yine de kaçtım, ürkmüş bir ceylan gibi, körcesine, delicesine, bir sokak öteye kadar koştum. Nihayet aklım başıma geldiğinde hâlâ koşmakta olduğumu fark ettim. Hareket halindeki bacaklarımı durdurmak için irademe söz geçirmem gerekti.

Gördüğünüz gibi bunun üstesinden asla gelemeyeceğim. Elimde değil. Bir aynasız ne zaman bana yaklaşırsa koşmaya başlıyorum. Ayrıca bol bol tutuklanmak gibi de sevimsiz bir yeteneğim vardır. Hoboluğa veda ettikten sonraki hayatımda, hoboluk günlerimden daha çok düşmüşümdür, parmaklıkların arkasına. Bir pazar sabahı genç bir hanımla bisikletle gezmeye karar verdik. Henüz şehir sınırları dışına çıkmamıştık ki kaldırımında bir yayayı geçtiğimiz için tutuklandık. Karar verdim, artık daha dikkatli olacaktım. Bir sonraki bisiklete binişimde vakit akşamdı ve karpit lambam sıkıntılıydı. Şehir meclisinin bu konudaki yönergesi nedeniyle, sürekli titreşen, gidip gidip gelen aleve büyük özen gösteriyordum.⁵⁶ Aslında acelem vardı ama titreşen alevler tamamen sönmesin diye sümüklüböcek hızında ilerliyordum. Sonunda şehir sınırına ulaştım, artık yönergelerin yetki alanı dışındaydım, kaybettiğim zamanı telafi etmek için uçmaya başladım. Bir kilometre ileride bir aynasız tarafından “enselenip” ertesi gün mahkemede kefaletimi ödemek zorunda kaldım. Meğer şehir, hainane bir kararla sınırlarını kırsala doğru bir buçuk kilometre daha genişletmiş ve benim bundan haberim yokmuş, olay bu. Engellenemez ifade hürriyetimi, barışçı toplantı ve gösteri özgürlüğümü kullandığım başka bir olay hatırlıyorum. Dönemin ekonomik meseleleri konusunda kafamın içinde dönüp duran fikirleri kamuya açmak için sabun kutusunun üzerine

çıktığımda bir aynasız beni indirip hapse götürdü ve yine kefaletle serbest kaldım.⁵⁷ Bana hapisten kurtuluş yok. Kore'de neredeyse günaşırı tutuklanıyordum. Mançurya'da da aynen. Japonya'da bulunduğum son seferde Rus casusu olduğum bahanesiyle hapse atıldım.⁵⁸ Elbette bu bana takılabilecek kulp değildi ama hapse girmeme yetmişti. Ben umutsuz vakayım. Alnıma Chillon Mahkûmluğu yazılmış.* Kehanet böyle.

Bir keresinde Boston Common Parkı'nda bir aynasız hipnotize ettim. Vakit gece yarısını geçmiş, o da bana suçüstü yapmıştı ama onunla işim bittiğinde bana gümüş bir çeyreklik uçlandığı gibi bütün gece açık olan bir lokantanın da adresini verdi. Sonra Bristol, New Jersey'deki o aynasız var; beni yakaladı ve aslında tutuklamak için yeterince nedeni varken serbest bıraktı. Muhtemelen ömründe yemediği kadar kuvvetli bir darbe vurmuştum ona. Şöyle oldu: Gece yarısı sularında Philadelphia'ya giden bir yük trenine atlamıştım. Frenciler beni trenden attı. Tren, yük katarı manevra alanının raylardan ve makaslardan oluşan labirentinden yavaş yavaş çıkarken tekrar bindim ve tekrar sepetlendim. Trenin dışında yolculuk etmek zorundaydım çünkü tüm kapıları kapalı ve kilitli olan bir ekspres yük katarıydı.

İkinci yakalanışımdayken frenci bana uzunca bir söylev çekti. Hayatımı tehlikeye attığımı, bunun hiçbir yerde durmayan bir yük treni olduğunu ve gerçekten de hızlı gittiğini söyledi. Hızlı trenlere alışık olduğumu söyledim ama fayda etmedi. Benim intihar etmeme izin vermeyeceğini söyledi. Yine de trene üçüncü kez atlayıp tamponların üzerine çıktım. Hayatımda gördüğüm en kıytırık tamponlardı. Koşum takımıyla birbirine bağlanan vagonlar arasında durarak birbirine değen, sürtünen, birbirini iten gerçek demir tamponlardan değil, tamponların hemen üstünden yük vagonunun köşelerine uzanan kirişlerden bahsediyorum. İnsan tamponların üstün-

* Lord Byron'ın "Chillon Mahpusu" şiirindeki mahpus, o kadar uzun süre zindanda kalır ki sonunda tahliye zamanı geldiğinde oraya alışmış olduğunu fark eder ve çıkmak istemez. (ç.n.)

de giderken, bir ayağı bu kirişlerden birinin, öteki ayağı da ötekinin üzerinde durur, tamponlarsa iki ayağının arasına ve hemen altına denk gelir.

Ancak benim üzerinde durduğum kirişler, o sıralar yük vagonlarında genellikle görülenler kadar geniş değil, tersine son derece dardı, genişlikleri dört santimi geçmiyordu. Öyle ki üzerine ayağımı ancak yanlamasına basabilmeme karşın tabanımın yarısından fazlası boşlukta kalıyordu. Ayrıca tutunabileceğim bir şey de yoktu. Evet, üzerinde yük vagonlarının kısa kenarları vardı ama bu kenarlar düz ve dikey yüzeylerdi. Herhangi bir tutamaçları yoktu. Vücuduma destek olmak için yapabileceğim tek şey, vagonların kenarlarına avuçlarımı kuvvetle bastırmaktı. Ama bu da ancak ayağımın altındaki kirişler yeterince geniş olsaydı işe yarayacak bir hareketti.

Tren Philadelphia'dan çıktıktan sonra hızını artırmaya başladı. Frencinin intihar uyarısı yaparken neyi kastettiğini, işte tam olarak ancak o zaman anladım. Tren hızlandı da hızlandı. Duraklamasız giden bir yük treniydi, yani yolda hiçbir nedenle durmayacaktı. Pennsylvania'nın o mıntıkasında yan- yana dört hat olduğu için benim üzerinde olduğum doğu treninin, batıya giden trenlere veya yine doğuya gitmekte olup kendisini geçmek isteyen ekspres trenlere yol vermesi gibi bir şey sözkonusu değildi. Üstünde bulunduğu hat tamamen ona aitti ve o da bunu kullanıyordu. Çok hassas bir durumdaydım. Daracık kirişler üzerinde tabanlarımın yarısı üzerinde yan durur, iki vagonun düz ve dik kenarlarına avuçlarımı umutsuzca bastırır vaziyetteydim. Ve elbette vagonlar hareket ediyordu, hem de birbirinden bağımsız olarak ileri geri, yukarı aşağı. Hiç aynı anda iki atın üzerinde ayakta durarak onları süren bir sirk binicisi gördünüz mü? İşte bazı farklılıklarla benim yaptığım da buydu: O binicinin elinde tutunabileceği yularlar vardır, benim elimdeyse hiçbir şey yoktu; o, atların üzerine ayağını tam basabilirken ben tabanlarımın ancak kenarını basabiliyordum; o, bacaklarını ve vücudunu eğip bükerek kavisli duruşun esnekliğini kullanıp ağırlık merkezini aşağı çekebiliyorken ben dik durmak ve bacakla-

rımı bükmemek zorundaydım; o, yüzü öne doğru giderken ben yanlamasına gidiyordum ve son olarak, o düşerse biraz bıçkı tozuna bulanmaktan başka zarar görmeyecekken bense trenin tekerlekleri arasında paramparça olacaktım.

Tren gerçekten de hızla gidiyor, bu arada gümbürdüyor, çığlıklar atıyor, kavislerde deli gibi sallanıyor, köprülerde gürültüyor, vagonlarından biri yukarı hoplarken diğeri aşağı iniyor veya aynı anda biri sağa çekerken diğeri sola yalpalıyor, bense tüm bu zaman zarfında dualar edip durmasını umuyordum. Ama durmadı. Durmak zorunda değildi çünkü. Yolda geçirdiğim tüm zaman boyunca ilk, son ve tek kez olarak tüm istediğim, sadece tamponların üzerinden yan merdivene geçmekti ve sonunda bunu başardım. Son derece hassas ve dikkat isteyen bir işti çünkü el tutamaçları ve ayak basacak yerleri açısından bu trendeki kadar cimri davranılmış vagonlara hiç rastlamamıştım.

Lokomotifin düdüğünü duydum ve trenin hızını azalttığını fark ettim. Durmayacağını biliyordum ama yeterince yavaşlarsa fırsatı değerlendirmem gerektiğine karar verdim. Yolun bu noktasında hat kavis çizip bir kanalın üstündeki köprüden geçerek Bristol kasabasına giriyordu. Bu birleşim düşük bir hız gerektiriyordu. Yan merdivenlere iyice yapışıp bekledim. Aslında o sırada vardığımız kasabanın Bristol olduğunu, trenin bunun için hızını azaltmasının gerektiğini bilmiyordum. Bildiğim tek şey trenden inmek istediğimdi. Gözlerimi karanlığa alıştırıp yere atlanacak bir sokak geçidi aradım. Trenin hayli arka tarafında olduğum için bulunduğum vagon henüz kasabanın içindeyken lokomotifin istasyonu geçtiğini ve hızını tekrar artırmaya başladığını hissediyordum.

Sonra o sokağı gördüm. Sokağın genişliğini veya öteki tarafında bir şey olup olmadığını göremeyeceğim kadar karanlıktı. Biliyordum ki yerle temas ettikten sonra ayakta kalırsam o sokağın bütün derinliğine ve genişliğine ihtiyacım olacaktı. Sokağın trene yakın olan tarafında kendimi yere bıraktım. Kolay gibi görünüyor ama “kendimi yere bıraktım” derken şunu anlatmaya çalışıyorum: Öncelikle yan merdi-

venin üzerindeyken trenin gittiği yöne doğru vücudumu yapabildiğimce öne eğdim ki yere inmek için havada salınırken kazanacağım geriye momentumu mümkün olduğunca karşılayacak mesafe kazanayım. Sonra tüm gücümle dışarı ve geriye doğru salındım ve kendimi bıraktım. Aynı anda sanki başımın arkasını yere değdirmek istermişim gibi kendimi geriye doğru yatırdım. Bütün bu çabanın amacı trenin vücuduma kazandırdığı ilk ileri momentumu mümkün olduğunca karşılamaktı. Ayaklarım yere değdiğinde vücudum havada kırk beş derece açıyla geriye yatık haldeydi. İleri momentumu hayli azaltmışım ki ayaklarım yere değdiğinde hemen yüzüstü yere çakılmadım. Tersine vücudumun geriye yatık hali önce dikleşti, sonra da öne doğru yatmaya başladı. Çünkü vücudumda hâlâ büyük bir momentum varken yere değen ayaklarım bütün momentumu kaybetmişti. Hâlâ ileri doğru hareket eden vücudumun altında tutabilmek için, momentumunu kaybetmiş ayaklarıma yeni bir momentum vermem, bu amaçla da onları mümkün olduğunca seri biçimde kaldırarak koşmam gerekiyordu. Sonuçta ayaklarım süratli ve patlayıcı bir tempoyla patır patır yere vurur vaziyette sokağın karşı tarafına doğru ilerliyordum. Ayaklarımı durdurmaya cesaret edemedim. Eğer durdursaydım, öne doğru uçardım. Bu şekilde devam etmek zorundaydım.

Mecburi bir mermiydim ben, sokağın diğer tarafında ne olduğunu bilmiyor, bir duvara veya telgraf direğine denk gelmemeyi umuyordum. Tam o sırada bir şeye çarptım. İşe bak! Felaketten hemen önceki an gördüm onu. Başka bir sürü şey olabilecekken, karanlığın içinde öylece dikilen bir aynasıza denk gelmiştim. Birlikte yere düştük ve defalarca yuvarlandık. O sefil yaratığın otomatik süreci öyleymiş ki henüz ilk çarpışma anında beni yakalayıp bir daha bırakmadı. İkimiz de yere yıkılmıştık ama o yerden kalkarken bile kuzusuna, hobosuna sıkı sıkıya yapışmıştı.

Eğer o aynasızın hayal gücü olsaydı beni başka dünyalardan gelmiş bir gezgin, mesela Mars'tan dünyaya o an inmiş biri olarak düşünebilirdi çünkü trenden atladığımı görme-

mişti. Hatta ilk sözü, “Sen de nereden çıktın?” oldu. Daha ben cevap veremeden hemen ikinci cümlesini etti: “Seni tıkacak güzel bir yer biliyorum.” Eminim bu cümleyi de otomatik olarak söylemiştir. Aslında kalben gerçekten de iyi bir aynasızdı çünkü giysilerinin tozunu silkmesine yardım ederken ona güzel bir “hikâye” anlatınca bir sonraki yük trenine binip şehirden ayrılmama izin verdi. Bineceğim tren için iki şart koştum: İlki, doğuya gidecek, ikincisiyse bütün kapıları kapalı ve kilitli olarak duraksamasız giden bir tren olmaya-caktı. O bunları kabul edince Bristol Antlaşması uyarınca ben de enselenmekten kurtuldum.

Yine ülkenin o kısmında başka bir aynasız kıl payıyla ıskaladığım bir geceyi hatırlıyorum. Eğer isabet etseydim adamı başını omuzlarının içine göçertirdim çünkü bir adım arkamdaki aynasızların takibinde, serbest düşüşle yukarıdan aşağı iniyordum. Olay şöyle oldu: Washington’da bir ahırda kalıyordum. Tamamen kendime ait bir at doğum locam ve sayısız at battaniyem vardı. Böylesine şatafatlı bir konaklamaya karşılık olarak da sabahları atlara bakıyordum. Eğer aynasızlar peşimize düşmeseydi bugün hâlâ orada olabilirdim.

Bir akşam saat dokuz sularında yatmak için ahıra döndüm ve içeride tam gaz barbut oynandığını gördüm. O gün pazar kurulmuştu, yani bütün zencilerin cebi para görmüştü. Öncelikle ahırın düzenini açıklamanın faydası olacaktır. Ahırın iki sokağa cephesi vardı. Ben önden girip ofisin içinden geçtikten sonra iki sıra at locasının arasından bina boyunca uzanıp öteki sokağa açılan koridora gelmiştim. İşte bu koridorun ortalarında, gaz lambasının altında ve iki sıra at locasının arasında yaklaşık kırk zenci vardı. Ben de izleyici olarak onlara katıldım. Cebimde para olmadığı için oynayamıyordum. Zarlar bir zencideydi ve adam bahsi habire artırıyor. Şansı yerindeydi ve her elde ortadaki para ikiye katlanıyordu. Yerde her büyüklükte para yatıyordu. Büyüleyici bir görüntüydü. Her yeni elde zencinin tekrar kazanması olasılığı müt-hiş ölçüde azalıyordu. Heyecan doruktaydı. Tam o anda arka sokağa açılan koca kapılardan büyük bir gümbürtü geldi.

Birkaç zenci gümbürtünün tersi istikamete doğru fırladı. Bense yerdeki paralardan kapmak için bir an duraladım. Bu hırsızlık değildi, âdetti. Koşmaya başlamayan herkes yerdeki paraları kapıştı. Kapılar büyük bir patırtıyla açılıp içeri bir manga polis akın etti. Biz de öbür tarafa koşturduk. Karanlık içinde olan ofis kısmının dar kapısından hepimiz aynı anda sokağa çıkamadık. Sıkışıp kaldık. Bir zenci pencereden dalıp camı çerçeveyi temizleyerek geçince başkaları da onu izledi. Arkamızda aynasızlar tutuklama yapıyordu. İriyarı bir zenciyle aynı anda kapıya hücum ettik. O benden iri olduğu için beni kendi etrafımda döndürüp önce kendisi geçti. Bir an sonra kafasına sopayı yiyip iğdiş edilmiş boğalar gibi yere indi. Meğer başka bir polis ekibi de dışarıda bekliyor, akınımızı elleriyle durduramayacaklarını bildikleri için sopalarını kullanıyormuş. Beni döndürüp sonra da yere inen zenciye takılıp sendeledim, başımı eğerek bana doğru inen sopayı savuşturdum, bir aynasızın bacaklarının arasına daldım. Sonunda özgürdüm. Sonrasında nasıl da koştum! Önümde sıska bir melez koşuyordu, ben de kendimi onun hızına ayarladım. Şehri benden iyi bildiği için onun koştuğu yönde güvende olacağımı biliyordum. Oysa o, bir aynasız tarafından kovalandığını sanmış. Hiç arkasına bakmıyor sadece koşuyordu. Nefesim yeterliydi, onun hızıyla koşmaya devam ettim; neredeyse adamı öldürüyordum. Sonunda yoruldu, sendeleyip dizüstü çökerek bana teslim oldu. Benim polis olmadığımı gördüğünde neredeyse canımı alacaktı ama neyse ki hiç kuvveti kalmamıştı.

Washington'u işte bu yüzden terk ettim; melez yüzünden değil, polisler yüzünden. İstasyona gidip Pennsylvania Demiryolunun ekspres trenlerinden birinin ilk kör sahanlığına atladım. Tren hareket edip tam yol almaya başlayınca yaptığı hızı fark ettiğimde içimde bir kuşku belirdi. Üzerinde gittiğimiz demiryolu dört hatlıydı ve burada işleyen lokomotifler sularını hareket halindeyken alırdı. Lokomotifin hareket halindeyken su aldığı trenlerin ilk kör sahanlığına sakın ha binmemem için hobolardan sürekli uyarılar alırdım. Şimdi size

içinde bulunduğum durumu açıklayayım: Hatların arasında yere, fazla derin olmayan metal yalaklar yerleştirmişlerdi. Lokomotif tam hız bu yalakların yanından geçerken içine bir hortum daldırıyor, böylece yalaktaki su trenin deposunu dolduruyordu.

Washington ile Baltimore arasında bir yerde, ben kör sahanlıkta otururken havayı hoş bir su serpintisi doldurdu. İnsanı ıslatan bir şey değildi. Amaan be, dedim kendi kendime, tren hareket halinde su alırken ilk kör sahanlıkta bulunan hobonun vaziyetini amma da abartmışlar... Şu küçücük serpintinin kime zararı olur? Sonra da kurulan sisteme hayran oldum. İşte demiryolculuk böyle olur, diyordum kendi kendime. Sen batıdaki ilkel demiryollarını anlat da dur... Meğer o sırada trenin su deposu dolmuş ama daha yalağın sonu gelmemiş. Hemen önümdeki su deposundan bir su dalgası arkaya doğru hareket edip üstüme boca olmasın mı... İliklerime kadar ıslanmıştım, öyle ki ancak yalağın içine düşsem bu kadar ıslanırdım.

Tren Baltimore'a giriş yaptı. Doğudaki büyük şehirlerde âdet olduğu gibi burada da tren, demiryolu için açılan derince bir "yarığın" dibinde yol alıyordu. Aydınlatılmış manevra alanına girerken sahanlıkta kendimi mümkün olduğunca küçültmeme karşın bir demiryolu aynasız anında beni görüp takip etmeye başladı. Ona iki aynasız daha katıldı. Depoyu geçip yarığın dibindeki rayların üzerinde koşmaya başladım. Bir kapana girmiştim sanki. İki yanımda yarığın yüksek ve dik duvarları vardı; tırmanmayı deneyip başaramazsam aşağı kayıp peşimdeki aynasızların eline düşeceğimi biliyordum. Koşmaya devam ederken bir yandan da tırmanacak uygun bir yer bulmak için sürekli duvarları gözlüyordum. Sonunda böyle bir yer gördüm. Yarığın üstünden geçen yolu taşımak için sokak hizasında yapılmış bir köprünün altından geçtikten hemen sonra görmüştüm orayı. Pençelerimle yapışıp ayaklarımla da kendimi destekleyerek dik duvarın üstüne çıktım. Üç aynasız da hemen ardımdan tırmanmaya başladı.

Duvarın üzerine çıkınca kendimi boş bir arsada buldum. Bir kenarında arsayı sokaktan ayıran alçak bir duvar vardı. Araştıracak tek bir dakikam bile yoktu. Aynasızlar hemen arımdıydı. Duvara doğru koşup üstünden atladım. O anda da hayatımın en büyük sürprizini yaşadım. Bir duvarın bir tarafının öbür tarafıyla aynı yükseklikte olduğunu düşünmeye alışkınsınız. Ancak bu duvar farklıydı. Demek ki boş arsa, sokak seviyesinden çok daha yüksekteymiş. Duvarın benim atladığım tarafı alçaktı ama ya diğer tarafı... Neticede eller kollar açılmış vaziyette duvarın üzerinden uçarak öbür tarafa geçtiğimde, dipsiz bir tamuya ayaküstü düşüyormuşum gibi hissettim kendimi. Üstelik tam altımda, kaldırımın üzerinde, sokak lambasının ışık halesinin içinde bir aynasız duruyordu. Tahminimce yükseklik, kaldırımdan üç üç buçuk metre kadardı ama havada karşılaştığım sürprizin şaşkınlığıyla o mesafe bana iki katı gibi gelmişti.

Havada kendimi toparlayıp aşağı indim. İlk tam da aynasızın tepesine ineceğimi sanmıştım ama giysilerim onu sıyrıp geçtiği anda ayaklarım büyük bir çarpışma etkisiyle kaldırıma değdi. Adamın o anda ölüp gitmemesi mucizedir çünkü geldiğimi görmemişti. Yine Mars'tan gelen adam olayı. Aynasız sıçradı. Bir at otomobilden nasıl ürkerse o da benden öyle ürüp yana sıçradı ama hemen sonra elleriyle bana uzandı. Açıklama yapmak için durmadım. Bu işi duvardan ihtiyatla inen takipçilerime bıraktım. Yine her zamanki müthiş kovalamaca... bir sokaktan girip ötekenden çıktım, köşelerde aniden yön değiştirdin ve sonunda onları ektim.

Kaptığım barbut paralarının bir kısmını harcayıp bir saat kadar vakit öldürdükten sonra tekrar demiryolu yarığına dönüp manevra alanındaki ışık halesinin hemen dışında tren bekledim. Sakinleşmişim, ısınan kanım durulmuştu ama giysilerim ıslaktı ve ben tir tir titriyordum. Nihayet istasyona bir tren girdi. Karanlığın içinde çömeli bekledim ve tren istasyondan çıktıktan sonra, bu kez dikkatle ikinci kör sahanlığı hedefleyerek başarıyla trene atladım. Bir daha hareket halinde su alımı falan istemiyordum. Tren ilk durağına ka-

dar altmış kilometre yol yaptı. Tuhaf bir şekilde bana tanıdık gelen aydınlık bir manevra alanında trenden indim. Meğerse tekrar Washington'a gelmişim. Baltimore'daki polislerin elinden kurtulma heyecanıyla bilmediğim sokaklarda koşarken, hızla yön değiştirirken, aynı caddeyi bitirip bir de tersten katederken, tam geriye dönmüşüm meğer. Böylece de ters yöne giden trene binmişim. Bir gecelik uykumdan olmuş, iliklerime kadar ıslanmış, hayatımın kovalamacasını yaşamış ve tüm bu sıkıntılardan sonra başladığım noktaya geri dönmüştüm.

Hayır efendim, Yol'da hayat hep güllük gülistanlık değildir. Yine de o gece ahıra dönmedim. Zencilerin hayli parasını kapmışım, adamlarla tekrar karşılaşmak istemedim. Bu yüzden de sonraki trene atladım ve sabahleyin kahvaltımı Baltimore'da yaptım.⁵⁹

ÇEVİRMENDEN İLGİLİSİNE PAYLAŞIMLAR

Jack London'ın 1906 Aralık-1907 Şubat ayları arasında yazdığı bu kitap, dokuz bölüm halinde *Cosmopolitan* dergisinde yayımlandı ve Jack London'a yedi bin dolara (2023'ün 220 bin doları) yakın para kazandırdı. 1907 Kasım ayında da MacMillan Yayınevi tarafından kitap olarak basıldı.

- 1 ABD'li avare gezgin, sosyolog ve yazar (1869-1907). Babasının ölümünden sonra düzeni bozulan evinden kaçarak delikanlılık çağında hoboluk etmeye başladı. Üniversite eğitimini Berlin'de tamamladı. Almanya, İtalya ve Rusya'daki avare gezginlik döneminin ardından 1898'de ABD'ye dönüp burada da hoboluk ettikten sonra bu konuyu işlediği kitabını yazdı. Bir demiryolu şirketinin talebi üzerine şirketin hatlarında gezerek edindiği tecrübeleri onlara aktardı. Hobolarla ilgili olan ve olmayan başka kitaplar da yazdı, gazeteci olarak çalıştı. 37 yaşındaki ölümü çığınca: Erken yaştan beri aşırı sigara ve alkol tüketen Flynt, zatürreye yakalandığını öğrenince kendisini bir otel odasına kapatıp ölmeye yatar. Hoboların kendine has argolarına dair açıklamalar yaptığı kitabıyla bazı terimlerin anlamını ve gelişimini öğrenmek açısından çevirmenin işini hayli kolaylaştıran bu çılgin avareyi saygıyla analım.
- 2 Rudyard Kipling'e ait "Sestina of the Tramp Royal" başlıklı bu şiir, adından da belli olacağı üzere bir sestina. Yani 13. yüzyılda Fransız gezgin halk ozanları ("troubadour") tarafından yaratılmış son derece zorlu bir şiir formu. Zorluğu şurada: Altı dizelik altı kıta ve üç dizelik bir final kıtası var. İlk kıtanın altı dizesinin son kelimelerinin her biri, kayarak ilerleyen belli bir sistematik içinde sonraki kıtaların dizelerinin son kelimesi olarak kullanılıyor. Kipling'in son kelime sistematığı şöyle:

1. kıta	2. Kıta	3. Kıta
1 2 3 4 5 6	2 4 5 3 6 1	3 6 1 2 4 5
4. Kıta	5. Kıta	6. Kıta
4 5 3 6 1 2	5 3 6 1 2 4	6 1 2 4 5 3

Bu arada her dizedeki hece ölçüsünü de tutturmak lazım ama uyak şart değil. Kipling dışında Dante, Petrarca, Swinburne, Ezra Pound gibi önemli şairler de bu zorlu biçimle kendilerini sınamış.

Jack London elinizdeki kitabın girişinde bu şiirin ilk kıtasını koyduktan sonra “Görüntüler” bölümünün başında da daha sonraki bir kıtadan iki dize kullanmış. Şiirin sistematığına uyararak bu dizelerin son kelimelerini de ilk kıtadaki son kelimelerden seçmek gerekiyordu, öyle yaptım.

- 3 Jack London’ın elinizdeki kitapta kullandığı *tramp*, *hobo* ve *stiff* terimleri, trenlerin genellikle yük vagonlarında kaçak yolculuk ederek, gerekirse yürüyerek ülkenin bir yerinden bir yerine giden kişileri anlatıyor. Bu kişilerin bir kısmı bu yolcuğu iş bulup yerleşmek için yapıyor. Kalıcı iş bulup yerleşemeyenler bir süre çalışıp hiç olmazsa sonraki menzile dek ihtiyaçlarını karşılayacak parayı cebine koyarak arayışına devam ediyor. Jack London’ın da içinde olduğu diğer grupsa ülkeyi gezip görmek isteyenlerden, macera olsun diye yollara düşenlerden, bunu hayat tarzı haline getirenlerden, yiyecek ve giyeceklerini dilenerek elde edenlerden oluşuyor. Jack London konu üzerine yazdığı bir makalede, *tramp* ve *hobo* terimlerinin bu iki amaca göre ayırt edildiğini, birinin birini, ötekinin de ötekini ifade etmek için kullanıldığını belirtir ama elinizdeki kitabında ve diğer hobo öykülerinde bunu tutarlı bir şekilde uygulamaz. Türkiye’de böyle bir yolculuk alışkanlığı olmadığı ya da son derece sınırlı kaldığı için Türkçede bunu anlatan bir terim oluşmamış. Bizde daha çok kendi kaynaklarıyla ve kaçak olmayan yollardan sıkça seyahat edip bunu hayat tarzı haline getiren insanlar var ve bunlara “gezgin” diyor. Hintçeden bize geçmiş “avare” ile bizim “başıboş, serseri, ipsiz, apaş” gibi kelimelerimiz var ama bunlar da yukarıda bahsettiğim türden bir yolculuğu kapsamadığı gibi Jack London’ın kullandığı sözcüklere göre daha olumsuz çağrışımlar içeriyor. Bu yüzden, yazılış ve okunuşunun Türkçeye ters düşmemesinden de yararlanarak, Jack London’ın kullandığı terimi ithal etme yolunu izledim ve elinizdeki kitabın kahramanı olan yol insanları için, çoğunlukla “hobo” olmak üzere şu karşılıkları kullandım: “avare, avare gezgin, başıboş.” (s. 1)

- 4 *Overland* treni, *overland* hattı veya sadece *overland*. Kıtanın iki yakasını birbirine bağladığı için ABD tarihinde önem kazanmış tren hattı. ABD’nin bütün doğu ve orta kesimlerine tren bağlantısı olan Chicago (Illinois) ile Omaha (Nebraska) arasındaki demiryolu, Chicago and North Western Demiryolu şirketi tarafından inşa edilmişti. San Francisco Körfezi kıyısındaki Oakland ile Sacramento arasında da demiryolu yapılmıştı. Union Pacific şirketinin Omaha’dan batıya doğru inşa ettiği hat ile Central Pacific’in (daha sonra Southern Pacific tarafından satın alındı)

Sacramento'dan (California) doğuya doğru inşa ettiği hat, 10 Mayıs 1869'da Salt Lake City (Utah) yakınlarında buluşunca ABD'nin Atlantik kıyısı ile Pasifik kıyısı arasındaki ilk demiryolu bağlantısı kurulmuş oldu. İnşa edilen bütün hatlar gibi kısmen kamu tarafından finanse edilen yaklaşık üç bin kilometrelik hatta her şirket kendi yaptığı kısmı işletiyordu. Geçmişte doğudan batıya at arabasıyla göç edenlerin yolunu takip eden demiryoluna, o güzergâhtaki dağları, çölleri, zorlu coğrafyaları kateden yolculuğa ithafen Overland Hattı (*Overland Route*) adı verildi. Her gün yapılan sefere binen yolcu, son derece güzel manzaralı bir yoldan ilerleyerek Sacramento, Reno, Ogden, Salt Lake City, Cheyenne, Omaha üzerinden üç günde San Francisco'dan Chicago'ya varıyordu. Ayrıca diğer şirketlerin inşa edip işlettiği yan bağlantılarla bu hattın birçok başka şehre de ulaşmak mümkündü. Zamanla tren ve demiryolu inşaat teknolojisi geliştikçe ilk güzergâhta bazı değişiklikler yapıldı, çift hat haline getirildi, köprü ve tünellerle mesafe kısaltıldı. Ayrıca daha güçlü trenler sayesinde seyahat süresi azaldı. 1940'ların başında sefer sayısı günde yediye kadar çıktı. Ancak II. Dünya Savaşı sonrasında uçak ve otomobilin yaygınlaşması sonucunda tren yolculuğuna ilgi azalınca demiryolu şirketleri zarar etmeye ve kâr amaçlı özel şirketler olduğu için faaliyetlerini durdurmaya başladı. 1963'te Overland hattındaki seferler sona erdi. Bizde de benzeri çokça görüldüğü üzere büyük özel şirketler artık kâr edemez hale geldiklerinde bu yükü kamunun sırtına atmak istiyordu. Öte yandan hat kâr etmese de halkın ihtiyacı devam ediyordu. Böylece 1971'de kurulan bizdeki TCDD benzeri Amtrak adlı kamu işletmesi, özel demiryolu şirketlerinin çoğunun hatlarını ve trenlerini devralıp eyalet artı federal fonlamayla işletmeye başladı. Günümüzde California Zephyr adlı tren bu hatta günde bir sefer yapıyor ve iki terminal arasını 52 saatte katediyor, İşte elinizdeki kitapta “uzun mesafe treni” veya “uzun mesafeli” olarak çevrilen hatlar, seferler, trenler ve vagonlar bu overland hattıyla ilgilidir. Anılan yerleşimlerin çoğu bu hattın üzerinde bulunan veya bağlantılı seferlerle gidilen yerlerdir. Tabii konumuz kaçak seyahatler olduğu için çoğunlukla yük trenlerinden ya da karışık katarlardaki yük vagonlarından bahsediliyor. Oysa normal ve lüks yolcu trenleri de gidip gelirdi. Bu lüks trenlerde özel yemek ve okuma vagonlarıyla yataklı vagonlar bulunur, saç kesiminden ayakkabı boyamaya, giysi temizleyip ütölemeden telgraf alıp vermeye dek birçok hizmet sunulurdu. (s. 2)

- 5 Jack London burada kendisine gerçekçi diyor ama sonraki edebiyat otoriteleri, onu naturalist akıma dahil eder. Elinizdeki kitabın

- çevirmeniyse, naçizane, “coşkulu gerçekçilik” diye bir edebiyat akımının bulunduğunu varsayar, hayatı tutkuyla yaşamasına ve bu yaşadıklarını coşkuyla yazmasına bakarak onu bu akımın piri olarak görür. (s. 7)
- 6 Jack London bu olaydan önceki yıl, Sophia Sutherland adlı fok avcısı gemiye tayfa girip Japonya açıklarındaki avlanma bölgesine kadar uzanmıştı. Memleketine dönünce burada başlarına gelen fırtınayı anlattığı “Japonya Açıklarındaki Bir Tayfunun Öyküsü” başlıklı yazısıyla bir gazetenin açtığı genç yazarlar yarışmasında birinci olarak 25 dolarlık ödül kazanmıştı. Gerçekten de tayfunu gayet güzel anlatmış. Burada hapis korkusu da var, polisler daha güzelini anlatmıştır mutlaka. (s. 8)
- 7 Burada Jack London’ın fazla kurgu yapmasına gerek kalmamış, kendi babasının hayatından esinlenmiş. Babası John London (1828-1897), 36 yaşındayken gönüllü olarak Kuzeylilerin safında iç savaşa katılıp zatürre nedeniyle ciğerlerinden birini kaybederek terhis oldu. Sonrasında karısı ölünce ailesi dağıldı. O da iki kızıyla San Francisco’da kendine bir hayat kurmaya çalışırken Jack London’ın annesiyle evlendi. Vücudu giderek güçten düştüğü için eskiden yaptığı çiftçilik, marangozluk gibi işleri yapamaz hale gelince bir süre seyyar satıcılığı da denedi. İç savaştaki hizmeti nedeniyle küçük bir emekli maaşı bağlandı. Oakland’de yerel polis olarak çalışmaya başladı. (s. 12)
- 8 Jack London burada, binlerce yıl önceki bir âdete gönderme yapıyor. Eski Mısırlılar, yiyip içerek günlerini gün ettikleri zengin ziyafet sofralarında bir kurukafa bulundurmaya âdet edinmişler. Bunun, “hayat fani, sonuç belli, ölüm ani; fırsat varken yiyelim içelim, kâm alalım dünyadan” anlamına geldiğini söyleyenler olmakla birlikte sofrada keyfedenlerin başına gelecek sonu hatırlatmanın, şölene ve eğlenceye bir kasvet havası katmanın amaçlandığını savunanlar da var. Bu âdet Mısırlılardan Romalılara geçerek kişinin nefesine hâkim olmasını, hayattan fazla zevk almaktan kaçınıp sade yaşamasını öğütleyen stoacı felsefenin egemen olduğu dönemde çok yayılmış. Romalılar yemek odalarında küçük iskeletler veya kurukafalar bulundurur olmuş. (s. 13)
- 9 Jack London, hem anne hem de baba tarafından dedelerini ve nine-lerini hiç görmedi. Babası John London’ın, ailesiyle bağlantısı çok eskiden kesilmişti. Annesi Flora ise ailesinin yanından ayrıldıktan sonra onlarla bir daha iletişim kurmadı. Aslında varlıklı ve dar zamanlarında ona yardım edebilecek bir aileydi ama böyle bir tercihte bulundu. Jack London sadece Mary teyzesi ve onun ailesiyle, yani Everdhardlarla tanışacaktır. Kuzeni Ernest Everhard’ın ismini, *Demir Ökçe*’yi okuyanlar hatırlar, kahramanın ismidir. (s. 14)

- 10 Jack London elinizdeki roman boyunca gardıfrenlere, yani frencilere (brakemen) hobo argosundaki isimleriyle, “shack” diye hitap ediyor. Bu kelime trenin personel vagonunun çatısının üstüne çıkıntı yapacak şekilde inşa edilen kubbeden kaynaklanıyor. Trenin sonunda yer alan personel vagonunda bulunan, hareket halindeyken trenin üstünü kontrol etmek için yapılmış, içine bir kişinin sığabileceği bu küçük çıkıntı, ahşap bir kulübeye benziyor. Bu kontrol işini frenciler yaptığı için “küçük ahşap kulübe, derme çatma barınak” anlamındaki shack kelimesi, hobo argosunda onları anlatmak için kullanılır olmuş. Zamanla da “rezil herif, yaramaz adam, hergele, hain” anlamıyla genel argoya geçmiş. İlk dönemlerde trende merkezi fren sistemi olmadığından her vagonun freni o vagondaki fren çarkından sıkılırdı. Yük vagonlarının fren çarkı vagonun çatısına yerleştirilirdi. Makinist durmak veya hız azaltmak isterse bunu düdükle frencilere bildirir, frenciler de vagonun çatısına çıkıp önce o vagonun frenini, sonra tren hareket halindeyken öteki vagonlara atlayıp oradaki çarkları çevirir, üstelik bunu her türlü yol ve hava koşulunda yaparlardı. Yani frencilik o yıllarda en tehlikeli işkollarından biriydi ve frenciler sıkça ölüm veya yaralanmayla sonuçlanan kazalara maruz kalırlardı. 1870’lerden itibaren havalı fren sistemi devreye girmeye başladı. Elinizdeki kitaptaki olayların yaşandığı 1894 yılında eski sistem vagonlar da kullanılıyordu ama artık frenciler daha çok, trenin yürür aksamının, vagonların, yüklerin ve yolun kontrolünden sorumluydu. Kaçak yolcuları engellemek için trenlerinde güvenlik personeli bulunduran demiryolu şirketleri de olmakla birlikte bu yolcuları yakalama ve trenden atma işi de çoğunlukla frencilere yüklenmişti. Dolayısıyla Jack London’ın bu kitabında en çok anılan, üstelik kendilerinden hiç de sitayişle bahsedilmeyen meslek erbabı, frenciler olmuştur. Teknoloji geliştikçe trenin kontrolüne yönelik her türlü işlev otomatik ve dijital aygıtlar tarafından yerine getirilmeye başlandı. O zamanki frencilerin günümüzde ABD’deki isimleri “fren, sinyal ve makas operatörü”dür. (s. 17)
- 11 Kudüs, (MÖ 586’da) Babilliler tarafından yakılıp yıkıldı ve halkı esir edilip Babil’e sürüldü. Kutsal Kitap, Mezmurlar 137’de bu olayın devamı olarak sürgün kafilesinin Babil yakınlarına ulaşması anlatılır. Buna göre sürgünler “Babil ırmaklarının,” yani Fırat Nehri’nin kıyısında oturup yitirdikleri memleket için ağlarken onları esir edenler şen şarkılar söylemelerini ister. Mezmurun o kısmı şöyledir:
- “Babil ırmakları kıyısında oturup

Siyonu andıkça ağladık;
Çevredeki kavaklara
Lirlerimizi astık.

Çünkü orada bizi tutsak edenler bizden ezgiler,

Bize zulmedenler bizden şenlik istiyor,

‘Siyon ezgilerinden birini okuyun bize!’ diyorlardı...”

Boney M’in güzelim “By The Rivers of Babylon” şarkısı da bu olayla ilgilidir. (s. 18)

- 12 İng. “two-bits.” Amerika kıtasının büyük kısmının İspanya’nın sömürgesi olduğu ve İspanyol parasının geçerli olduğu dönemlerde pezonun en küçük bozukluğu, 12,5 reallik sikke imiş. Bu reale “darphanede darp edilen en küçük para” anlamına “bit” denirmiş. İki bit ise 25 reale, yani çeyrek pezoya denk geliyor. ABD 1794’te kendi dolarını basmaya başladı ama 1850’li yıllara kadar eski dönemde kullanılan paralar da geçerli oldu. Para dolaşımdan kalksa bile bu terim varlığını hayli sürdürmüş ki Jack London’ın 1894 yılında yaşadığı bu olayda geçiyor. 1900’lerde unutulmadan önce 25 sente, yani çeyrek dolara “two bits,” 50 sente “four (dört) bits,” 75 sente “six (altı) bits” dendiği olurmuş. (s. 19)

- 13 ABD’nin kuruluş dönemlerinden itibaren çocuklara sayıları öğretmek için kullanılan şarkı biçimindeki tekerleme. 1860’lı yıllarda yazıya geçirilip notalandırılmış hali şöyle:

“Bir yerli, iki yerli, üç küçük yerli,
Dört yerli, beş yerli, altı küçük yerli,
Yedi yerli, sekiz yerli, dokuz küçük yerli,
On küçük yerli çocuğu.

On yerli, dokuz yerli, sekiz küçük yerli,
Yedi yerli, altı yerli, beş küçük yerli
Dört yerli, üç yerli, iki küçük yerli
Bir küçük yerli çocuğu.”

Ancak Kızılderililerin yok edilmesi politikasının bütün hızıyla devam ettiği sıralarda, yetişkinler arasında, yerlilerin öle öle eksildiği versiyon yaygınlık kazanmış. Ülkede Kızılderili kalmayınca tekerlemedeki küçük yerliler, küçük zencilere dönüşmüş ve öyle yerleşmiş. Jack London da muhtemelen sayı saymayı bu tekerlemeyle öğrendi. Hem de ilk yıllarında ona annesinden çok emek veren zenci sütanasından zenci versiyonunu öğrenmiş olmalı. Zencilerin öle öle eksildiği yetişkin varyasyonu elinizdeki kitabın yazıldığı sırada çok popüler olan şarkılı sahne şovlarında söyleniyordu. Sonuçta Jack London, çocukluğundan beri bildiği zenci versiyonunu kullanmış. (s. 21)

- 14 Jack London burada, Herodot’un *Tarihi*’nde de adı geçen Lidya Kralı Krezüs’ün adını veriyor (“Croesus”). Batı Anadolu’da, MÖ

altıncı yüzyılda saltanat süren Krezüs antik dönemin en zengin kralı olarak bilinir. Sikkeyi icat eden ülke olan Lidya'nın, standart safıktaki ilk altın sikkeyi bastıran ve ülkesine altın çağını yaşatan kralıdır. O dönemde dünyanın en büyük gücü olan Perslere karşı savaş açmayı düşünür ama önce kehanet merkezi Delfi'deki Apollo tapınağına zengin hediyeler gönderip savaşın sonucuna dair kehanet ister. Perslilere savaş açarsa güçlü bir imparatorluğun yıkılacağı kehaneti gelir. Bunun üzerine Krezüs saldırıya geçer. Ancak Pers Kralı Büyük Kiroş tarafından yenilince ülke Perslerin egemenliğine girer. Yani kehanet doğru çıkmış, güçlü bir imparatorluk yıkılmıştır ama yıkılan, Krezüs'ün umduğu gibi Pers İmparatorluğu değil, kendi imparatorluğudur. Metnin Türkçe çevirisinde geçen Karun ise Musa Peygamber'in kavmine mensup, farklı bir kişidir ve yine çok zengindir. Kutsal Kitap'ta Korah, Kuran'da Karun adı verilen bu kişi, Musa Peygamber'e isyan eder ve Tanrı tarafından cezalandırılır. Peki neden çeviride, kaynak metinde "Croesus" olarak açıkça belirtilen ismin bizdeki kullanımı olan Krezüs değil de onunla sadece zenginliği açısından benzeşen başka bir kişi olan "Karun" ismi geçiyor? Çünkü şahsen Lidya kralından bahsedilmiyor, ondan hareketle ortaya çıkmış bir aşırı zenginlik imgesi kullanılıyor. "Karun kadar zengin" sözünde de görüldüğü gibi, Türkçede bu imge, "Karun" ismiyle yerleşmiş. Nitekim Karun isminin, Lidya Kralı Krezüs için kullanıldığı da oluyor. Bulunduğu yerden çalınıp ABD'ye kaçırılan yüzlerce parçalık değerli Lidya eserine "Karun hazinesi" dendiğini hatırlayalım. Gazeteci Özgen Acar'ın çabaları sayesinde ABD'den geri alınıp Uşak'taki müzeye konulan bu eserler Krezüs döneminde üretilmişti. (s. 21)

- 15 ABD'de 1800'lerin ortalarından itibaren tavşanlar için sürekl avları düzenlenirdi. "Jackrabbıt" denilen uzun bacaklı ve gri/siyah kuyruklu bir tavşan türünün nüfusu bazı dönemlerde aşırı artıyordu. Özellikle kurak geçen yıllarda bu tavşanlar kendi habitatlarında yeterince beslenemediklerinden insanların yaşadığı yerlere ve çiftliklere yöneliyor, ekinleri ve buldukları her şeyi yiyordu. Buna karşı çiftçi ağırlıklı nüfusun büyük kısmının katıldığı sürekl avları düzenleniyordu. Bu sürekl avlarında yüzlerce, hatta kimi zaman binlerce insan, yanyana gelerek büyük bir sıra oluşturuyor, gürültü ederek ve alan daraltarak tavşanları üç tarafı çitlerle önceden çevrilmiş tuzağa doğru sürüyordu. Kaçamayacakları şekilde bu tuzağa giren zavallı tavşanlar, başlarına vurulan sopalarla öldürülüyordu. Bu iş için tüfek kullanılmıyordu çünkü hem pahalı, hem de tavşanlar dört bir yandan insanlar tarafından

sarıldığı için, insan canı açısından tehlikeliydi. Öldürülüp derisi yüzülen tavşanların eti insanlara yemek ve çiftlik hayvanlarına yem olması için civardaki köy ve kasabalara dağıtılıyordu. Jack London'ın çocukluk ve gençlik dönemlerinde California eyaletinin özellikle güney kesimlerinde de sürekle avları düzenlenirdi. Bölgenin önemli toplumsal olaylarından birini oluşturan sürekle avı öncesinde katılacak kişilere çağrılar yapılır, yüzlerce insan belli bir plan dahilinde seferber edilirdi. O gün orada mutlaka gazeteciler bulunur, olayın fotoğrafını çekip haberini yaparlardı. Nitekim 1900 yılında, Jack London 24 yaşındayken, Antelope Valley'deki sürekle avında kitlesel olarak katledilen tavşan leşlerinin önünde ava katılanların poz verdiği bir fotoğraf gazetelerde yer almıştı. Jack London'ın bir sürekle avına şahsen katıldığına dair bilgi yok ama en azından bu avlara ilişkin haber ve fotoğraflar sayesinde bu konu kafasında yer etmiş olmalı ki burada o imgeyi kullanmış. (s. 28)

- 16 Elinizdeki çeviride “tramp” ve “hobo” terimlerini genel olarak “hobo” terimiyle karşıladım. Kaynak metinde hobolar bazen birbirine bu kelimenin kısaltılmış hali olan “bo” diye de hitap ediyor. Bu durumda “bo” kısaltması, kişisel yakınlığı, kardeşlik ruhunu, birbirine duyulan saygıyı da yansıtan çok özel bir terime dönüşüyor. Bu olayda olduğu gibi bazı durumlarda onlara saygı duyan diğer kişiler tarafından da bu kısaltmanın kullanıldığı oluyor. İki harfli bu kısaltmaya bunca anlam yükleyemeyeceğimi düşünüp daha dolaylı bir yol izledim: Kardeşliği, arkadaşlığı, yakınlığı ifade eden “birader” kelimesinin, halkımızın dilinde aldığı hal olan “bilader”in kısaltmasını kullandım: “Bilo.” (s. 33)

- 17 Jack London elinizdeki kitabında anlattığı deneyimleri yaşarken 18 yaşındadır. Bir önceki yıl, 17 yaşındayken San Francisco rıhtımından yola çıkarak Bering Denizi'ne kadar uzanan sularda fok avlayan bir yelkenli gemiye tayfa girmiş, yaklaşık yedi aylık bir deniz serüveni yaşamıştır. O yıllarda yelkenlilerde vinç kullanılmıyordu. Makara ve palangalar dışında bir yardımcı bulunmuyordu. Koca yelkenlerin basılması, sarılması, bağlanması, indirilmesi, demir atılıp çekilmesi gibi bütün işler tayfaların halatları çekmesiyle yapılırdı. Ayrıca tayfalar, fokları avlamak için gemiden indirilen filikalarda kürekçi olarak görev yapardı. Jack London da fok sürüsüne rastlandığı günlerde saatlerce kürekçilik yapmıştır. Elleri bunun için nasırlıdır. Burada bahsettiği hanımlara anlattığı yabancı diyarlar, Yokohama şehrinin de bulunduğu Japon adası Honşu ile yol üzerindeki tropik liman ve adalardır. Jack London gemide yaşadığı maceraları, tropik bitki ve çiçekleri, geleneksel Japon yemeklerinin ve saki adlı içkilerinin tadını, 1913'te yazacağı *John Barleycorn* başlıklı otobiyogra-

- fisinde son derece canlı biçimde anlatacaktır. Bu zarif hanımlara da aynı canlılıkla aktardığını, burada belirttiği gibi onlara olayı yaşattığını tahmin edebiliriz. Böyle baş tacı edilmesine hiç şaşmamalı. (s. 37)
- 18 1893 krizi sonucunda oluşan işsizliği protesto etmek ve federal hükümeti yeni istihdam olanakları yaratmak için harekete geçirmek üzere, 1894 Mart ayında Ohio'dan başkent Washington'a yürüyüş düzenleyen işadamı ve politikacı. Planına göre işsizler 1 Mayıs günü Washington'da meclisin önünde büyük bir gösteri yapacak ve yetkililere devlet tahviliyle finanse edilen 500 milyon dolarlık yol inşaatı programı başlatmasını önerecekti. Coxey'in Ordusu adını alan yürüyüş alayını oluşturan yüzün üzerinde kişi Mart ayında yola çıktı, yoldaki katılımlarla büyüdü. Kimi zaman ordu benzetmesine atfen "general" olarak da hitap edilen Coxey, içinde aile üyelerinin bulunduğu bir arabayla yürüyüşe katıldı. Ancak işsizler yürüyüşü bununla sınırlı kalmadı. Olay duyulunca Washington'a gidip sesini duyurmak üzere ABD'nin çeşitli eyaletlerinden başka ordular da yola çıktı. Sayısının yirmiye yaklaştığı söylenen bu orduların en büyüğü, California'dan, San Francisco, Oakland ve Sacramento'dan yola çıkan, Jack London'ın da katıldığı Kelly'nin Ordusu'dur. Ordular işçi sendikalarının, muhalif siyasi partilerin ve halkın desteğini aldılarsa da yetkililerin engelleriyle karşılaştılar. En büyük engel Washington'da yapılacak bir gösteriden çekinen federal yetkililerden geliyordu. Günlerce süren zorlu yürüyüş ve yiyecek, giyecek gibi ihtiyaçların giderilmesinde yaşanan sıkıntılar, katılımcıların ordudan ayrılmasına neden oluyordu. Yine de 30 Nisan günü en az bin kişi Washington'a vardı. Ancak ertesi gün planlanan gösteri yapılamadı çünkü kamp kurdukları parkta "çimlere basmak" suçlamasıyla Coxey dahil çok sayıda kişi tutuklandı. Eylem somut bir sonuca ulaşmadan dağıldı. Bu yürüyüşün ABD tarihinde belirgin bir yeri vardır. En azından 1930'lu yıllarda devletin sosyal sigorta ve işsizlik sigortası yasasını çıkartmasına yol açan gelişmelerin ilkinin oluşturdu. 1885'ten 1942'ye dek neredeyse tüm seçimlerde çeşitli partilerden valiliğe, senatörlüğe, milletvekilliğine ve hatta başkanlığa adaylığını koyan Coxey ise 1931 yılında seçtiği Ohio valiliği dışında siyasi bir makam edinemedi. (s. 38)
- 19 Klondike, Alaska'daki Yukon Nehri'ne dökülen bir ırmaktır. 1896'da altın bulununca bütün dünyadan on binlerce kişinin hücumuna uğradı. Jack London da bunlardan biriydi. O günlerde bu sözü çok duydu ve çok kullandı. Kendisi de orada köpekleri "mush" komutuyla harekete geçirir ve yürütürdü. Bu kelimenin Fransızca aslı olan "marche" (okunuşu "marş"), Alaska'da "mush" (okunuşu "maş") haline gelmiş. Bu paragrafta sözünü

- ettiği kişiler de yürüyerek geziyor, dolayısıyla onları nitelemek için “musher” (“marş eden, yürüyen”) kelimesini kullanıyor. (Bu kelime bize “marş” şeklinde geçmiş. Grup halinde yürüyüşe geçilmesi için verilen komut, grup halinde ve belli bir ritimle yapılan yürüyüş, bu yürüyüşe uygun tempoda çalınan müzik anlamlarına da geliyor.) (s. 40)
- 20 Jack London, *San Francisco Examiner* gazetesi adına 1904’ün Şubat-Haziran ayları arasında Kore’ye gitti ve Rus-Japon Savaşı’nı izleyip memleketine haber geçti, hem cephe gerisindeki insanların hikâyelerini, hem de cepheyi fotoğrafladı ve anlattı. (s. 42)
- 21 Burada Jack London “gondol” sözünün nasıl telaffuz edileceği konusunda açıklama yaparak “ikinci hece vurgulanarak ve uzatılarak söylenir” diyor. Bizdeki “gondol” sözcüğü, İngilizcede “gondola”dır. İkinci hecesi vurgulanarak uzatılırsa “gondoola” olarak söylenmiş olur ve İtalyanların o harika müzikli vurgusuna benzer. Ancak Türkçede böyle söylenmediği için bu küçük açıklamayı çeviriye dahil etmedim. (s. 49)
- 22 Burada Jack London kendi kullandığı isimleri karıştırıyor. Öncelikle biliyoruz ki resmi ismiyle, yani John London olarak tutuklanmış. Bu isimle hüküm giyip bu isimle cezaevine gönderilmiş. Bunu biliyoruz çünkü 1966 yılında *Jack London and the Klondike* başlıklı bir kitap yazan Franklin Walker, o tarihten yaklaşık yetmiş yıl önceki bu olayı araştırmış ve Niagara Falls Tutukevi’nin değil ama Erie İlçe Cezaevi’nin defterini bulup şu kaydın düğüldüğünü saptamış: “Tarih: 29 Haziran 1894. Adı: John Lundon [sic.]. Yaşı: 18. Medeni hali: Bekâr. Ana-baba: Sağ. Mesleği: Denizci. Dini: Ateist... 29 Temmuz 1894’te tahliye olmuştur.” Üstünde bulunan mektuplarınsa annesinin mektupları olduğunu ve Jack London ismine değil, John Drake ismine hitaben yazıldığını biliyoruz. Oğlunun izleyeceği güzergâhı bilen annesi, Jack London’ın 16 Mayıs tarihinde kendisine attığı kartpostalı alır almaz, birkaç mektup yazıp pul, zarf, kâğıt ve para gibi ona lazım olabilecek şeyleri bu mektuplara dağıtarak post-restant olarak Chicago postanesine göndermiş. Jack London 29 Mayıs günü Chicago postanesine uğrayıp mektuplarını almıştı. İşte 29 Haziran tarihinde Niagara Falls şehrinde polisin Jack London’ın üstünde bulduğu mektuplar, John Drake ismine yazılmış olan bu mektuplardır. Peki annesi bu mektupları neden John Drake ismine hitaben yazdı? Belli ki Jack London hoboluk ederken başka bir isim kullanmayı uygun görmüş ve ailesi de bunu biliyor. Ancak henüz 18 yaşındaki bu genç maceracı, polis, mahkeme, tutukevi gibi ciddi ve resmi makamlara, resmi ismi olan John London’ı vermiş.

Doğumdaki ismi “John” olan London, ergenlik çağlarında kendine “Jack” adını koymuş ve önce çevresinde, sonra da bütün dünyada bu isimle tanınmıştır. Hoboluk etmek üzere evden ayrılırken ailesine John Drake ismini kullanacağını söylemiş, ancak hiçbir yerde bu ismi kullanmamıştır. Annesi kullandığını sanarak mektupları bu isme hitaben yazmış. Jack London, resmi ismiyle, yani John London olarak hapse girmiş ama aradan on iki yıl geçtikten sonra yazdığı bu kitapta görüldüğü gibi, bunu unutmuş. (s. 51)

- 23 Aslında grev bir buçuk ay önce başlamıştı ama “büyük demiryolu grevi” olarak adlandırılacak kadar büyüüp bütün ülkenin gündemine gelmesi Haziran sonunu bulmuştur. Chicago yakınlarında bulunan ve günümüze kadar adını devam ettiren yolcu ve yük vagonları üreticisi Pullman fabrikasının işçileri 11 Mayıs 1894’te greve çıkmışlardı. Grevin nedeni, uzun çalışma saatleri ve 1893 krizini gerekçe gösteren şirketin, işçi ücretlerini yüzde 25 oranında indirmesiydi. Şirketin sahibi George Pullman’ın kurduğu düzene göre işçiler, bir tür fabrika kasabası olan Pullman’da yaşıyor, kirasını verip şirketin sahip olduğu evlerde oturuyor, şirket kantininden kendi paralarıyla alışveriş ediyorlardı. Pullman işçi ücretlerini düşürmüştü ama evlerin kiralari ve kantindeki fiyatlar aynı kalmıştı. İşçiler greve başlayınca şirket lokavt ilan ederek bütün işçileri işten çıkarıp fabrikayı kapattı. Grevci işçiler çeşitli demiryolu sendikalarının bağlı bulunduğu sendikal federasyon ARU’dan (American Railway Union) destek istediler. ARU, Pullman işçilerine yardım için o fabrikada üretilmiş vagonların trenlere bağlanmaması kararı aldı. Ülkenin büyük kısmında bu karara uyan demiryolu işçileri, 26 Haziran’da Pullman vagonlarını trenlere bağlamayı reddettiler. Bu da tren seferlerinde büyük aksamalara neden oldu, hatta Chicago’da civarında tren seferleri durdu. Seferlerin durması tarımsal ve sınai malların nakliyesini, yolcu ulaşımını ve posta hizmetlerini engelledi, bu da yerel ve federal hükümetleri rahatsız etti. Bu arada grev kırııcıları engellemek isteyen grevci işçilere polis ve özel güvenlikçiler tarafından kuvvet kullanılması sonucunda şiddet hareketleri meydana geldi, raylar tahrip edildi, vagonlar devrilip yakıldı. Federal hükümet bölgeye ordu birlikleri yolladı. İşçiler buna karşı barikat kurup direniş geçince üstlerine ateş açıldı, onlarca işçi öldü. Şiddet olayları ve ölümlerin yaşanması sonucunda grev kamuoyu desteğini yitirdi, grevcilerin mücadele azmi kırıldı. Böylece etkisini yitiren grev 20 Temmuz’da sona erdi. Pullman fabrikası tekrar açıldı. Grevci işçiler kendilerine verilen ücreti kabul etmek ve sendikaya üye olmamak şartıyla tekrar işe alındı. (s. 51)

- 24 Acaba burada kaç nesilden bahsediliyor? Jack London kitaplarında sıkça görüldüğü üzere o dönemde Amerikalıların en çok övündüğü şeylerden biri, ailesinin yeni göçmenlerden olmadığı, eskiden beri orada yaşadığıdır. ABD'nin kurulduğu tarihten (1776) önce gelenlerin torunları, atalarının Kızılderili Savaşlarına (çeşitli Kızılderili kabileleriyle savaş ve çatışmaların yaşandığı, 1600'lerin sonlarından 1700'lerin son çeyreğine kadar süren çatışmalar) ve bağımsızlık savaşına katıldığı, bu "yabani" toprakların vatan edinilmesinde yeni göçmenlerden çok daha fazla emeklerinin geçtiğiyle övünür. Jack London bu satırları yazdığı sırada, babası John London'ın aslında üvey babası olduğunu bilmiyordu. Burada "atalarım" sözüyle onun ve annesi Flora'nın atalarından bahsediyor. John London'ın atalarının Kızılderili Savaşları döneminden beri Amerika'da yaşadığını biliyoruz. Flora'nın ailesi de ABD kurulmadan önceki dönemden beri bu topraklarda. Jack London'ın biyolojik babası William Henry Chaney'in de ataları ilk yerleşimcilerden, yani ABD kurulmadan önceki dönemde gelmiş. Bir nesli 25 yıl sayar ve 1750 tarihini esas alırsak, bu mahkemenin görüldüğü 1894 yılı itibariyle Jack London'ın her üç koldan gelen ataları altı nesildir Amerika'da yaşıyordu. (s. 53)
- 25 *Habeas corpus*, bir tutuklamanın yasal olup olmadığına karar vermek için tutuklunun belirtilen mahkemeye şahsen çıkartılmasını bildiren sevk emri. İngiltere'de ortaçağdan beri gelen tek tük benzer fermanların 1679 yılında yasalaştırılmış hali. Buna göre kişinin kendisi veya onun adına başvuran biri, kişinin yasadışı biçimde tutuklandığı itirazında bulunabilir. O zaman üst yetkili (kral veya lord, sonraki çağlarda mahkeme) onu elinde bulunduran görevliye (hapishane müdürü, gardiyan) yönelik bir *habeas corpus* çıkarır. Tutukluyu elinde bulunduran görevli belli bir süre içinde tutuklamanın yasal olduğunu gösteren belge ve kanıtlarla birlikte tutuklusunu şahsen emirde belirtilen mahkemenin önüne çıkarmak zorundadır. Mahkeme tutuklamanın yasal olmadığına karar verirse tutuklu salınır. ABD anayasasında yer alan *habeas corpus*, sadece iç savaş sırasında geçici olarak askıya alınmış. Aslında genç Jack London burada konuyu biraz karıştırmış görünüyor. *Habeas corpus*, adil yargılamayı sağlayan bir kurum değil, sadece tutuklamanın mevcut yasal çerçeve içinde yapılıp yapılmadığını araştıran bir emirname. Eğer tutuklama yasal çerçeve içinde yapılmışsa, yani polis onu yargıcın karşısına çıkartmış ve yargıç tarafından bir hüküm verilmişse, yargılama adil olmasa da *habeas corpus*'un uygulanabileceği bir durum yok. Jack London da sabahın erken saatlerinde tutuklanıp kısa süre içinde mahkemeye

- çıkartıldığına ve hüküm giydiğine göre tutuklama yasal çerçeve içinde yer almış oluyor. (s. 54)
- 26 Jack London'ın bu satırları, Nâzım Hikmet'in 1938 yılında Ankara Merkez Komutanlığı Cezaevi'nde yazdığı "Bugün Pazar" şiirindeki duyguyu yansıtıyor:
- "Bugün pazar.
Bugün beni ilk defa güneşe çıkardılar.
Ve ben ömrümde ilk defa gökyüzünün bu kadar benden uzak
bu kadar mavi
bu kadar geniş olduğuna şaşarak
kımıldanmadan durdum.
- Sonra saygıyla toprağa oturdum,
dayadım sırtımı duvara.
Bu anda ne düşmek dalgalara,
bu anda ne kavga, ne hürriyet, ne de karım.
Toprak, güneş ve ben
Bahtıyarım..." (s. 54)
- 27 Jack London burada en sevdiği şairlerden Robert Browning'in (1812-1889), Floransalı keşiş ressam Filippo Lippi'nin zorlu ve skandallarla dolu hayatının ayrıntısına girdiği "Fra Lippo Lippi" şiirindeki bir dizeye gönderme yapıyor. Eserleri ünlü Uffizi müzesinde sergilenen Lippi (1406-1469), resimlerinin arka planına gerçek doğa manzaraları çizen ve insanları doğal haliyle yansıtan ilk ressamıdır. Sözkonusu şiirde Lippi, manastırda azizlerin resimlerini yapmak zorundayken dışarıdaki kadınlı-erkekli bir grubun neşeli seslerini duyarak çarşafı birbirine bağlayıp pencereden kaçır ve onları takip eder. O sırada üç bekçi tarafından yakalanıp sorguya çekilir. O da kendisinin ünlü bir ressam olduğunu söyleyip hayatını ayrıntısıyla anlatır. Sanat anlayışını kabul etmeyen manastır yetkilileri tarafından istemediği şeyleri istemediği tarzda resmetmek zorunda bırakılmaktan şikâyet eder. Ancak bir yandan da manastıra minnet borçludur. Çocukluğunda öksüz ve yetim kalmış, manastır sayesinde hayatta kalıp karınını doyurmuştur. Hatta resim yeteneği ilk kez, aklına doluşan resimleri manastır duvarlarına çizmesiyle harekete geçmiştir. İşte bu uzun şiirin Jack London'ın alıntılıdığı dizesi burada devreye giriyor. Uyak ve hece düzenine uygun olarak şöyle çevirdim:
- ...
- Duvarlar bomboşken kafamda binbir görüntü vardı,
Dünyada hiç kimse yükünden bu hızla kurtulmadı.
Önce keşişleri çizdim o kara küppeleriyle,
Sonra doldu duvarlar cemaatin resimleriyle.
... (s. 58)

- 28 Jack London, yine Robert Browning'in bir şiirine, "Childe Roland to the Dark Tower Came"e gönderme yapıyor. Şiirde çocuk denecek kadar genç yaşta olan (child: çocuk) ve henüz şövalyeliğe kabul edilmemiş olan Roland, o zamana dek anlı şanlı şövalyelerin bile yapamadığını yapıp son derece korkutucu yerlerde geçen bir yolculuğun ardından Karanlık Kuleye ulaşır. Bu kahramanca eylemi yerine getirip hedefine vardığında boynuzdan yapılma borusunu çalarak kuleye ulaştığını cümle âleme ilan eder. (s. 62)
- 29 Mükerrer atışlı tüfek, önceki teknoloji olan tek atışlı tüfekten sonra kullanılmaya başlandı. Tek atışlıda tüfeğe tek fişek konulup ateşlendikten sonra yeniden doldurulması gerekiyor. Bu şekilde dakikada ancak birkaç fişek atabiliyor. ABD'de 1860'lardaki iç savaştan sonra yaygınlaşan mükerrer atışlı tüfekteyse bir levye (Winchester tipi) veya sürgü (Mavzer tipi) aracılığıyla şarjördeki fişek namluya sürülüp ateşlenebiliyor. Yani tüfek, yeniden doldurulmadan şarjördeki kadar fişek atabiliyor. Tabii bu sayede dakikadaki atış sayısı hayli yükseliyor. İç savaş sırasında kullanılan ve karşıtlarına üstünlük sağladığı görülen Spencer 1860 model tüfeğin dipçığının içindeki boru tipi şarjöre doldurulan yedi fişek, levveyi indirip kaldırarak namluya getirilip birbiri ardı sıra ateşleniyor, boşalan şarjör çıkarılıp yerine daha önce doldurulmuş yenisi takılıyor ve böylece ateş hızı dakikada yirmiye yaklaşıyordu. Winchester firması bu teknolojiyi geliştirerek boru tipi şarjörü namlunun altına yerleştirdi ve aldığı fişek sayısı 13-17 arasına çıkarıldı. Kovboy filmlerinde gördüğümüz tüfekler, genellikle bu model veya aynı temel tasarımı devam ettiren sonraki marka ve modellerdir. İşte Jack London'ın bahsettiği gardiyanların elinde de muhtemelen bu tüfekler ya da biraz daha gelişmişleri, yani dakikada yirminin üzerinde fişek atabilen modelleri vardı. (s. 62)
- 30 Enflasyon hesabına göre 2023'te yaklaşık 550 dolar ediyor. (s. 68)
- 31 Dikkatli okurların hemen fark edeceği üzere burada rakamla verilen tarih ile yazıyla verilen tarih farklı. Maddi hata. Peki hangisi doğru? 29 Temmuz'da Buffalo'daki cezaevinden salıverildikten sonra güneydoğuya yol alıp Ağustos başlarında başkent Washington'a, oradan kuzeye yönelip Baltimore, New York ve Philadelphia'ya uğrayarak Eylül başlarında Boston'a geçti. Sonrasında da havaların serinlediğini görüp Kanada üzerinden evine dönmeye karar vererek Eylül ortasında Boston'dan Montreal'e gitti. Kontrayelken Jack'in o yazıyı kazımasından bir gün sonra, 16 Eylül'de bu şehirdeydi. Jack London burada basit bir hata yaparak "eylül" yazacağına "ekim" yazmış. Jack London, eserlerini yazıp bitirdikten eşi Charmian London'a teslim eder, o da daktiloya çeker, bu arada gözden geçirirdi. Bu

basit hata onun da gözünden kaçmış. Elinizdeki kitap 1907 yılında *Cosmopolitan* dergisinde bölüm bölüm yayımlandı. Aynı yıl MacMillan Yayınevi tarafından kitap olarak basıldı. Her ikisindeki editör ve düzeltmenlerin de gözünden kaçmış. Sonuçta Jack London'ın eserlerindeki ender maddi hatalardan biri olarak kalmış. (s. 82)

- 32 Burada orijinal metinde geçen terim “shine”, “parlamak, ılık saçmak, ılıdamak” gibi anlamlara geliyor. Jack London bu lakabın, “ışıl ışıltılı çehresinden,” yani ılık ılık parlayan kara gözleriyle birlikte siyah yüzünde oluşan parlak ve hoş ifadeden kaynaklandığını söyleyerek zenciler için olumlu bir niteleme yapıyor. Zencilere yönelik ırk ayrımının zirvede olduğu bir dönemde, büyük cesaret. Gerçekten de elinizdeki kitabın yazıldığı dönem, ABD’de köleliğin bulunmadığı ama zencilerin insan yerine konmadığı, sürekli aşağılandığı; eğitim, alışveriş, toplu ulaşım, sosyal mekânlar gibi tüm kamusal ortam ve hizmetlerden dışlandığı veya eşitsiz yararlandırıldığı; beyazlar tarafından linç edildiği, hatta bazen topluca katledildiği yıllar. Kitabın yazıldığı yıl olan 1906’da Atlanta’da bir grup beyaz, zenci mahallesini basıp satırlarla, sopalarla ve silahlarla yirmi beş kişiyi katletmiş ve tabii ki cezasız kurtulmuşlardı. Böylesi bir dönemde kişisel güvenliğin bunca az olduğu bir hayat tarzı seçip hoboluk eden zencilere de bravo doğrusu... O dönemde zencilere “shine” denmesi, aslında muhtemelen bizdeki “gündüz feneri” lafındakine benzer bir alaycılıktan ve/veya çoğu yerde ayakkabı boyacısı olarak çalışmalarına gönderme yapan “parlatalım abiler” anlamından ileri geliyor. Belli ki zenci hobolar kendilerine yönelik aşağılayıcı bir lafı sahiplenip kullanarak o aşağılamayı tersine çevirmiş, terimin anlamını kazanmış. Ünlü bilimadamı Albert Einstein, atomun çekirdeğini parçalamanın, insanların önyargılarını kırmaktan daha zor olduğunu söylemişti. Aşağılayıcı bir terimin anlamını tersine çevirmek, o anlamda billurlaşan önyargıyı parçalamaktır, müthiş bir zaferdir. İşte zenci hobolar bu zaferi o büyük cesaretleriyle kazanmış. Jack London bunları bilmez mi? Bilir elbette. Ayrıca zenci hobolara başka lakaplar da takıldığını bilir (örneğin “karanlık, pis, köhne, pasaklı” anlamındaki “dingy”). Belli ki o da zencilerin bu cesur tavrına, onlar için olumlu bir şey yazarak karşılık vermek istemiş ki o dönemde buna cesaret edebilen pek çıkmazdı. Yayıncısının bu eseri basmak için bin dereden su getirmesinin nedenlerinden biri de bu cümle olmalı. (s. 85)

- 33 Fransız sömürgeciler, İspanyolların elindeki Mississippi Nehri’nin denize döküldüğü yer ve civarını işgal edip yerleştiler ve buralardaki

büyük pamuk çiftliklerinde çalıştırmak için Afrika'dan çok sayıda köle getirttiler. Bölgenin asıl sahibi olan Kızılderililer de binlerce yıldır burada yaşıyordu. Daha sonra İngilizlere geçen bölge, 1783'ten sonra ABD'nin bir parçası haline geldi ve Mississippi eyaleti oldu. Tüm bu süreç içinde özellikle Bloxi, Gulfport, Canton gibi kıyı kesimindeki yerleşimlerde kendine özgü karmaşık bir nüfus yapısı oluştu: İspanyollar, İngilizler, Fransızlar, ABD'liler, yerliler, zenci köleler ve sömürgeci beyaz erkeklerle köle veya yerli kadınların evlilik dışı ilişkilerinden doğan özgür melezler. Kreol olarak adlandırılan bu özgür melezler, zengin beyazların çocukları oldukları için iyi eğitim alıyor ve kölelerin veya yerlilerin tersine bölgenin toplumsal hayatına katılabiliyorlardı. Zamanla bütün bu nüfus ve kültür katmanlarını içeren bir dil ve altkültür oluştu. Sarı Karın, komşu eyalet Louisiana'dan farklı olarak Mississippi eyaletindeki Kreolli ifade eden bir terim. Renk ayrımcılığının hüküm sürdüğü bir zamanda Kreollerin o harika melez ten rengi, hangi koşullarda yaşıyor olursa olsun, onları niteleyen bir sıfat olarak her zaman üstlerine yapışmış oluyor. Jack London da buna dikkat çekiyor. (s. 85)

- 34 Union Pacific Railways: Central Pacific şirketiyle birlikte Sacramento (California) ile Council Bluffs (Iowa) arasında demiryolu bağlantısını tamamlayarak 1869'da ABD'nin Pasifik kıyısını ülkenin doğu kıyısındaki demiryolu ağına bağladı. Bu romanın geçtiği 1894 itibarıyla ABD'nin en büyük tekelleri arasında yer alıyordu ve ABD'nin batısındaki yolcu ve yük taşımacılığı konusunda Southern Pacific şirketiyle büyük bir rekabet içindeydi. Oregon Short Line ise ülkenin kuzeybatısındaki altı eyalet arasında demiryolu bağlantısı kurmak için inşa edilmiş daha kısa bir hat. 1884'te inşası biten bu hat, elinizdeki kitaptaki olayların geçtiği yıldan birkaç yıl sonra Union Pacific tarafından satın alınacaktı ama kitabın yazıldığı dönemde bu iki şirket arasında işbirliği vardı. Böylesi bir özel durum olmaksızın o öldürücü demiryolu rekabetinde bir şirketin trenini başka bir şirketin hatına "atlatmak" öyle kolay iş değildi. (s. 89)
- 35 Demek Jack London bu seyahat sırasında kot giymiş. Gayet mantıklı bir seçim. Bilindiği gibi kot pantolonlar, yani kaba pamuklu kumaştan yapılan sert ve dayanıklı pantolonlar, 1820'lerden beri işçiler, kovboylar ve madenciler tarafından kullanılıyor. 1871 yılında Levi Strauss ile bir arkadaşı patentini almış. 1950'lerde Marlon Brando ve James Dean tarafından filmlerde giyilince popülerleştirdi ve yaygınlaştı. Artık hayatımızın ayrılmaz bir parçası. (s. 90)
- 36 Jack London'ın unuttuğu rakımı biz söyleyelim, 2.514 metre. Ames Anıtı, ABD'nin doğusuyla batısını demiryoluyla birbirine

- bağlayan Union Pacific şirketi yöneticisi Oliver Ames ile milletvekili kardeşi Oakes Ames anısına dikildi. Demiryolunu tamamlayarak ülkenin kahramanı haline gelen kardeşlerin inşaat sırasında büyük yolsuzluk yaptıkları, milletvekillerine rüşvet dağıttıkları daha sonra ortaya çıkmış, kardeşler işlerinden olmuş, şirket batacak duruma gelmişti. İki kardeş de itibarlarını yitirmiş olarak öldüler. Ancak ülkenin iki yakasını birbirine bağlayan ilk demiryolunu yaptıkları unutulmadı. Ölümünün üzerinden on küsur yıl geçtikten sonra, 1882'de, bu hizmetlerini anmak için hattın en yüksek noktasına 18 metre yüksekliğinde piramit şeklindeki bu anıt dikildi. (s. 96)
- 37 Jack London'ın vagona binişini, vagonun içindekiler de hatırlıyor. Kızı Joan London'ın yazdığı biyografide o vagondaki artçıların teğmeni seçilmiş olan H.R. Lytle, Jack London'ı şöyle anlatır: "Vagona yirmi yaşlarında, yuvarlak yüzlü, koyu renk dalgalı saçlı biri bindi. Çinçila kürkünden paltosunun iki cebinde de birer roman vardı. Şapkasını kafasına iyice oturtmuştu. Pazen gömleği, ayakkabıları ve pantolonu hayli yıpranmıştı." Jack London, orduya kaydı yapılırken ismi sorulduğunda lakabının Yelkenci Jack, asıl adının Jack London olduğunu söyledi. Yirmi yaşından küçükler orduya alınmıyordu ama Jack London o tarihte henüz 18 yaşında olmasına karşın bu konuda sorun çıkmadı. Belli ki yaşından büyük gösteriyordu. (s. 98)
- 38 O sıralar San Francisco Körfezi'ndeki istiridye yatakları, ABD'nin en büyük tekelleri arasında yer alan demiryolu şirketleri tarafından işletiliyordu. Bu şirketler, aslında kimseye ait olmayan, yani kamuya ait olan bu istiridye yataklarına el koymuş, trenlerindeki lüks yemek vagonlarında talep eden yolcularına satmak üzere istiridye yetiştiriyorlardı. Bu durum o yataklarda yetiştirilen istiridyelere yönelik kaçak avcılığın patlamasına yol açmıştı. "İstiridye korsanı" olarak nitelenen bu kişiler, mevsimine göre geceleri yataklardan istiridye toplayıp korsan pazarlarda bunu satarak büyük paralar kazanıyorlardı. Ancak California eyaleti, bu yasadışı ticareti engellemek için Balık Devriyesi adlı bir tür deniz polisi kuvveti oluşturmuştu. Demiryolu şirketleri de bu kişileri yakalayanlara büyük para ödülleri veriyordu. Dolayısıyla San Francisco Körfezi'nde yelken basan korsanların hem denizin ve havanın kaprislerini kollaması, hem polisten kaçması, hem de kendi aralarındaki rekabetin ve bu yasadışı kazancın getirdiği şiddet dolu hayatın zorluklarıyla başa çıkması gerekiyordu. İşte henüz 15 yaşındayken Frenk Frank adlı korsandan satın aldığı Razzle Dazzle isimli teknesiyle, yani tekne sahibi olarak bu hayata atılan Jack London, yelken becerisi, cesareti ve gözükaralığıyla kısa sürede o kurt korsanlar camiasına kendini kabul ettirip

“İstiridye Korsanlarının Prensi” lakabını kazandı. Bu, onun ömrü boyunca gurur duyduğu bir şeydir. (s. 102)

39 Kaynak metinde “constable.” Kitaptaki olayların geçtiği dönemde, ABD’deki eyaletlerin alt idari birimini oluşturan, kendi sınırları ve yerel yönetimi olan *county* dahilinde asayiş sağlamla görevli kolluk kuvveti. *County*’nin yönetsel yapılanmasına bağlıydı ve ücretini oradan alırdı. Elinizdeki kitapta “aynasız” veya “polis” olarak anılan kişiler genellikle constable’lardır. Her eyalet ve her *county* kendi polisinde farklı uygulamalara gidebiliyordu. Örneğin Buffalo’da Jack London’ı tutuklayan polis, geceleri sivil giysiyle görev yapıyordu. Jack London’ın babası da bir dönem yerel polislik yapmış ve düzenli maaş değil, yakalayıp mahkûm ettirdiği kişi başına ücret almıştır. Yerel polisin başındaki müdür, eyaletlere göre ya seçimle gelir ya da Jack London’ın memleketi Oakland’de olduğu gibi *county* yönetimi tarafından atanırdı. Bu polis gücü bizdeki bekçilerin ve belediye zabıtalарının görevlerini de yerine getirirdi. Tutuklama yetkisine sahipti. Aynı zamanda adli polis olarak da görev yapardı. Sonraları bu iki işlev birbirinden ayrıldı ve adli polis birimi “marshall,” asayiş birimiyse “police” olarak adlandırıldı. Günümüzdeki adı, Oakland Police Department. (s. 103)

40 Jack London, istiridye korsanlığının sonunun ölüm ya da hapis olduğunu fark edince bu işi bırakıp edindiği becerileri kanunun emrine verdi. Hükümetten maaş almayan, demiryolu şirketlerinin verdiği ödüller karşılığında çalışan bir yardımcı eleman olarak, kaçak balık ve istiridye avcılığıyla mücadele eden Balık Devriyesi Charley Le Grant’ın yanına girdi. Le Grant’ın devriyesi San Francisco Körfezi’nin kuzey kesimindeki San Pablo Koyu ile Suisin Koyu’nu birbirine bağlayan Carquinez Boğazı kıyısındaki Benicia kasabasında üslenmişti. Jack London da orada yaşamaya başladı. Birlikte kaçak balıkçılara birçok baskın verdiler. Jack London bu maceralarını da edebiyatına yansıtmıştır. Ancak eski korsan arkadaşlarının ve balıkçıların geçim imkânlarını, yani hayatlarını sürdürme olanaklarını yok ettiği düşüncesiyle bir süre sonra bu işten ayrılıp Oakland rıhtımına döndü. İşte Jack London’ın “yukarıdan” inişi, kuzeydeki Benicia’dan Oakland’e bu dönüşüdür. Jack London, kendisi gibi erken yaşta istiridye korsanları arasına katılmış olan akranı Viski Bob’un ölümünden hayli etkilenmiş olmalı ki kendi hayatını anlattığı iki kitabında da ondan bahsetmiştir. Elinizdeki kitaptan altı yıl sonra, 1912-13’te yazacağı *John Barleycorn*’da başka bir tekne çalma olayını anlattığı Viski Bob’u yine buradakine benzer duygusal bir cümleyle anar. Belki de Viski

Bob'da Jack London'ı en çok etkileyen şey, istiridye korsanları arasına ilk katıldığı günlerde yaşadıklarıdır: Jack London, Frenk Frank'in teknesini satın almıştır. Viski Bob da Frenk Frank'in tayfasıdır. Satış işlemi tamamlandıktan Viski Bob gelip Frank'in Jack London'a karşı kötü niyet beslediğini, fırsatını bulduğunda ona zarar vermeyi düşündüğünü, kendini kollaması gerektiğini fısıldar. Viski Bob'un kendini riske atarak dahi olsa gelip kendisini uarması, çaldığı tekneleri başkasına kaptırdığı iki olayını öğrendiğimiz bu genci Jack London'ın gözünde diğer korsan arkadaşlarından farklı bir yere taşımış olmalı. (s. 103)

- 41 Eskiden ABD'nin Meksika sınırından başlayıp Kanada'nın içlerine kadar uzanan sıradağların hepsi Rocky Mountains (Kayalık Dağlar) olarak adlandırılır, büyük kısmı California'nın Nevada sınırına yakın bölgelerinde uzanan Sierra Nevadalar da bunun bir parçası olarak görüldü. Ancak sonradan yapılan bilimsel sınıflandırmada, Meksika'nın güneyindeki Sierra Madre del Sur Dağları'ndan başlayarak Kanada'nın kuzeyindeki Brooks Dağları'na kadar güney-kuzey doğrultusunda uzanan 6.500 kilometrelik bu devasa sisteme North American Cordillera adı verildi. Kayalık Dağlar ile Sierra Nevada da bu sistemin ayrı parçaları kabul edildi. Tabii Jack London burada kendi dönemindeki bilimsel sınıflandırmaya göre konuşuyor. (s. 109)
- 42 Elinizdeki kitabın yazıldığı dönemlerde bilimsel çevrelerde kabul gören bir sınıflandırmaya göre dünyadaki insanlar üç büyük ırka ayrılırdı: Kafkas kökenli ("Caucasoid"), Asya kökenli ("Mongoloid") ve zenci kökenli ("Negrid"). Jack London da Çinli olduğunu açıkça belirttiği birine "Moğol (*Mongol*)" derken bu sınıflandırmaya uygun davranıyor. Yani aslında burada "Asyalı" demek istiyor. (Sonradan yapılan genetik araştırmalar bu tür insan ırkı sınıflandırmalarının geçerli olmadığını ortaya koymuştur.) (s. 112)
- 43 Adamın başından şapkası çalmasını bu şekilde anlatıyor ama yaptığı bu hırsızlık, Jack London'ı en çok rahatsız eden olaylardan biridir. Karısı Charmian'la bu olay hakkında konuşur ve hiç güzel bir davranış sergilemediğini, büyük bir hata işlemiş olduğunu söyler. Yaptığını haklı çıkarmaya çalışmaz ama 16 yaşının delişmenliğinin ve o gençler çetesine girme arzusunun bunda büyük payı olduğunu, o Çinli'yi bulabilse özür dileyerek ve şapkasının bedelini ödeyerek yıllar sonra ve kısmen de olsa ona çektiği sıkıntıyı telafi etmek istediğini belirtir. Adamın bunu öğrenip Jack London'a ulaşp ulaşmadığı konusunda bilgimiz yok. (s. 113)
- 44 Povvov (*powwow*), yerli kabilesindeki herkesin, hatta başka kabilelerin de bir araya geldiği, en güzel ve gösterişli giysilerin

- giyilip uzun uzun Kızılderili dansı yapıldığı büyük ve törensel şenliklere denir. Katılımcılar büyük bir çember halinde oturup davul çalanları, Kızılderili ezgileri söyleyenleri dinler, ortada tek başına veya grup halinde dans edenleri izler, dans eder. Genellikle bir gün ama bazen birkaç gün sürer. Günümüzde ABD'nin ve Kanada'nın yerli kabileleri bu geleneği sürdürüyor. Kızılderililerin bir de potlaç (*potlach*) geleneği var. Potlaç; doğum, düğün, bir avın veya olayın kutlanması gibi özel nedenlerle yapılan ve katılanlara çeşitli hediyeler verilen Kızılderili şölenidir. Mutlu bir olay kutlandığı için yenilir, içilir, konuşmalar yapılır, danslar edilir, sonra da şölen sahibi her konuğuna hediyesini verip onu uğurlar. Jack London'ın burada anlattığı olayda katılımcılar, povvovdaymış gibi sarhoşun etrafında çember halinde oturuyor, potlaçtaymış gibi ondan aldıkları "armağanlarla" ayrılıyorlar. Zavallı sarhoş, kendi istemese de katılanlara bir sürü armağan vermiş oluyor. (s. 115)
- 45 Homeros'un *İlyada* destanında en çok işlenen temalardan biridir; ister Troyalı olsun, ister Akha, bir kahraman ölünce onun cesedi etrafında müthiş bir cenk olur. Öldüren kişi, öldürdüğü düşmanın, yapımına bir şekilde tanrıların da karıştığı, ya da belli bir geçmiş ve hikâyesi olan silahlarını ve zırhını almak, böylece bu büyük savaşçının mücadeleye yeteneğini kendisine kazandırmak ister. Diğer tarafısa arkadaşlarının silahlarını ve zırhını kaptırmamak, naaşıyla birlikte kendi ordugâhlarına götürerek savaşçı şanına layık cenaze töreninde bulundurmak ister Böylece çatışmalar ölen kahramanın cesedi etrafında, hatta bazen üzerinde yoğunlaşır, kimi zaman ceset de bu arada çekiştirilir, itilip kakılır. (s. 116)
- 46 Teknenin bahtı da elden ele geçmekten açılmış: Viski Bob, tekneyi Dinny McCrea'dan çaldı, polis tekneyi ondan aldı, Jack London polisten kaçırdı, başka birisi de Jack London'dan çaldı. Sonuçta Jack London'ın elinde memleketi Oakland'e dönecek teknesi ya da parası yoktu. O da trenlere kaçak binerek döndü. O sırada 16 yaşındaydı. Aradan iki yıl geçtikten sonra ve bu kez daha uzun süreliğine, yine yola vuracaktı. Arada yaptığı şeylerse kısaca şöyle: Oakland rıhtımındaki korsan arkadaşlarına takılacak, bol bol içecek ve bu sırada sarhoşlarla dolu bir trende neredeyse hayatını kaybedecekti. Sonrasında Japonya açıklarında fok avlamak için yola çıkacak, bir gemiye tayfa girip yedi ay açık denizde kalacak, dönüşünde hintkenevirinden çuval üreten bir fabrikada işe girip uzun saatler makine başında ter dökerek, ilk romantik aşkını yaşayacak, fok avı sırasında Japonya açıklarında yakalandıkları fırtınayı anlatan bir kompozisyonla *San Francisco Call* gazetesinin genç yazarlar yarışmasında birinci olup 25 dolar ödül kazanacak, tramvayla elektrik sağlayan bir tesisin kazan dairesinde işe girip bir ay

- boyunca kendini tüketecek derecede kömür küreyecekti. İşte tekrar yollara düşmesi bu işten ayrıldıktan sonradır. (s. 117)
- 47 Jack London burada “it is a full-blown Midway” yazmış, yani “tam anlamıyla bir Midway.” Kristof Kolomb’un 1492’de Amerika kıtasına ayak basmasının dördüncü asrını anmak için 1893 yılında Chicago’da Dünya Fuarı düzenlendi. Sanayi, kültür, mimarlık gibi birçok alanda ABD’nin o ana kadar geldiği düzeyi ortaya koyan fuar, dönemin en büyük olayı haline geldi ve altı aylık süre boyunca on milyonlarca insan tarafından ziyaret edildi. Fuar, bu iş için inşa edilen binanın bulunduğu Jackson Park’ta düzenlenmişti ama hemen yakınlardaki Midway Parkı’nda da korolar, konuşmalar, gösteriler gibi bazı yan etkinlikler yapılıyordu. Ondan sonraki büyük organizasyonlarda ana etkinlik dışında, yakın yeşil alanlarda düzenlenen her türlü yan etkinlik bu parkın ismiyle anılmaya başlandı. Burada görüldüğü kadarıyla parkın ismi zamanla yan etkinlik kapsamından çıkmış ve aynı anda çeşitli gösterilerin yapıldığı, koroların şarkı söylediği, siyasi nutukların çekildiği ortamlar için de kullanılmaya başlanmış. (s. 121)
- 48 1905 Ekim-1906 Şubat arasındaki konferans turnesi. Jack London ülkenin orta kesimlerine, oradan Maine, Boston, New York gibi doğu şehirlerine uzanıp Chicago üzerinden California’ya dönerek otuz şehirde verdiği konferans dizisini söylüyor. Haftada 600 dolar (enflasyon hesabına göre 2023’te yaklaşık yirmi bin dolar) kazandığı bu konferans turnesinde gençliği, içtenliği, coşkusu ve anlattıklarıyla salonları doldurup taşırdı, katılımcıları etkileyip coşturdu. En kalabalık konferans, Grand Palace Otel’i’nin salonunu dolduran dört bin kişinin izlediği New York’ta oldu. Üç dört günde bir binlerce insana konuşmak onu yormaya başlamıştı, hastalandı. Son birkaç konferansı iptal edip evine döndü. (s. 121)
- 49 Kelly’nin Ordusu’nun sayısı konusunda farklı rakamlar var. Bu da salların sayısına yansıyor, doğal olarak. Jack London iki bin rakamını vermiş ama sonradan yapılan farklı araştırmalarda ordunun katılımcı sayısı 1.300 ila 1.600 arasında değişiyor. Bir salda on kişi taşındığına göre sal sayısı da 130-160 arasına iniyor. Bir çalışmada 134 rakamı verilmiş. (s. 129)
- 50 George Speed, California’nın tanınmış eylemcileri arasında yer alıyordu. Kelly’nin Ordusu’na Sacramento’dan katılanları o örgütlemişti. Eylem sırasında onun gibi sosyalistlerle tanışan ve diğer tüm fikirleri dinledikten sonra kendini onlara yakın bulan Jack London, Oakland’e döndükten sonra George Speed’in de örgütü olan Sosyalist Emek Partisi’ne kaydoldu. Ömrü boyunca içtenlikle ideallerine bağlı kalan, hangi renkten ve millettense olsun

hayatını işçilerin koşullarının iyileştirilmesi mücadelesine adan George Speed, 77 yaşında ölene dek tüm önemli grev ve eylemlerde yer alacak, bu yüzden yıllarca hapis yatacaktı. Kızı Joan London'ın yazdığına göre, kendisinden yirmi küsur yaş büyük olan Speed, Jack London'ın hayran olduğu ve etkilendiği biriydi. (s. 129)

- 51 Gerçekten de Jack London giysi dilenme konusunda çok iyiymiş. Yürüyüş boyunca birkaç kez yanında kamp yaptıkları kasabalara böyle seferler düzenlemiş. Sabah kahvaltıdan sonra kasabaya gider, akşamüstü ikinci el giysi dükkânı gibi eli kolu dolu vaziyette gelirmiş: şapkalar, yazlık ve kışlık takımlar, iç çamaşırları, ayakkabılar, çoraplar, kravatlar, yakası kolalı ve manşetli gömlekler. Hatta bir keresinde uzun kuyruklu ceketle büyük kareli bir kumarbaz ceketini dahil getirdiği giysiler öylesine renkli ve çeşitliymiş ki hep beraber bir tür kıyafet balosu yaparak iyice tadını çıkarmışlar. Nitekim bölük arkadaşları Jack London'ın bu konudaki başarısını teslim ediyor. Ancak aynı şey günlük işler için geçerli değil. Su getirmek, odun toplamak, bulaşık yıkamak gibi kamp işlerinden sürekli kaytarırmış. Kendisi söylemiyor ama eyleme katılanların anlattığı bir şey daha var, Jack London, para toplamak için rol yapma konusunda da çok iyiymiş. Kampı ziyarete gelen kasaba sakinlerine acıklı roller keser, dokunaklı bir sesle “Ah, pul alacak kadarcık param olsaydı da hasta anama, veremli babama mektup yazıp hiç olmazsa ölmediğimi bildirebilseydim” gibisinden replikler parçalayarak bazen günde bir buçuk dolara varan paralar toplarmış. Hikâye anlatıcılığını geliştirmesi dışında Kelly'nin Ordusu'nda geçirdiği sürenin Jack London açısından asıl önemi, siyasi doğrultusunu bulduğu zemin olmasıdır. Çocukluğundan beri çalışmak zorunda kalan, işçilerin hayatını ve nasıl sömürüldüklerini yakından öğrenen Jack London, sınırsız bir sohbet ve fikir alışverişi ortamında her türlü düşünceye sahip insanlarla bir araya gelmişti. Dincilerden cumhuriyetçilere, çiftçi partisi yanlılarından sendikacılar, yabancı düşmanlarına dek toplumda yer etmiş veya ayrıksı kalmış her türlü siyasi tutumun toplumsal sorunlara nasıl yaklaştığını, ne tür çözümler önerdiğini dinledi. Sosyalistlerin bakış açısını ve çözümlerini beğendi, onlara yaklaştı. (s. 130)

- 52 Chicago'da Jack London'ı annesinin mektupları beklemektedir. Zarflardan çıkan beş dolarla ikinci el dükkânlarından kendisine baştan ayağa kıyafet düzer, tiyatroya gider ve bir oda tutup 6 Nisan'dan beri ilk kez olmak üzere yatakta yatar. Bu yolculuğa çıkma amaçlarından biri olan 1893 Chicago Dünya Fuarı'nın yapıldığı yeri gezdikten sonra yakınlarda bulunan teyzesinin evine gidip bir süre onlarda kalır. Teyze oğlu Harry Everhard'ın yıllar

- sonra Jack London'ın eşi Charmian'a anlattığına göre Mary teyzesi ikinci el kıyafetlerini beğenmeyip ona baştan ayağa yeni kıyafet düzmüş. Yeğenini çok seven, anlattıklarını can kulağıyla dinleyen teyze, 15-20 gün misafir etmeden onu bırakmaz. (s. 131)
- 53 Jack London'ın nadir hatalarından birisi daha. Burada, "not more than a thousand miles from Rutland," diye yazmış, yani aradaki mesafenin en fazla bin mil olduğunu söylüyor. Halbuki korktuğu Rutland'a en çok yaklaştığı yer olan White River, oraya otuz küsur mil, yani yaklaşık elli kilometre uzaklıkta. (s. 134)
- 54 Ah Jack London, ah! Otuz yaşında bu satırları yazarken seksenine dek yaşayacağını, hem de zora gelince ceylan gibi koşacak kadar dinç olacağını hayal ediyormuş. Keşke... Daha ne maceralar yaşardı kimbilir, daha ne güzel romanlar, öyküler yazardı. Çiftliğinde başlattığı organik tarımın dünyaya yayıldığına tanık olurdu. El verdiği yazarların Nobel edebiyat ödülleri aldığını, ondan esinlenen edebiyat akımlarının çıktığını, sirk hayvanlarının durumundan dalga sörfüne kadar dikkat çektiği konuların dünyanın gündemine geldiğini görürdü. Coşardı, taşardı, yeni bir güçle yine alırdı eline kalem. Ama maalesef bu satırlardan on yıl sonra, umduğu ömrün yarısını yaşamış, aklındaki romanların, öykülerin yarısını yazmış olarak, kırk yaşında gitti. Erken gitti. Yine de sağolsun, varolsun, kırk yaşına elli kitap sığdırdı. Bize nice kahramanlar, nice maceralar, nice aşklar, okumaya doyulmaz nice güzel cümleler bıraktı. Artık o coşkulu kalemle dünyanın tüm okurlarına armağan ettiği roman ve öykülerde yaşıyor. Ve bu güzelliklerin değerini bilen, onlarla zenginleşen okurlar var olduğu sürece yaşamaya devam edecek. (s. 138)
- 55 1897 itibarıyla Jack London'ın beş öykü ve makalesi San Francisco ve Oakland dergi ve gazetelerinde yayımlanmıştır. (s. 141)
- 56 Dinamonun bulunmasından önce bisikletlerde karpit lamba kullanılırdı. Aynı prensiplere göre çalışan lambalar, madenciler ve kampçılar tarafından da kullanılmıştır. Üst haznedeki su alt haznede bulunan ve kireç ile kömürden yapılan karpitin üzerine damlatılır. Ortaya çıkan asetilen gazı, bir püskürtücü aracılığıyla diğer bölmeye taşınıp yakılır ve çıplak alev elde edilir. Bu bölmeye yansıtıcı, alevin ışığını çoğaltarak aydınlatma sağlar. Bu tür lambaların en büyük sıkıntısı, püskürtücünün tıkanmasıdır ve sık sık temizlenmesi gerekir. Anlaşılan Jack London lambanın temizliğini ihmal etmişti ki lambasındaki alev titreyiyor, gidip gidip geliyordu. Jack London'ın anlattığı bisiklet macerasında yanında bulunan genç hanım, *Martin Eden*'deki Ruth Morse karakterine ve Martin'in onunla birlikte yaşadığı o harika "çimenlere yayıl-

- ma” sahnesine esin veren kız, Mabel Applegarth olabilir. Ancak Jack London’ın o yıllarda bisiklet gezisi yaptığı iki genç kadın daha vardı: Lise bitirme sınavlarını dışarıdan verip üniversiteye girmesini sağlamak amacıyla ona matematik çalıştıran arkadaşı Bess Maddern ile sosyalist çevrelerde tanışıp zihinsel ve fiziksel olarak karşılıklı büyük bir çekim duydukları Anna Strunsky. Jack London 1900 yılında Bess ile evlenecektir. (s. 141)
- 57 Bu olay 1897 Şubat ayında yaşandı. Bir süre önce şehir meclisi, şehrin itfaiye mıntıkası dahilindeki herhangi bir alanda kamuya açık toplantı ve gösteriler düzenlenmesini ve burada konuşma yapılmasını valinin yazılı iznine bağlayan bir karar almıştı. Bu karar, özellikle Belediye Parkı’nda bir şeyin (*soapbox* - sabun kutusu) üzerine çıkarak yüksek sesle konuşma yapanları (*soap-boxing*) da kapsıyordu. Jack London oradan her gelip geçtiğinde bu konuşmaları dinlemekten hoşlanırdı. Sosyalist Emek Partisi anayasaya aykırı olan bu yasağı çiğneyerek işlevsiz hale getirmek için bir gösteri düzenlemeye karar verdiğinde, Jack London hemen gönüllü oldu. Belirlenen günde sabun kutusuna çıktı ve konuşma yapmaya başladı. Ancak 21 yaşındaki Jack London iyi bir tartışmacı olmasına karşın, kızı Joan London’ın da sonradan belirteceğine göre, kalabalığa konuşma yapma konusunda yeterli değildi. Heyecanlanıp akıcı bir konuşma yapamayınca toplananlar dağılmasın diye yerini partili arkadaşı Jim Whitaker’a bıraktı. Polislerin geldiği görülünce tekrar kutuya çıkan Jack London, ilgili yönergeyi ihlal etmekten tutuklandı ve kısa süre sonra salındı. (s. 142)
- 58 Jack London, *San Francisco Examiner* gazetesi adına Rus-Japon Savaşı’nı izlemek için 1904 yılında savaş bölgesine gitmişti. Japon ordusu savaşı izlemek üzere gelen gazetecileri kendi propagandası yararına kullanmak amacıyla hareketlerini kısıtlıyor, cepheye ulaşmalarını engelliyordu. Jack London ise kendine getirilen kısıtlamaları aşarak hem Japon yetkilileri, hem de diğer gazetecileri atlatıp cepheye ulaşmaya çalışıyordu. Bunu başardı da... Nitekim *Collier’s* dergisi için bölgeye gönderilen ABD’li gazeteci Robert Dunn, onun tıpkı kendi romanlarındaki gibi kahramanca işler yaptığını, korku nedir bilmeden, büyük fiziksel sıkıntılara katlanarak cepheye ulaşmaya çalıştığını yazar. Ancak bu çabaları sırasında çeşitli nedenlerle birçok kez tutuklandı. ABD’li asker ve araştırmacı John Mancini’ye göre Rus casusluğu olayı ise şöyledir: Kendine getirilen kısıtlamaları aşarak Japonya’dan Kore’nin Chemulpo limanına gelen Jack London, cepheye yaklaşabilmenin yolunu ararken Japon ordusunun ana lojistik üssü olan bu şehirde vaktini fotoğraf çekerek geçiriyordu.

Polis tarafından Ruslara casusluk yaptığı şüphesiyle tutuklanıp saatlerce sorgulandı. Casus olduğu yönünde bir belirti görülmedi ama yine de mahkemeye sevk edildi. Mahkeme onu beş yen para cezasına çarptırdı. Böylece çok önemsiz bir ceza almış olsa da mahkûmiyet kararı çıkmıştı. Japon yasalarına göre herhangi bir mahkûmiyette suç aletine el konurmuş, bu durumda da suç aleti olarak fotoğraf makinesine el kondu. Tabii bir gazeteci için en önemli şey fotoğraf makinesi olduğu için Jack London hemen gazeteciler aracılığıyla ABD'nin Japonya büyükelçisine ulaştı. Büyükelçi, Japon dışişleri bakanına gidip durumu anlattı ve fotoğraf makinesinin geri verilmesini istedi. Japon bakan konuyu araştırdıktan sonra fotoğraf makinesine suç aleti olarak el konduğunu, mahkûmiyet kararı bulunduğu için de geri verilemeyeceğini belirtti. ABD'li büyükelçinin bulduğu çözüm çok zekiceydi: "Bütün suçlarda suç aletine el konur mu?" diye sordu Japon bakana. O da "Evet, öyle," dedi. "Peki o zaman tecavüz suçlarında ne yapıyorsunuz?" Japon bakan bir an öylece bakakaldı ve sonra kahkahayı patlattı. Tabii Jack London hemen fotoğraf makinesine kavuştu. Son tutuklanmaysa Jack London'ın, atları için zorlukla bulduğu yemi çalan Japon ordu seyisini dövmesi üzerine yaşandı. Gururlu bir millet olan Japonlar bir Batılının hem de savaş sırasında ve üniforma giyen bir Japon'u dövmesine çok içerlemiş, onu divanı harbe vermişlerdi. Daha önce de birçok kez uyarılan, tutuklanan, Rus casusluğundan mahkûm edilen Jack London'ın bu tutukluluğu en uzun süreli, en ciddisiydi ve ağır hapis cezasına çarptırılması bekleniyordu. Neyse ki gazeteci Richard Herbert Davies'in ABD Başkanı Theodore Roosevelt'e ulaşması sonucunda Japonya'ya yapılan siyasi baskıyla hapisten çıkarıldı ve sınır dışı edilip memleketine döndü. (s. 142)

- 59 Jack London bu kitabı yazmaya, 1906 Aralık ayında, *Demir Ökçe*'yi bitirdikten iki gün sonra başladı. O zorlu distopyanın çevirisini bile bitirdiğimde benim bir süre dinlenip kafamı toparlamam gerekmişti. Oysa yazarı, dört aylık o zorlu yaratı ve yazım sürecinin ardından, hiç dinlenmeden, doğrudan elinizdeki kitabın bölümlerini yazmaya girişti. Çünkü Pasifik'ten başlayarak dünyayı dolaşmak için yaptırmakta olduğu Snark isimli teknenin maliyeti, ilk verilen fiyatın neredeyse beş katına çıkmış, borçlar arşa yükselmişti. 1907'de tamamlanacak bu teknede ve Pasifik'te geçireceği yıllar, çok sayıda eserine esin verecektir. Jack London harika bir anlatıcı. Elinizdeki kitapta son derece zor ve acı bir hayatı bile ne kadar canlı, güçlü, hatta neşeli bir macera ruhuyla anlatıyor. Dikkatli okurun hemen anlamış olacağı gibi bu

anlatım kısmen kronolojik, kısmen tematik. Jack London yaşadığı olayları bir bütünsellik içinde baştan sona anlatmak yerine muhtemelen hobo hayatının çeşitli boyutlarını okura tanıtmak, eğlenceli ve acı yanlarını göstermek, okurun kafasında bazı genellemeler oluşmasını sağlamak için böyle yaptı. Ancak bu durum bazen olay sıralamasında karışıklığa yol açabiliyor. İlgili okurun işine yaraması umuduyla olayların kitaptaki sıralamasıyla hayattaki sıralaması arasında şöyle bir küçük karşılaştırma yaptım:

1. Jack London 16 yaşında, 1892 yılının yaz aylarında, Sacramento’da yol gençleriyle tanışır, onlara katılıp bu uğurda ilk deneyimlerini yaşar. “Yol Gençleri ve Çömezler” bölümünde anlatılan bu olaylar, hayattaki sıralamaya göre birinci olması gerekirken kitapta altıncı bölüm.
2. Hobo olarak çıktığı ilk yolculukta Nevada’daki bir evin kapısını çalıp kapıyı açan kadını gördüğü anda kafasında ona hitap edebilecek bir hikâye tasarlayıp anlatmaya başlar. Bunu anlattığı “İtiraf” bölümü, olay sıralamasında ikinci gelmesi gerekirken kitabın giriş bölümü olmuş. Yaratıcılık, hikâye üretme ve anlatma temasını işlediği bu bölüme iki yıl sonra, hoboluk döneminin son günlerinde yaşlı denizciye anlattığı hikâyeleri de koymuş.
3. Aradan iki yıl geçtikten sonra, 18 yaşındayken, 1894 Nisan ayında tekrar yola çıkarak Kelly’nin Ordusu’na katılır. Onlarla birlikte geçen günleri ve onlardan ayrılıp 29 Mayıs’ta Chicago’ya varışını “İki Bin Avaré” bölümünde anlatıyor. Kronolojik olarak bu olay üçüncü sırada olması gerekirken kitapta sekizinci bölümlerinde oluşturuyor.
4. Chicago’yu gezdikten sonra yakınlarda oturan teyzesini ziyarete gider. Yirmi gün kadar onlarda kaldıktan sonra tekrar yola çıkıp Niagara Şelalesi’ne gider. 29 Haziran günü polis tarafından tutuklanıp Erie İlçe Cezaevi’nde bir ay yatar. Tutuklanışını ve hapisteye yaşadığı acı olayları peş peşe gelen “Nasıl Enselendim?” ve “Kodes” bölümlerde anlatıyor.
5. 29 Temmuz’da salıverildikten sonra ülkenin önemli merkezlerini görmek için başkent Washington’a doğru yola çıkar. Harrisburg’daki iki olgun hanımdan sofrada daveti alır, bir adamın iki çocuğu ve bir kadını acımasızca kırbaçlamasına tanık olur, hapis arkadaşı neşeli zenciye rastlar. Hapisten çıktıktan sonraki bu olayları anlattığı “Görüntüler” bölümü, kitapta hapse girişinin öncesine konmuş.
6. Kitapta bunun ardından Jack London’ın, hoboların lakaplarına ve hayatlarına dair çeşitli bilgiler verdiği “Geceleri Gelip

Geçen Hobolar” bölümü yer alıyor. Bu bölüm olay sıralamasında her yere gelebilir. Hatta final bölümü bile olabilirdi.

7. Hapisten çıktıktan sonra ABD’nin kuzeydoğu bölgesine geçerek başkent Washington’u, en gelişmiş şehir New York’u ve en uygar şehir Boston’u ziyaret eder. Kitabın son bölümü “Aynasızlar”da işte bu coğrafyadaki gezilerinin çeşitli aşamalarında karşılaştığı polisleri anlatır. Hoboluk günleri devam etmesine karşın bu bölüm Baltimore’da sona erer. Kitabın son bölümü olduğu için kitap da aniden sona ermiş olur.
8. Jack London Boston’a vardığında Eylül ayı gelmiş, havalar soğumaya başlamıştır. Orada tanıştığı Frank Strewn-Hamilton adlı hoboyla birlikte birkaç gün takılır, Marx, Spencer, Kant üzerine sohbet eder. Hamilton, bu konularda olduğu gibi Boston’un tarihsel binaları üzerine de bilgi sahibidir. Jack London’ı şehirde dolaştırır. Bunlar kitapta görmediğimiz konular. Bu günlerden sonra Vermont eyaleti üzerinden (White River) Kanada’nın Montreal şehrine geçer. Oradan Ottawa’ya ve Pasifik sahilindeki Vancouver’a devam eder. Buralarda trencileri nasıl atlattığını son derece canlı kaleme aldığı “Treni Zaptetmek” başlıklı ikinci bölümde dile getirir ama aslında bunlar, hoboluk günlerinin son maceralarıdır. Nitekim ateşçi olarak çalışması karşılığında Vancouver’dan ücretsiz bindiği *Umatilla* gemisinden Ekim ayı başında San Francisco’da inerek hoboluk dönemini bitirip eve döner.

Hoboluk günleri Jack London’ın düşünsel gelişiminin en önemli sıçrama taşıdır. Öğrenmesi gereken çok şey olduğunu, bunları sırf kitap okuyarak öğrenemeyeceğini bu dönemde anlamıştır. Eğitim alması gerektiğini düşünür ve üniversiteye girme kararıyla eve döner. 1897’de Alaska’ya gidene dek geçecek üç yılın büyük kısmında *Martin Eden* romanında anlattığına benzer bir tempoyla çalışır. Liseyi bitirip üniversiteye girer. Bir yandan da yazarlık çalışmalarına başlar. Hoboluk ederken günlük tutması, bu yaşadıklarını yazmayı düşündüğünü gösterir. Yani yazarlığa yöneliminin başlangıcı da hoboluk dönemidir. Nitekim 1897 yaz aylarına dek otuza yakın öykü, makale, şiir yazar ve bunların birkaçı yerel gazetelerde yayımlanır. (Müstear isimle yazdığı “ucuz işler”in bazılarının da yayımlandığını biliyoruz ama bu konuda daha ayrıntılı bilgiye sahip değiliz.) Kitap okumaya da devam eder fakat artık seçtiği alanlarda daha sistematik okumalar yapmaktadır. Toplumsal konular, felsefe (özel olarak Herbert Spencer ve Marx), tarih ve edebiyat, bu dönemde özellikle ilgilendiği konulardır.

Sosyalistlerin toplantılarına gidip gelmeye başlar. Bu süreç sonunda sosyalist görüşü benimser ve Sosyalist Emek Partisi'ne üye olur. Jack London'ın yayıncısının, bu kitabı basmakta gönülsüz davrandığını biliyoruz. Nedeni, kitabın az satacağı ve London'ın yazarlık itibarına zarar vereceği tahminidir. Ancak Jack London *Yol*'un dürüst ve gerçekçi bir kitap olduğunu belirtip ısrarcı davranarak kitabın basılmasını sağlar. Yayıncı kısmen haklı çıkar. Gerçekten de *Yol*'un ilk baskısı sadece altı bin satar ki Jack London gibi her kitabı çıktığı anda on binlerce satan bir yazar için çok düşük rakamdır. Günümüzde de onun en az bilinen kitaplarından. Ancak uzun vadede *Yol*, Jack London'ın itibarını sarsan değil, külliyatına değer katan, etkili kitaplardan biri olur. *Yol*'un etkisinin en uç dışavurumu, 1950'lerdeki Beat Kuşağı'nın yıldız ismi Jack Kerouac üzerinde görülür. Bu kitaptan esinlenerek yollara vuran ve o hayatta yaşadıklarını *Yolda* adlı kitabına döken yazar, asıl ismi Jean Louis Kerouac yerine, kitaplarında Jack London'ın adını kullanır. (s. 150)

MODERN KLASİKLER Dizisi - 231

Yol, Jack London'ın henüz on sekiz yaşındayken giriştiği çılgınca serüvenin anlatısıdır. Dünyayı keşfetme fikrinin büyüüne kapılan genç London, işini bırakıp trenlerle binlerce kilometre kat ederek Kuzey Amerika coğrafyasını dolaşır. Yolculuğu sırasında tuttuğu notlarını 1907 yılında *Yol* adıyla kitaplaştırdığında, ortaya çıkan toplum panoraması okurları derinden etkiler. Serüveni sırasında yazar kimi zaman trenlerde kaçak yolculuk ederek, kimi zaman yürüyerek amaçsızca bu engin coğrafyada mekik dokuyan başıboş gezginlerin, yani "hoboların" arasına karışır. 1890'ların ağır ekonomik krizi sonrası işsiz ve evsiz kalıp yollara düşen hobolar kanunla, açlıkla, soğukla mücadele ederken özgürlüğün nice felsefelerde es geçilmiş biçimlerini de yaşarlar. *Yol*'da aktardığı dokuz çarpıcı öyküde Jack London özgürlüğün gizli kaynakları ile özgürlüğü arayan insan arasında bir köprü rolü üstlenmiştir.

JACK LONDON (1876-1916): Asıl adı John Griffith Chaney olan Jack London, San Francisco'da doğdu. California'daki Oakland'da, annesinin ve London soyadını aldığı üvey babasının yanında yetişti. On dört yaşında okulu bırakarak serüven dolu bir hayata başladı. Dört yıllık ortaöğrenimini bir yılda tamamlayarak California Üniversitesi'ne girdi. İlk kitabı *Son of the Wolf* (1900; Kurdun Oğlu) geniş bir okur kitlesine ulaştı. Ona kalıcı bir ün sağlayan yapıtı ise *The Call of*

the Wild (1903; Vahşetin Çağrısı) oldu. Diğer önemli yapıtları arasında *White Fang* (1906; Beyaz Diş) ve *Iron Heel* (1907; Demir Ökçe) sayılabilir. En kalıcı yapıtlarından biri olarak kabul edilen otobiyografik romanı *Martin Eden*'in (1909) yanı sıra, hayatının çeşitli dönemlerini anlattığı *The Road* (1907; Yol) ve *John Barleycorn* (1913) başlıklı iki kısmi otobiyografisi vardır. Kitapları yabancı dillere en çok çevrilmiş Amerikalı yazarlardan biri olan London, 1916'da ardında çok sayıda eser bırakarak hayata gözlerini yumdu.

BÜTÜN ESERLERİ - 15

9 786254 298189